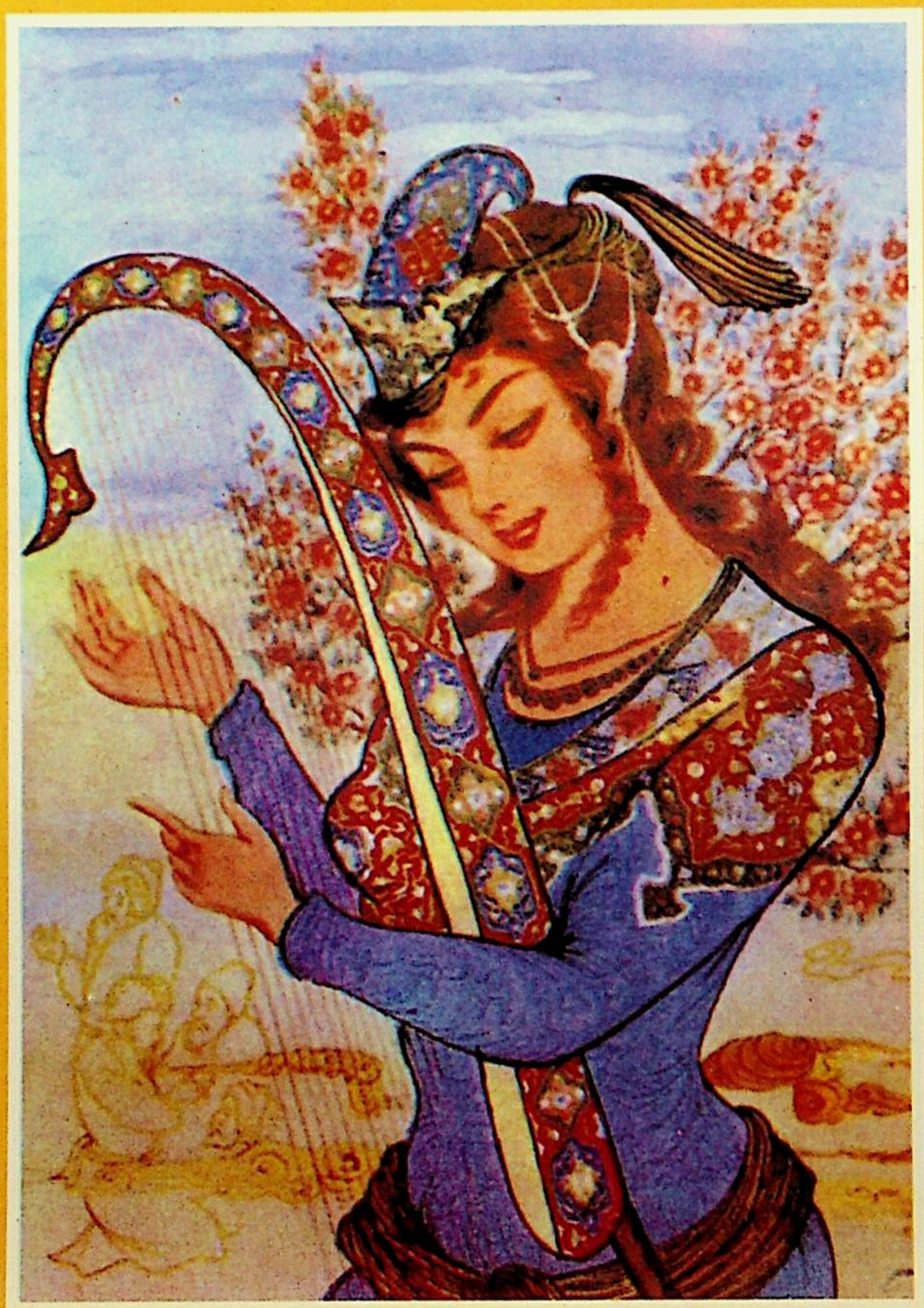
ISSN
1005—0876

بولاق

2
1994

BULAK

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

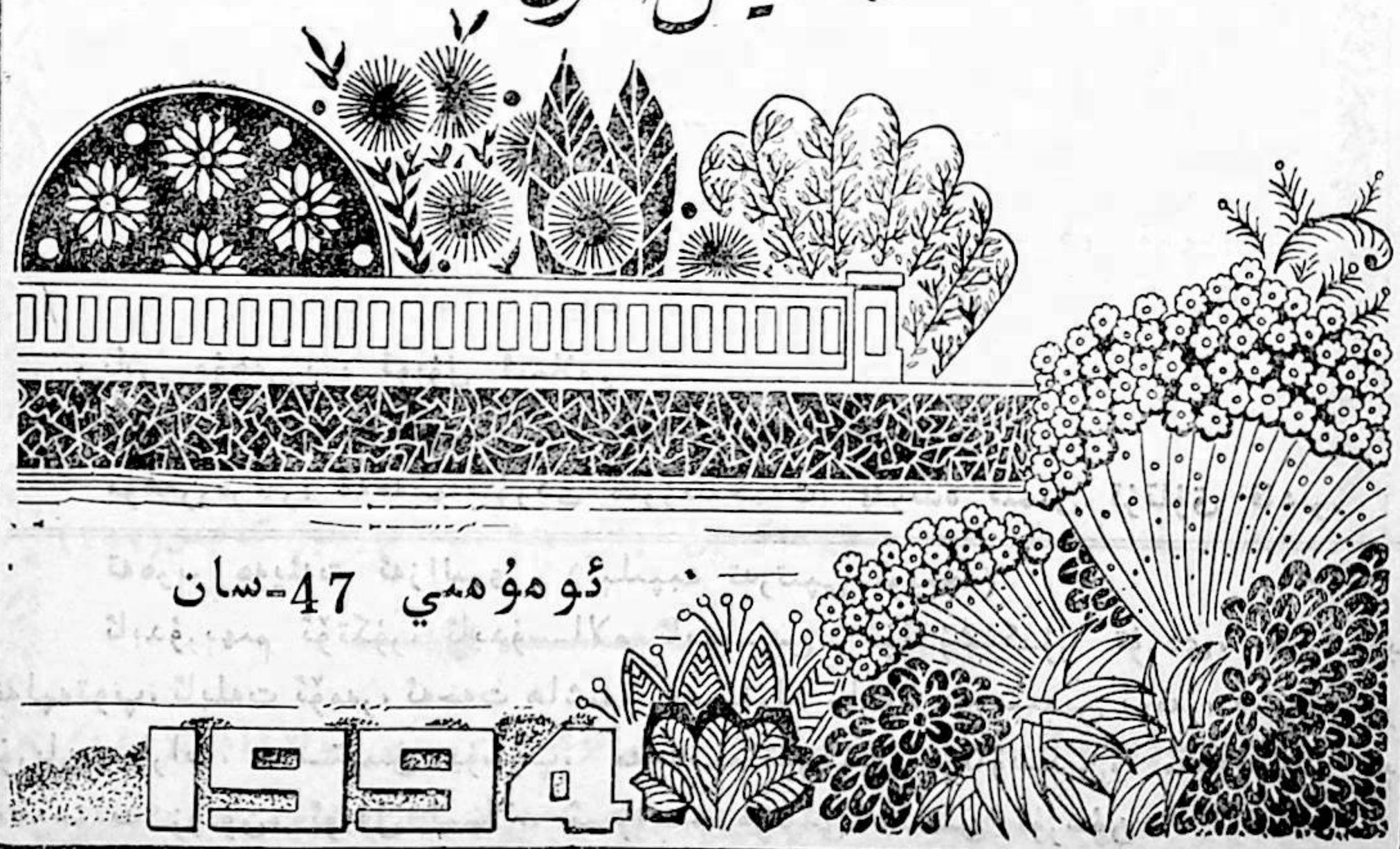

ئۇيغۇرلارنىڭ ئەدەبىياتى ۋە خەلقىنىڭ ئەدەبىياتى پەنلىك ژۇرنىلى

15-يىل 8-سان

ئومۇمىي 47-سان

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى
www.uyghurkitap.com

باش مۇھەررىر: ئوبۇل ئىسلام.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋدىن.
مۇھەررىرلەر: مەھەممەتتۇردى ەمرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن، ۋۇتلۇق قادىر.

تەھرىر ھەيئىتى ئەزالىرى (ئىلىپبە تەرتىپى بويىچە)
ئابدۇرېھىم ئۆتكۇر، ئابدۇسالام ئابباس، ئۇبدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇۋۇپىلى خەلپەتوپ، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت ھاشىم، رەھمىتۇللا جارى، شەرىپىدىن ئۆمەر، قەييۇم تۇردى، قۇربان بارات، مەمتىمىن يۇسۇپ، مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋدىن، مەھەممەت رېھىم، مەھەممەت زۇنۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئىبراھىم مۇتىئى، ئىمىن تۇرسۇن.

1994 -يىل 2 - سان

مۇندەرىجە

تۈيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

باھار دانىش ... مۇھەممەد قاسىم بەننى موللا نەزىر مۇھەممەد بۇخارى (6)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: بارات رەجەپ
لىسانۇت - تەير ..... ئەلىشىر نەۋائى(29)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
غەربىي غەزەللىرىدىن.....(96)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

«خۇسرەۋ ۋە شىرىن» دىن ..... قۇتبى خارەزمى(124)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: سۇلايمان يۇنۇس

مەشھۇر كلاسسىكلار

بېھزاد ۋە ئۇنىڭ رەسساملىق مەكتىپى توغرىسىدا .... تۇرسۇن كەلپىن(144)

ئەدەبىي مۇھاكىمە

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۆگىنىش ... س.موللاۋۇدۇد(157)

يۇيغۇر كتاب توربىكتى
www.uyghurkitap.com

خەلق ئېغىزىدە بىياتتىن

بەھرام پارس ۋە بالا ھۆسن پەرى (داستان) .....(162)
نەشرىگە تەييارلىغۇچى: ھۇزەيمەتئىلى ھەمىتجان
يولۋاس بىلەن زەينەپە (چۆچەك) .....(186)
نەشرىگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقادىر سادىر
ھېكايەتلەر .....(183)
نەشرىگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن ھەزەمەت
رىۋايەتلەر .....(193)
توپلاپ رەتلىگۈچى: ھەسەنجان ئەزىز

يېزىلىق تەتقىقاتچىلىرىمىز

تەتقىقاتچى ئابدۇشۈكۈر تۇردى .... ھەسەن سېلىم(196)
پروفېسسور ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ..... مۇنەۋۋەر تۇردى(202)

* *

«قۇتادغۇبىلىك» خەلقىمىزا ئىلمىي مۇھاكىمە يېغىنى بېيجىڭدا ئېچىلدى.... (208)

* *

رەسسام: ئىسمايىل ئىبراھىم، ئابلىمىت ئابامۇز.
خەتتات: نىياز كېرىم شەرقىي، مۇھەممەت ئىدرىس.
كۆنچۈك ۋە مۇندەرىجە نەقىشلىرىنى ئىشلىگۈچى: تۇردى قادىر نازىرى.
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: لىيۇ پېيچىڭ.
مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: 1991 - يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «ئۆزبېك ھەيكەل» ناملىق كىتابچىدىن ئېلىنغان قىستۇرما رەسىم. رەسسام: ھۆسەين بەھزاد (ئىران).
مۇقاۋىنىڭ 2 - بېتىدە: ئابدۇشۈكۈر تۇردىنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.
مۇقاۋىنىڭ 3 - بېتىدە: ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.
مۇقاۋىنىڭ 4 - بېتىدە: قۇملۇقتىكى يول (پولات خوجايۇپ فوتوسى).

باھار دانىش

مۇھەممەت قاسىم بەننى مولا نەزىرمۇھەممەد بۇخارى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: بارات رەجەپ

«ئالەملەرنىڭ ياراتقۇچىسى ئۇلۇغ تەكرىگە ھەمدۇ سانا ۋە مەدھىيىلەرشىكە قەلەمنىڭ تىلى ئاجىز كېلىدىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نەئەت، سالاملار-دىن كېيىن، شاھ ئالىيلىرىغان گۈزەل ئىبارىلەر مەنەلىرىدىن ئەڭ شىرىنلىرىنى تاللاپ، دوستلۇق گۈلشەنىدە پەرۋىش قىلىنغان ئارزو - ئۇمىدلىرىمىزنى بايان قىلغۇچى رەيھانلار گۈلدەستىسىنى يوللايمىز. بارلىق قوۋملارنىڭ ئاساسى بولغان فەرىدۇن ۋە كەيخۇسرەۋگە ئوخشاش مەملىكەتىنىڭ گۈلتاجىغا؛ ئالەمگە زىننەت بەرگۈچى، مۇرادىمەقسەت تۇلپارىنىڭ سەلتەنەت ئۈزەڭگىسىگە ئاياغ قويغان ئالىيلىرىغا؛ بەختيارلىقنىڭ ئىگىسى، مەملىكەتلەرنى ئىشغال قىلىش سىرلىرىنى ئاچقۇچى جانابلىرىغا سەممىي سالاملىرىمىزنى يوللايمىز.

دوستلۇق مەيلىنىڭ قەلبىمىز سىزنىڭ دۇئايىڭىزدا ئۇچقۇر ئاتتەك جەۋلان قىلىماقتا. گەرچە بىز دوستلۇق ئالاقىسى ئورنىتىش ئۈچۈن ئەلچىلەر ئەۋەتكەن بولساقمۇ، پەقەت يۈرىكىمىزلا ئېتىراپ قىلالايدىغان ئەسلى مەقسىتىمىز سىز بىلەن قېلىن دوستلۇق ۋە يېقىن قېرىنداشلىق ئورنىتىشتۇر. ئالىي ھىممەتلىك دائىم مۇھەببەت يۇلتۇزلىرىنىڭ چاقنىشى ۋە دوستلۇق رەيھانلىرىنىڭ خۇش پۇراقلىرىغا سەۋەبتۇر. بىز بىرلىكتە يۈرەكلەرنىڭ يېقىنلىقى ۋە روھى بىرلىشىشنى بارلىققا كەلتۈرگۈچى ئالاقىلەرنى ئورنىتايلى. بۇنى ھەقىقەت بازىرىنىڭ گۈھەرشۇناسلىرى ۋەسىر - ئەسرارلاردىن ۋاقىپ بولغۇچىلار مۇھەببەت دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ سىرلىق يورۇق دۇنيادا ئۇنىڭدىن ئۇلۇغراق، ھەتتا ئۇنىڭغا تەڭكەلگۈدەك نەرسە يوق. شەك - شۈبھىسىزكى، بىزنىڭ بۇ ئارزۇ - ئۇمىدلىرىمىز مېھرى - مۇھەببەتنى ئۆزىگە مۇجەسسەم

• بېشى ئۆتكەن سانىدا

قىلغان سۇرەيىا يۇلتۇزىنىڭ يېنىغا ئورۇنلاشقان ئەقىل - ئىدراكىنىڭ ئەينىكىدە روشەن ئەكس ئېتىدۇ. لېكىن ئىشنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى ئەمەس بەلكى تاشقى كۆرۈنۈشىنلا كۆرىدىغان كىشىلەرگە ئېھتىياجىمىز چۈشكەچكە، مەن پۈتۈن ئارزۇ-ئارمانلىرىمنى تەڭرىنىڭ دەرگاھىغا ئەرز قىلدىم. ئۇ سەممەي مېھىر - مۇھەببىتىمىزنىڭ زەنجىرلىرىنى ئۈلاشتۇرغاي. ئۆز رۇخسارىنى باشقىلارغا كۆز - كۆز قىلىۋاتقان گۈزەلنىڭ ھۆسن جامالىدەك بىزنىڭ سەممەي نېيىتىمىزمۇ ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىنى ناماياں قىلغاي، ئۇ لۇغلارنىڭ مۇستەھكەم ئىتتىپاقى ۋە دوستلۇقى مەڭگۈ ئۈزۈلمەسۇن. ئۇلار بارلىق ھۆكۈمدار ۋە پادىشاھلارغا نەمۇنە بولسۇن. شۇڭا خاندانىمىزدىكى زېرەك، دانىشمەنلەرنىڭ مەسلىھىتى بىلەن سىز ھۈمايۇننىڭ ھۇزۇرىغا ئىشەنچلىك، قابىلىيەتلىك خىزمەتچىمىزدىن ئەۋەتىشنى لايىق تاپتۇق. ئۇ بىزنىڭ ھەممە سىرلىرىمىزدىن خەۋەردار، كىچىكىدىن باشلاپلا بىزنىڭ تەربىيىمىزدە يېتىلگەن، سەلتەنەتكە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن خاس تەربىيە ئالغاندۇر. ئۇنىڭغا دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق ئورنىتىش توغرىسىدىكى ئارزۇلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا ۋاستىچى قويماي، شەخسەن ئۆزى بايان قىلىش تاپشۇرۇلدى.

يەر يۈزىدىكى خەلىپىلىكلەرنىڭ ۋە سەلتەنەتنىڭ مەركىزى بولغان جانابلىرىدىن كۈتىدىغان ئۈمىدىم شۇكى، ئىلتىماسىمنى قوبۇل قىلىپ، مۇراد چىمەنزارلىرىنىڭ ئەبەدىي گۈللىشى ئۈچۈن ئۇنى مېھرىبانلىق بۇلاقلىرىدىن سۇغىرىدۇ. غەمكە تولغان يۈرىكىمىزدىكى غۇبارلارنى ئۆز مەرھىمىتى بىلەن پاكلايدۇ. نەرىدا بۇ چەكسىز دۇنيادا مۇھەببەتنىڭ ئالىي قەسىرىنى تىكلەيدۇ. ئۆز ئەقىل ئىدراكى بىلەن ئىلىم گۈلشەنىنى بېزەيدىغان ۋە ھەققانىيەتنى نۇرلاندۇرىدىغان، يىغىلىشلارنى ئۆز ئىشتىراكى بىلەن زىننەتلەيدىغان كىشىلەرگە مەلۇمكى، بۇ پانىي دۇنيا رەسسامىنىڭ تۈرلۈك چىلىك بابىدىكى ئەك ياغشى تەسۋىرى — ئىتتىپاقلىق ۋە بىرلىكتۇر. مۇھەببەت خەلق ئۈچۈن بەخت - سائادەتنىڭ مىسالىدۇر. دېمەك، ئىقتىدارلىق ھۆكۈمدارلار بىلەن پادىشاھلار ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق - مۇھەببەتنىڭ نەقەدەر ئاجايىپ بولىدىغانلىقى ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇم. پادىشاھلار تەڭرى تائالانىڭ ياراتقان بەندىلىرى ئىچىدىكى ئەڭ ئەلاسى ۋە سۆيۈملۈكتۇر. ئىنسانلار ئارىسىدا پەيغەمبەرلەردىن قالسىلا پادىشاھلار ئەۋزەلدۇر. تەڭرى ئۇلاردىن مەرھىمەتنى ئايىمىغاي.

بۇ سائادەتلىك تىلەك ۋە ئىزگۈ سۆزلەردىن غەرەز شۇكى، ئەگەر بەزى ئەقىل - ئىدراك قائىدىلىرىنى بىلمەيدىغان پاراسەتسىزلەر، ئالىيجانابلىقنىڭ خۇش بۇي ھىدلىرىنى پۇراپ باقمىغان ۋە ھەقىقىي مەقسەتنىڭ تېگىگە يېتەلمەيدىغان قۇرۇق سۆزلەتلەر خەيرىخاھلىق قىلغۇچى سۈپىتىگە كىردۈبلىپ، بۇ چوڭ ئىشىمىزغا ئارىلىشىپ بىزنىڭ ئىلتىماسىمىزنى باشقىچە چۈشەندۈرمەكچى بولسا، شان - شەرەپلىك ئۇلۇغ زاتلارنىڭ ئۇندىق ئادەملەرنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئىناۋەتكە ئالماسلىقلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز. بىزنىڭ ياخشى نىيەتلىرىمىزگە سايە چۈشمىگەي. شەخسەن ئۆزىڭىز مۇقەددەس پىكرىڭىزنى يۇرگۈزۈپ، ئىستەكلىرىمىزنىڭ ئەسلى ماھىيىتىگە ھەققانىي نەزەر تاشلا-

هايسەز. ئۇنىڭ لاتاپىتىنى پەملەپ، بۇ شەھرىدىن شەربەتنى تېتىپ كۆرۈپ، بەزدەك تەشنالارغا چەكسەز لەززەت بېغىشلاڭ.

مېنىڭ مەملىكىتىمدە ئادەملەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىدىن بولغان بىرقانچە ياخشى دوستلىرىم بار. ئۇلار ئېگىز تاغ، تار جىلغىلاردىن ئۆتۈپ، ئەتراپتىكى شەھەرلەرنىڭ خەلقىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشقا باشلىدى. بۇ ئارقىلىق ئۇلار ئۆز هالاكەتلىرىگە قاراپ ئىنتىلدى. بۇ شەھەر پۇقرالىرىنى قوغداش ۋە يولدىن ئازغانلارنى جازالاش ئالىيجاناب كىشىلەرنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇڭا بۇزغۇنچىلارنى تىنجىتىش ئۈچۈن مەشئۇر لەشكەر بېشىنىڭ قوماندانلىقىدا ناھايىتى زور قوشۇن ئەۋەتتىم. بۇ-داق ئىشتىكى غەلىبە ۋە زەپەر پەقەت ئىلاهي يارەمگە ۋە تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگە باغلىق. ئاقۋەت دۇشمەن غالىپ قوشۇنىنىڭ ئايىغ ئاستىدا بىتچىت قىلىندى. شۇنداقلا بۇ ۋەقە بارلىق بۇزغۇنچىلار ئۈچۈن دەھشەتلىك ئىبرەت بولدى. خاندانىمىزنىڭ دوستلىرى ۋە خەيرىخاهلىرىنىڭ ساداقىتى ۋە پىداكارلىقى مۇستەهكەملەندى.

شۇبھىسىزكى، ئەبەدىي هۆكۈمرانلىقىمىز مۇشەررەپ بولغانلارغا قارشى باش كۆتۈرگەنلەر، مەنسەنلىك ۋە پېتىلا بولغانلار پەقەت ئۆز هالاكەتلىرىنى يېقىنلاشتۇرىدۇ. هەمدە يەرگە قارىتىپ ئېتىلغان ئوقنىڭ ئوخشاش مۇقەررەر هالىدا تۆپىراققا قادىلىدۇ.

بۇ قۇرلار پەقەت مۇهەببەت هىسسىيات-تۇيغۇلىرى بىلەن يېزىلدى. ئەگەر تەڭرى خالىسا بىز دوستلۇق ۋە خەيرىخاهلىقنىڭ ئالاقىلىرىنى ئورنىتىمىز. سىز جانابىي ئالىيلىرىمۇ ئىتتىپاق ۋە مۇهەببەت نەمۇنىلىنى ناماياں قىلغايسىز. بەخت - سائادەتنى ئۆز مەنپەئەتىڭىزنىمۇ نەزەردە تۇتۇپ، ياخشى خىسلەتلەرنىڭ زەنجىرىنى ئۈزمىگەيسىز. سەلتەنىتىڭىزنىڭ ئابرويىنى يەرگە ئۇرمىغايسىز. دۆلىتىڭىزنىڭ ئامانلىقى ۋە راهەت - پاراغىتى ئۈچۈن، دۇشمەنلەرنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن بارلىق پۇقرالارنىڭ تىنچلىقى ۋە ئارامىنى ساقلاش ئۈچۈن، دىنىمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ گۈللەپ - ياشنىشى ئۈچۈن، پادىشاهلار زاتىنىڭ زىبۇ - زىننىتى هېسابلانغان غەلىبىلەرگە ئېرىشىش ئۈچۈن، بىر ئاللاهنىڭ هەققىي هۆرمىتىگە ئاتاپ دۇئا قىلىشۇاتقان مەن كەمىنىگە خۇشاللىنارلىق جاۋاب يوللىشىڭىزغا ئىشىنىمەن.

قەلىمىمىز ئەمدى ئارتۇق چېچەنلىك قىلماي مانا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە چېكىت قويىدۇ. سەلتەنەت ۋە ئىقبال قۇياشىمىز سەلتەنەت ئاسمىنىدا مەڭگۈ پارلىسۇن، تەڭتائالا سىزدىن ئۆز مەرهەمىتىنى ئايىمىسۇن.»

ئەلچى پادىشاه بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقتى. ئۇ هارغان - ئاچقىنىغا قارىماي مەنزىلمۇ مەنزىل يۈرۈپ ئاخىر بەھرەۋەر بانۇنىڭ ئاتىسىنىڭ يۇرتىغا يېتىپ باردى ۋە پادىشاهنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى. مۇئامىلە ئەدەب - قائىدىلىرىنىڭ بۇ بىلىمدان ۋە سۆزمەنسى ئۆز ئادىتى بويىچە پادىشاهقا هەددىدىن زىيادە ئاجايىپ سوۋغا-سالاملار بىلەن بىللە مەكتۇپنى تاپشۇردى. ئاندىن مۇۋاپىق سۆزلەر بىلەن مەكتۇپنىڭ ئەسلى ماهىيىتىنى بايان قىلدى. پادىشاه مەقسەتنىڭ نېمىدە ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن-

بۇ قۇرلار پەقەت مۇهەببەت هىسسىياتى

ئۇيغۇر كتاب تورىدىكى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بىرىكى لىنىيسى

دىن كېيىن قاتتىق غەزەپكە كەلدى. رەڭگى ئۆزگىرىپ، چىرايىدا رەنجىش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى. ئاخىرى مەنسىتمەسلىك ئىپادىسى بىلەن ئەچىنىڭ ئىلتىماسىنى رەت قىلدى.

پادىشاھنىڭ يېقىن كىشىلىرى بۇ ئۆزگىرىشتىن ھەيران بولۇشتى. پادىشاھ بولسا لام-جىم دېمەيتتى. ئەلچى ئۈمىدسىزلىنىپ تەمتىرەپ قالدى. بىرئازدىن كېيىن پادىشاھ خاس كاتىپىغا ئىشارەت قىلدى. بۇ ئەقىللىق كاتىپ خەلىپىنىڭ پەرمانى بىلەن ئۇچقۇر ۋە ئىشەنچلىك قەلەمنى چاپتۇرۇپ، جاۋاب خېتى يېزىشقا باشلىدى.

بەھرەۋەر بانۇنىڭ ئاتىسىنىڭ كامكار-غا يازغان نامىسى بۇدۇر:

«پاك پەرۋەردىگاغا ھەمدۇ-سانا ۋە پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغاسالاۋاتتىن كېيىن، ئالەم گۈلشەنىنى ۋە ھۆكۈمدارلار بەزمىسىنى بېزىگۈچى، جاھان سەلتەنىتىنىڭ تاجى يانچى ۋە سەرداری، پادىشاھلىق تاجىسىنىڭ شولىسىنى ئاشۇرغۇچى ياخشى نىيەتلىك جانابى ئالىيلىرىغا دۇئا ۋە سالام.

مەن مېنەز-مۇھەببىت ۋە دوستلۇق گۈلدەستىسىنى-يەنى ھەر بىر سۆزى ئەقىل-ئىدراك سەھىپىلىرىنىڭ كۆھسىرى بولغان دوستانە مەكتۇپىڭىزنى ئەڭ ياخشى كەيپىياتتا ۋە ئەڭ قولاي پۇرسەتتە تاپشۇرۇۋېلىشقا مۇشەررەپ بولدۇم. نامىڭىز مېنى ناھايىتى خۇشال قىلدى، دوستلۇق ۋە مۇھەببەتنى ئىزھار قىلغان سۆزلىرىڭىز-نى ئېتىبار بىلەن ئوقۇپ چىقتىم. شۇنداق، ئەلچىڭىز تەسىرلىك قىلىپ بايان قىلغان مەقسەتنىمۇ ئاڭلىدىم. تەكرىگە شۈكرىلەر بولسۇنكى، مەن ئىلاھىي مېھرى-شەپقەت گۈلشەنىدە ھېكمەت ۋە مەرىپەت گۈللىرىنىڭ چىمەنزارىدىنى، رەيھانلار گۈلدەستىسىنى بەرپا قىلغانمەن. سەۋری-قانائەتتىم بەددىلگە ئىلاھىي يولىيورۇقلار مەيخانىسىدىن ھەقىقەت شارابىنى تېتىپ بېقىش شەرىپىگە ئېرىشكەنمەن. شۇڭلاشقا ئۆزۈمدىكى بەمەنە ئىش-ھەرىكەتلەرگە مايىل لىقىنى توختاتقانمەن. مەن ئەخمەقلەرنىڭ ئالدامچىلىقى ۋە ۋەسۋەسىسىگە ئۇچرىمايى، ھەر ئىككى دۇنيادىكى ئەمەللىرىمنىڭ ھېسابىنى ئەقىل-ئىدراك دەپتىرىم بويىچە، بىر تەرەپ قىلدىم، مەن ھەقىقەتنى بۆھتاندىن، پايدىنى زىياندىن ئايرىيالايمەن، ئېسىل زادىلەر خىجالەتتىن ئاغزىدىن چىقرالمايدىغان، ئاددىي كىشىلەر ھەممىلا يەردە جار سالدىغان ھەرىكەتلەرنى قىلمايمەن، قەسەم قىلمەيدىكى، تەكرى بارلىق كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىن تاللىغان ئۇلۇغۋار ھۆكۈمدار-لارغا ئويلاپراق پىكىر قىلىش يارىشىدۇ. ئۇلار ئالدى بىلەن ئۆز ئارزۇ-مەقسەتلىرى-نى ئاشكارىلىماي تۇرۇپ، شۇ ئىشنىڭ پات-دا-زېمىنىنى ئەقىل تارازىلىرىدا ئۆلچەپ بېقىشلىرى كېرەك. ئەگەر ئۇلار يېتەرلىك دەرىجىدە روشەن ۋە نازۇك ئەقىلگە ئىگە بولمىسا، ئۇ ھالدا دانىشمەن مەسلىھەتچىلەر ئۇنىڭ ئورنىنى بېسىشى مۇمكىن. دېمەك ئۇلار دانالارنىڭ مەسلىھىتىنى ئېلىشى كېرەك. قىلغان ئىشلىرىدىن كېيىن پۇشايمان قىلماسلىقى ئۈچۈن، ئاقىللارنىڭ كۆز-سەتمىسى بويىچە، مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى رۇشى كېرەك. ھېچقانداق ۋاقىتتا ئاقىللار ئىشقا كىرىشمەي تۇرۇپ، ئۇ توغرىلىق سۆز-لەشنى، ئۇنىڭ ماھىيىتىنى ئىككى تىلىق قەلەم ئارقىلىق تەرىپلەشنى خالىمايدۇ. بۇنداق قاملاشمىغان ئىشلارنىڭ نەتىجىسى بىرلا، ئۇ بولسىمۇنومۇس ۋە پۇشايماندۇر، خالاس.

تەڭرى تائالا بۇندىن كېيىنكى ئىشلىرىمىزدا ئۆز مەرھەمىتىنى ئايىمىسۇن. ئەقىل ـ پاراسەتنى سىزگە يارەمچى قىلسۇن. سەلتەنىتىڭىز قۇياشى پارلاۋەرسۇن!»

پادىشاھ مەكتۇپىنى يېزىپ بولۇپ ئەلچىنىڭ قولىغا بېرىپ ئۇنى يولغا سالدى. خورلانغان ۋە مۇشكۈل ئەھۋالدا قالغان ئەلچى مىڭ مۇشەققەتتە ئۆز شاھىنىڭ شەھرىگە بوسۇغىسىغا يېتىپ كېلىپ، تەنەپپۇس مالامەتلەر بىلەن يېزىلغان جاۋاب خەتنى خەلىپىنىڭ ئۇزەڭگىلىرى بولغان ۋەزىرلەرگە تاپشۇردى. پادىشاھ خەتنىڭ مەزمۇنىدىن گۆھەردەك مەقسىتىنىڭ ئەمەلگە ئاشمىغانلىقىنى بىلدى ۋە بۇنىڭدىن تولىمۇ رەنجىدى، ئاندىن ئۇ شاھزادىنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا ئىشنىڭ نەتىجىسىنى بايان قىلدى. پادىشاھ ئوغلىغا «سۆزۈمگە قولاق سېلىپ ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئارزۇلاردىن كېچەر» دېگەن نىيەتتە نۇرغۇن نەسىھەتلەرنى قىلدى، ئەمما شاھزادىنىڭ قەلبىدىكى ئىشق شارابى دەريادەك دولقۇنلايتتى. شۇڭا ئاتىسىنىڭ قىممەتلىك نەسىھەتلىرى ئۇنىڭ قۇلقىغا كىرمەيتتى. ئۇ ھوشسىز بېشىنى ھەسرەت تىزىدىن كۆتۈرۈپ دېدىكى:

ــ شۇنداق ھەزرىتى شاھرىيار، سىزنىڭ رەھىمدىللىك بىلەن ئېيتقان ئالىيجاناب سۆزلىرىڭىز مۇۋاپىق ۋە قايىل قىلارلىقتۇر. بۇ سۆزلىرىڭىزنى كۆڭلۈمگە ئالىتۇن ھەل بىلەن يېزىۋېلىشقا ئەرزىيدۇ. لېكىن شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىشق ـ بىلەن ئەقىل بىر ـ بىرىگە زىتتۇر. مەن ئىشق يولىدا مەجنۇن بولىدۇم. ئىختىيارىمىڭ تىزگىنىنى تەلۋىلىك قولىغا تاپشۇرغانمەن. ماڭا پەندى ـ نەسىھەتلەر كار قىلمايدۇ. ئەقىل ماڭا ئارام بېرەلمەيدۇ...

ئەلقىسسە، شاھزادىنىڭ ئوي ـ خىيالى چېچىلىپ، ئىختىيارى قولىدىن كەتتى. ئۆز دۆلىتىدىن جۇدا بولۇپ مەجنۇنلاردەك دەشتە لەردە يۈرەتتى. ئۇ جاھاندارچىلىقنى ئاۋارىلىق ۋە مىسكىنلىكىكە، ھۆكۈمرانلىقنى بىچارىلىككە، راھەتنى جاپا ـ مۇشەققەتكە، ئۆز دىيارىنىڭ پاراغىتىنى غېرىپ ـ مۇساپىرچىلىققا ئالماشتۇردى. شاھلىق تاجىنى بېشىدىن ئېلىپ تاشلاپ، گۈمراھلار كۆلىمىنى، يېپەك كىيىملەر ئېغىر كېلىدىغان نازۇك گەۋدىسىگە دەرۋىشلەرنىڭ پالاز تونىنى كىيىپ يۈرەتتى. قۇياش رەشكى قىلىدىغان جامالى گۈل بەرگىدىن نازۇك ئىدى. ئۇ غەمكىن دىلىنى قانلىق ياشلار بىلەن تولدۇرۇپ، ۋاپادار يارىنىڭ ئىشق ئوتىدا ئۆزىنى ئىزدەپ دەشت ـ باياۋانلارغا يول ئالدى:

شاھزادىنى بۇ ھالدا كۆرگەن خالايىق پىغان چېكىشتى. يۇقىرى ۋە تۆۋەن تەبىقە كىشىلىرى ھەممىسى ھەسرەت ياشلىرى بىلەن كۆزىنى ياشلاپ، ھەيرانلىقتىن بارماقلىرىنى چىشلەشتى. نادامەت ئاۋازى سەھرادىكى گىياھلاردىن ئاسمانغا يەتتى. ئەپسۇس سادالىرىدىن ئاۋام خەلقىنىڭ «ۋادەرىغ» دېگەن سادالىرىدىن نېلۇپەر دۆۋىسىگە ئوت تۇتاشتى.

دۆلەت چوڭلىرى بۇ دىلىنى ئۆرتىگۈچى ۋەقەلەرنى ئاڭلاپ بىر ياقتىن ئەقىللىرى ھەيران بولسا، يەنە بىر ياقتىن غەمكىن بولۇپ شاھزادىنىڭ خىزمىتىگە يۈگۈرۈشتى. ئۇلار شاھزادىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ، ئۇنى بۇ يولدىن توسىدى. شاھزادە غەمكىن كۆڭلىنىڭ ئوتىدانىدىن ئۇچقۇنلار چىقىرىپ، پىلىلداپ يېنىۋاتقان شامىدەك ئىشىق

ئۇيغۇر كىتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرى كلىكسى

ھىجرانىدا ئىنكراپ ئۇلارغا:

— ھەي دانا كىشىلەر، تەقدىر قىسمىتىگە باشتىن - ئاخىرى ئىشق دەردى يېزىلغان تۇرسا، قانداقمۇ راھەتنىڭ چۈلۈۋىنى قولۇمغا ئالاي؟ دېمىگىنىمغا جۇنۇنلۇق ئىسلىرى تېگىپ ئىشق سەۋداسىنى سەۋر لىباسىمنى پارە قىلدى. بۇ بەلكى ماڭا يارەم ۋە يېقىنچىلىق ئورنىدىكى مەسلىھەتلەردۇر. ئەگەر سىلەر مېنىڭ دوستۇم بولساڭلار، دۇئا قىلىڭلار. مەقسەتلىرىم قەلب كۆچىلىرىدا تەلەپكە يېقىنلىشىپ، ياتقىنىمدىن ئۇرنۇمنى كوچا تۇپرىقىدىن ۋە مەغرۇر بېشىمنى يول تاشلىرىدىن قىلغايمەن، — دەپ ئىلتىجا قىلدى.

شاھزادە بۇ سۆزنى ئېيتقاندىن كېيىن خۇداغا ئۈمىد باغلاپ ۋە ئۇنىڭغا تەۋەككۈل قىلىپ، سەپەر تۆگىلىرىنى جابدۇپ، سالقىن شامالدەك تېز ئىلگىرىلىدى. شاھزادىنىڭ قىزغىن ۋە ئىخلاسمەن بىر تۇتىسى بار ئىدى. ئۇنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلدى. كىمكى ھەقىقىي ئىخلاسمەن بولسا، ئۇنىڭ دېمىغلىرىدىن بادام ياغلىرى ۋە بېھىشىلەرنىڭ پۇرىقى چىقىپ تۇرىدۇ. بۇنداق چاغدا دوستلۇق يېپىنى ئۇزۇپ تاشلاش ھەقىقەتەن كۇپۇرلۇق بولۇپ، ۋاپاسادالىقىت ۋە ساپانىڭ بۇزۇلۇشى ئىدى. شۇڭا يېقىن مەھرەملىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا يولغا چىقتى.

بالاغا گىرىپتار بولۇپ، مەجنۇنلۇق دۇنياسىدا ئۇزۇپ يۈرگەن، جىن ئالغۇچى ئىشق ئوتىغا مۇپتىلا بولغان بۇ شاھزادە زۆھرە يۇلتۇزىغا ئوخشايدىغان گۈزەللەرنىڭ ھارۇت، ماروت ئىسىملىغان قۇدۇقىغا زىنداقلىرىغا زۇلپىنى زەنجىرلىرى بىلەن ئېسىلغان پادىشاھلاردەك ھەيران ۋە سەرگەردان بولدى.

ئۇ ئۆزەل چىمەنلەرنىڭ راھىتىدىن كۆڭۈل ئۈزۈپ، مەھەللە ئىچىگا مىنىپ، خىيال قەدىمىنى چۆل - بايانلارغا قويدى. ھەۋەس، ئىشتىياق ئايىغى بىلەن مۇشكۈلات باياۋىنىدا پىيادە يۈرۈشنى ئۆزىگە ئاسان تۇتۇپ، نۇرغۇن مۇساپىلەرنى باستى ۋە پاتلا بىر دەريانىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى. دەريا سۈيىنىڭ شىددىتىدىن ساھىل گويياكى ئايرىلىش غېمىگە پاتقان جانىدەك چەكسىز غەمگە چۆككەنىدى. دولقۇن ئۆركىشىنىڭ شىددىتىدىن بېلىقلارنىڭ يۇرىكى قېچىدىن چىقىپ كېتەتتى. شاھزادە بارلىق ئىشتىياق بىلەن پەرۋاز قىلىپ مەشۇقىنىڭ دىيارىغا يەتمەكنى ئارزۇ قىلاتتى. ئەمما بەكمۇ ئاجىزلىقىتىن دەرمانى قالماي ھەيران بولدى. تۇتى بولسا ئىخلاس ۋە ھەۋەس ۋاپا قاناتلىرى بىلەن پەرۋاز قىلاتتى. ئۇ شاھزادىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئۇنىڭغا رەھىمى كېلىپ مۇنداق دېدى:

— ھەي سەرسانلىق كوچىلىرىدا يۈرگەن شاھزادە، سەن ئۆزۈڭنى كۈلپەتنىڭ دامىغا مۇپتىلا بولۇپسەن، ئىشەنچىنىڭ تۆمۈر قەپەسىگە بەنت بولۇپسەن. بىراق مېنى قېپ ئىچىدانىغا بەنت قىلىپ ساقلىغىنىڭ مۇۋاپىق بولمىدى. ياخشىسى مېنىڭدەك بىر ۋاپادار قۇشنى قەپەستىن ئىجادىلىققا چىقىرىۋەتكەن. مەن ھەر تەرەپكە پەرۋاز قىلىپ، بىرەر ئامال تېپىپ بۇ مۇشكۈلاتنى ئاسان قىلسام ئەجەب ئەمەس.

— ھەي سەرداش غەمگۇزارىم، — دېدى شاھزادە، — جاپا - مۇشەققەتلىك سەپەردە ئۇلپەتلىك، غەمخورلۇق، سەرداشلىق پەقەت سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن كېلىۋاتقان

قىنى ماڭا تولۇ ئايان، مەن سېنى قەد
پەستىن چىقارغاندىن كېيىن سېنىڭ دەر-
ھال پەرۋاز قىلىپ تۇتىلارنىڭ ۋىسال ھە-
ۋىسى ھەم جىنسلىرىڭنىڭ ئىشق جەزبە-
سى سېنى تارتىپ كېتىپ، ئىككىمىزنىڭ
ھەمراھلىقىمىز تامام بولۇرمىكىن دەپ
قورقىمەن. ئۇ چاغدا سەندىن ئايرىلىش
غەم-قايغۇسى ماڭا تولۇ ئېغىر كېلىدۇ.

تۇتى دېدىكى:

— ئەي شاھزادە، مەندەك زەئىپنىڭ
سۆزىگە ئەلۋەتتە ئىشەنمەيسەن. چۈنكى
دامدىن ۋەرامدىن خالاس بولغان جانۋار-
دىن ۋاپاتەمە قىلىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس.
ئەمما شۇنىڭ بىلىش كېرەككى، تەقدىر رەسسامى
بۇ دۇنيانىڭ نەقىش ۋە رەڭگىنى بىر خىللا
سىزغان ئەمەس. تەڭرى تائالا ساق-سالامەت
قىلسۇنكى، مەن ناتۇۋان قۇشنىڭ لېيىلى
ساداقەت سۆيى ۋە ۋاپا تۇپرىقى بىلەن يۇغۇ-
رۇلغاندۇر. شۇنداق ۋەدە قىلمەنكى، تا
سەن دەريادىن ئۆتۈپ تەلەپ نىشانىغا قە-
دەم قويۇپ، مەقسەت گۈھىرىنى قولۇڭغا
ئالمىغۇچە ھەرگىز خىزمىتىڭدىن ئايرىلمايە-
مەن. جېنىمنى ساڭا بېغىشلاپ، يولۇڭدا
قۇربان بېرىشكە تەييارمەن. سېنى ھەقە-
قىي، بىردىنبىر تېۋىنغۇچۇم سۈپىتىدە
خىزمىتىڭنى خۇشاللىق دەپ بىلىمەن.

ئەگەر بۇ سۆزۈمدە ئالدامچىلىق،
مەككارلىق غەرەزلىرى بولغا، تۇتى خىلىنىڭ
ئىجاد ئاسمىنىدىكى رار جايىي بولغان
بەخت كۈلزارلىقى بەختتى قارىلىقىغا ئايلانە-
ۇن. ئۇ دۇنيادىكى لەنەتلەر رەڭلىك ۋۇ-
جۇدۇمنى قاغىدەك قارا، يۇلتۇزدەك ئاققۇ-
چى قىلغاي. مېنى نەچىلىگەن قان ئىچە-
كۈچلەرگە گىرىپتار قىلغاي، — دەپ قە-
سەمياد قىلىپ كۆپ مۇبالىغىلەر قىلغاندىن
كېيىن:

— مېنىڭ كۆڭلۈمدە سېنىڭ خەيرە-
خاھلىق ۋە دۆلتىڭنى ئويلاشتىن باشقا
مەقسەت - دۇددىمۇ يوقتۇر. پەقەت ئىشىم
ئوڭدىن كېلىپ نېئمەت قەرزىمنى ئادا
قىلسام دېگەنلا خىيالدىمەن، — دېدى.

شاھزادە تۇتىنىڭ ساداقەت ۋە مېھ-
رىبانلىقىغا ئىشەنىپ، ئۇنى قەپەستىن ئازاد
قىلدى. تۇتى دەرھال پەرۋاز قىلىپ، بۇ
بىپايان سەھرانىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە
نەزەر سېلىپ، دەريانىڭ ياقىسى-
دا تۇرغان ۋەيرانە بىر ئۆينى كۆرۈپ قال-
دى. ئۇ ئۆي ھەممەتسىز كىشىلەرنىڭ نە-
زەرىدەك پەس، پەسكەش كىشىلەرنىڭ كۆ-
زىدەك تار ۋە كىچىك بولۇپ، ئۇنىڭ بىر
تەرىپىدە بىر تۆپ دەرەخ بار ئىدى. تۇتى
كېلىپ دەرەخ شېخىغا قوندى. كەپە قو-
مۇشتىن ياسالغان بولۇپ، ئەتراپى بەختە-
لىكلەرنىڭ پېشانىسىدەك ئوچۇق، ئىچى
پاكلارنىڭ سىرىغا ئوخشاش ئازادە ئىدى.
دەرۋىشلەرنىڭ كىيىمىنى كىيگەن بىر بو-
ۋاي ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىدا سەجدە
رىيازەتلىرىنى چېكىپ، تەقۋادارلىق، ئىتتا-
ئەتمەنلىك ۋە شىكەستلىك بىلەن تەسۋى
سىنى تەھلىلدە ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ھۆسە-
نىدىن نۇر يېغىپ، پېشانىسىدىن نۇر چاقە
ناپ تۇراتتى. چاچلىرىغا ئاق سانچىغا-
نىدى. سۇرىتىدىن غايە نۇرى پانۇس ئىچى-
دىكى شامغا ئوخشاش جىلۋە قىلاتتى. تۇ-
تى دەرۋىشنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى روشەن
كۆردى. ئۇ دەرھال ئەدەب بىلەن تەكەللۇپ قىلىپ
ئېھتىرام بىلدۈردى. ساھىبدىل تۇتىنىڭ
شېرىن سۆزلىرىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدە مەر-
تەبە دەريا سى جۇش ئۇرۇپ چىن كۆڭلىدىن:

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى www.uyghurkitap.com

ـــ ئەي ئەيسا زۇۋانلىق، زۇمرەت قانـاتلىق قۇش، ئەتىرگۈل رەڭلىك ئېغىز زىڭدىن پاساھەت سۆيى مەۋج ئۇرۇپ تۇرىدۇ. ئالدىڭدا قانداق ئىشلار سېنى كۈتۈپ تۇرىدۇ؟ كىم ئۇچۇن بۇ يەرلەرگە پەرۋاز قىلدىڭ؟ جاننى كۆيدۈرگۈچى سۆزىڭدىن ۋاپا ۋە ھەقىقەت پۇرىقى مېنىڭ دىماغلىرىمغا ئۇرۇلۇۋاتىدۇ، ـــ دېدى. تۇتى:

ـــ ئەي ھەقىقەت بېغىنى زىننەتلىگۈچى، مەرىپەت بەزمىسىنىڭ قىزغىچىسى، ھەر ۋاقىت بۇ خەستە غېرىبنىڭ مۇددىئاسى سېنىڭ پاراستىڭ ئەينىكىدە ئەكس ئەتتى. شۇڭا ئارتۇقچە سۆزنىڭ ھاجىتى يوق، ـــ دېدى. ئۇ تاڭ شەپىقىدە ئوخشاش دىققان دەرۋىش ئۆز كارامىتى بىلەن تۇتۇنىڭ سىرلىرىنى پەملەپ، شاھزادىنى چاقىرىپ كېلىشنى بۇيرۇدى.

تۇتى بۇ خۇش خەۋەردىن ئۇمىدۋار بولۇپ، ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن خەندان ئۇرۇپ كۈلدى ۋە بىر پەرۋاز قىلىپ شاھزادىنىڭ قېشىغا يەتتى. ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن دۇئا ۋە ئاپىرىنلار ئوقۇدى.

شاھزادە بولسا ئاجىز بەچارىچىلىكتە غەم-غۇسسىگە گىرىپتار بولۇپ، تۇتىنىڭ يولغا قاراپ ئولتۇرغانىدى. تۇتىنىڭ تەسۇمنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى. تۇتى بولغان ئەھۋالاردىن شاھزادىنى ۋاقىپ قىلىپ، ئۇ خىزىر سۆزىدەك كىشىنىڭ خىزمىتىگە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى.

شاھزادە تۇتىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئۇ مەسىھ نەپەس كىشىنىڭ خىزمىتىگە بېرىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. مۇقەددەس ئاستانىدىكە يېقىن كېلىپ دەرۋىشنىڭ سىرلىق قىياپىتىنى كۆردى ۋە ئەدەب، يوسۇن بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا بېرىپ يۆكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئۆز ئەھۋالىنى بىرمۇ بىر بايان قىلدى.

دەرۋىش:

ـــ ئەي، بەخت-تەلەيلىك يىگىت، تەڭرى تائالاغا تەۋەككۈل قىلغىن، تەڭرى تائالادىن ئۆزگە ھېچكىمدىن پاناھلىق تەلەپ قىلمىشقا بولمايدۇ. ئىشىق يولى ناۋۈك يولدۇر، ئەمدى مەقسەت يولغا تەنها قەدەم قويغىن. ئەگەر ئۆزۈڭگە دوست تەلەپ قىلساڭ كۆزۈڭنى يۇمغىن، ـــ دېدى.

شاھزادە دەرۋىشنىڭ پەرمانى بىلەن مۇلازىم ۋە خىزمەتكارلىرىغا رۇخسەت بېرىپ يولغا سالدى. بىرلا تۇتىنى ئۆز يېنىدا ساقلاپ ئارزۇ-ئۇمىد يولغا قەدەم باستى. شاھزادە بىردەمدىن كېيىنلا ئۆزىنىڭ تۇتى بىلەن بىللە باشقا بىر ساھىلدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرۋىشنىڭ شاراپىتىدىن بۇ قان ئىچكۈچى دەريادىن ئاسانلىق بىلەن ئۆتكەنلىكىنى بىلدى. گەرچە شاھزادە دەريادىن ئۆتكەنلىكىدىن، تۇتىنىڭ دوستلۇقىدىن خۇرسەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇ مۇلازىملىرىدىن ئايرىلىپ يالغۇزلۇقتا قالغانلىقىدىن، بۇ چۆل-باياۋاندا ھەيران-سەرگەردان بولۇپ ئاجىزلىقىدىن دەرمانسىزلاندى. ئەمما مۇھەببەت ئىشتىياقى ئۇنىڭغا ئىشەنچ ئاتا قىلغاچقا تەڭرى تائالاغا تەۋەككۈل قىلىپ ھاياتلىق ئالىمگە قاراپ قەدەم قويدى. ئۇ چۆل-دەشتلەرنى كۆزلىرىدىن قان-ياشلىرىنى مەجبۇرىيەتتە كەچىپ تۆكۈپ، مەست ئادەملەردەك تاش ۋە تىكەنلەر ئۈستىگە قەدەم قويدى. ئۇ ئالىلانىڭ مەرھىمىتىگە ئىشىنىپ، بۇلبۇل ناۋاسىدەك يېقىملىق ناخشىلارنى ئېيتاتتى.

شاهزادىنىڭ ئۇ قورقۇنچلۇق بايقاۋاندا ھۇما قۇشىدەك يالغۇز يۇدۇپ، بىر ساپ ۋىجدانلىق ئاقساقال كىشىگە يولۇققانلىقى

رىۋايەتچىلەر مۇنداق ھېكايە قىلىدۇ:

ئۇ تەشنالىق ۋادىسىدا غەمكىن بولغان ۋە تەلۇملۇك مەيىدىن مەست بولغان شاھزادە ۋەھشىي ھايۋانلارمۇ قورقۇنچىتىن ھالاك بولىدىغان بۇ دەشت-سەھرادا بىرنەچچە پەرسەك يول يۈردى. بۇ چاغدا زەئىپلىكتىن بەدىنى ھلال ئايدەك ئېگىلگەن، چىرايى رەيازەت نۇرىدىن تاينا ئوخشاش نۇرلىنىپ تۇرىدىغان بىر بوۋاي ئۇچرىدى. بوۋاي شاھزادىگە:

— ھەي يىگىت، مەرھەمەت قىلىپ جاپا-مۇشەققەتتە بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلدىڭ، مېھمان يولدا ئىنتىزار بولغىنىغا ئىككى كۈن بولغانىدى. ئەلھەمدۇلىللاھ، مەقسىتىم ھاسىل بولدى. قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىڭدىن خۇشال ھەم لىخاتىرجەم بولدۇم، — دېدى.

شاھزادە خۇشال بولۇپ، تاماق تەييارلىدى ۋە بوۋاي بىلەن سۆھبەتلەشكەچ بىللە تاماق يېدى. يول جاپاسى ۋە ھارغىنلىقتىن خالاس، بولۇپ ئازراق دەم ئالدى. ئۇ مەرت بوۋايغا چىن كۆڭلى بىلەن خىزمەت قىلىپ ئۇنىڭدىن يارەدەم تەلەپ قىلدى.

— ئەي شور پېشانە يىگىت، سەندىن ئوتتۇز يىل بۇرۇن زور ھەۋەس بىلەن دۇنيانى ئايلاندىم ۋە ئالەمنىڭ ياخشى-يامان، ئاجايىپ-غارايىپلىرىنى ئىبرەت كۆزى بىلەن كۆرۈپ ھەقىقەتتىن خەۋەردار بولدۇم. ئۇ تولىمۇ ئوچۇقتىن-ئوچۇق سەرگەردانلىق ئىكەن. ئاخىرى بولمىغۇر خىياللارنى بېشىمدىن چىقىرىپ تاشلاپ، بۇ ۋەيرانىگە كېلىپ ماكان تۇتتۇم. ئەمدىلىكتە خۇدادىن ئۆزگە ھېچكىم بىلەن ئىشىم يوق، ھېچكىم بىلەن مۇئامىلە ۋە مۇلاقاتىم يوقتۇر. مېنى كەچۈرگىن ۋە بۇ ئىشقا تەكلىپ قىلمىغىن. ئىشق دەشتىگە قەدەم قويۇپسەن. بالادىن ئۆزۈڭنى قاچۇرمىغىن. كۆڭلۈڭنى مېھنەت ۋە ئەلەم ئوتىدا كۆيدۈرۈپ، ھەرقانداق ئوي-خىيالنى چۈرۈۋېتىپ، تەۋەككۈلنى تەسلىم تۆگىسىگە ئارتىپ، تەنھا ئۆزۈڭ يول ئېچىپ، يالغۇزلۇق پىراقىدا چېنىققىن، — دېدى قېرى دەرۋىش.

شاھزادە ئۆز يارىنىڭ كويىدا سەرا-سىمە ئىدى، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قاتتىق ھەيران قالغىنىدا تۇتتى:

— ھەي ئىشق ئوتىدا يانغانلارنىڭ سەرخىلى، مۇرادقا يېتىش يولىدا ھەر قەدەمدە جاننى نىسار قىلىش كېرەكتۇر. سېنىڭ بىتاقەت بولۇشۇڭ خاملىقىدىندۇر. بۇ يولدا ئۆزۈڭنى تۆۋەن قىلغانلارنىڭ ھەر قەتىرە قېنى يۈرەك قاتلىمىدىن تامىدۇ. ئۇنى ئۇلار مۇرادىغا يېتىشنىڭ خەۋىرى دەپ بىلىدۇ. ئەي شاھزادە، پەرياد-پىغان قىلمىغىن. سەۋرلىك بولغىنكى، ئىنشائاللا چارىلەر تېپىپ غەم-قايغۇلۇق ھەجران زۇلمىتىدىن نىجات ھىلىنى تاپقايسەن، — دەپ پەرۋاز قىلىپ غايىب بولدى. شاھزادە ئامالسىزلىقتىن ئۇ قايتىپ كەلگۈچە ساقلاپ تۇردى.

دەرۋىش سۇپەتلىك كىشى ئۆز سۆزىنى دەل سۆزلەپ ئۇ دەردمەن غېرىبنىڭ ئەھۋالىغا ئىلتىپات قىلىدى. بىراق دەر-

ۋىش سۈپەت كىشىنىڭ ئۇستىدە، دەرەخ شاخلىرىنىڭ ئارىسىدا بىر تۇتى نەچچە يىللاردىن بېرى ئۇۋا ياساپ ئولتۇرغانىدى. شاھزادىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، غەمكىنلىكىگە رەھىمى كېلىپ كەرەملىك ۋە غېرىبپەرۋەرلىك بىلەن شېرىن ھېكايىلەرنى ئېيتىتتى. دىلدارلىق قىلىپ، ئۇ دىلى خەستە تىنىڭ دىل جاراھىتىگە مەلھەملەر سۈرتتى. ئۇ قۇش زېرەك، شېرىن سۆزلۈك ئىدى. ئۇ شاھزادىگە:

— ئەي شاھزادە مەن بولسام ئەقىلىق جانىۋاردۇرمەن، جاھاننىڭ ئۇياق-بۇياقلىرىنى كۆپ تاماشا قىلغانمەن، تۇرمۇشنىڭ نۇرغۇنلىغان ئاجايىباتلىرىنى كۆزىتىپ، ھەدىسە ئۇچقۇنىنىڭ تاڭ شامىلىنىڭ ئۇچقۇندىتىشى بىلەن يۇقىرى كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆردۈم. ئاخىرى بەھەسراب ياخشى ئىلتىپاتلارغا ئېرىشىپ ئۇمىدىنىڭ مۇرادىغا گۈللىرىنى ئېچىلدۇردۇم. بۇ ۋەجىدىن بىرنەچچە كۈن سەھەر، كەچلىرى سەن بىلەن بىر يەردە تۇرۇپ ئىشىكىنىڭ ئوڭۇشسىزلىق تەرەپلىرىنى كۆرۈپ تۇردۇم. يۈرىكىمنى غۇنچىدەك چاك ئەيلىمە. ئاخىرى بىر كۈنى ياراتقۇچى تەڭرى ۋىسال ئۇمىدىدىن جېنىمنى ياشارتىدۇ. چۈنكى بىر خاپىلىقنىڭ بىر خۇشاللىقى باردۇر. ئەگەر مەقسىتىڭ ھاسىل بولۇپ، نازۇ-نېمەتلەرگە ئېغىز تەككۈزۈشكە ئولتۇرساڭ تۆت نەرسىدىن ساقلىنىشنى ئۆزۈڭگە ۋاجىپ بىلگەيسەن.

بىرىنچىسى، پىشىپ يېتىلمىگەن ئىشلارنى قىلمىغايسەن ۋە سودىگەرنىڭ قىزىدەك زامان ئازابى ۋە تۇرمۇش ھالاكىتىگە گىرىپتار بولمىغايسەن، — دېدى.

شاھزادە:

— ئۇ قانداق ھېكايىدۇر؟ — دەپ سورىدى. تۇتى:

— كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ...، — دەپ ھېكايىسىنى باشلىدى.

* * *

مەلۇم بىر شەھەردە، بىر بىناۋا يىگىت بار ئىدى. ئۇ غېرىبلار ئارىسىدا جاپا-مۇشەققەت بىلەن تۇرمۇش كەچۈرەتتى. دۇنيادا ئىنسانغا ئۇنىڭدىنمۇ قىيىن تۇرمۇش بولماس، ئۇنىڭ كۈنلىرى ناھايىتى مۇشكۈلچىلىكتە ئۆتەتتى. بەزىدە ھەتتا ئۈچ-تۆت كۈن ئاچ قېلىپ بېھوش بولۇپ يېتىپ قالاتتى.

بۇ شەھەردە بىر دۆلەتمەن كىشى بار بولۇپ نوقۇتپۇرۇشلۇق قىلىپ بەيمغا ئىدى. ئۇ ھېلىھەم شۇ ئوقەت بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئەمما بىرقانچە ئادەمنى يالداپ دۇكانىدا قويياتتى. ئاشۇ خىزمەتچىلەر نوقۇت پىشۇرۇپ سېتىپ، ئاخشىمى خوجىسىغا ھېساب بېرەتتى. بىر كۈنى نۇقۇتپۇرۇش خوجايىن ھېلىقى بىناۋا يىگىتنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا رەھىمى كېلىپ ئۆيگە باشلاپ كەلدى ۋە ئۇنىسى تاماقتىن خاتىرجەم قىلدى. خوجا نوقۇتپۇرۇش ئۇ بىناۋا يىگىتنىڭ ھېچقانداق ئارتۇق ئىشىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ ئۇنىڭغا دۇكانىنىڭ ئوچقىغا ئوت يېقىش خىزمىتىنى تاپشۇردى. ئوچاقتا كۈندە ئىككى قېتىم ئوت يېقىش كېرەك ئىدى. بىناۋا يىگىت بۇ ئىشلارنى ئۆزىگە بۇيۇك دۆلەت بىلىپ، كېچە-كۈندۈز ساپدىللىق بىلەن خىزمەت قىلاتتى. خوجا نوقۇتپۇرۇش بىناۋا يىگىتنىڭ خىزمىتىدىن خۇشال بولۇپ، ئۇنىسى غېرىب-

مىسكىنلىكتىن، ئىززەت ۋادىسىغا يەتكۈزدى. يەنى بارلىق مۈلكىنى ئۇنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ رۇپ دۇئان بېگى قىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ يىگىت غېرىبلىق كۈچىسىدىن چىقىپ، دۆلەتمەن ئادەمگە ئايلانىدى. ئۇ ئۆزىنى باي كىشىلەردىن بىلىپ، ھەر قانداق مەرىكىدە يۇقىرى چىقىپ ئولتۇراتتى.

دەرۋەقە، بىر كۈنى بىر مەرىكىدە بۇ يىگىت شەھەر ھاكىمى بىلەن بىر داستىخاندا بولۇپ قالدى. ھاكىم بۇ جايدا ھېچقانداق سۆز قىلمىدى. لېكىن ئۆيىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇ مويسىپىت نوقۇتپۇرۇشنى چاقىرتىپ كېلىپ:

— ئىككىمىز بۇرۇندىنلا تونۇش قېرىنداشلاردىن، لېكىن سەن ھېچ ۋاقىتتا ئۆزۈڭنى مەن بىلەن باراۋەر تۇتۇپ داستىخاندا بىرگە بولغان ئەمەسسەن. بۈگۈن سېنىڭ خىزمەتكارلىك مەن بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ مەن بىلەن ئۇستۇنلۇك تالاشتى. ئەمدى ئۇنىڭغا تەنبىھ قىلمىساڭ بولمايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا تېگىشلىك تەنبىھ بەرمىسەڭ، بۇ جەھەتتىن سەنمۇ خاتىرجەم بولالمايسەن، — دېدى. مويسىپەت نوقۇتپۇرۇش ھاكىمغا كۆپ ئۆزرە ئېيتتى ۋە ئۆيىگە كېلىپ بىناۋا يىگىتنى چاقىردى. ئۇنىڭ ناموۋاپىق قىلىقلىرىنى بىر-بىرلەپ بايان قىلىپ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلدى. بىناۋا يىگىت بۇ سۆزلەردىن رەنجىپ ھەر قانچە، توسقانغا، نەسىھەتكە قۇلاق سالماي ئۆز ئىختىيارى بىلەن باشقا مەھەللىگە بېرىپ ئولتۇردى. بىرنەچچە، كۈندىن كېيىن قولى قورۇقدىلىپ گادايلىققا يۈز تۇتتى.

بىر كۈنى بىناۋا يىگىت كىشىلەرنىڭ ئىشىكىدە گادايلىق قىلىپ يۈرۈپ، بىر سودىگەرنىڭ قىزىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ جامالىغا باغلاندى. قىزمۇ ئۇ بىناۋا يىگىتنىڭ تېگى-تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ باقمايلا ھەمدە گۈھەرنى ئۆلچىگۈچ بىلەن ئۆلچەپ كۆرمەيلا ئۇنىڭ نىكاھىغا كىردى. بىر مەزگىل ئۇلار قىزنىڭ سودىگەر دادىسىنىڭ دۆلىتىدىن ھۇزۇر-ھالاۋەت سۈرۈپ، ئەيش-ئىشرەت بىلەن تۇرمۇش كەچۈردى. بىر كۈنى بىناۋا يىگىت خوتۇنىغا ئۆزىنىڭ ئالىي نەسەبى ۋە بايلىقى ھەققىدە مۇبالىغىلەر قىلدى. خوتۇن ئېرىنىڭ سۆزىنى راست دەپ بىلدى ۋە ئۇنىڭغا ئېرىنىڭ دېيارىغا بېرىپ مال-مۈلكىگە ئىگە بولۇش ھەۋىسى پەيدا بولدى. خوتۇن بەزى مەسىلەرنىڭ ۋاسىتىسى بىلەن ئاتىسىدىن ئىجازەت سورىدى. سودىگەر بۇ ئىشتىن قىزىنى توساپ رۇخسەت بەرمىدى. قىز نادانلىقى سەۋەبىدىن بىر كېچىسى كېچە قاراڭغۇلۇقىدا ئاتىسىدىن رۇخسەتسىز ئېرى بىلەن بىللە يولغا راۋان بولدى. ئۇلار كۆپ مۇساپىلەر باسقاندىن كېيىن، بىر باياۋان دەشتكە يېتىپ كەلدى. بۇ ئىنسانىڭ جەننىتىگە قەدىمى يەتمىگەن جاي ئىدى، خوتۇن يىگىتتىن:

— بۇ قانداق جاي، خۇددى كوھ قاپتىن ئەنقا قۇشنىڭ تاپقىلى بولمىغاندەك بۇ جايدىن ئادەم بالىسىنىڭ ۋۇجۇدى كۆرۈنمەيدۇ، ئۇسسۇزلۇقتىن تىلىم قۇرۇپ سۆزدىن قېلىۋاتىمەن. مەن ھازىر ھاياتلىقتىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن. خۇدا ھەققىدە ماڭا ئوچۇق كۆپىنىنى قىل، — دېدى. بىناۋا يىگىت:

— غەمكىن بولما، مۇشۇ يېقىن ئەتراپتا غايەت كۆزەل باياشات، مول نېمەتلەرگە تولغان بىر دېيار بار. ئۇنىڭ تەرىپىدە تاتلىق سۇلۇق دەريالار

بار. ئۇ كۆكۈلمەيدان گۈلچىمەنلەرگە تولغان، گۈياكى ھەرەم گۈلستانىغا نەمۇنە بولىدىغان دىيار بولۇپ، مېنىڭ ۋەتىنىم ئەنە شۇ ماكانىدۇر. ئۇ پاراغەت ماكانغا يېقىندىلا يېتىپ بارىمىز. شۇنىڭ بىلەن بۇ مېھنەتلەردىن قۇتۇلۇپ خۇشاللىقتا چۆمىمىز، — دېدى. خوتۇن جانغا ئۇمىد بېغىشلايدىغان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قەدىمىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ كۆردى. تولمۇ ماغدۇرسىز ئىدى. ئامالسىز قەدەملىرىنى يۆتكەپ يەنە نەچچە مەنزىل يۈردى. يىراقتىن بىر خارابە كەنت ئايان بولۇپ، بىرنەچچە كونا ۋە ۋەيرانە ئۆيلەر كۆرۈندى. خوتۇن:

— ھەي ئادەم، بۇ كەنتتە نە باغۇ-بوستان، نە كۆكلەمزار ۋە راۋان ئاقىدىغان سۇلار بولسۇن، بۇ جاي خۇددى خالا جايغىلا ئوخشايدىكەن. ھەتتا بۇ جاينى تازىلىغۇچىلارمۇ بۇ يەرنىڭ مەينەتلىكىدىن نەپرەت قىلىشىدىغاندۇ، — دېدى. يىگىت:

— ھەي خوتۇن، مەن بۇ يەرنى گۈزەللىك ۋە ساپ ھاۋادا ھەرقانداق جايدىن زىيادە دەپ بىلىمەن. تېخى باشقا جايلارنى كۆرمەي تۇرۇپ ماڭا تەنە ۋە مالامەتلەر قىلمىغىن، — دېدى ۋە خوتۇنىنى بىر دەرەخنىڭ سايىسىدا ئولتۇرغۇزۇپ:

— مېنىڭ قورۇم-قەبىلەمدە قەدىمدىن تارتىپ بىر قائىدە يولغا قويۇلغان. ئۇرۇق تۇغقان، قېرىنداشلىرىم داقا-دۇمباق، كاناي-سۇناي بىلەن ئالدىڭغا كېلىپ، سېنى قەمىدەت باھالىق كىيىملەر بىلەن بېزەپ، ئىززەت-ئىكرام بىلەن شەھەرگە ئەكىرىدۇ. خۇشال-خۇرام بىلەن ئەيش-ئىشرەتلىك بەزمىلەر راسلاپ بېرىدۇ. سەن بۇ دەرەخنىڭ ئاستىدا بىرەر سائەت ساقلاپ تۇرغىن، مەن بېرىپ قېرىنداشلىرىمغا خەۋەر بېرەي، — دېدى. خوتۇن ئېرىنىڭ شېرىن سۆزىگە ئالدىنىپ دەرەخنىڭ ئاستىدا ئولتۇردى.

ئېرى تېزدىن كەنت تەرەپكە كېتىپ قالدى، بىرەر سائەتتىن كېيىن، كاناي-سۇناي ئاۋازى ئاڭلاندى. خوتۇن ئۇزاق تىن بىر توپ ئەر ۋە خوتۇنلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇلار خۇشال ھالدا شادىمان ناخشىلارنى ئېيتىپ كېلىۋاتاتتى. خوتۇن بۇ چاغدا «ماڭا ئېسىل كىيىملەرنى ئەپ كېلىپ كىيگۈزۈپ، ئىززەت بىلەن ئېلىپ ماڭىدۇ» دەپ ئىنتىزار ئىدى. بىراق بىرنەچچە بەدھەيۋەت ۋە بەدبەشىرە كىشى كېلىپ خوتۇننى تۇتۇپ يالىڭاچلىدى. خوتۇن ھەرقانچە دات-پەريادلار قىلسىمۇ كار قىلمىدى. ئاقىۋەت بىچارە خوتۇننى يالىڭاچ ھالدا ئارغامچا بىلەن مەھكەم باغلىدى. ئاندىن ئالدى بىلەن چېچىنى ۋە ئەزالىرىدىكى مويلارنى چۇشۇردى ۋە ئايال بىلەن دەسسەپ تېپىپ، بەدەنلىرىنى چاك-چاك قىلىۋەتتى. بىچارە ئايال باشتىن ئايىغىچە، لالىدەك قىزىل قانغا بويالدى. ئاندىن كېيىن ئۇنى تەختىراۋانىنىڭ ئوستىگە ياتقۇزۇپ، تەختىراۋانغا ئارغامچا بىلەن باغلىدى. ئارغامچىنىڭ ئوچىنى تۆت تەرەپتىن قوزۇقلارغا باغلاپ، ئەر-ئايالالار خۇشال-خۇرام لىق بىلەن يولغا راۋان بولدى. ئىككى كىشى ئوقياسىنى قوللىرىغا ئېلىپ قارارگاھىدا كۆزىتىپ ئولتۇردى. خوتۇن بۇ ئازابلارنىڭ دەستىدىن ۋە ئارغامچىنىڭ ئىسكەنجىسىدىن ھوشىدىن كېتىپ قالدى.

— بىرەر سائەتتىن كېيىن، ناھايىتى چوڭ بىر قوش پەيدا بولدى، ئۇنىڭ

پۇتلىرى دەرەخ شاخلىرىدەك، تۇمشۇقىسى پىلنىك خارتۇمىدەك ئىدى، ئۇنىك ھەيۋەتلىك ئاۋازىدىن قۇشلار ئۇۋۇلىدا ھوشىدىن كېتەتتى، ئىنسان تىنىقىدىن جۇدا بولاتتى. ئەنە شۇنداق بىر قۇش ھاۋادا پەيدا بولۇپ، ھېلىقى ئەجىلى يېقىنلاشقان خوتۇننى چاڭگىلىغا ئېلىپ ھاۋاغا پەرۋاز قىلدى. ئايالنىڭ ئارغامچا بىلەن يۇز يەردىن باغلىۋەتكەن بولسىمۇ قۇشنىڭ سۇرىتىدىن ئۆمۈچۈك تورىدەك پارە-پارە بولدى. ئوقياچىلار ئىككى تەرەپتىن قۇشقا قارىتىپ شىددەت بىلەن ئوقلار ئاتتى. ئوقلار ئۇ قۇشنىڭ ئىككى قانىتىغا تەككەن بولسىمۇ ھېچقانچە تەسىر قىلمىدى، قۇش يۇز پەرسەكدەك ئۇچتى. بىراق ئوقيانىڭ زەھىرى تەسىر قىلغاچقا يەرگە چۈشۈشكە مەجبۇر بولۇپ، خوتۇنىنى چاڭگىلىدىن تاشلىدى. ئايال خۇددى زۇمرەت بىلەن بېزەلگەن شاھمات تاختىسىدەك بىر جايغا كېلىپ چۈشتى. قۇش ئېغىزىدىن سۇ رەڭ-لىك زۇمرەتنى چىقاردى - دە، جېنى ئېغىز قەپىسىدىن چىقىپ پەرۋاز قىلىپ كەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي خوتۇن ھوشىغا كەلدى. كۆزىنى ئېچىپ ئۆزىنى چۆل - جەزىرە يالغۇز، بارلىق ئەزاسى غەرق قانغا بويالغان ھالدا كۆردى، ئۇنىڭ قېشىدا بىرەر ھەمدەمى، شۇنداقلا يەيدىغان ھېچ نەرسىسى يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ تەڭرى تائالاغا شۈكرىلەر ئېيتىپ، قۇشنىڭ ئاغزىدىن چۈشكەن قىممەت باھالىق زۇمرەتنى ئالدى ۋە غەم - قايغۇغا پېتىپ، بىرەر ئاۋاتلىققا يېتىۋېلىش ئۈمىدىدە يولغا راۋان بولدى. ئىككى پەرسەڭ يول ماڭغاندىن كېيىن بىر جايغا يېتىپ كەلدى.

بۇ يەردە قۇشلار قانىتىنى بىلەن قوياشنىڭ توسۇپ، كۈندۈزنى كېچە زۇلمىتىگە ئايلاندۇرۇپ، ئاپئاق قوياش نۇرىنى توسۇغانىدى. بىچارە خوتۇن جان ۋەھىمىسىدىن بىر غارغا يۇشۇرۇندى. بىراق ئاچلىقتىن ھالى خاراب بولۇپ چىدىيالمای قالدى. تاك ئاتقۇچە ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تەڭرىگە بولغان ئىخلاس ئېيتقادىنى ئېيتىپ تىپ تەڭرى تائالادىن ئۆزىنى ئامان - ئېسەن ساقلىشىنى تىلىدى. ئەمما نەتىجىسى كۆرۈلمىدى. قۇياش سۇبھىنىڭ قۇچقىدىن چىقىپ نۇرىنى ئالەمگە چاچقان ۋاقىتتا، مىسكىن خوتۇن غاردىن چىقىپ يەنە يولغا راۋان بولدى. كۈن چۈش بولدى. يولنىڭ توپا - چاڭلىرى ئايالنىڭ جاراھەتلىرىگە يېپىشىپ، ئاپتاپنىڭ ھارارىتىدىن ئەزاسىنىڭ ئاغرىق ئازابى پۈتۈن بەدىنىگە تارىدى. ئامالسىزلىقتىن تەقدىرگە تەۋەككۈل قىلىپ بىر دەريانىڭ ياقىسىغا بېرىپ ئولتۇردى.

ئەلقىسسە، بىر چاغدا ھېچقانداق مەخلۇققا ئوخشىمايدىغان، تۆت ئاياغلىق ناھايىتى زور بىر ھايۋان پەيدا بولۇپ دەريا غا كىردى. خوتۇن بولسا ياشاشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ئەجەلنىڭ ئارزۇسىدا پەرۋاسىزلا «بۇ تۆت پۇتلۇق ھايۋان بۇ قان ئىچكۈچى دەريادىن ئۆتكۈزۈشى مۇمكىن» دەپ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئولتۇردى. تۆت پۇتلۇق ھايۋان دەريادىن ئۆتۈپ جەزىرە تەرەپكە ماڭدى. خوتۇن ھايۋاننىڭ قۇيرۇقىدىن ئاستا غىنا چۈشۈۋالدى. بىرەر سائەت تاكى ئۇ نەزەردىن غايىپ بولغانغا قەدەر ساقلاپ تۇردى. ئاندىن پتەڭرى تائالالاغا كۆپ شۈكرىلەر ئېيتىپ. يەنە يولغا راۋان بولدى. بىر پەرسەڭدەك يول

يۇرگەندىن كېيىن كۆزەللىكتە ئەرەب كۆلىستاندىن نىشان بەرمەپ تۇردىغان، دەريالار ھەر تەرەپكە ئاققان، كۆللەر بەرق ئۇرۇپ ئېچىلىپ، يەر يۈزىنى بىر ئالغان بىر كۆكەمزارنى كۆردى. خىلمۇ خىل مېۋىلەر دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىدا پىشىپ مەي باغلىمغاندى. بەچارە ئايال بولسا نەپەسى بالاسىغا كىرىپتار بولغاندى. شېرىن مېۋىلەرنى ئىشتىها بىلەن يەپ، دەريادىن سۈزۈك سۇلارنى ئىچكەندىن كېيىن بىر دەرەخنىڭ سايىسىدىكى مەخمەلدەك يۇمشاق كۆكەمزار ئۈستىدە يېتىپ غەرق ئۇيقۇغا كەتتى. خاپىلىق ۋە يول جاپاسىدىن كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ بىر ئاز دەم ئالغاندىن كېيىن كۆللەرنى تاماشا قىلدى. تۇيۇقسىز توپ - توپ مايمۇنلار پەيدا بولدى. ئۇلار جەنەتكە ئوخشاش بۇ جايغا يۆپۈرۈلۈپ كېلىپ مېۋىلىك دەرەخلەرگە چىقىپ مېۋىلەرنىڭ خام ۋە پىشقانلىرىنى خالىغانچە ئۈزۈپ يەيتتى. خوتۇن بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ قورقۇپ يۇرىكى قېپىدىن چىقايلى دەپ قالدى. ئۇ بىر مېۋىسىز دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ياپراقلارنىڭ ئارىسىدا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزاسى قورقۇنچتىن غال - غال تىترەيتتى. شۇ ئەسنادا شەكلى قويغا ئوخشايدىغان مايمۇنلار شاھى دەرەخنىڭ ئاستىغا كېلىپ ياپراقلارنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرغان ئاياللىرى كۆرۈپ قالدى ۋە خۇشاللىقىدىن ۋاقىراپ - چىرقىراشقا باشلىدى. مايمۇنلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا جەم بولدى. مايمۇنلار پادىشاھى ئىككى مايمۇنغا يۇيرۇپ ئۇ خوتۇننى ئالدىغا ھازىر قىلدۇرىدى. ئۇ مەلئۇن مايمۇن دەرھال خوتۇننى بويىدىن ئۇتۇپ قۇچمقىغا تارتىپ يۇزىدىن سۆيۈپ، ئىشقۇازلىق قىلىشقا باشلىدى. بۇ ھادىسىدىن خوتۇننىڭ پۈتۈن ئەزاسى قۇرۇپ ھەرىكەتتىن قالدى. مايمۇن خوتۇننىڭ مەيۇس ۋە پەرىشانلىقىنى كۆرۈپ خوتۇننى ئېلىپ ئورمانلىقتىن ئۆزۈنىڭ ئۇۋۇ تۇرالغۇسىغا ئېلىپ باردى. باشقا مايمۇنلارغا ئۆز ماكانلىرىغا قايتىشىغا رۇخسەت بەردى. مايمۇنلار پادىشاھىنى ئورمانلىقنى خىلۋەت قىلىپ بېچارە خوتۇندىن كامىدىل ھاسىل قىلدى. كەچلىكى مېۋىلەرنى ئۈزۈنىڭ ئۈچۈن تەييار قىلىپ، ئۇنىڭ دىلدارلىقىغا دىلدارلىق قوشتى. بىر نەچچە خىل گىياھنى سۇغا ئېزىپ جارا ھىتىگە سۇردى. خوتۇننىڭ جاراھەتلىرى ساقايغان بولسىمۇ يورۇق دۇنيا ئۇنىڭغا زىندان بولغاندى.

ئەلقىسسە، مايمۇن خوتۇنغا قاراشنى بىردەممۇ بوشاتمۇرۇپ قويمايتتى. ئاي - كۈنلەر ئۆتۈپ ۋاقتى قەرەلى توشقان چاغدا خوتۇن سۇرىتى مايمۇنغا ئوخشايدىغان، بىراق ئادەمگە ئوخشاش سۆزلەيدىغان ئىككى بالا تۇغدى. بۇ چاغدا مايمۇن خوتۇندىن خاتىرجەم بولدى ۋە پۈرزمەتلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ ئۆزى تېرىكچىلىك تۇرمۇش ھەلىكچىلىكىدە بولۇپ كەتتى. بەزى ۋاقىتتا خوتۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ سۆھبەت قىلاتتى. خوتۇنمۇ ئورۇنلۇق مەسىلەتلەرنى بېرىپ، كۆلكە - چاقچاقلارنى ۋايىغا يەتكۈزەتتى. بىراق سىرتقى كۆرۈنۈشى بىلەن ئىچكى دۇنياسى ئوخشاش ئەمەس ئىدى. ئۇ دائىم بۇ خەتەردىن خالاس بولۇش - پۇرسىتىنى كۈتۈپ يۈرەتتى. ۋاقىت ئۆتۈۋەردى، مايمۇن خوتۇندىن گۇمانلانغۇدەك ئىش - ھەرىكەتلەر ۋە بولمىغۇر قىلمىقلارنى كۆرمىدى.

مايمۇننىڭ خوتۇندىن كۆڭلى تىنىپ ئۆزى يالغۇز يىراق جايلارغا كېتىدىغان بولۇپ قالدى. خوتۇنى ۋە بالىلىرى مىسكىن ھالدا يالغۇز قالاتتى.

خوتۇن مايمۇننىڭ يوقلۇق پۇرسىتىدىن غەنىمەت بىلىپ نېجات يولىنى ئىزدەپ ھەر تەرەپلەرگە ماڭدى. ئاخىرى ماڭا - ماڭا بىر ئۇلۇغ دەريانىڭ قىرغىقىغا يېتىپ كەلدى. خوتۇن بۇ جاينىڭ ئالامەتلىرىدىن كېمە ئۆتىدىغان جاي ئىكەنلىكىنى بىلىدى. ئۇ ئېچ - ئېچىدىن خۇشال بولۇپ ئۆزىنىڭ تۇرالغۇ جايىغا قايتىپ كەلدى. بەزى - بەزىدە دەريانىڭ قىرغىقىغا بېرىپ كېممىنىڭ كەلگەن كەلمىگەنلىكىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇراتتى. تەڭرى تائالانىڭ ئۆزىدەك ئازغان كەم ئەقىل كىشىنى قۇتقۇزۇۋېلىشىغا ئىنتىزار ۋە ئۈمىدۋار ئىدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، تاڭ يورۇپ ئۈمىد نۇرى كۆتۈرۈلگەن سەھەر ۋاقتى ئىدى. خوتۇن دەريانىڭ ياقىسىغا كېلىپ ئۆزاقتىن كېلىۋاتقان بىر كېمىنى كۆردى. ئۇ كېمە بارلىق كۈچىنى ئىشقا سېلىپ تۆمۈر قوزۇقتىن زەنجىرنى يېشىپ توختاش ئۈرنىدىن قوزغىلىش ھالىتىدە تۇراتتى. كېمە كۆچلۈك شامالنىڭ ھىممىتى بىلەنلا سۇ يېرىپ تېز ماڭالايتتى. خوتۇن بىچارە ئەھۋالدا ئارانلا كېمە بار يەرگە يېتىتى ۋە:

— ئەي تەڭرىنىڭ دوست تۇتقۇچىلار، مەن بولسام تۇرمۇشتىن زەربە يېگەن، پەلەك چەۋگىنىدىن پايپېپتەك بولغان، بەخت - تەلەي يۇلتۇزى ئۆچۈپ، دەرت - ئەلەملەرگە يولۇققان، ھۇ قان ئىچكۈچى جەزىرىدە مايمۇنلار قولىغا گىرىپتار بولغان بىر ئاجىز زەئىپمەن. تەڭرى تائالانىڭ رەھمىتى ئۈچۈن مېنىڭ ھالى زارىمغا رەھىم قىلىپ، بۇ بىچارىلىق ۋە بالايىئاپەتتىن نىجاتلىق بېرىپ، رەھىم قىلىشلارنى — دەپ يالۋۇرۇپ پەريات قىلدى.

بۇ كىشىلەر خوتۇننىڭ گەپلىرىگە پەرۋا مۇقىلماي:

— بىز تىجارەتچىلەرمىز، مال- بىساتىمىز كۆپتۇر. ئەگەر ساڭا ياردەم بەرسەك، بىز جاھانگەشتىلەرگە تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە كۆپ زىيان بولىدۇ. بىر خوتۇنىنىڭ نىجاتلىقى ئۈچۈن بارلىق كىشىلەرنى بالادا قويۇشنى ئەقىل راۋان كۆرمەيدۇ، — دېدى. خوتۇن ئامالسىز بېشىنى تۆپراققا قويۇپ:

— ھەي، بەختلىك كىشىلەر، ھازىر مايمۇنلار مېنىڭ كەلگىنىمدىن بىخەۋەردۇر. تەڭرى تائالانىڭ ھەققىدە مەن زەئىپ بىچارە ۋە ئاۋارىنى نائۈمىد قىلماڭلار. چۈنكى ئۇنىڭدا پايدا ھەم بەرىكەتلىك مال باردۇر، ئۇنى قوادىن بەرمەڭلار يەنى ھېچقانداق پادىشاھنىڭ خەزىنىسىدە يوق قىممەت باھالىق بۇ زۇمرەتنى سىلەرگە ھەدىيە قىلىمەن، — دېدى، جاھانگەشتىلەر دەرھال كۆكرىكىگە ئۇرۇپ:

— بىر تاشنىڭ تاماسى بىلەن بىر مەملىكەتنىڭ خىراجىتىدىن ئارتۇقراق مال - دۇنيانى بۇلاڭ - تالاڭغا قويۇپ قويۇش تولىمۇ ئەقىلسىزلىقتۇر، — دېدى. خوتۇن شۇنچە زارلىنىپ يالۋۇرغان بولسىمۇ جاھانگەشتى كىشىلەر مايمۇنلارنىڭ ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ ئۇنىڭ سۆزىنى قويۇل قىلمىدى. خوتۇن قانداق قىلىپ ئۇلارنى ماقۇل كەلتۈرۈشكە ھەيران بولدى. سودىگەرلەر باشلىقىنىڭ بىچارە سەرگەردان خوتۇنغا ئىچى ئاغرىپ قالدى ۋە ئۇنىڭ

ئۇيغۇر كتاب تورى بېكتى
www.uyghurkitap.com

پەرىشان ھالىغا رەھىمى كەلدى. يەنە بىر تەرەپتىن قىممەت بالىق زۇمرەتنى قولغا كەلتۈرۈش ھەرىسى كۆڭلىگە چۈشۈپ:

— ئەي بىچارە مەزلۇم، بۇ ۋاقىتتا ساڭا ياردەم ۋە ئېھسان كۆرسەتكۈر، بىراق تەڭداشسىز تەڭرى تائاللانىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىپ ساڭا نەزەر كۆزۈمنى سېلىۋاتىمەن. ئەمدى تېزلىك بىلەن زۇمرەتنىڭ ھېرىدىن، كېچىپ كېسىگە كىرىپ بىر بۇرجەكتە ئولتۇرغىن، — دېدى. خوتۇن بۇ سۆزنى ئىشتەكەندىن كېيىن، غايەت زور شادىمانلىقتىن زەپىرەڭ چىھرى ئانار رەڭگىدە بولۇپ، كۆڭلىنىڭ غۇنچىسى شادلىقتىن ئېچىلدى. زۇمرەتنى دەرھال نىڭ يۇپۇرمىقىغا ئوراپ، يوشۇرۇۋالغاندى، ئۇنى چىقىرىپ سودىگەرلەر باشلىقىغا بەرىدى. بارلىق مۇلازىملار سودىگەرلەر باشلىقىغا باش قويدى. ئۇ زۇمرەت قۇياشنىڭ يورۇقىدا خۇددى زەررىگە ئوخشاش كۆزنى چاقنىتىپ نۇر چاچاتتى. جاھانگەشتىلەر جىددىيلىشىپ ئۇسۇلچىلاردەك تەۋرەپ كەتتى. سودىگەرلەر باشلىقىنى زۇمرەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن ئۇ ئايالنى كېمىگە كىرىشتىن توسۇپ ئۇنى مەنئى قىلدى. بۇ ھادىسىدىن ئۇ بىچارە خوتۇننىڭ كۆڭلىگە غەم ئوتى چۈشۈپ مۇسىبەتزادىلاردەك بېشىغا تۇپراقلارنى چېچىپ، ئۆلەر ھالەتكە يەتكەن قۇشلاردەك كۆزلىرىدىن قان - ياش ئېرىنىنى ئېقىتىپ:

— ھەي مەرت كىشىلەر، ئۆزۈڭلارنىڭ مەندەك بىچارە مىسكىننىڭ ئازابلىرىدەك ئازابقا قېلىشىڭلارنى ھەقىقەتەن راۋا كۆرمەيسىلەر، ئەمما تاڭلا قىيامەت تەڭرى تائاللانىڭ ئالدىغا بارغاندا سىلەرنىڭ ئۇستىڭلاردىن داد - شىكايەت ئېيتمىشمىدىن قورقمامسىلەر؟! — دېدى. سودىگەرلەر، باشلىقى بۇ سۆزدىن ئەجەبلەندى ۋە تەسىرلەندى. بۇ بىچارىنىڭ ئاخىرى كېمىگە كىرگۈزدى. بىچارە خوتۇن بالايىئاپەتتىن خاتىرجەم جايغا ئورۇنلاشتى. جاھانگەشتىلەر كېمىنىڭ زەنجىرلىك ئارغامچىسىنى كۆتۈرۈپ

يولغا چەقتى.

بۇ ۋاقىتتا مايمۇنلارنىڭ پادىشاھى پەرزەنتىنى كۆتۈرۈپ قاتتىق تاقەتسىزلىنىپ دەريانىڭ قىرغىقىغا كېلىپ تۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن لەشكەرلەرى ئىزدىنىپ بېسىپ توپ-توپ بولۇپ يېتىپ كېلىشتى، جاھانگەشتىلەر بۇنچىۋالا مايمۇنلارنى كۆرۈپ، يۇرەكسىزلىكىدىن ئۆز ئىختىيارى قولىدىن كېتىپ يۇزلىرىدە رەڭ قالمىدى. مايمۇنلار كېمىدىكى كىشىلەرگە ئۆز ئارا يارەمدە تۇرۇپ قارشى تۇرۇش ئۈچۈن كۆپ قېتىم ھۇجۇم قىلدى. ئۇلارنىڭ بولمىغۇر ھەرىكەتلىرىدىن ئالەم ئوخته‌ي-توختەي بولدى. خوتۇن بۇ ئەھۋاللارنى ئېنىق كۆرۈپ، «مۇبادا مېنى كېمىدىن چىقىرىۋەتسە يەنە مايمۇنلارنىڭ ئىپلاس قولىغا چۈشىمەن» دەپ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلىدى ھەم:

— ئەي مەرت كىشىلەر، بۇنچىۋالا غەمكىن، يۇرەكسىز بولماڭلار، بۇ ئىشلار ياخشى ئەمەستۇر، مايمۇنلاردىن سىلەرگە زىيان-زەخمەت يېتىشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى مايمۇنلار سىلەردىن بەكمۇ قورقىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سۈدىن ھۆركۈپ كەلىۋاتىدۇ، — دېدى. جاھانگەشتىلەر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خېلى خاتىرجەم بولۇشتى. كېمىنىڭ تېز سۈرئەتتە ھەيدەشكە باشلىدى. ئۇ كەلگەن شامالنىڭ خاسىيىتى بىلەن كېمىنى مەقسەتكە يەتكۈزدى. مايمۇن جاھانگەشتىلەرگە يېتىشەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنلىكى ئۈچۈن دەريانىڭ ياقىسىغا كېلىپ، خوتۇننىڭ قارشىسىدا تۇرۇپ ئاجايىپ ھەرىكەتلەر بىلەن تەرىشىپ ئىما-ئىشارەت بىلەن پەرزەنتىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ھاجىتىنى ئىزھار قىلدى:

— بۇ نارەسىدىلەرگە رەھىم قىلغىن، چۈنكى بۇلار سېنىڭ پەرزەنتىڭدۇر، بىزلەر سەنسىز تۇرمۇش كەچۈرەلمەيمىز، — دەپ ئىلتىجا قىلدى. كېمە مايمۇننىڭ نەزەرىدىن غايىپ بولغان ۋاقىتتا خوتۇن بۇ ئەندىشىدىن خاتىرجەم بولۇپ تەڭرى تائالالغا شۈكرى-سانالارنى ۋايىغا يەتكۈزدى. سېھرىدىگەرنىڭ ھۈنىرى بولسا ئەقىلنى ھەيران قالدۇرىدىغان نىل رەڭ پەردىدىن ھەر خىل سېھرىلەرنى كۆرسىتىپ تىشتۇر. ئۇچ كۈندىن كېيىن قۇياش نۇرى غەرب تەرەپكە يوشۇرۇنغان ۋاقىتتا، تەڭرى غەزىپىنىڭ تەتۇر شامىلى كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچ تىزگىنلىرىنى قولدىن كەتكۈزۈپ، ئۇچ سائەت ئىچىدە ئىككى ئايلىق يىراق لەھەتىكى باشقا بىر جايىغا تاشلاپ، قاينام بالاسىغا گىرىپتار قىلدى. جاھانگەشتىلەر قوللىرىنى ئاسمانغا كۆتۈرۈپ، تەڭرىنىڭ دەرگاھىغا كۆپ دۇئا قىلدى. ئىجابەت بولمىغانلىقتىن ھېچبىر ئۈنۈمى كۆرۈلمىدى ۋە قازا يولى ئۈزگەرمىدى. تۇيۇقسىز گويا كى تاغ چوققىسىغا ئوخشايدىغان بىر بېلىق سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا كېمىگە يېتىشىپ كەلدى. تەڭرى تائالانىڭ ھۆكمى بىلەن ناھايىتى چوڭ ۋە مۇستەھكەم بولغان كېمىنى قۇيرۇقى بىلەن بىرلا ئۇرۇپ مەي جامىغا ئوخشاش كۆكۈم تالقان قىلىۋەتتى. ھەممىسىنىڭ ھايات شىشىسى تاشقا تېگىپ، سۇ يولى ئارقىلىق يوقلۇق تۇپرىقىغا سەپەر قىلدى. ئۇ بەخت يۇلتۇزى قارا خوتۇن بولسا بىر پارچە تاختاينىڭ ئۈستىدە قالدى. ئۇ پارچە تاختاي شامالنىڭ يارىدىمى بىلەن ئۇ قان ئىچكۈچى چوڭقۇرلۇقتىن چىقىپ،

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ئۇچ كېچە-كۈندۈز خۇددى ئوقيا ئوقىدەك تېز ماڭدى. تۆتىنچى كۈنى قۇياش كۆپكۆك دېڭىزنى قىزغۇچ نۇرى بىلەن پۈركىدى. پارچە-پارچە تاختاي سۇنىڭ يۈزىدە تەڭرى تائاللانىڭ ھۆكمى بىلەن بىر كېچە-كۈندۈز تۇردى. خۇددى مىڭ دانە توختىتىش تېشىنى ئورنىتىپ قويغاندەك جايىدىن ئەسلا قوزغالمىدى. ئەتىسى سۇبھى ئاپئاق نۇرىنى چېچىپ تاڭ يورۇدى. پارچە تاختاي دەرھال يۇرۇپ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا نىجات ساھىلىگە چىقىپ ئورۇنلاشتى. ئايال جانغا خەتەر كەلتۈرىدىغان بارلىق قورقۇنچلۇق ھادىسىلەرنى بىر-بىر خاتىرىگە ئالاتتى. ئۇ ئۆزىنى ساھىلدا كۆرۈپ، ئىككىنچى قېتىم ھاياتلىققا ئېرىشىۋاتقاندەك تەسەۋۋۇر قىلدى ۋە بىرەر سائەتتىن كېيىن پارچە تاختاي تۆپراقنىڭ ئۈستىدە توختىدى. ئاجىز ئايال تىلسىدا تەڭرى تائاللاغا كۆپ شۈكرى سانالار ئوقۇدى. ئۇ بىر ھازا دەم ئېلىۋېلىپ ئۆزىنى رۇسلاپ، بىرەر ئاۋات زېمىنىگە يېتىۋېلىش ئۈچۈن بارلىق تىرىشچانلىقى بىلەن يولغا راۋان بولدى. ھەر قانچە يول يۈرۈپمۇ جان ئالغۇچى سەھرا ۋە باياۋانىدىن چىقالمىدى. بىرەر بازار ياكى مەھەللە كۆرمىدى. پۈتۈن بەدىنى ماغدۇرسىزلاندى. ماڭماڭ ئاخىرى سۈيى ناھايىتى ساپ ۋە تاتلىق بولغان بىر دەريانىڭ ياقىسىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ دەريانىڭ قىرغىقىدا ھەر خىل مېۋىلىك دەرەخلەر بولۇپ، دەرەخلەرنىڭ سايىسى ۋە سۇنىڭ نەم ھاۋاسى، كۆكلەمزارلىقتىكى پۈرەكلەپ ئېچىلغان گۈللەر ئادەم روھىنى جانلاندۇراتتى، ئايال بىرەر سائەت ھاردۇقىنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇردى، تەبىئەتنىڭ ھۆزۈلىنىپ يەنە بىر تەرەپكە قاراپ ماڭغىدى ۋە ئىچىدە «بۇ سەھرا دەشتىتە يەنە بىر پىتنە بولۇشى مۇمكىن» دەيتتى. ئۇ يۇقىرىز دەرەخلەر ئاردىسىدىن بىر توپ كىشىلەرنىڭ بېشىنى چىقارغانلىقىنى كۆردى. بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ كۆڭۈل غۇنچىسى ئۇمىدتىن ئېچىلىپ ئىشەنچ بىلەن ئۇلار تەرەپكە يۈزلەندى. يېقىنراق بېرىپ قارىقى نەپەر ئەر-ئاياللىق قىپيالىڭاچ ھالدا ئادەم ئەلەيھىسالام ۋە ھاۋا ئانىدەك دەرەخ ياپراقلىرى بىلەن ئەۋرىتىنى يېپىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇلار كۆڭۈل كۆزلىرىنى تەڭرى تائاللانىڭ جامالىغا قارىتىپ، غۇنچىدەك لەۋلىرىدە ئۇنىڭ ھەق ھۆرمىتى ئۈچۈن ئۆزىنى قېتىپ زىكرىغا مەشغۇل ئىدى. خوتۇن بولسا قورسىقى ئېچىپ ھالدىن كەتكەنىدى. ئۇ بۇ كىشىلەرنى يىراقتىن كۆرۈپ خۇشال بولغانىدى، يېقىن كەلگەندىن كېيىن مەيۈس بولدى. بۇ ئەۋالنى سەزگەن ھېلىقى ئادەملەر كۆزلىرى بىلەن ئىما-ئىشارەت قىلىپ باشقا تەرەپكە يول كۆرسەتتى. خوتۇن ئۇ ھىدايەتلىنىڭ كىشىلەرنىڭ ئىشارىتى بىلەن بىر ئورمانلىقنىڭ چېتىگە بېرىپ، ئۇزۇن يۇرگەندىن كېيىن غايىت چوڭ دەرەخلەرنى ۋە سۇپسۈزۈك بۇلاق سۇلىرىنى كۆردى. بۇلاقنىڭ ياقىسىدا قومۇشتىن ياسالغان بىر كەپە تۇراتتى. خوتۇن كەپىگە كىرىپ ئوچاقنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان بىر قازاننى ۋە ئوچاقتا يېنىپ تۇرغان ئوتنى كۆردى. ئۆينىڭ ئىگىسى يوق ئىدى. خوتۇن ناھايىتى خۇشال بولۇپ قازاننىڭ ئۈستىدىكى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئىچىدە قاينىاپ تۇرغان دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى كۆردى. خوتۇن مەيۈس بولۇپ كەپىدىن چىقتى ۋە بىر

دەرەخنىڭ ئاستىغا ھوسسىزلىنىپ يېقىلدى. ئالاھازەل بىرەر سائەتتىن كېيىن بۇ يەرگە چىرايى قۇياشتەك نۇر چېچىپ تۇرغان، يۈزى ئايدەك بىر كىشى كەلدى. دېڭىزدا يەككە يېگانە ئۇزگۈچى بۇ غەۋاسىنىڭ ئىچكى دۇنياسى خوتۇنغا مەلۇم بولۇپ پۈتۈن ئەزاسى لەرزىگە كەردى. خوتۇن ئۆزىنى ئۇنتۇپ، ئاچلىقى ئەسلا ئېسىگە كەلمىدى. بۇ دىلى پاك، كۆڭلى يورۇق كىشى ئايالىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى سىرلىرىدىن خەۋەردار بولۇپ ئۇنىڭ، بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىرمۇ بىر بايان قىلدى ۋە قولىنى ئايالىنىڭ بېشىغا قويۇپ:

— ھەي خوتۇن، كۆزۈڭنى يۇم، ئېچىۋەتمە، — دېدى. خوتۇن دەرھال كۆزىنى يۇمدى. بىرەر سائەتتىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى. ئۇ دۇنيانىڭ ئادەمنى مەھلىيا قىلدىغان قىزىقچىلىرى بىلەن ھەرخىل ھادىسىلەردىن نىجات تېپىپ ئۆزىنى ئاتىسىنىڭ ئۆيىدە كۆردى.

نۇرغۇن پېشكەلچىلىكلەر ۋە بالايىئالەتلەرنى كۆرگەندىن كېيىن ئالدامچىلىق بىلاسى ۋە ئاپەتلەرنىڭ قوينىدىن سالامەت چىقىپ، تىنچ — خاتىرجەملىكتە ئېرىشتى. ئەگەر سودىگەرنىڭ قىزى يىگىتنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى سىناپ كۆرۈپ، نەسەب ئەھۋالىنى بىلىپ، ئاندىن كېيىن ئۆزىنى ئۇنىڭ نىكاھىغا مەنسۇپ قىلغان بولسا، بۇنداق ھادىسىلەر يۈز بەرمەس ئىدى، — دەپ ئۇنى ھېكايىسىنى تۈگەتتى، ھەم — ئەي شاھزادە، دۇشمەنلىرى ئاجىز بىلىمگەيسەن، مەلىكزادە كەيلاندەك خارۇزارلىقتا دۇنيادا داڭدار بولمىغايسەن، — دېدى.

— بۇ قانداق ۋەقە؟ — دەپ سورىدى.

ئۇنى ھېكايىسىنى باشلىدى:

قەدىمكى زامانلاردا كەيلان بىر ئاۋات زېمىنىكە ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى. ئۇنىڭغا يېقىن بىر ئورمانلىقتا بىر چاشقان پادىشاھلىق تەختىدە سەلتەنەت بىلەن ئولتۇرۇپ، تۈلكىنى ئۆزىگە ئىشەنچلىك ئەمىر قىلغانىدى. ئەمىر ئۆز خىزمىتىدە كۆپ تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئورمانلىقنىڭ ئالدىدىن بىر توپ كارۋان ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. قاتار كېتىپ بارغان تۆگىلەردىن بىرسى كېسەل ۋە مەجرۇھ بولغاچقا سودىگەرلەر تۆگىنى ئورمانلىققا يالىڭاچ قىلىپ تاشلاپ كەتتى. تۆگىچىلەرنىڭ جاپا — ئەندىشىسى تۆگىنىڭ خاتىرىسىدىن يوقالغاندىن كېيىن ئۆز ئىختىيارىچە ئوتلاقتىن بەدە ۋە ئوت — چۆپلەرنى يەپ، ئاز ۋاقىتتىلا سەمرىپ ساقايدى. تۈلكە تۆگىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ، پادىشاھقا:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، بىر تۆگە باشقىلارنىڭ رەنج كۈلپىتىدىن خالاس بولۇپ سىزنىڭ زېمىنىڭىزگە ئورۇنلىشىپتۇ. چەكسىز كەتكەن كۆكلەمزاردا ئوت — چۆپ ۋە مېۋىلەرنى سىلىدىن رۇخسەتسىز خاتىرجەم ھالدا يەۋاتىدۇ، ئۇنىڭ بۇنداق يۇزۇشى خاتىرجەملىكتىن دېرەك بەرمەيدۇ. چۈنكى ھايۋانلار بۇ تەرىقىدە بىر مۇددەت ياشىسا ئازلا پۇرسەتتە ئۇلاردا ئەركىنلىك پەيدا بولۇپ، بىخۇدلۇق، قاششاقلىق، چوڭچىلىق ھەم تەكەببۇرلۇق پەيدا بولىدۇ. ئۆزىنى چوڭ بىلىپ، قولىنى پادىشاھ مۇلكىگە ئۇزىتىپ پاراكەندىچىلىك پەيدا قىلىدۇ، ئۇ چاغدا ئۇنىڭدىن مۇداپىئە كۆرۈشتىن سۆز ئېچىش بىر كۈلكىلىك گەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ. دۆلەتنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئالىملىرى، ئەقىل ياخشىسى

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

پەرمان چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرۇپ، ئۇنىڭ بۇ جەنايىتى ئۈچۈن ئۇنىڭغا تەنبىھ قىلغايلا، ئەگەر تۆگەر ئۆز بەختىنىڭ ھىدايىتى بىلەن ھۆكۈمگە بويسۇنۇپ ۋە ئىتائەت قىلىپ باش قويسا، سىزمۇ ھەم چىن كۆڭۈلدىن مەرھەمەت قىلىڭ، ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ چىداملىق ۋە قۇرۇق غورۇرىغا ھەمدە بەستىنىڭ چوڭلۇقىغا تەمەننا قىلىپ، يوللاردا غادىيىپ يۈرسە، ئۇ چاغدا ئۇ ھەرگىز ئەركىنلىكنى تاپالمايدۇ. ئۇنىڭ بۇ بېشى نۇرغۇن ئەندىشە لەرگە سەۋەب بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن تەدبىرىي ھالىدا تەدبىر بىلەن ئۇنىڭ ۋۇجۇد ھۇلىدىن تۆشۈك ئېچىش لازىمدۇر، بۇ ئارقىلىق دۇنيا ئەھلىگە «ئۇلۇغلارنىڭ ھۆكۈمىگە مۇخالىپ بولماق، ناپەرمانلىق يولىغا قەدەم قويماق، ئۆزىنى ھالاكەتكە باشلاشتۇر،» دېگەن سۆزنى ئېنىق جاكارلايلى، — دېدى. پادىشاھنىڭ ۋەزىرنىڭ تەدبىرى خۇش كېلىپ، تۆگىنى ئۆز ھۇزۇرىغا ئەپ كېلىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. تۈلكە بۇ ئىشقا كېپىل بولۇپ، تۆگىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ھىيلە - مىكر ۋە ئەپسۇن - نەيرەڭلەر بىلەن ئۇنى پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە كەلتۈردى، تۆگە ئورمان پادىشاھنىڭ ئەمەلدىتە بىر چاشقان ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بۇ يەرگە كەلگىنىدىن پۇشايمان قىلدى. چاشقان ئۇنىڭ نەزەرىدە

تولىمۇ بىچارە ۋە ئاجىز كۆرۈندى. تۆگە دەرھال قەددىنى رۇسلاپ ئۆزى كەلگەن يول بىلەن قايتىپ ئۆز ئىشىغا مەشغۇل بولدى. پادىشاھ بۇ ئىشتىن بەك ئوسال بولۇپ ۋەزىرگە:

— ھەي ئاق كۆڭۈل ۋەزىر، گەرچە سېنىڭ سۆزلىرىڭ ياخشى نىيەتتە ئېيتىلغان، ئۇرۇنۇشلىرىڭ دۆلەت مەنپەئىتى ئۈچۈن بولغان بولسىمۇ، بىراق دۇرۇست بولمىغان قانۇن ئەمەلىرى سەندىن سادىر بولدى. چۈنكى سىيگەك تۆگىنىڭ كۆزىدە بىزنىڭ مىزان تەرىزىمىز ئاجىز كۆرۈندى. كۆڭلى تۇيغۇن مەنەشۇنا سالار بىزنىڭ گۆھەرىمىزنى چوڭ دەپ سۈرەتلىشىدۇ. ئەمما بۇ سۈرەتنىڭ يۈزىنى كۆرگۈچىلەر بولسا تولىمۇ بىمەنە تۇيۇلىدۇ. ئۇ كىچىرلىك تۆگىنى ھۇزۇرىمىزغا كەلتۈرمەسلىك كېرەك ئىدى. ئۇنى چاقىرىپ ھۇزۇرىمىزغا كەلتۈرۈش بىزگە ھېچقانداق پايدا كەلتۈرمەيدىغان ئىش ئىدى. يەنمۇ ئېيتقاندا تۆگە ھۇزۇرىمىزغا كەلمەستىن بۇرۇن بىزدىن خېلى ئەيمىنەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ بۇ قورقۇنچى تۈگىدى. بېشىدا چوڭچىلىق غورۇرى پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ ماختانچاقلىقىغا

سەرمايە هاسىل بولۇپ، پىتنە - پاسات ئىشىكى ئېچىلىدى، ئەمدى ئۇ ھەر تەرەپتىن مەملىكىتىمىزگە ھەر خىل تەمەدا كېلىدۇ، — دېدى. تۆلكە:

— ھەي پادىشاھ، بۇ ئىشلاردىن خاتىرجەم بولۇپ، كۆڭلۈڭدىن ۋەھىمىگە ئورۇن بەرمىگىن، گەرچە بۇ ھايۋان ھەيۋەتلىك ۋە كۈچلۈكتۇر، لېكىن ئېچكى دۈنياسىنىڭ يامانلىقىدىن بوينىدا ئەگرىلىك باردۇر، ئۇ ئۇزۇنتۇرا ئەخمەقلىق تۈپەيلى ئەقلىنىڭ ئوزۇقىدىن نېسىۋىسىزدۇر. ئەگەر ئۇنى كىچىككىنە شوينا بىلەن باغلاپ، ھەر تەرەپكە تارتسا مېڭىۋېرىدۇ. دېمەك بۇ كۆڭلى زەئىپ ھايۋاندۇر. ئىنشائاللا، ئازراق پۇرسەتتە ئۇنى پادىشاھنىڭ يەرمانىغا كىرگۈزىمەن ۋە بەندىلەرنىڭ قاتارىدا ئىدەب بىلەن تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزىمەن، — دېدى.

ئەلقىسسە، تۆگە ئۇ يايلاقتا ناھايىتى خۇشال ۋە ئەيش - ئىشرەت بىلەن يۈرەتتى. تۈلكە بولسا ھەمىشە تاناپ لىرىنى ئۇنىڭ يوللىرىغا ئۇزىتىپ پايلاپ يۈرەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ بوينىنى ئۇزىتىپ ئېگىز دەرەخنىڭ شېخىدىن ياپراقلارنى ئېلىپ يەۋاتاتتى، تۈيۈقسىز بوينى شاخقا قىسىلىپ قېلىپ، ئۆزىنى ھەرگىز ئاجرىتالمىدى. تۆگە ناھايىتى بىقارار بولۇپ ئاجىزلىقتىن نەرە تارتىپ پىغان چېكەتتى. تۈلكە تۆگىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇپ دەرھال چاشقانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ خەۋەر بەردى. چاشقان شاھلىق تەختىدىن تۇرۇپ، ئالدىرىماي كېلىپ دەرەخنىڭ شېخىغا چىقتى ۋە تۆگىنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا تاپا - تەنىلەر بىلەن:

— ھەي تۆگە، ھازىر سېنىڭ خىلالانغان، پاكىز نېمەتلەرنى يېيىش ۋاقتىڭدۇر، — دېدى. تۈلكە بىر تەرەپتىن زاكىلىق قىلىپ:

— ھەي نادان بىلمۇاتامسەن، بۇ مېھنەتلەر سېنىڭ پادىشاھنىڭ پەرمانىغا بويسۇنمىغانلىقىڭنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئەگەر غادايغان بېشىڭنى پادىشاھنىڭ بوسۇغىسىغا ئىتائەت بىلەن قويغان بولساڭ، ئۆزۈڭنى ئۇنىڭ ھىمايىتىگە ئېرىشتۇرگەن بولاتتىڭ، بۈگۈنكى كۈندە ئاجىز بىچارىلىك بىلەن دامغا گىرىپتار بولۇپ ئەلەمگە ئۇچرىماس ئىدىڭ، ئەمدى ئۆلمەكتىن باشقا چارەڭ يوقتۇر، — دېدى. تۆگە كۆڭلى پەرىشانلىقتىن ۋە ئاجىزلىقتىن سۆز باشلاپ:

— گەرچە مەندىن ناھايىتى چوڭ گۇناھلار سادىر بولغان بولسىمۇ، ساپ نىيەت بىلەن بېشىمنى پادىشاھنىڭ ئاستانىسىگە قويۇپ، ۋەزىرنىڭ ساخاۋىتىدىن پاناھ ئىزدىسەم، مېنىڭ گۇناھىمنى ئەپۇ ئېتىكى بىلەن يېپىپ، بۇ جاپا - مۇشەققەتتىن قۇتقۇزۇپ، مېنى نەجاتلىققا ئېرىشتۈرسە، چوقۇمكى بۇ گۈزەل ئەخلاقىي پەزىلەتتىن يىراق ئەمەستۇر، — دېدى. چاشقان تۆگىنىڭ ئىلتىماسىنى ئىجابەت شەرىپىگە يەتكۈزۈپ، شاخلارنى چىشى بىلەن قىرقىپ تاشلاپ، تۆگىنىڭ دەرەخ شېخىغا ئېسىلىپ قالغان بوينىنى بەندىتىن خالاس قىلدى. ئۇزۇن گەردەن تۆگە مىننەتدارلىقلار بىلدۈرۈپ ئۇ ئۇزۇن قۇيرۇق جۇغى كىچىك — يەنى چاشقانىنىڭ ھۆكمىگە كىرىپ بەندىلىككە باش قويدى. چاشقان غايەت خۇشالىلىق

تىن تەرىسىگە سىغمايتتى. چاشقان پادىشاھ تۆۋىگە: «كۆندۈزلىرى خاتىرجەملىك بىلەن سەھرالاردا سەيلى - تاماشا قىلىپ، ئاخشىمى خىزمىتىمگە ھازىر بولسۇن» دەپ بۇيرۇق قىلدى.

نەچچە كۈن بۇ تەرىقىدە ئۆتتى، قازارا بىر كۈنى مەلىكزادە كەيلانىنىڭ ئوتۇنچىلىرى ئۆتۈپ كېتىپ باراتتى. ئۇلار بىر مەست تۆگىنىڭ سەھرالاردا ئۆز ئىختىيارىدا سەيلى - تاماشا قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئوتۇپ كېلىپ مەلىكزادىنىڭ تۆگىلىرى قاتارىغا ئۆتكۈزۈالدۇ. تۈلكە بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ بولغان ئەھۋالنىڭ تەپسىلاتىنى چاشقانغا مەلۇم قىلدى. پالۋانلىق مەيدانىدا تۇرغان چاشقاننىڭ كۆڭلى پەرىشان بولدى. بىر كۈنى ئوتۇنچىلارنىڭ سەھرادا قاتار كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۈلكە بىلەن چاشقان ئىككىسى ئۇلارنىڭ يولىنى توساپ، پەريادقىلىپ:

— سىلەر بېرىپ مەلىكزادىگە ئېيتىلار، دۈشمەنلىشىشتىن ئىبارەت بۇ ساۋابسىز ئىشتىن قايتىپ، تۆگىمىزنى بىزگە قايتۇرۇپ بېرسۇن. ئەگەر قوبۇل قىلمىسا ئىنتىقام ئالمىغۇچە قويمايمىز، تەييارلىق بىلەن تۇرسۇنكى، ھەرگىز بۇ ئىشتا يول قويمايمىز، — دېدى. ئوتۇنچىلار چاشقاننىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن تەئەججۈپلىنىپ مەلىكزادىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەرز قىلدى. مەلىكزادە كەيلان چاشقاننىڭ سۆزىگە ئەسلا ئىلتىپات قىلماي، بۇ ئىشلارنىڭ قايتا تەكرارلانمايدىغانلىقىغا مۇلازىملىرىنى ئىشەندۈرۈپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى تىنچلاندۇردى. بۇ خەۋەر چاشقانغا يېتىپ باردى.

چاشقان تۈلكىگە مەسلىھەت قىلىپ:

— مۇلۇكدارلىق قائىدىسىدە بۇ ئىش ھېچقانداق پايدا كەلتۈرمەيدۇ. بىراق ھەقىقەت بىز تەرەپتە بولغاچقا بۇنى بۇنداق تاشلاپ قويۇشقا بولمايدۇ. سەر-كەردىلىرىمىزنى چاقىرىپ بارلىق ئەھۋالنى ئۇلارغا تولۇقى بىلەن ئېيتىپ، قورال - ياراقلارنى جابدۇپ يولغا چىقىش كېرەك، — دېدى. تۈلكىمۇ چاشقاننىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ بۇ ئىشقا تۈتۈندى، چاشقان ۋەزىر ئارقىلىق سەركەردىلەرگە خەۋەر بەرگەندىن كېيىن، ئۇزۇن ئۆتمەي ھېسابچىلار ھېسابىغا ئاجىز كېلىدىغان سان - ساناقسىز لەشكەرلەر پادىشاھنىڭ دەرگاھىغا ھازىر بولدى. لەشكەرلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن دەشت - سەھرا چاشقانغا تولدى. چاشقان پادىشاھ: «مەلىكزادىنىڭ خەزىنە بايلىقلىرىغا قارىتىپ لەشكەر ئەۋەتىپ ھەممىنى ئېلىپ چىقىڭلار» دەپ ئەمر قىلدى. مەلىكزادىنىڭ خەزىنىسىدە قۇرۇق ساندۇقتىن ئۆزگە ھېچنەمە قالمىدى، خەزىنىدار بۇ ۋەقەدىن ئەسلا خەۋەردار بولمىدى. تامام بايلىقلارنى چاشقان پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە جەم قىلدى، بۇ ئىشلار تامام بولغاندىن كېيىن چاشقان پادىشاھى: «ئادەم بالىلىرى ئىچىدىن زېرەك، دانىشمەن، ئەقىللىق بىر كىشىنى تېپىپ كېلىپ بۇ مۇھىم ئىشنى ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭ قولىغا تاپشۇرايلى. شۇنداق قىلساق لەشكەر توپلاشقا پادىلىق» دەپ ئەمر قىلدى.

پەلەك ئۇرغان بىر يىگىت بايلىق ئىزدەپ ئۆز ۋەتىنىدىن چىقىپ غەربىي - مۇسا پىرلىقىنى ئىختىيار قىلىپ كېتىپ باراتتى. ئۇيۇقسىز توپ - توپ چاقا لار-

لمك ئالتۇنلارنى خالتىغا سېلىپ ئاغزىدا چىشلەپ ئېلىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆردى. يىگىت بولسا ئالتۇننىڭ ھەلەكچىلىكىدە سەرگەردان يۈرەتتى. بىر چاشقان ئۇنىڭ مەقسىتىدىن ۋاقىپ بولۇپ:

— ھەي يىگىت، بىھۇدە ھەسرەت چەكمىگىن. ئەگەر مەقسىتىڭ ئالتۇن بولسا، بېرىپ پادىشاھىمىزنىڭ خەزىنىسىنى ئىختىيار قىلغىن، دۇنياغا موھتاج بولمايسەن، — دېدى. ئۇ يىگىت بۇ گەپنى ئۆزى ئۈچۈن چوڭ دەلەت بىلىپ، چاشقان بىلەن بىللە پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭ مۇلازىمىتىگە مۇشەررەپ بولدى. پادىشاھ مەرھەمەت قىلىپ ئۇنى زەر-بايلىقلارغا ئىگە قىلىپ مۇھىم ئىشلارنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى. قوراڭ-ياراقلارنى جەم قىلىش ئۈچۈن كۆرسەتمىلەر بەردى. يىگىت بەزى تونۇش-بىلىش يارۇ-بۇرادەرلىرىگە: «بۇ زامانىدا ياخشىلىق ۋە بەرىكەت ئادەمزاتىنىڭ ئارىسىدىن كۆتۈرۈلۈپتۇ. راھەت-پاراغەتنى بولسا چاشقان پادىشاھىغا بېرىپتۇ. بىز ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ بايلىق ۋە خەزىنىلەرگە ئېرىشتۇق» دەپ خەت يېزىپ تەپسىلىي ئەھۋالىنى ئۇلارغا بىلدۈردى. خەتلەر ھەر تەرەپكە ئارقا-ئارقىدىن يېتىپ باردى. كىشىلەر تۆۋەن ھىممەت، پۇلنىڭ بەندىسى ۋە بايلىقنىڭ قۇلى ئىدى. پۇرسەتنى غەنىمەت بىلدى، ئەتراپتىكى مەملىكەتلەردىن نۇرغۇن لەشكەرلەر جەم بولدى. ئۇلار قوراڭ-ياراقلارنى تەييار قىلىپ چاشقان پادىشاھىنىڭ ھۆكمى بىلەن مەلىكزادە كەيلانغا قارشى ئاتلىنىپ، مەيداندا داقا-دۇمباقنى ساداغا كەلتۈردى. مەلىكزادە بولسا قۇلىقىغا پاختا تىقىپ غەپلەتتە ياتاتتى. ئۇ داقا-دۇمباقنىڭ ئاۋازى بىلەن غەپلەت ئۇيقۇسىدىن كۆزىنى ئېچىپ دۆلەت كاتتىلىرى ۋە مەملىكەت چوڭلىرىنى ھۇزۇرىغا يىغىپ، بۇ پاراكەندىچىلىكنىڭ ئۇچقۇنلىرىنى ئۆچۈرۈش ھەقىقىدە كېڭىشىم تۇرمە سۆزلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. ئۇ:

— گەرچە مۇنداق ۋەقەلەر كۆپ بولسىمۇ، لېكىن تولىمۇ كۆلكىلىك بىر ئىشتۇر. چۈنكى چاشقان بىلەن قارىمۇ قارشى بولۇش ئاسان ئەمەس ھەم بۇ خەلقىي ئالەم ئارىسىدا نام-شەرەپنىڭ يوقىلىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. بۇ توغرىدا ياخشىراق ئويلىنىپ مۇۋاپىق تەدبىر بولسا تەكلىپ بەرسەكلار، — دېدى. دۆلەت كاتتىلىرى:

— ھازىر دۈشمەن قوراڭ-ياراقلىرىنى تەييارلاپ، داقا-دۇمباقلىرىنى چېلىپ جەڭگە تەييارلىنىۋېتىپتۇ. بىزگە ئۇرۇشماقتىن باشقا چارە يوقتۇر، — دەپ مەسلىھەت بېرىشتى. مەلىكزادە ئالدىراشلىقتا لەشكەرلىرىنى تەرتىپكە سېلىشقا ۋەخەزىنە ئىشىكىنى ئېچىپ، ئۇرۇشقا كېرەكلىك خەزىنىلەردىن سەرپ قىلىشقا بۇيرۇدى. خەزىنە ئىشكى ئېچىلىپ بايلىقلار قاچىلانغان قۇرۇق ساندۇقلارلا قالغانلىقىنى كۆردى. ئۇيۇقسىز ئۇلارنىڭ ئۇمىد يولى توسىلىپ قالغان بولسىمۇ، لەشكەرلىرىگە ئۇرغۇن ۋەدىلەرنى قىلدى. ئاندىن ئۇرالغۇ جايدىن چىقىپ، ئۆز دائىرىسىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇش مەيدانىغا قاراپ يولغا چىقتى.

قۇياشنىڭ ئالتۇن رەڭلىك نۇرى غەرب تەرەپكە يوشۇرۇنغان ۋاقىتتا چاشقان پادىشاھى «لەشكەرلەر بېرىپ قولىدىن كەلگەنلىكنى خىزمەتلەرنى قىلسۇن» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. چاشقانىنىڭ لەشكەرلىرى چۈمۈلىدىن كۆپ ئىدى. ئۇلار تۆت تەرەپتىن دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنىڭ ئۇزۇگىنىڭ تاسمىسىنى، ئاتنىڭ چولۇۋرىنى، يانىڭ كىرىچىنى، ساداقنىڭ بېغىنى،

ناغرىسىنىڭ تەرىسىنى ۋە باشقا بارلىق ئەسۋاب سايمانلارنى چىشلىرى بىلەن كېسىپ پارە-پارە قىلىپ تاشلىدى. ئۇلار بىر كېچىدە بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تامام قىلىپ، پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە ھازىر بولدى. سۇبھى كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن چاشقان پادىشاھى:

— ئادەمزات گۈرۈھى سەپلەرنى راستلاپ، نۇرغۇن لەشكەرلەر بىلەن ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلسۇن، باتۇرلارنىڭ قائىدىسى بويىچە تەربىشچانلىق كۆرسەتسۇن! — دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقى مەلۇم بولدى. ئۇمۇ باتۇرلارغا جەڭدىن خەۋەر بېرىپ، ئۇلارنى ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇدى. ئۇلار ئاتلانماقچى بولۇپ قورال-ياراقلارغا قارىغان چاغدا قورال-لارنىڭ چاشقانلار تەرىپىدىن خاراب قىلىنغانلىقىنى كۆردى. ئامالسىزلىقتىن، ئۆزلىرىنىڭ ئاجىزلىقىدىن پاراكەندە ۋە دىلىغۇل بولدى. چاشقان پادىشاھىنىڭ لەشكەرلىرى دۇشمەننى بۇ ھالدا كۆرۈپ، «بۇ غەلىبە قازىنىشىنىڭ ياخشى پەيتى» دەپ ناھايىتى باتۇرلۇق بىلەن ئۇرۇشۇپ ئۇلارنىڭ ھايات ريشتىسىنى تامام قىلدى. ھايات قالغانلىرى پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ ئۆلە-تىرىلىشكە باقماي قېچىشتى، مەلىكزادە خار ۋە بىچارىلىك بىلەن مۇستەھكەم قەلئەگە كىرىپ يوشۇرۇندى، بارلىق ئۇرۇش ئەسلىھەلىرى ۋە كېرەك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى دۇشمەنگە قالدۇرۇپ ئارانلا ئۆز جېنىنى ئېلىپ قاچتى.

سەھەرنىڭ ئالتۇن شەپىقى پۈتۈن ئالەمنىڭ بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىنى يورۇتۇپ تاڭ ئاتتى. مەلىكزادە ئامالسىز ۋە ئاجىزلىق يۈزىسىدىن ئەلچى ئەۋەتىپ «بىزنىڭ ئاجىز ۋە بىچارىلىكىمىزنى كۆزدە تۇتۇپ بىزدىن قولىنى تارتسۇن» دەپ ئىلتىماس قىلدى. چاشقان پادىشاھى بېخىل نەپسىنىڭ قۇترىتىشى بىلەن دۇنيانى مالىمانچىلىق قىلىپ ئالغان غەنىمەتلەرنى رەت قىلىپ مۇنداق دېدى:

— بىزنىڭ غەرىزىمىز مەملىكەت ئىشلىرىنى ئاستىن-ئۈستىن قىلىش ئەمەس-تۇر. بەلكى تۆگىنى قولغا كەلتۈرۈشتىنلا ئىبارەت. ئەگەر مەلىكزادە تۆگىنى بىزگە قايتۇرسىلار بىزمۇ ئۇنىڭ ئۈزۈم مەلىكىنى قايتۇرۇپ بېرىمىز، ئەلچى كېلىپ ۋەقەنى بايان قىلدى. مەلىكزادە بۇ گەپتىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ، تۆگىنىڭ چوم ۋە قوڭغۇراقلىرىنى بېزەپ، چاشقان پادىشاھىنىڭ خىزمىتىگە ئەۋەتتى ھەم چاشقاندىن كەچۈرۈم ئىشىكىنى ئېچىپ ئەپۇ تەقسىراتى ئۈچۈن پاناھلىق بېرىشنى تەلەپ قىلدى. چاشقان پادىشاھى ئۇنىڭ كۇناھ ۋە خاتالىقىنى ئەپۇ قىلدى. تۆگىنى قەدىمىي قائىدە بويىچە مەلىكزا-دىنىڭ يۇرتىغا ھۆكۈمدار قىلىپ ئەۋەتتى. ئەگەر مەلىكزادە باشتىلا چاشقانىنى ئاجىز بىلىپ، ئاداۋەت قىلمىغان بولسا، ئاردىدا دۇشمەنلىك پەيدا بولمىغان بولاتتى. بۇ قەدەر ئوسال كۈنلەرگە يولۇقمايتتى. ئەگەر بۇ پىتنە-پاسات ئوتىنى ئۆچۈرۈشنى خالىغان بولسا، بىر تۆگە بىلەن ئىش پۈتەتتى. ئەگەر دۇشمەنىنىڭ ئەھۋالىغىمۇ ئازراق كۆڭۈل بۆلگەن بولسا، شۇبھىسىزكى ئىشلارنى ۋايىغا يەتكۈزگەن بولاتتى. مەلىكزادە باشتا دۇشمەنىنى كۆزگە ئىلمايلا ئاجىز كۆردى. غەپلەت ۋە تەكەببۇرلۇققا قەدەم قويۇپ، ئېھتىياتنى قولدىن بەرگەنلىكى سەۋەبىدىن بۇ ئاقىۋەتكە قالدى، — دەپ ھېكايىسىنى تۈگەتتى.

— ئەي شاھزادە، خوتۇنلارنىڭ ئالدىدا سىرلىرىڭنىڭ نىقابىنى كۆتەرمىگىن، شۇندىلا سودىگەرنىڭ ئوغلىدەك ئەبەدىلىك مۇسىبەتكە گىرىپتار بولمىغايسەن، — دېدى تۇتى. شاھزادە:

— سودىگەر يىگىت قانداق ۋەقەلەرگە ئۇچرىغان؟ — دەپ سورىدى.

(داۋامى كېيىنكى سانىدا)

لىسانۇت-تەير

ئەلىشىر نەۋائى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋدىن

بۇ ھىكايەتنى قۇشلار ئىستىمائ ئېتىپ، مەغز سەرلەرىغە ئەقلۇ ھۇش ۋە كۆڭۈلدىرىگە جۇشۇ خۇرۇش ئارتقانى

بۇلبۇلجەب سۆزنى ئىشتىكەچ ئول گۇرۇھ،
قويىنىكىم سۇ، ئوتقە باشقارماس شۇبان،
كەلدىلەر بارچە ھەياتىدىن سۇتۇھ،
ئول سۇرۇكنى ئەيلەگىل زايىئ گۇمان.
ئىشىق ئالدى قوللاريدىن ئىختىيار،
ھەر جامائەتقەكى يوقتۇر پىشەۋا،
شەۋق ئوتىدىن بولدى بارچە بىقەرار.
يولغا ئىرمەستۇر قەدەم قويماق رەۋا.
قەتئ ئېتەرلەر ئىرىدى يول ئانداغكى بەرق،
چۇن يول ئىرىدى ھەم قاتمۇ ھەم يىراق،
غەربدىن بىر ھەمل ئۇلارغە ئىرىدى شەرق.
ئول جامائەت بارچە ئەيلەپ ئىتتىفاق.
بارچە ئۆز سەئىيى بىلە تەئجىل ئېتىپ،
دېدىلەركىم: «بىزگە سەرداری كېرەك،
ھەر نەفەس بىر خەۋفلۇغ ۋادىي يېتىپ.
ئەقل ئايمن ھۇش كىرداری كېرەك.
بولسە بەئزى ئول قاتىغ يولغە ھەرىق،
كىم بارى قۇشلارغە بولغاي ھاكىم ئول،
بار ئىدى بەئزى داغى زارۇ زەئىف.
كىم ئىرۇرمىز بىر زەئىفۇ سەئب يول.
ئايرىلۇرلار ئىرىدى، قالۇرلار ئىدى،
رەھبەری يوق مۇشكىلىدىن ئاگەھى،
ئۆزنى ھەر مەنزىلدە سالۇرلار ئىدى،
خەيلىغە ھەم راھبەر ھەم ھەمرەھى».
قەۋم ئاراسىداكى سەردار ئولماغاي،
سايىرى قۇشلار لەئىم ئەشراف ھەم،
قەۋم ھالىدىن خەبەردار ئولماغاي،
چەكتىلەر ھۇدھۇدغە بۇ ئىشنى رەقەم.
قەۋمىنىڭ ھالى پەرىشان بولغۇسى،
چۇن ئاڭا بۇ ئىشتا ئۇردىلەر سەلا،
بارچە ئۆز ھالىغە ھەيران بولغۇسى.
ئەيلەدى تەبئى ھۇكۇمەتىدىن ئىبا.
دېدىكىم: «خەيلىغە مەن يول باشقاراي،

* بەشى ئۆتكەن ساندا.

بىلگەنسىچە قەۋمنى ئالىپ باراي.
ئۆزگە، تەكلىف ئەتسەڭىز بىل ئىتتىپاق،
بىم ئېرۇر، تۇشكەي ئارامىزدا فىراق».
قىلمادى ھۇدھۇد چۇ بۇ ئىشنى قەبۇل،
ئۆزگەلەر خۇدبار ئىدى جەمئى جەھۇل.
كۆردىلەركىم، باچە ئەبتەر بولدى ئىش،
قۇرئە سالماقتە مۇقەررەر بولدى ئىش.
قۇرئە سالىپ ھەر بىرىنىڭ زاتىغە،
تۇشتى ئۇل دەم قۇرئە ھۇدھۇد ئاتىغە.
ئاڭا ئۇزر ئايتۇر فەسانە قالمادى.

يوق دېمەكلىككە بەھانە قالمادى.
چۇن ئاڭا كۆپ ئېردى باردىن بىلىك،
بەيئەتىغە بەردىلەر بارچە ئىلىك.
پېشەۋالىغ ئەيلەگەچ ھۇدھۇد قەبۇل،
بارچەسىغە مۇددەئا تاپتى ھۇسۇل،
دېدىلەر: «بىز تابىئۇ، سەن — پېشۋا،
ئەيلەلى كامىڭ نېكىم بولغاي رەۋا.
سەن سىپەھسالارۇ، بىز بارچە سىپاھ،
يولدا پەيرەۋ بىزۇ سەنسەن پىرى رەھ».

جەمئى قۇشلار زەۋقۇ شەۋق، ھۇزۇرۇ سۇرۇر بىرلەن ۋادى باشىغە يېتىپ ۋە قۇشلارنى ھەيرەت زەبۇن ئېتىپ ئەۋۋەلا بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

چۇن ئۇلارغە ھۇدھۇد ئولدى پىشەۋا،
يولنى قەتئ ئەيلەركە قىلدىلەر ھەۋا.
ئۇردىلار چۇن ئانچە كۇنلەر بالۇپەر،
يەتتىلەر ۋادى باشىغە ئۇل ھەشەر.
بىنىھايەت ۋادىنى بولدى پەدىد،
كىم كۆرۇنگەچ ئۇزدىلەر جاندىن ئۇمىد.
مېھنەت ئاندا ھەددۇ غايەتدىن فۇزۇن،
ھەجر شامىدەك نىھايەتدىن ئۇزۇن.
ئۇمرىلەر جان ئافەتى نەززارەسى،
قەتئ قىلماقدىن يوق ئۆزگە چارەسى.

جانلارىغە تۇشتى ھەۋلۇ ھەيبەتى،
كىم دېمەكدىن كۆپرەك ئېردى ۋە ھىشەتى.
ۋادىنى ئېردى خەلايىق يەتمەگەن،
ۋۇسئەتمنى ھېچ قۇش قەتئ ئەتمەگەن.
بارچەغە سۇستايدى جىسمۇ پەرۇ بال،
بىر قۇش ئۇل دەم قىلدى ھۇدھۇددىن سۇئال.
كىم، نېدىن خالى ئىكەن ئايا بۇ يول،
فىكر ئېتىپ مۇنداغ جەۋابىن بەردى ئۇل.
كىم ئېرۇر خالى ئۇاۋس غەۋغاسىدىن،
شاھۇ ئىززۇ جاھۇ ئىستىغناسىدىن.

ھەزرەتى شەيخ سۇلتانۇل-ئارىفىن بايەزىد بىستامى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھنىڭ ھىكايەتلەرى ئۇل قۇشقە ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى

خىلىسىەتىدىن چىقتى بىر كۇن بايەزىد،
كىم ئۇل ئېردى قابىلى ھەل مىن مەزىد.
كېچە ئاينىڭ تابىدىن رەۋشەن ئىدى،
چەرخى ئەنجۇم دەۋرىدىن گۇلشەن ئىدى.
بەھرى ئەخزەردىن كەۋاكىب تابناك،
ھەر بىرى رەخشەندە لىغىدىن دۇررى پاك.
تارتىبان ئەفلاكى ئالىي بارگاھ،

رىفئەتۇ ۋۇسئەت تۇزۇپ بۇ كارگاھ.
ئەقل ئاجىز سەير ئىلە ئارامىدە،
ھۇش قاسىر ۋەزئ ئىلە مەيدانىدە.
بۇيلە دەرگاھ ئىچرە پىرى باخەبەر،
كۆرمەدى مەخلۇق جىنسىدىن ئەسەر.
نەچچە قىلدى سەئىي ئىلە جۇيەندەلىغ،
شەھرۇ تاغۇ دەشت ئارا پۇيەندەلىغ.

كىمىدىن مۇتلەق نىشانى تاپمادى،
ئۆزىدىن ئۆزگە ناتەۋانى تاپمادى.
دېدى: «خالى بەندىن ئېركەن يا، ئىلاھ،
دەرد ئىلە شەۋق ئەھلىدىن بۇ بارگاھ.؟»
بۇندا ئول كۆڭلىگە ھاتىف ئەيلەدى،
جانىنى بۇ نەۋئ ۋاقىف ئەيلەدى،

ۋادىئى سۇئۇبەتتىدىن قۇشلانماق دۇھۇددىن سۇئالى‌ۋە دۇدۇنماق جەۋابى، ھەر جەۋابغە بىر ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل مەستۇردۇر

نۇكتە بۇ يەڭلىغكى سۇردى رەھشۇناس،
راھرەۋ قۇشلارغە يۈزلەندى ھەراس،
كىم نىھايەتسىز بەلاغە تۇشتىلەر،
غايەتى يوق ئىبتىلاغە تۇشتىلەر.
يول كۆرۈنۈر ئېردىيۇ پايانى يوق،
دەردى مۇفرىد ئېردىيۇ دەرمانى يوق.
رەنج ئوتىدن كۆككە چېكەر ئېردى ئەلەم،
ئەرشىنى كۆيدۇرگۇدەك، كۇرسىنى ھەم.
ئۇيلە سەكرىر ئېردى ئىستىغنا يېلى،
سىنغۇدەك بۇ گۇنبەزى خەزرا بېلى.
بۇيلە يولنى ئول نەچە ئەفتادە قۇش،
جىسىم بىرلە جانلارى مېھنەتقە تۇش.
قەتئ قىلماق قايدا بولغاي ئىھتىمال،
كىم خەيالىن ئەتسە ھەم بولغاي مەھال.
جانلارى چۇن قالمادى ئول بىم ئىلە،
جەمئ ئولۇپ باردىمى يۇز تەسلىم ئىلە.
كۆرگۈزۇپ ھۇدھۇدغە كۆپ ئەجزۇ نىياز،
دېدىلەر: «كەي پېشۇايۇ سەرفەراز.
چۇن سېنى ھەق بىزگە قىلدى مۇقتەدا،
ئەجزىمىزنى فەرزدۇر قىلماق ئىدا.
سەن چۇ بۇ پولدىن ئېرۇرسەن باخەبەر،
قانى بىز بىراھلارغە راھبەر.
بىزگە مۇشكىلەر دۇرۇر بۇ ئەزم ئارا،
كىم ئېرور فەرز ئانى قىلماق ماجەرا.
ھەر بىرىمىز ساڭا ئەرز ئەتمەك سۆزدىن،
رەنجۇ مېھنەتتىن خەلاس ئەتمەك ئۆزدىن.
سەن بارىنىڭ مۇشكىلىن ھەل ئەيلەمەك،

شەرھىدە سۆزنى مۇفەسسەل ئەيلەمەك.
نۇكتە تەفسىلىدە بولماق دۇرفىشان،
سۆزنى سايىلغە قىلىپ خاتىر نىشان.
خاتىرىدىن شۇبھەنى رەف ئەيلەمەك،
كۆڭلىنىڭ مەجھۇلىنى دەفئ ئەيلەمەك.
جەمئ ئېتىمىز كۆڭلىن بارى ئەشكالىدىن،
قۇتقارتىمىز ھەر نەۋئى مۇشكىل ھالىدىن.
تەفرىقە قويماي كۆڭۈلدە قىل ئۇچى،
كىم كېرەكدۇر تىنچ يول قەتئ ئەتكۇچى.
بىر نەفەس بىر مەئمەن ئىچرە ئولتۇرۇپ،
خەيل كۆڭلىن ھەر خەتەردىن تىندۇرۇپ.
مۇشكىلىن ھەركىم ساڭا قىلسە خىتاپ،
ھەللىدە سەن ھەم ئاڭا ئايتىمىز جەۋاب.
قالماغاندىن سوڭ كۆڭۈللەردە خەتەر،
ھېچ خاتىردا خەۋاتىردىن ئەسەر.
تىنچ خاتىر بىرلە بولماق يولغا ئەزم،
بۇ ئۇلۇغ مەقسەدنى تۇتماق ئۆزنى جەزم.
يوقسە يول بىز كۇن ئىكى كۇنلۇك ئەمەس،
بەل كىشى پايانىغە يەتتۇك دېمەس.
بۇيلە يول قەتئىدە جەمئ ئولماي كۆڭۈل،
شۇبھە بىرلە بارماغى مۇشكىل دېگۈل»
پېشەۋاغە تۇشتى مەئقۇل ئول مىسال،
دېدى: «جەمئ ئولدۇق بارى ئەھلى سۇئال،
ئىلتىماسىن خەيلىنىڭ ئەيلەپ قەبۇل،
بىر بىمىنىڭ مەنزىل تاپىپ قىلدى نۇزۇل.
قوندىلار ئانىڭ بىلە خەيلۇ سىپاھ،
نۇكتە سۇردى مۇرشىدى ئىرفان پەناھ.

بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى بەئزىمىز خاراكتېرلىك ئەزىز سەبەب نەچۈكدۇر دېگەن بابدا

دېدى: «سورۇق كىشىدە بولسا مۇشكىلى؟»
بۇيلە سۆز سالدى ئاراغە سايلى؛
«كىم، ئايا بۇ خەيلدىن بولغاي ئەزىز،
چۈن سەنۇ بىز بارچەمىز بىر جىنسىبىز.

تەكدۇرۇر چۈن بارچەمىزغە بالۇ پەر،
سەن نېدىنسەن بارخەبەر، بىز بىخەبەر؟
بۇ تەفاۋۇتنى سەراسەر شەرھ قىل،
كىم نېدىندۇر - بىزگە رەۋشەن ئەيلەگىل».

ھۇدۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

ئوترۇدا بۇ بولدى ھۇدھۇدنىڭ سۆزى،
كىم ماڭا تۇشمىش سۇلەيمانىنىڭ كۆزى.
ھەق تەئالا كىمسەگە ئەيلەپ نەزەر،
ھەم رەسۇل ئەيلەپ ئانى، ھەم راھبەر.
جىننۇ ئىنسۇ ۋەھشۇ تەير ئۇستىدە شاھ،
ئويلەپ ئېردى ئانى لۇتف ئەيلەپ ئىلاھ.

بۇيلە ساھىب دەۋلەتۇ ساھىب سەرىر،
ئىلتىفاتىن تاپتى مەن يەكلىغ ھەقىر.
ئاندىن ئولدى بۇ قەدەر ئىززەت ماڭا،
باش ئۆزە بۇ ئەفسەرى رىفئەت ماڭا.
كىمگەكىم ئەيلەر نەزەر ئەھلى سەفا،
ئول نەزەر تۇپراقنى ئەيلەر كىمىيا.

ھەزرەتى شەيخ نەجمەددىن كۇبرا رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ مۇبارەك كۆزلەرى ئۈستىگە تۇشگەنى ۋە ئول ئىت كەمال تاپقانى

شەيخ نەجمەددىنى كۇبرا قۇتب دەھر،
بىر نەزەردىن كىمگە كىم يەتكۈرسە بەھر.
يارۇبان نۇرى ۋەلايەتدىن كۆزى،
ئۆزلۈكدىن ئايرىلۇر ئېردى ئۆزى.
بۇ سەفەتدە يەتتى ئول يەرگە ئىشى،
كىم ۋەلى بولدى كۆزى تۇشكەن كىشى.
سۇكر ۋەقتى سالدى چۈن بىر كۈن نەزەر،
ئول نەزەردىن بولدى بىر ئىت بەھرەۋەر.
ئاشنالىقدىن يېتمىشتى چاشنى،
تارتىپ ئىتلىق سىرەتىدىن باشنى.
يۈز قويۇپ شەيخ ئاللىدا قىلدى نىياز،
بارچە ئىتلار ئۆزرە بولدى سەرفەراز.
ھەر قايان شەھر ئىچرە قىلسە ئېردى مەيل،
ئىتلار ئېردى گىردىدە ئاندىغكى خەيل.
قايدا ئولتۇرسە ئىدى ئىتلارغە شاھ،

ھەلقە ئۇردى دەۋرىدە خەيلى سىپاھ.
چۈن قەزادىن باشىغە يەتتى ئەجەل،
شەيخ ئىشكىنىدە قازىبان بىر مەھەل.
دەفن ئېتىپ قەبرىن نەمۇردا ئەتتىلەر،
قەبرىن ئىنساندەك پەدىدار ئەتتىلەر.
ئەيلەپ ئىتلار ماتەمدە كۆپ فىغان،
قەبرىنىڭ دەۋرىدە ئۇتتىلار مەكان.
يۈز قويۇپ قەبرىغە ھالا ئەھلى راز،
كۆگۈزۈرلەر سىدق يۈزىدىن نىياز.
بۇ دەم ئول خارەزمدە مەۋجۇد ئېرۇر،
كىشۋەرىكىم ھاكىمى بىھبۇد ئېرۇر.
بولماغاي ئالەمدە مۇنداغ تۇرفە سۆز،
كىم سائادەت ئەھلى ئىتقە سالسە كۆز.
يەتكۈزۈپ ئىتقە نەتمنجە ئول نەزەر،
زاتىغە سالسە كىشلىكدىن ئەسەر.

ئىتتەكەم يەتتى ۋەلىددىن تەربىيەت،
قۇشقە ھەم نې تاڭ نەبەددىن تەربىيەت.
نې كىشىلىككىم ئىنايەتتىن نىشان،
نەشئەنى نۇرى ۋەلايەتتىن نىشان.
قۇشقە ھەم بولسە پەيەمبەر لۇتفى تۇش،
نې ئەجەب بولسە مۇتىئى بارچە قۇش.
سابىقەن ھەم قىسسەئى ئۆتمىش بۇ خىل،
سەدقىغە ئەسھابى كەھف ئەتتى دەلىل.
چۇن ئىنايەت ئەيلەسە ھەيىبى مۇجىب،
ئىتتەۋۇ قۇشقە نە تاڭ يەتسە نەسىب،

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى تارتىپ نەفىر:
«كەي بارى قۇشلارغە سەرخەيلۇ ئەمىر.
يول قاتىغدۇر، مەن زەئىفۇ ناتەۋان،
پەششە ئەنقاغە بولا ئالماس رەۋان.
ھەر نەفەس بۇ يولدا يۈز مېھنەتدۇرۇر،
ھەر دەم ئاندا مىڭ تۇمەن شىددەتدۇرۇر.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي زەئىفۇ مۇستەمەند،
ھىممەتىڭ پەستۇ ئۆزۈڭ دۇنۇ نەژەند.
تەن نەچەكىم بار ئېسە پەستۇ ددژەم.
ھىممەت ئەر بولسە بىمىڭ ــ ئاندىن نەغەم.
چۇنكى بۇ ئىش كەلدى بىشەك ئىشق ئىشى،
كىمكى ئاشىق ئېرمەس ئول ئېرمەس كىشى.
چۇن يەنە بۇ ئىشقە ئىشق ئاۋازى بەس،
قايدا قىلغاي مەيلىنى ھەر بۇلھەۋەس.
ئاشىق ئەلگە ناتەۋانلىغدۇر نىشان،
ئىشقىدىن بىمخانۇمانلىغدۇر نىشان.
ناتەۋانلىغ ئاشىق ئەلگە پىشەدۇر،
بەلكى جان تەركى مۇدام ئەندىشەدۇر.
بارۇ يوقدىن ئۆزنى خالى ئەيلەمەك،
يار ئىشقىن جاۋدانى ئەيلەمەك.
ھەر كىشىگە ئىشقۇ ھىممەت بولسە يار،
پەستددىنۇ زەئىفغە نې ئېمتىبار.
بار ئاڭا ئىشق ئىنچىرە جان بەرمەك مۇراد،
ئىشق قەيددىندۇرۇر باوچە كۇشاد.
نې ئەجەب بولسە مۇتىئى بارچە قۇش.
سابىقەن ھەم قىسسەئى ئۆتمىش بۇ خىل،
سەدقىغە ئەسھابى كەھف ئەتتى دەلىل.
چۇن ئىنايەت ئەيلەسە ھەيىبى مۇجىب،
ئىتتەۋۇ قۇشقە نە تاڭ يەتسە نەسىب،

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى تارتىپ نەفىر:
«كەي بارى قۇشلارغە سەرخەيلۇ ئەمىر.
يول قاتىغدۇر، مەن زەئىفۇ ناتەۋان،
پەششە ئەنقاغە بولا ئالماس رەۋان.
ھەر نەفەس بۇ يولدا يۈز مېھنەتدۇرۇر،
ھەر دەم ئاندا مىڭ تۇمەن شىددەتدۇرۇر.
ئۇقبەلەر ئاندا بەلىيەت تاغىدىن،
گەردلەر كۆزگە ئەجەل تۇفراغىدىن.
يېلى ئۆزنى تاغ ئۆزە چۇن يەتكۈرۈپ،
تاشىنى تۇفراغ يەكلىغ ساۋۇرۇپ.
شىرغە يەتمەس بۇ يول ئەزمىدە زور،
نې قىلا ئالغاي زەئىفۇ خەستە مۇر».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

ئىشق ئارا ئۆلمەكدۇرۇر مەقسۇد ئاڭا،
جانغە نۇقسان ئولماغىدىن سۇد ئاڭا.
كىمگە كىم دۇنياغەردۇر ۋابەستەلىك،
يەتسە ئول ئەندىشەدىن دىلخەستەلىك.
كىمسەگە بۇ زەئىف مۇستەھسەن ئەمەس،
ئەھلى ئىشق ئول زەئىفنى ئەھسەن دېمەس.
ئىشقىدىن ھەر كىمگە زەئىفۇ تاب ئېرۇر،
ئول مۇراد ئايىنىغە ئەسباب ئېرۇر.
ئىشقىدىن چۇنكىم مۇراد ئۆلمەك ئىمىش،
باردۇر ئۆلمەكلىككە لازىم زەئىف ئىش،
زەئىفكىم جان تەركىگە بولغاي سەبەب،
بولسە ئاندىن ئىجتىناب ئەسرۇ ئەجەب.
ئىشق ئارا جان تەركى چۇن مەتلۇبدۇر،
ھەرنە ئانىڭ بائىسى مەرغۇبدۇر.
زەئىفنىڭ پايانى بولسا تەركى جان،
ئۇيلە ئۆلمەككە فىدا جانۇ جەھان.
سەن جەھان مۇلكىدە مىڭ يىل بولدى تۇت،
دەردۇ ھەسرەت بىرلە ئاخىر بولدى تۇت.

بولماس ئېرمىشسەنچۇ ئۆلمەكتىن يىراق، ياردىن ئۆلمەك ئەگەر ئۇممىد ئېرۇر،
بۇ تەلەبدە بارى ئۆلمەك ياخشىراق. بەل ھەياتمدۇركى ئول جاۋىد ئېرۇر.

ھەزرەتى شەيخ ئەبۇسەئىد ئەبۇلخەير رەھمەتۇللاھ ئەلەيھنىڭ ھىكايەتەرى بەر سەبىل تەمسىل

شەيخى مەھنەكسەم بۇ يولنىڭ ئىدى سەير، چۇغز قەسىردەك بۇزۇغ كاشانەئى.
يار ۋەسلىدىن نەسىبى بولدى خەير. ئاندا چاھى بار ئىدى بىھەد ئەمىق،
ئەۋۋەلدە ئىشقىنىڭ بەس زار ئىدى، سۇيىدە شەخسى نەشات ئولغان غەرىق.
يۇز بەلىيەت تىغدىن ئەفگار ئىدى. ئاسىلمپ ئول چاھ ئىچىدە سەرنىگۇن،
زەئىف تاپمىش ئېردى ئىستىلا ئاڭا، ئىشق ئىستىلاسىدىن زارۇ زەبۇن.
زەئىفدىن ئىش ئاھۇ ۋاۋەيلا ئاڭا. تاڭغا تەگرۇ ئىش ئاڭا ئاھۇ فىغان،
ئىشق بەرقىدىن ئىدى جانىدا ئوت، قەتىرە ـ قەتىرە كۆزىدىن تامغۇنچە قان.
ئول شەرەدىن جىسمى ۋەيرانىدا ئوت. ئۆلمەك ئىستەپ ئىشق ئاراۋۇ تاپمايمن،
تۇن ئاڭا يوق ئۇيقۇ، كۇن ئارامى يوق، ئول تەمەننادىن كۆزنىى ياپمايمن.
ئىشق ئەندۇھمدىن ئۆزگە كامى يوق. بۇ بەلىيەت جىسمنى نال ئەيلەبان.
كۇندۇز ئانىڭ زىكرۇ فىكرى يارۇ بەس، نالەسى جانىنى بەد ھال ئەيلەبان.
ھەجردىن دەئىبى فىغانۇ زارۇ بەس. ھەجر ئارا يىللار بۇ يەڭلىغ چەكتى ھال،
كېچە بولماس ئېردى شەھرۇ تاغ ئارا، تا يېتمشتى ئاغزىغە جامى ۋىسال.
ئۆزنى تارتار ئېردى دەشتۇ باغ ئارا. ئىشق ئارا بۇدۇر ئەرەنلەرنىڭ ئىشى،
ئول يەقىنده بار ئىدى ۋەيرانەئى، تارتمايمن تاپماس بۇ دەۋلەتنى كىشى.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

دېدى بىر قۇشكىم: «قىلمىمەن كۆپ گۇناھ، ئاڭا نى نىسبەتدۇرۇر سىمۇرغى پاك.
بۇ ئۇياتتىن ئەسرۇ ھالىمدۇر تەباھ. پاك ۋەسلىغە كىبرەكتۇر پاكلىغ،
زايېئ ئەيلەپدۇر مېنى ئالۇدەلغ، يوقكى لەۋسۇ جۇرم ئارا بېباكلىغ.
قويماس ئول يولغە بۇ غەم فەرسۇدەلىغ. ئول ئارىغ مەندە ئارىغسىزلىغ سىفات،
چۇن نەجاسەتدىن چەبمندۇر لەۋسناك، ۋەسلىنى ئىستەرغە مانېئىدۇر ئۇيات»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇدكىم: «ئېرۇرسە مۇئتەرىف، كىمكى بار، ئاخىر ئۆلۈمدۇر ھاسىلى،
كىم ئىشىڭ بولمىش گۇنەھدىن مۇنەھەرىف. بۇ گۇنەھ بىرلە گەر ئۆلمەك ئىستەسەڭ،
دەھر خۇد ئېرمەس ئىقامەت مەنزىلى، خەلق ئەھۋالىغە كۇلمەك ئىستەسەڭ.

بىلكى بەس نادانۇ غافىل بولغاسەن،
ئەھلى ئەقل ئاللىدا جاھىل بولغاسەن.
بۇ كۇنەھدىن ئارىماق قىلساڭ ھەۋەس،
ئول داغى ئاسان ئېرۇر، ئەي بۇلھەۋەس.
تەۋبەدۇر ئانى ئارىتماقغە ئىلاج،
زۇلمەتى ئىسيان ئارا بۇدۇر سىراج
زۇلم ئەۋسىدىن كىشى مەئسۇم ئەمەس،
بۇيلە ئىسمەت كىمسەگە مەئلۇم ئەمەس.

ئادەم ئەۋلادىنى قىلمايدۇر ئىلاھ،
ئۇيلەكىم ئاندىن باش ئۇرمايدۇر گۇناھ.
بۇلماسە سەندىن گۇناھ، ئەي بەخەبەر،
ئەفۇۋ رەھمەت كىمگە بولغاي جىلۇەگەر.
جۇرمىدىن ئولكىم يۇزى بولغاي ساريغ،
تەۋبە ئەيلەر ئول ساريلىغنى ئاريغ.
بەھرى رەھمەت مەۋجىغە كىرگەن زەمان.
پاك ئولۇرسەن مەن كەبى يۇز ناتەۋان.

ھەزرەتى ئادەم سەفىيۇللاھ سەلەۋاتۇللادۇ ۋەسەلامەۋ ئەلەيھى ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

خەيلى ئىنسانىڭ ئاتاسى بۇلبەشەر،
كىم ئانى خەلق ئەتتى ھەيىي دادگەر.
باشىغە قويدى ھىدايەت ئەفسەرىن،
تاجىغە تىكتى نۇبۇۋۋەت گەۋھەرىن.
قىلدىلار تاپغاچ بۇ يەكلىغ ئىززۇ جاھ،
تۇفراغىن خەيلى مەلائىك سەجدەگاھ.
ئەۋجى گەردۇن خاكىراھ ئولدى ئاڭا،
باغى جەننەت جىلۇەگاھ ئولدى ئاڭا.
بۇ سىفەت سافىيۇشى ئالىي ھەسەب،
كىم سەفى كەلدى ئاڭا ھەقدىن لەقەب.
چۇنكى تەقدىر ئەتدى ھەيىي زۇلجەلال،
جۇرمى ئىسيان بىرلە بولدى تىرەھال.
ئانچە رىغئەت بىرلە ئول مەسجۇدلۇغ
كەتتىيۇ بولدى ئىشى مەردۇدلۇغ.
كۆكسىگە رەد پەنجەسىن يەتكۇردىلەر،

ھەۋزەتى ئۇنى جەننەتدىن ئانى سۇردىلەر.
يۇز قارالىغلار ئاڭا ئەيلەب نەسەب،
تۇشتى ھىندىستان سەۋادىغە غەرىب.
قەرنلەر ھىجرانىدە ئېردى ئەشكرىز،
سالىپ ئاھۇ نالەسىدىن رۇستەخىز.
جانى ئۆرتەنگەن زەمان ئاندىغكى خەس،
تەۋبە ئول ھالىغە بولدى چارە رەس.
باغى رەھمەتدىن يەنە ئەستى نەسىم،
بولدى يۇز مىڭ رەنجۇ مىھنەتدىن سەلىم.
تەۋبەسىغە دەستىگىر ئولدى قەبۇل،
ئەيلەدى قۇرمەت ھەرىمىدە نۇزۇل.
ئانداق ئەلگە يەتسە بۇ بەندۇ كۇشاد،
سەن كىم ئولغايسەن زەئىفۇ نامۇراد.
تەۋبە قىلغىل داغى بىھبۇدۇڭغە يەت،
يولغە ئەيلەپ ئەزم، مەقسۇدۇڭغە يەت».

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «كەي زىيبى تاج.
مەندە ۋاقېئدۇر مۇلەۋۋەنلىغ مىزاج.
ھەر سىفەتدە كەلدى تەبئىم نارەسا،
گاھى ۋاسىقەمەن، زەماني پارسا.
گاھى مەتلۇبۇم خەرابات ئەھلىدۇر،

گاھى مەرغۇبۇم مۇناجات ئەھلىدۇر.
گەھ ھەرەم تەۋفىدە مەن يەزدانپەرەست،
دەير ئىچىدە، گاھى بۇت ئاللىدا مەست.
ئىستىقامەت يوقتۇرۇر ھالىمدە ھىچ،
بۇ جەھەتدىندۇر ئىچىمدە پىچ - پىچ.

بۇ مۇلەۋۋەنلىغ مىزاجى شۇم ئىلە، بۇيلە بولغايكەم كېرەك يەكرەڭكىلىك،
بۇ سىفەتلىك ئادەتى مەزمۇم ئىلە، ئۆزنى تاپماسمەن سەھىم ئاھەڭكىلىك.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇدكەم: «بۇ بىمەئنى شىئار،
فىل ھەقىقەت بارچەنىڭ زاتىدا بار.
كىم بارىغە ھەمنەفەسدۇر نەفسۇ رۇھ،
بەستەلىغ بىردىن يېتەر، بىردىن فۇتۇھ.
ئولدۇر ئىبرىكەم، سەلب ئىبتىپ نەفسانىيەت،
غالىپ ئەتكەي زاتىغە رۇھانىيەت.
ھەر كىشىدە بۇ سىفەت بىز - زات ئىبرۇر،
ئول كىشى پاكۇ شەرىف ئەۋقات ئىبرۇر.
گەر مۇلەۋۋەن بولسە زاتى شىيۋەسى،
سەن كەبى بولسە تەھەتتۇك مىۋەسى.
بۇ مەرەز تاپمىش رىيازەتدىن ئىلاج،
كىم كىشىگە مۇستەقىم ئۆلغاي مىزاج.
نەفسىدىن ھەر كىمگە كىم بۇ بىم ئىبرۇر،
چارە مۇرشىد ئالدىدا تەسلىم ئىبرۇر.
بويىلە ئىللەتلەرگە مۇرشىددۇر تەبىب،
كىم خەلايىق پىر دەرلەر، ئەي لەبىب.
تالىبى سالىككە ئىللەتلەر بۇلۇر،
نەفس خەيلىدىن مەزەللەتلەر بولۇر.
كىم ئاڭا فېئىلى زەمايىمدۇر لەقەب،
مۇبتەلا بولۇر ئاڭا ئەھلى تەلەب.
پىر ھەر بىرگە قىلۇر نەۋئى دەۋا،
كىم بارىپ ئىللەت، تاپار تالىب شىپا.
بۇ مەرەزلەردىن بۇ داغى بىرىدۇر،
كىم رىيازەتلەر ئانىڭ تەدبىرىدۇر.
سەن داغى بۇ ئىشقە ئۆزنى چاغلاساڭ،
ھەر قاتىغلىقتە بېلىكنى باغلاساڭ.
ئۇيلەدۇر ئۇممىدكەم، بىر لۇتفى خاس،
بۇ تەھەتتۇكدىن سېنى قىلغاي خەلاس.
بۇ تەئەبلەردىن تەرەبناك ئولغاسەن،
ھەق يولىندە رەھرەۋى پاك ئولغاسەن.

ھەزرەتى شەيخ ئەبۇ تۇراب نەخشەبى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ھىكايەتى بەر سەبىل تەمسىل

«زۇمرەئى تەھقىق سافىي مەشرەبى،
ۋاسىلى ھەق بۇ تۇرابى نەخشەبى.
بىر مۇرىدى ھالغە سالىپ نەزەر،
زىيبۇ زىينەتدىن تاپار ئىبردى ئەسەر.
خىرقەسىدە ۋۇسلەلەر ئىبردى ئاربغ،
رەڭلەرى ئىبردى قىزىل، ياشىل، ساربغ.
مەيلى كۆپ نەفسىگە رەئنالىغ ساری،
كەسرەتى فەقر ئىچرە زىيبالىغ ساری.
كۆپ رىيازەتلەر بۇيۇردى پىر ئاڭا،
ئول تەكەللۇف تاپمادى تەغىير ئاڭا.
كۆردىكىم دەفئ ئولماس ئىبردى بۇ سىفەت،
مۇرشىدى كامىل بۇيۇردى ئاقىبەت:
ھەر كۈن ئۆز نەفسى بىلە رەزم ئەيلەمەك،
داغى داروس - سەلھىغە ئەزم ئەيلەمەك.
بىر سەبەدغە قويىنىڭ ئىچ ئالاتىنى
سالىبان ئىبھشاۋۇ قازۇراتىنى.
باشىدا ئانى قويۇپ، مەھكەم تۇتۇپ،
مېھنەتۇ رەنجىدىن ئانىڭ قان يۇتۇپ.
قەترەلەر ھەريان تامىپ دەستاربدىن،
ئانى ئۆتكەرگەي نەسەب بازاربدىن.
نەفسىغە ئانىڭ يېتىپ مۇنداغ ئىناد،
نېچە كۈن بۇ ئىش چۇ تاپدى ئىمتىداد.

خەرقەسىدە قالمادى زىبالغى،
باشىدىن چىقتى بارى رەئىالغى.
بۇ مەشىيەت قىلدى چۈن نەفسىن مەلاك،
مۇرشىدى كامىل بۇيۇردى غۇسلى پاك.
ئول مەرەزدىن بۇيلە قۇتقاردى ئانى،
ئول خەتەردىن بۇيلە ئۆتكەردى ئانى.

بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

دېدى بىر سايىلكى: «ئەي فەرخۇندە خۇ،
نەفسى زالىمدۇر ماڭا بېھەد ئەدۇ.
ھەر نې ئەمر ئەتسەم قىلۇر زاھىر خىلاف،
ئىرتىكابىدىن تۇتار ئۆزنى مەئاف.
بۇيلە يولدا دۇشمەن ئولسە ئول ماڭا،
تەي نەچۈك بولغاي بۇ قاتتىغ يول ماڭا؟»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي زەبۇنى ھىرس كىش،
نەفس زۇلمى ئەيلەگەن كۆڭلۈڭنى رىش.
نەفسىنىڭ مەزلۇمى بولغان تۇنۇ كۈن،
ئۆزگە بۇ ھەڭگامەنى قىلغان ئۇزۇن.
نەفس نې ئەمر ئەتسە بولغان زېرى دەست،
ئول بىيىكلىك قىلسە، قىلغان ئۆزنى پەست.
ئۇرماغان ئول ئەمر قىلماي بىر نەفەس،
ھاسىل ئەيلەپ ھەر نې ئول ئەتكەن ھەۋەس.
ئۇمر ئانىڭ فەرمانى بىرلە سەرف ئېتىپ،
ئول تەمەننا ئەيلەگەن ساری كېتىپ.
بىر ئىشەكدەك باشىڭە ئەفسەر ئۇرۇپ،
نەفسنى ئۆز ئارقاڭ ئۇزرە مىندۇرۇپ.
ئول قايان سۇرسە، ئۇرۇپ گام ئول تەرەف،
قايدا تۇرسە، تاپىپ ئارام ئول تەرەف.

بىر پادىشاھنىڭ ھىكايەتى بەر سەبىل تەسىل

پادىشاھى بار ئىدى، بېباك ھەم،
زالىمۇ غارەتگەرو سەففاك ھەم.
نەفسى زالىم ھەر نېگە مەئمۇر ئېتىپ،

تا مەقامى بولدى ئەيۋانى ئۇسۇل،
ھەر نې مەتلۇبىغە يۇز قويدى ھۇسۇل.
سەن داغى نەفسىڭە قوي بىر نەۋئ رەنج،
تا نەسىبىڭ بولغاي ئانىڭ مۇزدى گەنج.
يوق ئېسە ئۆزۈڭنى زايېئ بولدى تۇت،
بۇ مۇلەۋۋەن دەۋزەخىدە ئولدى تۇت».

تىفل ئىكەندە خۇد ئانىڭ زارى ئىدىڭ،
مىنبر ئىلە ئانىڭ گەرىفتارى ئىدىڭ.
چۈن يېگىت بولدۇڭ ھەمئاندىن يانمادىڭ،
لەھزەئى ئۆز ھالىڭە ئايلانمادىڭ.
قارىغاندا خۇد يېتىشتى ۋەرزىشىڭ،
فىقۇ ئىسيياندا تەمام ئولدى ئىشىڭ.
ئۇمرۇڭ ئۆتتى غەفلەتۇ ئىسيان بىلە،
يەتتى ئۆلمەڭ يۇز تۇمەن ئارمان بىلە.
تەگرى ئەمرىن ئۇمر ئۆتۈپ ياد ئەتمەدىڭ،
شىمىۋە جۇز ئىزلالۇ ئىفساد ئەتمەدىڭ.
دەھر ئارا يوق سەن كەبى زاتى ئەجەب،
ئۇمر ئۆتۈپ ئۆتكەرگەن ئەۋقاتى ئەجەب.
تا تىرىڭ ئېھردىڭ، بۇ ئېھردى غەفلەتىڭ،
بۇيلە ئۆلسەڭ، كۆر، نېبولغاي ھالەتىڭ».

بىر پادىشاھنىڭ ھىكايەتى بەر سەبىل تەسىل

قىلماغىدە ئول داغى مەئزۇر ئېتىپ.
بىر كۈن ئەيلەر ئېھردى جامى ئەيش نۇش،
كۆردىكىم بارۇرلار ئىككى جەنىدە پۇش.

بىر - بىرىگە ئىككىسى يارۇ رەپىق،
ھەمدەمۇ ھەم رازۇ غەمخارۇ شەپىق.
شەھ تىلەپ قىلدى بىردىندىن سۇئال،
ئول بىرىنىڭ ھالىدىن سوردى مەقال:
«كىم بۇ كىم كەلدى سېنىڭ ھەمكىسۇەتىڭ،
زاھىر ئەتكىم، ئاڭا نېدۇر نىسبەتىڭ؟»
دېدى: «نىسبەت ئىككىمىزدە يارلىغ،
ھەمدەمۇ ھەم مەشرەبۇ ھەمكارلىغ».
مەستى غافىل دېدى: «ئەي ساھىبتەرىق،
ئايتكىم، مەن يەخشىراق يا ئول رەپىق؟»
دېدىكىم: «ئولچە ماڭا بولمىش ئەيان،
ئىككىڭىزنىڭ ھالىنى ئەيلەي بەيان.
چۇنكى بولدۇڭ ئىككىسىدىن با خەبەر،
سەن ئۆزۈڭ ھۇكم ئەيلەگىل، ئەي تاجۋەر.
سەن ئەگەرچە بىر ئۇلۇسقە شاھسەن،
تەڭرى يولدا، ۋەلىي گۇمراھسەن.
ھەر نېچە ھەق دەپدۇر، خىلافىدۇر ئىشىڭ،
كېچەۋۇ كۈندۈز بۇ بولدى ۋەرزىشىڭ.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

دېدى بىر سايىلكى: «ئىبلىسى لەئىن،
قەسدىم ئەيلەپ، زاھىر ئەيلەر مەكرۇ كىن.
ئۆز ھۇزۇرۇمغا مېنى قويماس دەمى،
كەلتۇرۇر كۆڭلۈمگە ھەردەم ئالەمى.
باشىمە ھەر لەھزە سالۇر بىر خەيال،

ئول ئەگەرچە بولسە دەرۋېشۇ گەدا،
تەڭرىنىڭ ئەمرىنى خۇب ئەيلەر ئەدا.
ھەق يولىدىن تاشقارى قويماس قەدەم،
بەلكى ھەق ئەمرىدىن ئۇرماس ئىبرىدىدەم.
سەن شەھ، ئەمما نەفسىغە زارۇ ھەقىر،
ئول گەداۋۇ نەفسىنى ئەيلەپ ئەسىر.
تا تەرىكسىز ئىككىڭىزگە ھال بۇ،
ئول گەدا، سەن شاھغە مىنۋال بۇ.
ئۆلسەڭىز، خۇد شاھ ئولدۇر،سەن گەدا
كىم، سەن ئىبرىدىڭ مەست، ئول - ئەھلى ھىدا»
نۇكتەنى بۇ نەۋئ سۇرگەچ پىرى راھ،
سەسكەنىپ ئول ئۇيقۇدىن ئويغاندى شاھ،
مەست ئىدى، يەتتى ئاڭا ھۇشيارلىغ،
ئۇيقۇسىغە قويدى يۈز بىدارلىغ.
شاھلىغ زەربەفتىدىن يۈزلەندى ئار،
تاشلاپ ئانى، جەندە قىلدى ئىختىيار.
كۆڭلىگە ھەقدىن يېتىپ ئاگاھلىغ،
دېدىكىم، دەرۋېشلىغدۇر - شاھلىغ.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

دېدى بىر سايىلكى: «ئىبلىسى لەئىن،
قەسدىم ئەيلەپ، زاھىر ئەيلەر مەكرۇ كىن.
ئۆز ھۇزۇرۇمغا مېنى قويماس دەمى،
كەلتۇرۇر كۆڭلۈمگە ھەردەم ئالەمى.
باشىمە ھەر لەھزە سالۇر بىر خەيال،
كىم ئەمەس ئاندىن قۇتۇلماق ئىھتىمال.
چۇنكى يوق ئاندىن قوتۇلماغلىق ماڭا،
چارەدۇر مەئمۇرى بولماغلىغ ماڭا.
ئۇيلە مۇزتەرمەن ئانىڭ ۋەسۋاسىدىن.
كىم زەبۇندۇر ئەقل ئانىڭ ئىھساسىدىن».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

قايسى ئىشىدىنكىم يېتەر نەفسىڭغە كام،
تاپار ئاندىن كامىنى شەيتان مۇدام.
نەفس ھۇكمى بىرلە سەن قىلساڭھەر ئىش،
ئىرجايۇر ئول كامىدىن شەيتانغە تىش.
دېمەكىم، شەيتانغە بولمىشمەن دەلىل،
ئول سېنىڭ نەفسىڭنى ئەيلەپدۇر ۋەكىل.

هەر نې ئول‌قىلماق كېرەك نەفسىڭ قىلۇر، كىم ئېرۇر دەرج ئاندە يۈز شەيتان فەنى.
هەر نېكىم شەيتان بىلۇر، ئول هەم‌بىلۇر. نەفسىڭ ئانچە كۆركۈزۈر تەلبىسنى،
هەر نې دۇنياغە تەئەللۇقدۇر ئۇمۇر، كىم قىلۇر شەرمەندە يۈز ئىبلىسنى.
سەربەسەر شەيتانغە داخىلدۇر زەرۇر. سەنكى، يار ئولدۇڭ بۇ يەڭلىغ نەفس‌ئىلە،
نەفسىڭ ئانداق هەققۇ مۇالىك ئەتمىش ئانى، نې ئۇچۇن شەيتاندىن ئەتكەيسەن گىلە.

هەرزەتى شەيخ ئەبۇلھەسەن خىرەقانى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ
هىكايەتلەرى بەرسەبىل تەدىل

كەلدى خىرقانى قاشىغە بىر مۇرىد، كىم سالاي كۆڭلىنى بىر ۋەسۋاسغە.
ئۆز سۇئالىنى تائەتىدىن نائۇمىد: قايسى مەكرىكىم ماڭا مەئقۇل ئىدى،
دېدىكىم: «ئىبلىس پۇرفەنلىغ قىلۇر، كۆڭلىنى كۆردۇم، ئاڭا مەشغۇل ئىدى.
كۆڭلۇمە هەر ئىشدا رەھزەنلىك قىلۇر. هەر تەخەييۇلكىم ماڭا ئېردى مەهال،
هەم نەمازىمغە يېتەر ئاندىن قۇسۇر، خاتىرىدە ئېردى مەملۇ ئول خەيال.›
زىكرۇ تەبىسبىهىمغە ئاندىن يۈز فۇتۇر». ئەيلەمەكنى ساڭا تەلقىنلەر بەسى،
مۇرشىدى كامىل دېدى: «كەي زۇلم كىش، بىزنى شەيتان قىلدى تەھسىنلەر بەسى.
تىغى جەۋرۇڭ بىرلە شەيتان كۆڭلى رىش. رەھمەت ئۇشبۇ مەكر ئىلە تەزۋىرىگە،
ئاندا هەم سەندىن شىكايەتلەر دۇرۇر، كىم دېگەي شەيتانكى رەھمەت پىرىگە.
جەۋرۇ زۇلمۇڭدىن رىۋايەتلەر دۇرۇر. دېدى: ‹شەيتان ئەيلەمىش تۇهمەت ماڭا،
دەر: ماڭا قىسم ئەتمىش ئەۋۋەلدىن ئىلاھ، ئول بىرۇر هەر لەھۋگە رەغبەت ماڭا›.
مەكر ئىلە ئەل هالىنى قىلماق تەباھ. دېدى شەيخ: ئەھسەنتۇ بۇ يەڭلىغ مەئاش،
راهزەنلىغ ئەيلەمەك ئىسيان ساڭا، كىم ساڭا شەيتان بىلە بولغاي تالاش.
باشلاماق يول ۋادىئى نۇقسان ساڭا. مەن ئارادا بولغامەن هۇكم ئەتكۇچى،
سەن مۇرىدى ئەيلەمىشسەن تەربىيەت، يارغۇ ئەيلەپ، ئۇزرۇڭنى يەتكۇچى.
كىم ئاڭا مەندىن فۇزۇندۇر بۇ سىفەت. هەم ساڭا يۈز قاتلا شەيتاندىن ئۇيات،
هەر قاچان كەلدىم بۇ شەررۇن ـ ناسغە، هەم ئاڭا سەن شۇمۇ ناداندىن ئۇيات».

يەنە بىر قۇشنىڭ هۇدهۇددىن سۇئالى

دېدى بىر سايىلكى: «ئەي فەررۇخ جەمال، هەم ئۇتىدىن كۆڭلۇم ئەيلەر ئىنبىسات.
كۆڭلۇمە بىھەد مۇهەببەت سالدى مال. بىر نەفەس گەر بولماسا ئىلكىمدە سىم،
هەم ۋىسالى جانىمە سالۇر نەشات، هەجرىدىن جانىمغە بار ئۆلمەككە بىم»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي ھەقىقەتدىن يىراق،
جانىڭە قويغان دەرەم داغى فىراق.
ھىرس جامى ئەيلەگەن كۆڭلۈڭنى مەست،
سەن بولۇپ ئول مەستلىغدىن زىرى دەست.
بۇ نې سۆز بولغايكى، زىكر ئەتكەي كەشى،
كىم ئەمەس بۇ ئادەمىيلەرنىڭ ئىشى.
ئادەمىيلەرنىڭ بۇ ئىشدىن ئارى بار،
كىم ئېرۇر ساچقانغە مۇنداغ كارۇ بار.
يەرنى قازماق ئەيلەبان، كۆر، ئېھتمام،
تۇفراق ئىچرە خارۇ زار ئولماق مۇدام.
نەقب ئۇرۇپ ئۆيلەرگە نەفسى شۇمدىن.
جانۇ چېكىپ بۇ خىسلەتى مەزمۇمدىن.
ھەر نەفەس بىر ئوي ساری سالىپ تۆشۈك،
ناگەھان چىقماچ كەمىندىن بىر مۆشۈك.
ئەيلەپ ئانى سەيد ئىشرەتلەر بىلە،
تۇئمە ئەيلەپ ھىرسۇ رەغبەتلەر بىلە.
يەپ شەرەھدىن جىسمى بىرلە قانىنى،
ئىت نەچوككىم شۇئلەلەر ساچقانىنى.
كىم يىلان يەكلىغكى، گەنج ئەيلەپ ھەۋا
يىللار ئولغاي تۇفراغ ئىچرە مۇبتەلا.
چەرخ مۇنداغ ئەيلەگەي پاداشنى،
كىم كۆرۈنگەچ، يانچىغايلار باشنى.
يا يىلان بول ياكى ساچقان، ئەي نەجىس،

مۇنچە خۇد باردۇر سېنىڭ زاتىڭدا ھىس.
كىم ئۇلارغە بويلە بولسە ئاقىبەت،
بەلكەسەنكىم ياخشى ئىبرەمەس بۇ سىفەت.
سىمىم سەۋگەنكىم ئاڭا پابەست ئولۇر،
شەۋقىدىن ئانىڭ ئەجايىب مەست ئولۇر.
ئويلەدۇركىم جاھىلۇ نادانۇ مەست،
سىيمدىن بۇت ئەيلەپ، ئۆلغاي بۇت پەرەست.
جەھل بىرلە تەركى ئىسلام ئەيلەگەي،
ئۆزگە دەۋزەخ ئەزمىن ئەنجام ئەيلەگەي،
تاكى بولغاي دەھر باغىدا تىرىك،
رۇزگار ئۆتكەي ئاڭا مۇنداغ ئىرىك.
سىمىم ئۇچۇن يۇز ھىرسۇ شەيدالىغ بىلە،
ئۆلمەكى ئاخىر بۇ رەسۋالىغ بىلە.
مەن سېنى ساچقان دېمەي، قارۇن ئوتاي،
يوق يىلان، ئەژدەقكى، ئەفرىدۇن ئوتاي.
ئاقىبەت بارىن چۇ سالىب كەتكەسەن،
ئېتتىلەر ئول قەۋم، سەنكىم نېتكەسەن.
بۇ تەمەننانى چىقارغىل باشدىن،
باشنى قۇتقارغىل بۇ قاتتىغ تاشدىن.
ئەر ئىپسەك مەقسۇدى ئەسلى كۆزلەگىل،
ھەر نېكىم سۆزلەرسەن، ئاندىن سۆزلەگىل.
قىلماق ئول ئىشكىم يېتىپ نۇقسان ساڭا،
ئاخىرى بولغاي ۋۇبالى جان ساڭا».

بىر ئەئىمەنىڭ ھىكايەتى بەرسەبىل ئادەمگە

بەسرە شەھرىدە ئەئىمى بار ئىدى،
بىبەسەرلىغ فەننىدە ھەيىار ئىدى.
مەيلى جەمئ ئەيلەرگە دىنارۇ دىرەم،
ئول سىفەت غالىبكى، ھاتەمغە كەرەم.
كۆپ مەشەققەتلەر ئىنلە ھۇنى لەئىم،
بىر-بىر ئۇزرە جەمئ ئەيلەر ئىبردى سىيم.
ئانچە كىم جەمئ ائولدى بىر مەخزەن ئاڭا،
يەر تۇبىدە ئەيلەدى مەدفەن ئاڭا.
باۋۇجۇدى مۇنچە نەق ئول دۇن خىسال،
تونىغە تىكمىش ئىكەن گەردۇن مىسال.
بىئەدەد مەخفى دىرەملەر ھىرسى شۇم،
كۈندۈز ئاندا قىكىم فەلەك ئىچرە نۇجۇم.
كىم بۇلاردىندۇر ماڭا تەن قۇۋۋەتى،
ئۇيلەكىم تەن قۇۋۋەتى جان سىھەتى.

ئىنتىقاقا بىر كۈن ئولدى مەنزىلى،
مال سەۋداسىغە دەريا ساھىلى،
سۇ قىراغىدا يەپ ئول مالى ھەرام،
مالنىڭ سەۋداۋۇ سۇدىدىن تەئام.
بولدى دەريادا ئىلىكنى يۇرغە ھەم،
چۈن ئاغىرلىق قىلدى بىر ساری دېرەم.
تۈشتى دەريا‌غە لەئىمى دۈن سەرىشت،
چەكتى قەئىرىگە ئانى ئول فېئىلى زىشت.
تەلپىنىپ كۆپ زاھىر ئەتتى ئىزتىراب،
كىم بىراۋ سالغاي ئانىڭ ساری تەناب.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

دېدى بىر سايىملكى: «ئەي ئۇلۇى خىرام،
ھەسكە نىمدۇر بىر بەھىشتئاسا مەقام.
ھەر شەجەر ئاندا كېلىپ تۇبى مىسال،
ھەر تەرەف كەۋسەر كەبى رەۋشەن زىلال.
سۇيى رۇھئەفزا، ھەۋاسى جانفېزا،
سەھىنده مەۋجۇد تەنپەرۋەر غېزا.
باغى جەننەتتەك فەراشدۇر ۋەسېئە،
ئورتادا قەسرى بىنايىمدۇر رەفېئە.
قەسر ئىچى نەققاشلىغدىن زەر نىگار.
تاشىدا زەنگارلىغ گەۋھەر نىگار.
قەسرنىڭ ئىچى ھەم چەرخ چۈن دەۋران قىلۇر،
قەسرنى ھەم چەرخ چۈن دەۋران قىلۇر،
خەستە ئاشىق كۆڭلىدەك ۋەيران قىلۇر.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي خەيالىڭ بار چە ھېچ،
شەرھىدە بۇ قىلۇ قالىڭ بارچە ھېچ.
گەرچە زېبا گۈلشەنۇ دىلكەشدۇرۇر،
كۆزگە سۇ بىرلە ھەۋاسى خوشدۇرۇر.
ئاندا تۇبۇۋەش يىغاچلار جىلۋە ساز،
گۈللارى يۈز لەۋن بىرلە ئىشۋە ناز.
ھەم ۋەفاسىز كەلدى نەسرىنۇ گۈلى،
ھەم بەقاسىز سەرۋ بىرلە سۇنبۇلى.
چۈن بەھارىغە خەزان سالۇر شىكەست،
بولۇر ئول گۈللار اقارا تۇفراققە پەست.

كىم بۇ گولشەنغە كەمال ئاندىن دۇرۇر،
ھەم خەزانۇ ھەم زەۋال ئاندىن دۇرۇر.
شەھەر زىيبۇ فەر جەمالىدىن ئانىڭ،
ئۇزلۇ قەۋتى ھەم جەلالىدىن ئانىڭ.
قەسر ئاباد ئەيلەگەن ھىكمەتى،
سوگرە ۋەيران، داغى قىلغان قۇدرەتى».

بىر بەگگە خەيالاتى ۋە خەراباتى قەلەندەرنىڭ ھېكايەتى

بىر قەلەندەر بار ئىدى مەبھۇتۇ دەڭ،
سۇبھۇ شام ئانىڭ غەزاسى ئىردى بەڭ.
تەرك ئەھلىدەك نەمۇداری ئانىڭ،
جۇزۋىداندەك لېكىن ئەسراری ئانىڭ.
چۇن غەزا يەپ ئۆزنى ئەيلەر ئىردى لال،
ئەيش ئاڭا قىلماق خەيالاتى مەھال.
تۇشتى كۆپرەك بىر كۇن ئول نافېئ غەزا،
مۇندەفېئنى چەكتى بىر ۋەيران ئارا.
تەكيە سالدى بىر بۇزۇغ دىۋارغە،
سايىر ئولدى ئالەمى ئەسرارغە.
كۆردى ئۆزنى بىر بەزەھ گۇلشەندە شاد،
تېگرەسىدە جەمئ ئەسبابى مۇراد.
مەسكەنى قەسرى بىناسى بەس قەۋىي
زىبى ئانىڭ كارگاھى مەئنەۋى.
ئۆزى بىر تەخت ئۇستىدە جەمشىدۋەش،
يانىدە گۇلچېھرەئى خۇرشىدۋەش.
ئەيش ئىتتىپ ئول خۇسرەۋى ئالىي مەقام،
تاپىپ ئول گۇلچېھرەدىن ھەر لەھزە كام.
بۇ خەيالات ئىچرە ئول كاشانەدە،
ياتمىش ئىردى گۇشەئى ۋەيرانەدە.
كىم بۇزۇغنىڭ گۇشەسىدىن بىر چەيان،

نىشى نەۋكىدە ئەجەل زەھرى ئەيان.
چىقتى ئول ۋەيران تەۋافىن مەيل ئىتتىپ،
سانچار ئىردى نىش ھەريانىدىن يېتىپ.
نۇشى لەبىدىن كام ئالۇردا ھەرزەكېش،
ئول چەياندىن ئىرنىگە سانچىلدى نىش.
قىلچقىرىپ قوپتى قەلەندەر بىقەرار،
زاھىر ئەيلەپ ئىزتىرابۇ ئىزتىرار.
نې گۇلۇ گۇلشەن ئىدى، نې قەسرۇ تەخت.
نې يانىدا مەھۋەشى فېروز بەخت.
ئول خەيالاتى تاپىپ بارى خەلەل،
يەپ ۋە لېكىن ئىرنىگە نىشى ئەجەل.
بىلدى ھەرنې قىلغانى ئىرمىش خەتا.
قىلمادى سۇدى پۇشايمانلىغ ئاڭا.
ساڭا ھەم مۇتلەق ھەم ئاندىن كەلدى ھال،
يول دىماغىڭغە تاپىپ فاسىد خەيال.
چۇن ئەجەل تىغىن يەبان سەسكەنگەسەن،
غەفلەتىڭ ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاسەن.
ھەر نەچە قىلساڭ فىغانۇ زارلىغ،
قىلغۇسى يوق بىر سەرى مويى ئاسىغ.
ئاڭلاغۇكىم كىمدىن ئولمىش سەن يىراق،
قالغۇسى جانىڭ ئارا داغى فىراق.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «كەي بىنەزىر،
ئەيلەمىش بىر ئىشق كۆڭلۇمنى ئەسىر.
كۆرمەسەم مەئشۇق رۇخسارىن دەمى،
تىيرەدۇر ئول دەم كۆزۇمگە ئالەمى،

ئانداق ئانىڭ بىرلەدۇر ئۇلفەت ماڭا،
كىم ئېرۇر ئانسىز گۈمان شىددەت ماڭا.
قىلماسام لەھنىن زەمانى ئىستىماڭ،
جىسمىدىن رۇھۇم قۇشى ئەيلەر ۋىداڭ.
كۆڭلۈم ئانىڭ فۇرقەتىنىڭ خەستەسى،
جانىم ئانىڭ ۋەسلىنىڭ ۋابەستەسى.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇد:«كەي ئىشىڭ سوزۇ گۇداز،
سالىبان كۆڭلۈڭگە ئوت ئىشقى مەجاز.
تۇشكەنىڭ ئىشقى ھەقىقەتىدىن يىراق،
ئۆرتەگە كۆڭلۈڭ ئارا داغى فىراق.
ئەسلى يولدىن كۆڭلۈڭ ئەتكەن ئىجتىناب،
فەرئى ساری ئەزمىنى كۆركەن سەۋاب.
چەشمەئى ھەيۋاندىن ئۆتكەن خۇشكىلەب،
تەركىدىن دەفئى ئەتەش قىلغان تەلەب.
دۇررى يەكتادىن قالىپ غافىل كۆڭۈل،
ژالە ساری ئەيلەگەن مايىل كۆڭۈل،
مېھری خاۋەر يۇزىدىن قىلغاي ئۇدۇل،
شەمئو مەشئەل پەرتەۋىن ئەتكەن ۋۇسۇل.
سۇرەتى زاھىر بىلە تاپقان فەرىب،
تاپماغان مەئنى جەمالدىن نەسىب.
ھۇسنى زاھىردا نې نەۋئ ئولغاي ئىشى،
يۇزدە بەلغەم بىرلە قان ئارايىشى.

ئەرەستۇ ھەكىم ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

بار ئىدى شەخسى ئەرەستۇغە مۇرىد،
ھەلقەئى دەرسىدە ئول ئېردى مۇفىد.
ئەيلەبان ئانى ھەكىمى ئەرجۇمەندە،
جۇملەئى شاگىردلەر ئىچرە دىلپىسەندە.
ئاڭا مەخفى ئىلمىلەرنى ئايتىبان،
تىغل ئىكەندىن ئالىدا ئۇلغاي بەيان.
تۆت يۇز ھىكمەت ئەھلىدىندۇر ئەئلەم ئول

فۇرقەتىدىن جانىمە بىدادلار،
مۇرغى دىلغە تۇنۇكۇن فەريادلار،
ئايرىلا ئالماسمەن ئاندىن بىر زەمان،
ئاندىن ئايرىلماق ھەمان، ئۆلمەك ھەمان.
ئايرىلىپ ئاندىن قايانى كەتكەمەن،
ئول سەنەم ئىشقىن نەچۈك تەرك ئەتكەمەن».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

يۇزىنى ۋەسفىن دېدىك ھۇرى چىگىل،
بەلغەمۇ قاندىن ئىسە ئاقۇ قىزىل.
ھۇسنى زاھىرنىڭ ۋەفاسى يوقتۇرۇر،
ھەم سەباتۇ ھەم بەقاسى يۇقتۇرۇر.
ئاشقۇ شەيدا بولۇرغە ئەرزىمەس،
ئىشقىدىن رەسۋا بولۇرغە ئەرزىمەس.
كىم ئاڭا باقى ئەمەستۇر خۇبلۇق،
ئارىيەتدۇر شەكلىدىن مەرغۇبلۇق.
گەر بۇ كۇندۇر خۇب، تاڭلا خۇب ئەمەس،
خۇبكىم بۇ نەۋئىدۇر، مەرغۇب ئەمەس.
ئانى سۆيكىم، ھۇسنى بولغاي بەركەمال،
بولماغاي مۇمكىن قۇياشىغە زەۋال.
يۇز تۇمەنمىڭ سەندەك ئولسە ئاشقى،
بولماغاي ئاشقلىقنىڭ لايىقى.
بەرسەلەر ئىشق ئەھلى يۇز جان ھەربىرى،
ھۇسنى يۇز مىڭ مۇنچەغە قىلغاي گەرى»

ئەرەستۇ ھەكىم ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

بارچەدىن ئارتۇق، ئەرەستۇدىن كەم ئول.
كۆڭلىدە مۇنداغ خەيال ئەيلەب ھەكىم،
كىم سىكەندەرگە ئانى قىلغاي نەدىم.
كىم ئۆزى بىر ساری گەر قىلسە خىرام،
بولغاي ئول فەرزەندەك قايىم مەقام.
ھىكمەت ئىچرە نۇكتەئى مەۋزۇن بىلە،
سۆز دېگەي مەجلىسدە ئەفلاتۇن بىلە.

بارۇر ئېردى. يول بىلە بىر قاتلا ئول،
ئۇردى كۆڭلىگە بىراۋنىڭ ئىشقى يول.
كۇفر دەيرىدىن چىقىپ مەھپەيكەرى،
كافىرى سەڭگىن دىلى سىيمىن بەرى
ناز ئىلە يۈز دىننى يەغما قىلغۇچى،
ھىكمەت ئەھلىن زارۇ شەيدا قىلغۇچى.
ئول ھەكىم ئولغاچ گىرىفتارى ئانىڭ،
كۆڭلىنى كۆردى ئەجەب زارى ئانىڭ.
باغلاپ ئانىڭ ۋەسلىغە يەتمەككە بەل،
سەئىيلەر ئەيلەپ ئاراغە سالدى ئەل.
تاكى كۆپ خەرج ئەيلەبان ئەجناسۇ نەقد،
رام ئىتىب ئول دىلرەبانى قىلدى ئەقد.
ئەمدىكىم ئول بۇت ۋىسالى بەردى دەست،
كۇفرى ئەھلى يەڭلىغ ئولدى بۇتپەرەست.
كېچەيۇ كۈندۈز كۆز ئاندىن ئالمايىن،
ۋالە بولدى سەفھەغە كۆز سالمايىن.
بولدى ئول مەھۋەشقە ئانداغ شىفتە،
كىم سەبەق بەھسىدىن ئولدى كىفتە.
ئەيلەبان ئۇستاد ئانىڭ نەززارەسى،
دېدى: «ئەيلەي پەند بىرلە چارەسى.»
بەردى ئىستەب كۆپ نەسىھەت بىرلە پەند،
بولمادى پەند ئول بەلاغە سۇدمەند.
كۆردى ئىلمۇ ھىكمەتى زايىئ بولۇر،
نەچچە يىللىق مىھنەتى زا يىئ بولۇر.
نەچچە فىكر ئەتتى ھەكىمى بىنەزىر،
كۆرمەدى ئول ئىش دەۋاسىدىن گۇزىر.
مەخفى ئاندىن ئۆزنى تۇتتى چارەغە،
بەردى مۇھلىك داروئى مەھپارەغە.
كىم يىقىلدى ئاھۇ ئەفغان تارتىبان،
دەم-بەدەم ئول ناتەۋانلىغ ئارتىبان.
چارەلەر قىلدى يىگىت-سۇد ئەتمەدى،
ئول سەنەمدىن ناتەۋانلىغ كەتمەدى.
ئاجىز ئولغاچ چارەدىن ئول دەردمەند،
كەلدى ئۇستاد ئالىغە زارۇ نەجەفند.
باش قويىپ سالىب مەلامەتلەر بىلە،
شەرھى ھال ئەتتى خىجالەتلەر بىلە.
كۆردى چۈن ئۇستاد ئاندىاق ئېھتىياج
كەلدىكىم بىمارغە قىلغاي ئىلاج.
دېدىكىم: «قوپ، سەن بۇ كۈن خىزمەتكە بار،
تۇر سىكەندەر خىزمەتىدە بەندەۋار.
مەن مۇداۋا ئەيلەيمن بىمارىگە،
يەتكۈرەي سەھەت پەرىۋەش يارىگە».
ئول قەبۇل ئەيلەپ رەۋانى تۇتتى يول،
سۇندى ئۇستادى ئىلاج ئەيلەركە قول.
مۇسھىلى ساز ئەتتى بەھەد زۇرمەند،
بەردىكىم ئانى سۇمۇردى مۇستەمەند.
دېدى مەھرەملەرغە كىم: «ۋاقىق تۇرۇڭ،
تەشت ئىلتىپ ئول ئىشكىدە ئولتۇرۇڭ.
ھەر نەكىم خارىج بولۇر، توكمەڭ ئانى،
بىر ئىنا ئىچرە سالىب ئاسراڭ ئانى».
چىقماچ ئايتىپ سۆزلەر ئول ئالى مەھەل،
قىلدى مۇسھىل داغى بۇنيادى ئەمەل.
قىلدى يۈز مۇسھىلچە ئىخراجى مىداد،
ئولتۇرۇپ ئېردى ئىشكىدە ئۇستاد.
خەستەنىڭ تابۇ تەۋانى قالمادى،
جىسمىدە بىر قەترە قانى قالمادى.
بەلغەمۇ سەفراۋۇ سەۋدا بىرلە قان،
دەفئ ئولۇپ، بولدى سۇمەنبەر ناتەۋان.
كەچقۇرۇن قىلغاچ يىگىت ئەزمى ۋىساق،
دېدى داناكىم: «كىرىپ يارىڭغە باق!»
كىرگەچ، ئىستەر ئېردى شۇخلى دىلكەشى،
كۆردىكىم ياتمىش كەرىھۇ ناخۇشى
تانىماي دېدى: «مېنىڭ يارىم قانى،
سەرۇ بويلۇغ لالە رۇخسارىم قانى؟»
ئىششىپ كىردى ھەكىمى كاردان،
ئەقلى كۇلدەڭ ئالىمى بىسىياردان.
دېدى: «تاپشۇرغان ئىنانى كەلتۇرۇڭ،
نازەنىنى ئاشىقىغە يەتكۈرۈڭ».
باربان كەلتۇردىلەر چۈن زەرفىنى،
كىم ئىشىتمىشدۇر بۇ يەڭلىغ ھەرفىنى.

مۇختەلىق ئەخلات ئىلە مەملۇ ئىدى،
مۇھلىكۇ مەكرۇھ لەۋنى بۇ ئىدى.
دېدى: «ئالغىلكىم پەرزادىلىك بۇدۇر،
كۇل جەبىنلىك سەرۋى ئازادىلىك بۇدۇر.
بۇدۇر ئولكىم مۇبتەلا بولمىش ئىدىلىك،
ئاشىقۇ ۋالە مۇڭا بولمىش ئىدىلىك».
ئول يىگىت ئۇستادىدىن بولدى خىجىل،

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى تارتىپ فىغان:
«كەي، سەن ئولغان ۋاقىغى سىررى نىھان.
يولدا جانىمگە ئۆلۈمدىن بىم ئېرۇر،

جان بۇرۇن مەنزىلدە - ئۇق تەسلىم ئېرۇر.
خەۋف مۇستەۋلىدۇمەن بېھەت زەئىف،
بۇيلە يولغە نەيلەپ ئولغايمەن ھەرىف؟»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي، نەھىفى خەستە دىل،
نېچە قالغۇڭ ئالەم ئىچرە، فىكىر قىل.
كىمكى كەلدى، ئاقىبەت بارغۇسىدۇر،
كۆكسىنى تىغى ئەجەل يارغۇسىدۇر.
زى ھەيات ئۆلمەك ئۇچۇندۇر ئاقىبەت،
بويلە تەھقىق ئەتتى ئەھلى مەئرىفەت.
يوقكى ئارىف كىمكى يوقتۇر ئۇيلە كۇل،
بۇ مۇھەققەق ئەمردىن غافىلدۇر ئۇل.
مىڭ يىل ئولساڭ دەھر ئارا يا بىر زەمان،
كىم ئەجەل ئاخىر ساكا بەرمەس ئەمان.
ئەنبىيا بۇ ۋەرتەغە بولمىش ئەسىر،
ئەۋلياغە بۇ يۇرۇشدىن يوق گۇزىر.

ۋەھىم قىلماقدىن قۇتۇلماق يوقتۇرۇر،
قايغۇرۇپ ئازاد بولماق يوقتۇرۇر.
ھەم قىلۇر تىغى ئەجەل جەللادلىغ،
رىشۋە بەرمەك بىرلە يوق ئازادلىغ.
يىغلاماق بىرلەۋۇ يالبارماق بىلە،
چارە يوقتۇر جۇز بۇ يول بارماق بىلە.
زاھىدۇ فاسىق بىلە شاھۇ گەدا،
قىلمايىن بولماس بۇ يول قەتئىن ئەدا.
قورقماقدىنكىم ساڭا يوق فايىدە،
غەيرى كۆرمەكلىك ھەم ئول دەم زايىدە.
ھىچ نەۋئ ئولماس چۇ ئۆلمەكدىن گۇزىر،
ئەۋلا ئولكىم، بولغاسەن فەرمانپەزىر».

ھەررەتى سۇلەيمان نەبى سەلەۋاتۇللاھ ئەلەيھى ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

نەقىلدۇركىم، ئەۋجى رىفئەت كەۋكەبى،
ھەمتەرى ئەئزەم سۇلەيمانى نەبى؛

بىر كۈن ئېرىدى تەخت ئۆزە ئارامگىر،
ئالمدا دېۋۇ پەرى فەرمانپەزىر.

جەننۇ مەخلۇقات ئەنسۇ ۋەھشۇ تەير،
كۆرمەي ئانىڭ خىزمەتىدە ئۆزنى غەير.
نافىر ئول باربغە فەرمانى ئانىڭ،
ئام مەجمۇئىغە ئېھسانى ئانىڭ.
تۇرمىش ئېردى ئالىدا بىر ئەھلى ھۇش،
ھۇش ئانى ئەيلەپ تەفەككۇردىن خەمۇش.
بۇيلە ھالەتدە يېتىشتى بىر مەلەك،
قابىزۇل - ئەرۋاھۇ جەللادى فەلەك.
قىلدى پەيغەمبەرغە تەئزىمۇ سەلام،
سوڭرە ئەرز ئەتتىكى: «ئەي فەخرى كەرام!
ئەسرۇ مەخپىدۇر ئىلاھى ھىكمەتى،
كىم ئېرۇر ئاندا خىرەدىنىڭ ھەيرەتى.
بۇ ئەزىزىكىم قاشىڭدا بۇ زەمان
تۇرمىش، ئۆلمەكدىن ئاڭا يوقتۇر گۇمان.
ئۇمرىغە تولمىش ئەجەل پەيمانەسى،
ھۆكم يەتمىشكىم، بولۇپ ھەمخانەسى —
ھەم بۇ سائەت قەتل قىلغىن سالغامەن،
ھىند ئىقلىمىدە جانىن ئالغامەن.
ئۇشبۇ ئىشدە غالىب ئولمىش ھەيرەتىم،
دەم بەدەم ئارتار ئۆزۈمگە ۋەھشەتىم».
ئول بۇ مەئنىدە تەكەللۇم دەپ رەۋان،
كىم نەبى ئالدە تۇرغان ناتەۋان.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «كەي پاك زاد،
جۇملەئى ئۇمرۇمدە كۆرمەيمەن مۇراد.
دائىما ئېلتىپ مېنى غەم سەر - بەسەر،
شادلىغدىن مەندە يوق ئېرمىش ئەسەر.
يول بارۇردا خاتىرى خۇررەم كەرەك،
دەھر رەنجىدىن مەلالەت كەم كەرەك.
چۇن مېنى غەم پەرۋەر ئەتمىش روزگار،
ھەر زەمان بىر غەم بىلە جانىم فىگار.
نى كۆڭۇل خۇشلۇغ بىلە يول قەتئ ئېتەي،
كۆڭلى خۇشلار قايدا، مەن شول يان كېتەي».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي نەژەندۇ غەمسەرىشت،
زاتىڭە غەمدىن بەمانە سەرنەۋىشت.
بۇيلە ۋادى قەتئىدە بىئىشتباھ،
غەمنى ئەتمىشلەر ئەرەنلەر زادى راھ

يول غەمى كەلمىش ئەرەنلەرنىڭ ئىشى،
يولدا غەمسىزنى كىشى دېمەس كىشى.
غەمدىن ئەيلەرلەر ئەرەنلەر شادلىغ،
بۇ مۇقەييەدلىغدۇرۇر ئازادلىغ.
غەم يېرىدۇر مېھنەت ئابادى جەھان،
ئاندا بۇ نەۋئ ئەلگە بىر غەمدۇر ئەيان.
ئالەم ئەلمى كۆڭلىدە ئالەم غەمى،
خود نېدۇر كۆپرەك بەنى ئادەم غەمى.
لېك ئۇلارگىم كەلدىلەر ئەلمى يەقىن،
يول غەمدىن كەلدىلەر دائىم ھەزىن.
كىمسەگە ئەۋۋەلغى غەم مەرغۇب ئېرۇر،
ئادەمدىن سوڭغى غەم مەتلۇب ئېرۇر.
گەر بۇرۇنقىدىن ئېسەڭ زادۇ نەزەندە،
يولدىن ئۆزنى شاد قىل، ئەي مۇستەمەندە.
سوڭغىدىن غەمكىن ئىسنەڭ قىل شادلىغ،
كەم كۆڭۈل ئاندىن تاپار ئازادلىغ.
غەمدىن ئەيلەر شادلىغ ئەملى ۋىداد،
بار ئۇلارغە نامۇراد ئولماق مۇراد.
يول غەمدۇر كىمسەگە مەقسۇد ئۇچۇن،
كىم يەر ئول غەمنى كۆڭۈل بېغۇد ئۇچۇن.
ئاندىكىم يوقتۇر بۇ غەم، ئەر ئېرمەس ئول،
زاد غەمدىن تاپتى قەتئ ئەتكەن بۇ يول».

بىر ئالىي ھىممەت ھىكايەتى بەر سەبىل تەسىل

مەردە بار ئىدى ئالىي ھىممەتى،
ئالەمى مەئنىدە ساھىب دەۋلەتى.
ئىشرەت ئەسبابى بارى تەييار ئاڭا،
نې خەيال ئەتمەك يۇز ئول مىقدار ئاڭا.
جەننەت ئاسا قەسر ئىچىندە مەنزىلى،
ھۇرۇشى مەنزۇر ئاڭا ھەم مەھمەلى
لېك ئول ئالىي سىفاتۇ پاك زات،
بار ئىدى ئول بار چەغە بى ئىلتىفات.
دەردۇ غەم ئېردى ئاڭا يارۇ نەدىم،
ھەجر زىندانىدا يۇسۇفدەك مۇقىم.
دېدىلەر: «كەي كۆڭلۈڭ ئەندۇھ بىرلە جۇفت،
بىزگە رەۋشەن ئەيلە بۇ زارۇ نۇھۇفت.
كىم مۇھەييا ئېردى ئەسبابى نەشات،
كىم كۆڭۈلگە بولغاي ئاندىن ئىنبىسات.
خاتىرىڭ نېچۇن دەمى خۇررەم ئەمەس،
غەمدىن ئۆزگە ھېچ نېمە ھەمدەم ئەمەس؟»
دېدى: «يول ئەلمغە زىندانىدۇر جەھان،
نېگە كىم مەتلۇبى كۆزلەرگە نىھان.
ئىش بۇدۇركىم ئەيلەگەي قەتئ ئۇشبۇ يول،
كۆڭلىنىڭ مەتلۇبغە يەتكۈنچە ئول.
كىمسە زىندانىدا قاچان خۇررەم بولۇر،
بەيتۇل ـ ئەزاندا يىتىپ بىغەم بولۇر.
مەنكى ياردىن ئايرىلىپ دەرماندەمەن،
گەر ئېرەم باغدە مەن، زىندانىدەمەن.
بولماغۇنچە ۋەسلى گۈلزارىغە خاس،
بولماغۇم غەم خارخارىدىن خەلاس».

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇددۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «كەي بىنەزىر،
مەن ئانىڭ ئەمرىغەكىم فەرمانپەزىر.
مەن مۇتېئ ئەمرى بىلە فەرمانغە،
يوق مۇقەييەد قەھر ئىلە ئېھسانغە،
ھەرنە ئەمر ئەتسە، تاپار مەندىن ھەم ئول،
ئول بىلمۇردە ئەيلەسە ياخۇد قەبۇل.
نې بۇيۇرسە ئول ئىشىمدا يازۇ ـ قىش،
يوق ماڭا رەددى قەبۇلى بىرلە ئىش.
ئەمرىگە ھەردەم ئىتائەتدۇر ماڭا،
چۇن ئەدا قىلسام سەئادەتدۇر ماڭا.»

ھۇھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇد: «خۇب سۆزدۇر بۇ سۆزۈڭ،
خوبراقكم، دىمەدىڭ ئانى ئۆزۈڭ.
كىمسەگە بو يولدە ھەيبى لايەزال،
بۇ تەرىق ئىچرە نەسىب ئەتمىش كەمال.
كىم ئانىڭ فەرمانىغە بولدى مۇتېئ،
كەلدى بۇ يولدا ئانىڭ جايى رەفىئ.
ئەمردە چەككەن بۇيول مەردۇد ئېرۇر،
غەيرىدىن ئۆزمەي كۆڭۈل مەترۇد ئېرۇر.
نە ھۇمايۇن فال مۇقبىل بەندەدۇر،
كىم ئانىڭ فەرمانىغە ئەفكەندەدۇر.
ئەمرىغە تائەت ئېرۇر كامى ئانىڭ،
يوق، بۇ ئىشسز بىردەم ئارامى ئانىڭ.
لېك ھەرنېچە ئىتائەت ئەيلەسە،

ئەمرۇ ھۆكمى بىرلە تائەت ئەيلەسە.
بۇئىشى بىرلە مۇباھات ئەيلەمەس،
كىبرنى جانىغە ئافات ئەيلەمەس.
تائەت ئەتسە ئارزۇ كۆپ ئېردى كەچ.
بارۇ ھەم يوقى ئېرۇر ئالدە ھېچ.
بولماسا مەقبۇل كىرداری ئانىڭ،
بەلكى يوق تەڭ بولسە دەۋۋارى ئانىڭ.
قىلماسە ئۆزنى تەماخوردىن ئەزىز،
تائەتىغە كۆرسە قىيمەت بىر پەشىز.
ئولدۇرۇر كويى سەئادەت ئەيلەگەن،
نەفئى تەقۇايۇ ئىبادەت ئەيلەگەن.
بەر يىگە ندۇرتائەتۇ تەقۋىسىدىن،
بەھرەۋەر بولغان چۇ ئىش مەئنىسدىن».

ئىبلىس لەئىننىڭ نافەرمانلىغى ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

«تەكرى ئادەمنى ياراتماسدىن بۇرۇن،
رۇھ شەمئىن تەنگە ياقماسدىن بۇرۇن.
كىم مەلائىك خەيلىگە ئېردى ھۇجۇم،
تائەتۇ تەقۋىيۇ ئادابۇ رۇسۇم.
باردىغە سەرۋەر ئەزازىل ئېردى بەس،
مۇشكىلاتۇ ئەقدلەرغە چارە رەس.
نەچچە مىڭ يىل ئۇيلە تائەت ئەيلەدى،
تەكرى ئەمرىغە ئىتائەت ئەيلەدى.
كىم ئېرۇر ۋەسفىدە ئانىڭ نۇتق لال،
ئەقل ئالمندا ئېرۇر ئەمرى مەھال.
نەقل مۇنداقدۇركى، سەتھى خاكدا،
يانا بۇ ئالىمي توقۇز ئەفلاكدا،
قالماسمۇدۇر سەجدە قىلغۇنچە مەكان،
كىم يۇز ئاندا قويماسمۇ ئول ناتەۋان.
تەكرى چۇن ئادەمنى مەخلۇق ئەيلەدى،
ئۆزنى ئاشىق، ئانى مەئشۇق ئەيلەدى.

ئەمر قىلدىكىم مەلائىك سەر بەسەر،
سەجدە قىلسۇنكىم، بۇدۇر - خەيرۇلبەشەر.
چۇن مەلائىكە بۇ ئەمر ئەتتى ئىلاھ
قىلدىلار ئادەم جەنابىن سەجدەگاھ.
ئول نەچە مىڭ يىل ئىبادەت ئەيلەگەن،
ئەمرىگە تەقۋايۇ تائەت ئەيلەگەن.
چۇن غۇرۇر ئەتتى ئىشىگە ئاشكار،
خەيل ئارادىد قىلدى ئانى كىردىكار.
كۆڭلىدىن ئالدى ئىبادەت زەۋقىنى،
سالدىلەر بويىنىغە لەئنەت تەۋقىنى.
نەچچە مىڭ يىل بولدىكىم مەردۇد ئېرۇر،
نەچچە مىڭ يىللىق ئىشى نابۇد ئېرۇر.
ئاڭلاكىم، بۇ يولدا قىلمايدۇر ئىلاھ.
ئۆزنى كۆرمەكلىكدىن ئارتۇغراق گۇناھ.
ئۆزنى كۆرمەك تائەتىن كۆرمەكدۇرۇر.
قىلغانىن كۆڭلىگە كەلتۇرمەكدۇرۇر».

بىر قۇشنىڭ سۆزلىرى ھۇدھۇددىن

يەنە بىر سايىل دېدى: «كەي سەرگەردان،
كىمكى بولسە ھەق يولدا پاك باز.
نەپسى ئانىڭ نې ئىكەن ئىزھار قىل،
چۈن ماڭا مۇيەسسەر شەرھ ئەيلەگىل.
كىم بۇ يولدا مەن ئېرىشمەن پاك باز،
يار يادىدىن توكۈپ ئەشكۇ نىياز».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇدكىم: «بۇ ئىش دىشوار ئېرىشۇر،
سەھل ئېتەر تەگرى ئاڭاكىم يار ئېرىشۇر.
تاپسە ھەر دەۋلەتنى بۇ ئالىي نىھاد،
ئول سەپەتكىم قالماغاي ئاندىن ئەسەر.
مۇندىن ئارتۇق يوقتۇرۇر بۇ يولدا زاد.
سوگىرە كۆگلىگە سالىپ ئاقغان يېلى،
يەنى بۇ يولدا مۇبەسسەر شەرھ ئەيلەگىل.
ئول چەمەنغە ئەستۇرۇپ بوستان يېلىي،
زادۇ تۇشە قەيدىدىن ئازادلىغ.
قىلغانىن مۇتلەق چىقارغاي كۆگلىدىن،
لېك ئانىڭ شەرتى بۇكىم راھ رو،
ھەرنە قىلمىش ئېردى بارغاي كۆگلىدىن.
ھەر نېكىم بارو يوقتىن جو - بەجو.
چۈن ۋۇجۇدىن بۇ سەپەت قىلغاي ئەدەم،
تائەتۇ فىسقۇ زىيانۇ سۇددىنى،
سوگىرە بۇ يول ئەزمىغە ئۇرغاي قەدەم.
ھەق يولىندا بۇد ئىلە نابۇددىنى.
ئولكى دەرلەركىم سۇلۇك ئەھلىغە يول،
جەمئ ئېتىپ سالغان فەنا ئوتىغە پاك،
بەرقەدەمدۇر ياخشى ۋاقىف بولسە ئول.
كۆيدۇرۇپ كۇل ئەيلەپ ئۆزنى زەۋقناك.
ئول قەدەمدۇر بۇكى يوقۇ بارىنى،
كۇلنى ساۋۇرغان ھەۋاغە سەر - بەسەر،
ئۆرتەگەيكىم قويماغاي ئاسارىنى.
بۇ قەدەم قويغاچ يېتەر مەتلۇبىغە،
ھەجر بارىپ قاۋۇشۇر مەھبۇبىغە».

ھەزرەتى سۇلتان ئىبراھىم ئەدھەم رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

ئولكى بۇ يولدا ئىشى تەسلىم ئىدى،
بۇ مەكان بولدى چۇ ئول گەۋھەرغە كان،
ئىبنى ئەدھەم شاھ ئىبراھىم ئىدى.
يەتتە يىل بىر تاغ ئارا قىلدى مەكان.
ھەق يولدا مۇرشىدى دىن ئېردى ئول،
ئاندا سۇلتان سايىمۇد - دەھر ئېردى كۇن،
پاكبازۇ پاك ئايىن ئېردى ئول.
ئول سەپەتكىم قايىمۇل - لەيل ئېردى تۇن
ھەم بۇ يولدا مۇلكۇ تەختۇ كىشۋەرىن،
جەمئ ئېتىپ ۋادىدا كۇندۇز خەسۇ خار،
ئۇيغادى تاشلاپ باشىدىن ئەفسەرىن.
بىر قۇچاق باغلار ئىدى مەردانەۋار.
ژەندە كىيدى كۆرگۈزۇپ يۇز مىڭ نىياز،
ئېگنىگە باغلاپ بارىپ بازارغە،
يولغە كىردى شاھى رىندۇ پاكباز.
ساتار ئېردى شام ئۇچۇن ئىفتارغە.
بەلخدىن ئەزمى نىشاپۇر ئەيلەدى،
بەس رىيازەتدىن ھەلال ئولمىش ئىدى،
ئانى ۋەيران، مۇنى مەئمۇر ئەيلەدى.
جىمسى ئول يەڭلىغكى نال ئولمىش ئىدى.

بىر كۈن ئېگىنده ئوتۇن، جىمىده رەنج،
شەھرغە بارۇر ئىدى ئول كانى گەنج.
تۇشتىلەر بۇ يولغە ئەقتابى زەمان،
قىلغالى ئانىڭ سۇلۇكىن ئىستىھان.
ئۇردى بىر يۇمرۇق بىرى بوينىغە، رۇست،
دېدى ئول فەقرۇ فەنا تەۋرىدە چۇست.
«كىم ئانى سەنكىم تىلەرسەن قالدى ئول،
بەلخدىن مەن بۇ تەرەف تاپماندا يول»
دېدىلاركىم: «ناتەمام ئېرمىش ھەنۇز،
بۇ ئوتۇن ئاستىدا خام ئېرمىش ھەنۇز.
بەلخ ئانىڭ چىقماپدۇر ئېرمىش يادىدىن،
يادىدىن بەل خاتىرى ناشادىدىن.
نەچچە يىل چەكسە بۇ يەڭلىغ رەنجۇ دەرد،
مۇلكى ئانىڭ يادىدىن كۆڭلىگە فەرد.
يىللار ئۆتۈپ يانە ئىككى - ئۈچ ھەرف،
تاپتىلاركىم، بارۇر ئېردى ئول زەئىف.
يانە بىر مۇشت ئىستىغانە ئۇردىلەر،
ئازمۇن شەرتىن بەجا كەلتۈردىلەر.
چىقمادى بۇ قەتلە سۇلتاندىن نەفەس،
مۇمتەھەنلەر بولدىلار فەرياد رەس.
دېدىلەر تاپتىپ ئول ئايىن بىرلە كام:
«كىم سۇلۇك ئېچرە ئىشى بولمىش تەمام».
شۇكرلەر بۇ ئىشدا ئىفشار ئەتتىلەر،
ئۆزنى سۇلتانغە پەددار ئەتتىلەر.
بىر - بىرىگە ھەمدەمۇ دەمساز ئولۇپ،
كەئبە ئەزمى قىلدىلار ھەمراز ئولۇپ.
شەمغە ئاندىن سوگرە ئەتتى شاھلىغ،
راھرەۋلەردىن يېتىپ ئاگاھلىغ.
غەيرى يادى كۆڭلىدە تا بار ئىدى،
پەردە يەڭلىغ مانىئى ئەسرار ئىدى.
كۆڭلىدىن تا غەير زايىل بولدى ئول،
پەردە قوپماچ پىشەگەھدە تاپتى يول.
بۇ فەناغە كىمكى تاپتى دەستىردىس،
ئانى دەرلەر پاكباز، ئەي بۇلھەۋەس.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇدىدىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «ئەي ھۇشيەند،
مەندە باردۇر ھىممەتى بىمەد بەلەند.
گەر بىيىك ھىممەتنىڭ ئەلگە نەفئى بار،
ماڭا نەفئ ئولماق كېرەكدۇر ئاشكار.
مەن زەئىفۇ ھىممەتىم ئەسرۇ قەۋمى،
سۆز بۇ مەئنىدە نې ئايتۇر مەئنەۋمى.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇدكىم: «بۇ دەئۋىڭ بولسە خۇب،
تاپقۇڭ ئاندىن ئۇشبۇ يولدا نەفئ كۆپ.
پەست ئەلنىڭ گەر بىيىكدۇر ھىممەتى،
بار ئانىڭ خوردىدا ئىززۇ رىفئەتى،
گەۋھەر ئولدۇر - ھىممەتۇ ئادەم - سەدەف،
بۇ سەدەفغە ئول گۇھەردىندۇر شەرەف.
ھىممەت ئولسە مەسنەدى جاھ ئولماسۇن،
مۇلكۇ مالى ئانچە دىلخاھ ئولماسۇن.
كىم قويۇپدۇر نەقدىن پەرايەسى،
بىلكى، ھىممەت بەسدۇرۇر سەرمايەسى.
كىمسەگە ھېچ ئىشكە گەر يەتمەس ئىلىك،
باك يوق گەر ھىممەتى بولسە بىيىك.
ئەرگە ھىممەتدىن بەرۇر يۈز ئېئتىبار،
جاھۇ مۇلكۇ گەنجىنىڭ نې دەخلى بار.
مال ئولۇپ گەر، يوق كىشىنىڭ ھىممەتى،
ئەملى مەئنى ئالدا يوق ئىززەتى.
كىمگە بولغاي ھىممەتى ئالي ئاڭا،
بەر بەرۇر رەھمەتىنىڭ ئىقبالى ئاڭا.

شەھەر ھەممەت پەست ئەگەر بەردى خۇدا،
خۇشراق ئاندىن ھەممەتى ئالىي كەدا.
پادىشاھكەم بولسە ھەممەت ئىچرە پەست،
كەلدى ھەممەتلىك كەدادىن زىرى دەست.
ئادەمنىڭ زىيىبى ھەممەتتىدۇر،
نەقسنىڭ تەئدىبى ھەممەتتىدۇر.
پەست ھەممەت گەر تاپار بەختى بەلەند،
مۇدبىرى كوھمدەك ئىپرەس ئەرجۇمەند.
مىلك ئەدەد قوي ببرلەكەم مەزدۇر شەبان،
مۇزد ئالىپ قويلارغە بولمىش پاسبان.

چۇن بۆرىدىن قويغە يەتسە تۇمتەراق،
ئول شەباندىن ئاندا بىرئىت ياخشىراق.
ھېچ گەنجى بارۇ يوق ھەممەت ئاڭا،
بۇ شەبان قويغەدۇرۇر نىسبەت ئاڭا.
گەنجغە ئول بىر نىگەھبان پېش ئەمەس،
ئۇيلەكەم ئول قويغە چوپان پېش ئەمەس.
رىندۇ ساھىب ھەممەت ئاندا چۇن يېتەر،
ئول سۇرۇكنى بىر گەداغە بەزل ئېتەر.
رىندغە ھەممەت بىلە بولسە كەرەم،
نەقدى ئەنجۇمدۇر ئاڭا چەرخى دىزەم».

ھەزرەتى شەيخ ئەھمەد زىندەفىل جام رەھمەتۇللاھ ئەلەيھى ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

بۇيلە سۆز مەنقۇل ئىپرۇر ئەخبار ئارا،
ھەممەت ئەھلى ھالىدىن ئاسار ئارا.
كەم قىيامەتكەم ئىپرۇر يەۋمۇن-نۇشۇر،
ئاندا ھەركەم قەبرىدىن ئەيلەپ زۇھۇر،
زاھىدۇ فاسىق، گەداۋۇ مۇھتەشەم،
ئەرسەئى مەھشەر ئارا قويغاي قەدەم.
شەيخ جام ئول مۇرشىدى ئالىي مەقام،
زىندە فىلى مەستەك ئەيلەپ خىرام.
ھەۋزەخ ئەھلى ساری چۇن قىلغاي گۇزەر،
سالىبان ھەممەت كۆزى بىرلەن نەزەر.
كۆرگەچ ئاندا ئەلگە گۇنا-گۇن ئەزاب،
ھەممەتى بەھرىغە تۇشكەي ئىزتىراب.
تەكرىگە ئىزھار ھاجات ئەيلەگەي،
بۇيلە ئايمنى مۇناجات ئەيلەگەي:
«كەم ئىلاھى ئەھلى دەۋزەخنى تەمام،

ھەرنې بولغاي شەيخ شابۇ خاسۇ ئام.
بارچەنىڭ قىلغان گۇناھىن ئەفۇ قىل،
يارلىقاب، لۇتف ئەيلەپ ئازاد ئەيلەگىل.
ساڭا بۇ لۇتفۇ كەرەم ئاسان ئىپرۇر،
بۇ ئۇلۇس بارۇ يوقى يەكسان ئىپرۇر.
گەر مۇڭا رازى ئەمەسسەن، بەر ماڭا،
ئۇيلە جىسمىكەم تەمۇغ بولغاي تولا.
گەر ساڭا بولسە ئەزاب ئەتمەك غەرەز،
مەن بولاي بۇ ناتەۋانلارغە ئەۋەز».
رىندۇ ساھىب ھەممەتى ئالىيجەناب،
چۇن شەفائەتدە بۇ نەۋئ ئەتكەي خىتاب.
بۇ سىفەتكەم زاھىر ئولغاي كۆششى،
ئاڭا لايىق ھەقدىن ئولغاي بەخشىشى.
چۇن ھۇمايۇن ھەممەتى ئاچقاي قەنات،
يۇز تۇمەنمىڭ خەلق تاپغايلار نەجات.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يەنە بىر سايىل دېدى: «كەي پاك سەير،
كىنمسەدە ئىنسانى بولغاي، بارمۇ خەير.
ھەق ماڭا ئىنسانى قىسمەت ئەيلەمىش،
قۇتى جانىم بىرلە نېئمەت ئەيلەمىش.
بۇ سىفەتغە ئولكى بولسە نىسبەتى،
بارمۇدۇر ھەزرەتغە ئانىڭ قۇربەتى؟».

ئۇيغۇر كتاب تورىدىكى www.uyghurkitap.com

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇدكىم: «بۇ نەقلىدۇر ھەسەن،
بارچە ئەل ئالىدا مۇستەھسەن بۇ فەن.
ئادەمىيغە ياخشى كۆپ ئىنسانى ئېرۇر،
لېك ئۇلارنىڭ ئەشرەفى ئىنسانى ئېرۇر.
كىمگە كىم ئىنسانى يوق، ئىنسان ئەمەس،
مۇنسىز ئەتۋاردا جۇز نۇقسان ئەمەس.
بۇ سىفەت كەلدى ئەرەنلەرنىڭ ئىشى،
بۇيلە دەۋلەتكە يېتىشمەس ھەر كىشى.
ئادەم ئېرمەس ئولكى نائىنسانى ئېرۇر،
ئادەم ئىنسانى ئىستەمەس، ئەمما، بېرۇر.
ئىستەمەسلەر ئەلدىن ئىنسانى ئەھلى ھەق،
كىم ئۇلارغە كەلدى مەنسەفلىق سەبەق.
بەرمەي ئىنسانى، ئولكى ئىنسانى ئىستەدى،
ئۆزنى نائىنسانى مۇتلەق ئەيلەدى.

ھەزرەتى شەيخ ئەبۇ نەسىر پارسا رەھمەتۇللاھ ئەلەيھى ھىكايەتلەرى بەر سەبىل تەمسىل

خاجەئى دىن پەرۋەرى ئالىي نەسەب،
كىم ئاتىغە پارسا ئېردى لەقەب.
مەككە سەيرىن ئالىدا جەزم ئەيلەدى،
كەئىبەئى ئىسلامغە ئەزم ئەيلەدى.
خاجە بۇنەسر ئېردى خىزمەتكار ئاڭا،
خادەمۇ فەرزەند خاسۇ يار ئاڭا.
چۇن مۇشەررەف بولدىلار مەقسۇدغە،
شۇكر زاھىر ئەيلەبان مەئبۇدغە.
قىلدىلار ھەر نېكى فەرز ئېردى ئەدا،
خەلقنىڭ ھەججىنى ئەيلەرگە ئەدا.
كىم قەبۇل ئەتكەي ھەق ئەيلەپ ئىتتىفاق،
خاجەنى مەجمۇئ كۆردىلەر يىراق.
ئالتە يۈزمىڭ ھەقنەۋەردى ھەقشۇناس،
خاجەغە كۆركۈزدىلەر بۇ ئىلتىماس.
ساھىبى قۇدسىيەھۇ فەزلۇل - خىتاب،
ئول جەمائەتقە دېدى مۇنداغ جەۋاب:
«كىم ماڭا بۇ ئىشقە تارتىپسىز رەقەم،
مەن خۇد ئاندىن تاشقارى قويمان قەدەم.
گەر مۇڭا بائىسدۇرۇر فەزلى كەمال،
ئالەمى ئىنسانى ئارا بىقىلۇ قال.
مەندىن ئەنسەبدۇر بۇ ئىش بۇ نەسرغە،
كىم دۇئا قىلغاي بۇ ئەھلى ئەسرغە».
چۇن بۇ يەڭلىغ ئانى تەئرىف ئەيلەدى،
ئەل دۇئاسىن ئاڭا تەكلىپ ئەيلەدى.
خاجەنىڭ ئىنسافىن ئەل ئىھسان بىلە،
ھەم قەبۇل ئەيلەپ سەرا - سەر جان بىلە.
خاجە بۇ نەسر ئەتتى مىنبەرنى مەكان،
ئەل دۇئاسىن ئەيلەبان ۋىردى زەبان.
تەڭرى ئالىدا مۇناجات ئەيلەدى،
خەلق ئۇچۇن ئىزھارى ھاجات ئەيلەدى.
خاجە مىنبەرنىڭ تۇبىن ئەيلەپ مەقام،
سىدق ئىلە «ئامىن!» دەر ئېردى بەر دەۋام.
يەتكەچ ئاخىرغە دۇئا بىرلە سۇئال.
دېدى سايىل: «كەي ئىلاھا زۇل - جەلال.
كۆرمەسەڭ لايىق دۇئا ئايىننى،
قىلماغىل زايىئ ئانىڭ ئامىننى.»
ئالتە يۈزمىڭ خەلقدىن چىقتى نەزىر،
زار يىغلاپ ھەم سەغىرۇ ھەم كەبىر.
ئافەرىنلەر دەپ ئۇلار ئەۋسافىغە،
ھەم ئاتاۋۇ ھەم ئوغۇل ئىنسافىغە.
مۇندىن ئەھسەن كىمسەگە يوقتۇر سىفەت،
ئاڭلاماس ئانى جۇز ئەھلى مەئرىفەت.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يەنە بىر سايىل دېدىكىم: «خەيل ئارا،
بەندىغە گۈستاخلىق بارمۇ رەۋا.
سىدرەغەكىم كەلدى ئالىي شاخلىغ،
كەر قۇشى قىلسە ئەيان گۈستاخلىغ.
جۈرئەتى جەنبىدە بولغايمۇ ئىقاب،
يوقسە ئىستىغناغە بولغايمۇ ھىساب؟»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇدكىم: «بۇ كىم قىلدىڭ سۇئال،
سەن جەۋابىدا بىل ئانىڭ ئەككى ھال.
كىمسەكى گۈستاخ ئولۇپ شاھ ئالدا،
لېك مەئنى يولدىن ۋەھدەتدۇرۇر.
ياكى كېرەكدۇر ئىشق سەۋداسىدا پەست،
پاكراق مەخسۇس دەرگاھ ئالدا.
ئاشىقۇ ئاشىفتەۋۇ مەجنۇنۇ مەست.
ئۆزلۈكىنىڭ قەيدىدىن بولغاي خەلاس،
كىم مۇھەببەت قىلمىش ئولغاي ئانى زار،
ئۆزگە ئول يوق بىرلە بەرگەي ئىختىساس.
بولغاي ئايتۇر ھالدا بىئىختىيار.
ھەرنې بۇ دەر ئول ئىكەندۇكدۇر يەقىن،
نې ئەنا ئولغاي، نې كېبر ئاندا غەرەز،
بارلىق بىل ـ كۈل بولۇپ يوق زاتىدىن.
جۇز مۇھەببەتكىم ئاڭا يوقتۇر ئەۋەز.
مۇندا زاھىردا ئەگەر جۇرئەتدۇرۇر،
ئۇيلە ھەق مەئشۇقى بولغاي مۇتلەق ئول،
كىم دەي ئالماغاي ھەدىسى جۇز ھەق ئول.»

بىر دىۋانەئى ئالىي سىفات بەرسەبىل تەمسىل

بار ئىدى دىۋانەئى ئالىي سىفات،
ئول بۇزۇغدىن تاشقارى قالدى ئېشەك.
خەلق «مەجنۇنۇل ـ ھەق» ئايتىپ ئاڭاتات.
كۆزى بارغاچ ئۇيقۇغە ئەبرى بەھار،
چۈنكى ھەق يادى ئاڭا مەھبۇب ئىدى،
تىزلىغ قىلدى ياغمۇغە ئاشكار.
تۈنۈ كۈن بۇ ياد ئىلە مەغلۇب ئىدى.
تۆكتى ۋەيران ئىچرە ھەر ياندىن سۇنى،
سۆز دېسە ھەققە قىلۇر ئىبردى خىتاب،
تەلبە باشىدىن ئۇچۇردى ئۇيقۇنى.
ھەق تىلىدىن ـ ئوق بەرزەر ئىبردى جەۋاب.
قوپتىيۇ ئولتۇردى تۇرغۇنچە، ياغمن،
بىر بەھار ئەييامى ئەزم ئەيلەپ سەفەر،
چۈن ياغمن تۇردى بىلمەپ بارۇر چاغمن.
ئۆزگە بەيتۇللاھنى ئول ئەيلەپ مەقەر.
چىقتى مەركەبنى قىلۇرغە تىيزۇ تەك،
چۈن رىيازەتدىن تەنى ئىبردى نەھىف،
يوق ئىدى ۋەيرانە تاشدا ئېشەك.
مىنمىش ئىبردى مەركەبى ئول ھەم زەئىف.
قويدى يۈز مەجنۇنغە بەھەد ئىزتىراب،
تۈن قاراڭغۇ بولدىيۇ تۈتتى ياغمن،
تەگرىگە قىلدى غەزەب بىرلە خىتاب:
كۆردى مەجنۇن ئول سىفەت يول بارماغمن.
«كىم ساڭا مەركەبنى تاپشۇردۇم بۇ دەم،
بىر بۇزۇغ كۆردىيۇ ساكىن بولدى ئول،
ياخشى ئاسرادىڭ، كەرەم قىلدىڭ، كەرەم.
دېدى: «ئەي تەگرىم، ئېشەكدىن ۋاقىف ئول».
ئەل سېنىڭ مىھمانلىغىڭغە بارماسا،
كەردى مەركەبنى قويۇپ ۋەيرانەغە،
مەركەبىن ۋادى ساری باشقارماسا.
ئۆيقۇ غالىب بولدى ئول دىۋانەغە.
بولماغاي ئىبردى بۇ بېپەرۋالىغىڭ،
ياتتى باش ئاستىغە قويۇپ بىر كېسەك،
غەفلەت ئىچرە مەھز ئىستىغنالىغىڭ.

ئاسرامادىن مەركەبىم ئار ئەيلەدىڭ،
تىز تۇندە ئاپەددار ئەيلەدىڭ!»
گۈزانىپ ھەر يان ئۇزار ئىزدى قەدەم،
غايىبىن ئىستەركە مەجنۇنۇ دىزەم.
كىم چاقىلدى بىر ئەجەب رەخشەندە بەرق،
ئەيلەدى ئالەمنى ئەنۋاردا غەرق.
مەركەبىن كۆردىكى ئوتلايدۇر يۇرۇپ،
خارۇ خەسغە، ھەر تەرەف ئاغزىن ئۇرۇپ.
كۆرگەچ ئانى تەلبە بولدى شادمان،
مىندى داغى يولغە تۇشتى ئول زەمان.
تۇندلۇغلارنى باشىدىن تاشلاردى،
لۇتفلار بىرلە نەۋازىش باشلاردى:
«كەي مېنىڭ جىسمىم ئارا جانىم خۇدا،
يولكى يۈز جانىم ساڭا بولسۇن فىدا.
ھەرچە، ئول دەم مەركەبىمنى باقمادىڭ،
ياغلاپ ئانىڭ بوينىغە يىپ تاقمادىڭ.
ماڭا يۈزلەندى ئەجەب ئاشۇفتەلىغ،
قەھردىن قىلدىم ساڭا ئالفتەلىغ.
چۇن ئېشەكنى تاشۇرۇپ ئىزدىم ساڭا،
ئانى تاپشۇرماق كېرەك ئىزدىڭ ماڭا.
ئاسرامادىن چۇنكى تەقسىر ئەيلەدىڭ،
تۇند كۈرگەچ مېنى تەدبىر ئەيلەدىڭ.
چارە ئەيلەپ چاقماقنىڭنى چاقىبان،
كۆز يارۇتۇپ مەشئەلنىڭنى ياقىبان.

كۆزۈمە ئانى نەمۇدار ئەيلەدىڭ،
دەر مەھەل بۇلۇتنى ئىزھار ئەيلەدىڭ.
تۇنداۇقنە گەرچە مەن ئىزدىم مۇھىق،
سەن ھەم ئىزمىشسەن ھەرىكى بەس مۇددىق.
كىم بۇ ۋەقتىدە ئەيلەبان نازىر ماڭا،
غايىبىمنى ئەيلەدىڭ ھازىر ماڭا.
دېگەندىن بىمەدار ئەتتىڭ مېنى،
قىلغاندىن شەرمسار ئەتتىڭ مېنى.
سەن نېكىم قىلدىڭ، ئۇنۇتتۇم مەن تەمام،
سەن ھەم ئۆتكەننى ئۇنۇت لۇتفى ئىلە ئام.
مەن ئۇنۇتتۇم ئەيلەبان زاھىر ۋىفاق،
سەن ئانى داغى ئۇنۇتساڭ ياخشىراق.
مەن سېنى دەپ قىلماغۇمدۇر چۇن خىجىل،
سەن مېنى ھەم قىلمە ئىتىپ مۇنفەئىل.
مەن سېنى بۇ قىسسەدە تۇتتۇم مەئاف،
سەن داغى كۆڭلۈڭنى مەندىن ئەيلە ساف!»
ئۆزىنى ھەردەم ستايىشلار قىلىپ،
ھەقنى ھەم مۇنداغ نەۋازىشلار قىلىپ.
تەلبە رازى گەرچە نامەئقۇل ئىدى،
چۇن مۇھەببەتدىن ئىدى مەقبۇل ئىدى.
بولسە ھەر مەجنۇن بۇ يەڭلىغ راز ئاڭا،
ھەم يېتەر گۇستاخلىغ ھەم ناز ئاڭا.
تەگرىگە چۇنكىم بۇ ئەل مەھبۇب ئىزدۇر،
ھەرنې مەھبۇب ئەيلەسە مەرغۇب ئىزدۇر.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «كەي رەھنەۋەرد،
غەيىردىن مەن بولمىشام ئازادۇ فەرد.
ئۆزنى ئەيلەپ مەن خەيالى بىرلە خۇش،
بولغالى بىر كۈن ۋىسالى بىرلە خۇش.
مەن چۇ ئاندىن ئايرۇ ئىزمەن بىر نەفەس،
ئانى ئىستەپ نې سەفەر بولغاي ھەۋەس؟»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي سۆزۈڭ دەئۋاسى خاس،
ھەر كىشى ھەددى ئەمەس بۇ نەۋئى لاف،
تاپماغان مەئنى ساڭى ھەچ ئىختساس،
كىم ئۆزى ۋەسفىغە دېگەي بىر گەزاف.

سەن مۇنى كۆركىم چېكىپ جان ئايۇ يىل،
ئۆز - ئۆزۈڭنى ۋەسف ئېتەرسەن مۇتتەسىل.
ئۆزۈنى غەيرىدىنكى دەرسەن فەرد بۇ،
ئالىدا مەقبۇل ئىكەن مەردۇدمۇ.
سەن دېمەكدە راست كەلمەس بۇ مەقال،
تا ئۇ نەۋرۇ ئېركەن ئانىك ئالدا ھال.
سەن بۇ دەئۇلدا ئۇرارسەن خۇد نەفەس،

تا ئاڭا نې نەۋرۇ ئىكەن بۇ مۇلتەمەس.
ھەر نە سەن دەرسەن ئاڭا يوق ئېئتىبار،
مۇئتەبەردۇر ھەر نې ئەتسە ئاشكار.
سەن دېمەكدىن ئىش كىفايەت بولماغاي،
نا قەبۇل ئاندىن ئىنايەت بولماغاي.
دېمەگەن خۇشراق يەنا بۇ نەۋئى سۆز،
تىككەن ئەۋلادۇر ئانىك لۇتفىغە كۆز.

ھىكايەت ھەزرەتى سۇلتانۇل - ئارىفىن شەيخ بايەزىد بىستامى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىك ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

شەيخ بىستامى، ئەمىنى گەنجى راز،
ئەھلى مەئنى تەختى ئۆزرە سەرفەراز.
چۇنكى بۇ دارۇلفەنادىن قىلدى ئەزم،
رەۋزەئى دارۇلبەقادە تۇزدى بەزم.
بىر تۇن ئانى تۇشدە كۆردى بىر مۇرىد،
دېدى: «ئەي ئىچكەن مەيى ھەل مىن مەزىد!
بەزگە ھالىگدىن ئەيان ئەتكىل خەبەر،
كىم ساڭا نې قىلدى ھەيىبى دادگەر»
فۇرقەتىگدىن ھەم بەسى كۆردۇك ئەلەم،
تاكى ئىتمىتنان بولغاي بەزگە ھەم؟.
مۇرشىدى كامىل دېدىكى: «ئۇل زەمان
كىم لەھەد قەئرى ماڭا بولدى مەكان.
ئۇل مەلەكلەركىم ئېھرۇر ئەھلى سۇئال،
بولدىلار ھازىر قىلۇرغە قىيلۇ قال.
دېدىلەركىم: «كىردىگارىڭ كىمدۇرۇر،
خالىقۇ پەرۋەردىگارىڭ كىمدۇرۇر؟»
مەن دېدىم: «بۇ سۆزنى مەندىن سورماگىز،

گەر جەۋابى تاپماسام يازغۇرماگىز،
ئەيلەگىز بارىپ سۇئال ئاندىنكى، ئۇل
بەندەلىك ساری ماڭا بېرۇرمۇ يول.
قۇللۇغىغە گەر قەبۇل ئەتسە خىتاب،
ئۇل خىتاب ئوق سىزگە كافىدۇر جەۋاب.
بەندەئى ئاڭلاڭ مېنى دەرگاھىدا،
مەسنەدى ئىقبالۇ ئىززۇ جاھىدا.
گەر قەبۇل ئىقبالدىن نەۋمىد مەن.
ھەجرىدە ئاۋارەئى جاۋىد مەن.
مېنى رەد ئەھلىدىن ئۇل سائەت بىلىك،
ھەر نې ئىستەر كۆڭلۈگىز، ئۇل دەم قىلىڭ.
چۇن بۇ يەڭلىغ تاپتىلار مەندىن جەۋاب،
كەلدى ئۇل سائەت خىتابى مۇستەتاب.
كەي سەۋال ئەھلى، بۇ كىم مەسئۇلدۇر،
بەندەئى مۇستەھسەنۇ مەقبۇلدۇر.
بولمايىن رەۋشەن ئانىك نۇرىغ، كۆز،
ئۆز دېمەكلىك بىرلە كەلمەس راست سۆز.

ئاندىن ئولمىش ۋاسىلىم كامۇ دىلىم.
بۇ مۇرادىم مۇنىدا چۇن ھاسىلدۇرۇر،
يول ئەزابىن تارتماق مۇشكىلدۇرۇر.»

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يەنە بىر سايىل دېدىكىم: «ئەي رەفىق،
بولمىشەم بەھرى كەمال ئىچرە غەرىق.
ھەم كەمالى نەفس بولمىش ھاسىلىم،

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي مۇرادىڭدىن نۇقۇر،
كۆڭلۈڭگە غەفلەت سالىپ جەھلۇ غۇرۇر.
ئۆز خەيالىڭدىن قىلىپ مەغرۇراۇق،
ئىشىنىڭ ئەسلىدىن تاپىپ مەھجۇرلۇق،
بۇ خەيالىڭ كەلدى بىھاسىل خەيال،
بەلكى تا باشدىن ئاياغ باتىل خەيال.
ناقىس ئولدۇركىم، ئۆزىڭ كامىل دېگەي،
كامىل ئولدۇر، نۇقسىڭ ئىسبات ئەيلەگەي.
ئۆز كەمالىدىن دېمەس ئەھلى كەمال،
ئەھلى نۇقسان ئىچرەدۇر بۇ قىيلۇ قال.
بەسكى، نۇقسان ئىچرە كامىلسەن بەسى،
ئالىم ئايتىپ ئۆزىڭى، جاھىلسەن بەسى.
ئۆز كەمالىدىن دېمەكدۇر مەھزى جەھل،
جەھلدىن سۆز دېمەگەيكىم بولسە ئەھل.
كىم ئۆزىڭ كامىل كۆرەر ناقىسدۇر ئول،
نۇقس بەرمەيدۇر كەمالى ساڭا يول.
مەھر كۇن تۇش ئۆزىڭى كۆرگەچ بەركەمال،
ئاڭا يۇزلەندى ھەم ئول سائەت زەۋال.
با ۋۇجۇدىڭكىم كەمالى بار ئىدى،
چۇن ئانى كۆردى، زەۋالى بار ئىدى.
گەر ئۆزىڭ كامىل دېگەي ناقسۇەشى،
خۇشلۇق ئۆزرە سابىت ئەتكەي ناخۇشى.
ئانى ئىسلاھ ئەيلەمەك دىشۋاردۇر،
كىم بىناسى كىبر ئىلە پىنھاندۇر.
بۇ كەمال ئىبرەمس قىلىپدۇرسەن گۇمان،
مەھزى نۇقسان بىل ئانى، ئەي ناتەۋان.

ھەزرەتى شەيخ ئەبۇبەكرى نىشاپۇرى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھنىڭ ھىكايەتلەرى بەر سەبىل تامسىل

شەيخ ئەبۇبەكرى نىشاپۇرىكىم، ئول
مۇلكى مەئنى ساڭا تاپىپ ئىردى يول.
چىقتى بىر كۇن شەھرى نىشاپۇردىن،
سەير ئۇچۇن ئول خەتتىنى مەئمۇردىن.
شەيخلىق ئايىنى غايەتدىن فۇزۇن،
خادىمۇ مۇخلىس غايەتدىن فۇزۇن.
ھەم مەھابە ھەم رىكابۇ ھەم ئەلەم،
جەۋق - جەۋق ئەسھابۇ ئەفرادۇ خەدەم.
شەيخ چۇن نەززارە قىلدى بۇ شۇكۇھ،
كەينىۋ ئاللىدا بۇ يەكدىغ گۇرۇھ.
بىر خەيالى كۆڭلىگە تۇشتى مەھال،
كىم ئانى مەغلۇب قىلدى ئول خەيال.
بۇ مەھەلدە بىر ئىشەك قىلدى فىغان،
چىقتى ئاندىن بىر بىيىك يەل ناگىھان.
شەيخقە بۇ رەمزدىن ۋەقت ئولدى خۇش،
ۋەجد رەقس ئەيلەپ يىقىلىپ قىلدى غۇش،
چۇن ئاڭا بۇ نەۋئى ھال ئولدى پەدىد،
قىلىدلار ئىنكار ئەسھابۇ مۇرىد.
بىر تەرەف بولغان زەمان ئول ئالىمى،
ئەيلەبان گۇستاخلىق بىر مەھرەمى.
كەيفىيەت سوردىكى: «نې ھال ئىبردى بۇ؟»
شەيخ ئايتتى: «كەي رەفىقۇ رازجو.
چۇن نەزەر سالدىمكى نەفس ئەيلەپ ھۇجۇم،
تابىئىمدۇرلار بۇ ئىشدىن نەفسى شۇم.
كۆڭلۈمە سالدىكى ئىر شاد ئەھلىدىن،
تالىبى سالىككە ئىمداد ئەھلىدىن.
نې جۇنەيدۇ شىبلىيۇ نې بايەزىد،
نې ئۇبەيدۇ نۇرىيۇ نې بۇ سەئىد.
قايسى بىر تاپىپ ئىدى ئىركەن بۇ جاھ،
قەسرۇ بوستاندا بۇ خەيلۇ سىپاھ.
نەقش چۇن كۆڭلۈمگە سالدى بۇيلە تاب،
بۇ مەھەلدە ئول ئىشەك بەردى جەۋاب.

چۈن جەۋابىم تاپتىم تاندا قىلىم كېرەك،
بائىسى بۇ ۋەجدىم ئېردى ئول ئېشەك».
شەيخىم ئەيلەپ ئېشەك فەريات ئاڭا،
بۇيله يەتسە نەيلەگەي ئىرشات ئاڭا.
جاھ ئول بولغايكى ئەيله پ ۋەجدى ھال،
باشىدىن يەلدەك چىقارغاي ئول خەيال.
ئۇيله ئىنسان ئەھلىدىن كەلگەي بۇ ئىش.
كىمكى ئول مەنسەبدۇرۇر، بىلگەي بۇ ئىش.
يوقسە بىر مەغرۇرۇ دونۇ بۇلۇڭۇس،
بۇ بىيىك دەۋلەتقە يەتمەس دەستى رەس.

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يەنە بىر سايىل دېدى: «كەي مۇھتەرەم،
بۇ مەھەل يولغە قاچان قويسە قەدەم.
ئۆزنى مەشغۇلمۇقىدىن نې شاد ئېتەي،
يەتسە غەم، ئۆزنى نە نەۋئ ئازاد ئېتەي.
نې قىلايكىم كۆڭلۈمە يەتكەي سۇرۇر،
كىم ماڭا ئاندىن دەمى يەتكەي ھۇزۇر».

ھۇدھۇنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «ئۆزنى گەر شاد ئەيلەدىڭ،
ھەر سەفەت قايغۇدىن ئازاد ئەيلەدىڭ.
ئۆزنى ئانىڭ يادىغە مۇئتاد قىل،
بولماغاي خۇشراق خىرەد ئىرشادىدىن.
ئاندىن ئايرۇ ئەيشدىن غەم ياخشىراق،
سوردىن يۈز قاتلا ماتەم يەخشىراق.
شادلىغ ئىستەرسەن ئانى ياد قىل،
غەمكى ئاندىن يەتسە بىلگىل شادلىق،
شادلىغكىم، ئېرمەس ئانىڭ يادىدىن،
ھەر بەلىيەت قەيدىدىن ئازادلىق.»

ھەزرەتى خاجە ئەبدۇللاھ ئەنسارى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

خاجە ئەبدۇللاھ ئەنساريكى ئەقل،
ئەيلەيەلمەس مىڭ ئىشىدىن بىرنى نەقل.
دېدىكىم: «ئولدۇر كۆڭۈلنىڭ خۇشلۇغى،
يادىدا جاناندىن ئۆزگە بولماغاي.
ھەر كۆڭۈل مۇنداقدۇر، ئانى بىل كۆڭۈل،
فەقر يولىدا كەرامەۋەشلىغى.
يوقسە بەھرۇ كان ئېسە، ئاندىن تۆگۈل.
كىم كۆڭۈلدە ئاندىن ئۆزگە بولماغاي،
كۆڭۈل ئولدۇركىم ئاڭا مەسكەندۇر ئول،
يوقسە گۇلشەن بولسە ھەم گۇلخەندۇر ئول».

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سايىل دېدى: «كەي بەختيار،
نې تىلەي ئاندىن قىلىپ زاھىر نىياز.
چۈن ئانىڭ ئۇقبىنى قىلدىم ئىختيار،
ئاندىن ئىستەر نېچەنى ئەۋۋەل بىلەي،
ناگەھان ۋەسلىغە بولساڭ سەرفەراز،
ۋەسلىغە بەتكەن زەمان ئاندىن تىلەي».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي شىئارىڭ خاملىغ،
ھۇش ۋاددىسىدا بىئارامليغ.
چۇن ساڭا ئول مەقسەدىڭ مەقسۇد ئېرۇر،
ئاندىن ئۆزگە بارۇ يوق نابۇد ئېرۇر.
چۇن مۇيەسسەر بولدى مەتلۇبىڭ سېنىڭ،
كىردى ئاغۇشىڭغە مەھبۇبۇڭ سېنىڭ.
تا يىراقسەن كۆڭلۈڭە ئولدۇر ھەۋەس،
جانىڭە يوق ئاندىن ئۆزگە مۇلتەمەس.
ئەمدىكىم تاپتىڭ قىلىپ قەتئى فىراق،
ئىستەمەك نې بولغاي ئاندىن يەخشىراق.
ئولدۇرۇر چۇن تەن بىلە جاندىن مۇراد،
ئاندىن ئۆزگە نې بولۇر ئاندىن مۇراد.
تاپماچ ئانى غەيردىن كۆڭلۈڭنى ئۈز،
بارۇ يوقۇڭنى ئانىڭ ئىشقىدا تۈز.

ھەزرەتى شەيخ بۇ سەئىد خەززاز رەھمەتۇللاھ ئەلەيھنىڭ ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

بۇ سەئىد ئول غەرقى دەريايى ۋۇسۇل
ۋەسل باغى گۇللارىنىڭ گۇلشەنى.
كىم ئانىڭ ۋەسفىدە ئاجىزدۇر ئۇقۇل.
ئول تەلەب ئەھلى ئارا خاموش ئىدى،
ئولكى زاتىغە لەقەب خەززاز ئىدى،
كۆڭلى ۋەھدەت جامىدىن بىھۇش ئىدى.
تۈنۈ كۈن مەتلۇب ئىلە ھەمراز ئىدى.
ئەل دۇنيا قىلىغاندا ناگەھ سالسە كۆز،
ھەككەدە بىر كۈن دۇنيا ۋەقتىدە خەيل،
ئاغزىغە گاھى كېلۈر ئېردى بۇ سۆز:
قىلدىلار ھەقدىن مۇراد ئىستەرگە مەيل.
«كىم ئىلاھا، ھەرنە خەلق ئەيلەر تەلەب،
ئول خەلايىق ئەۋلىيائۇللاھ ئىدى،
مەن تاپىپەن چەكمەيىن رەنجۇ تەئەب.
بارچە ھەق ئەسرارىدىن ئاگاھ ئىدى.
سەنكى ئەل مەتلۇبىسەن، مەن تاپمىشەم،
بارچەسى تەقۋىيۇ تائەت ئەيلەبان،
ئىستەمەكدىن لاجەرەم كۆز ياپمىشەم.
ھەقنى ئىستەرگە مۇناجات ئەيلەبان.
سەندىن ئايرۇ چۇن ئەمەسمەن بىر نەفەس،
يۈزنى سۈرتۈپ بارچە بەيتۇللاھغە،
ئاغزالىغ ئىستەپ ئول دەرگاھغە.
مەن چۇ ۋەسلىڭ بىرلە تاپمىشمەن كۇشاد،
لېك ئول سىررى ھەقايىتى مەخزەنى،
بۇ تەلەب ئەھلىغە ھەم بەرگىل مۇراد».

يەنە بىر قۇشنىڭ ھۇدھۇددىن سۇئالى

يانە بىر سائىل دېدى: «كەي ئىلىم كىشە،
تۇھفەئى ۋاجىبدۇرۇر بەھەد نەفىس.
بۇ سەفەرىكىم كۆڭلۈمنى قىلدى رېش.
شەھنى كۆرمەك تۇھفەئى مەقبۇل ئىلە،
قەتئ ئېتىپ شەھ بەزمىغە بولساق ئەنىس،
بىزنى ئاندىن ئاگاھ ئەت مەئقۇل ئىلە».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشقە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي سەۋالىڭ خۇبدۇر،
بىر نېمە تاپقىلكى نايابۇ ئولغاي ئول،
تۇھفەڭىم شاھ ئالىدا مەرغۇبدۇر.
يوقكى ئەھلى دۇررى سىراب ئولغاي ئول.

باردۇر ئول مەخزەندە نەقدى بەيسىاب،
پۇر ئەسەرلىغ ئاھۇ غەم پەرۋەرد ئېرۇر.

دۇررى گەۋھەرغە خۇد ئاندىن نې ھېساب.
بارگاھى ئىززۇ ئىستغنادۇر ئول،

ئول مەلائىك تائەتى تەقۋاسىدۇر،
يۇز تۇمەنمىلك ئەرشدىن ئەئلادۇر ئول.

پاكرەۋلەرنىك شەرىف ئەنفاسىدۇر.
ئاندا كۆپدۇر ئىززۇ ئىستغناۋۇ ناز،

زۇھد ئەھلىدىن ئىبادەت ئاندا كۆپ،
ئولكى يوقتۇر ئول ئېرۇر ئەجزۇ نىياز.

جەۋھەرى تەقۋىيۇ تائەت ئاندا كۆپ.
سەن ئۆزۈڭ بىرلە نىيازۇ دەرد ئېتىپ،

ئەنبىيادىن ھەم رىيازەت بىئەدەد،
جىسمۇ زارۇ جان غەم پەرۋەرد ئېتىپ.

ئەۋلىيادىن ھەم ئىبادەت بىئەدەد.
كىم بۇ تۇھفە يوقتۇر ئول دەرگاھدا،

ھەر نېكىم ئاندىن شەرىف ئولماس گۇمان،
نې تىلەر ئەجزۇ زەبۇنلۇغ شاھدا.

ئول ھەماندۇر ئاندائۇۇ تۇفراغ ھەمان،
ئاندا يەتكۈر سۇز ئىلە دەردۇ فەنا،

لېك ئاندا تۇھفە سوزۇ دەرد ئېرۇر،
ئىستەر ئېرسەڭ قىلمە ئۆزنى ئاشنا.

بىر شەھريارنىڭ ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

شەھر ياری بار ئىدى شەملەرغە شاھ،
سىككەئى رىئايەت سوقۇلدى ئاتىغە.

ئالەم ئەھلى باشىغە زىللى ئىلاھ.
ئاتلانىپ بىر كۈن تەماشا قىلغالى،

تاجى مەھرۇ ئاندا كەۋكەبدىن گۇھەر،
كۆڭلى مۇلكى سەيرىدىن ئاچىلغالى.

مۇلكى خاۋەر ھەددىدىن تا باختەر.
كىردى ئافەت سالغالى مەيدان ئارا،

بار ئىدى بىر ئوغلىكىم چەرخى كۇھەن
سالدى گەردۇن سەيرىنى جەۋلان ئارا.

كۆرمەمىش ئېردى ئانىڭدەك سەرۋىبەن.
ئات سالىپ مەيداندا چەۋگان ئويىنادى،

ھۇسن ئەۋجى ئۆزرە تابان ئەختەر ئول،
خەلق باشىن گۇيى ئېتىپ، جان ئويىنادى.

لۇتف دۇرجى ئىچرە رەخشان گەۋھەر ئول.
قايسى جانىبكىم تەكاۋۇر سۇردى تىز،

ھەم سەباھەت شامىدا شەمئى تىراز،
شەھر مۇلك ئەھلىغە سالدى رۇستەخىز.

ھەم مەلاھەت گۇلشەنىدە سەرۋىناز.
كۆرگەن ئەل دىۋانەئى زار ئولدىلار،

شاھ ئانى ئاسراپ نىھانى قەسر ئارا،
ئىشق دامىغە گىرىفتار ئولدىلار.

ھۇسنىدىن ئوت تۇشمەسۇن دەپ ئەسر ئارا.
ئافەتى سالىپ ئۇلۇسقە بەس ئەزدىم،

دەھر ئارا ئافەت تۇشەرنى چاغلابان،
ياندى گۇلشەن ساری ئانداغكىم نەسىم.

ئايلانىپ تۇشمەك يولىنى باغلابان.
شەھر خەلقى شورىشۇ غەۋغا چېكىپ،

ئول قىلىپ گۇلشەن ھەرىمىدە مەقام،
ئىشقىدىن فەريادۇ ۋاۋەيلا چېكىپ.

باغ ئارا تاۋۇسدەك ئەيلەپ خىرام.
قالمايىن ئانى ئېرىشتىلەر بارى،

شەھ چۇ چىقماقدىن ئاڭا مانىئ بولۇپ،
قەسر باغىغە يېتىشتىلەر بارى.

ئول چەمەندە ئەيش ئىلە قانىئ بولۇپ.
شاھ زالىم ئەيلەبان مۇلكىن خەراب،

ناگەھان چەكتى ئەجەل جامىنى شاھ،
تۇشتىيۇ قىلدى خەلايىقغە ئىتاب.

تەختىنى شەھزادە قىلدى جىلۇگاھ.
«كىم بۇ غەۋغا ئەھلىنى ھەر يان سۇرۇڭ،

خۇتبەئى دەۋلەت ئوقۇلدى ئاتىغە،
كەتمەگەنلەرنى جەزاغە يەتكۈرۈڭ.

نەچچە سۇردىلەر، خەلايىق كەتمەدى،
سەئىيە كۇشىش ئاندا كۆپ سۇد ئەتمەدى.
شەھەر خەلقى سەر بەسەر مەجنۇن بولۇپ،
بەلكى مەجنۇندىن داغى ئەفزۇن بولۇپ.
تۇنۇ كۇن ئاشۇفتەۋۇ ئالۇفتەۋار،
تۇتتىلار شەھ باغى دەۋرىندە قەرار.
شەيخ شابۇ رىندۇ زاھىد خاسۇ ئام،
قىلدىلار ئىشقۇ جۇنۇن كويىن مەقام.
شەھ چۇ ئەلنىڭ سەئىب كۆردى ھالەتىن،
غالىب ئۆز ھالىغە داغى ھەيرەتىن.
كۆردى بۇ غەۋغانىكىم، پايانى يوق،
چارە قىلماغلىق ئاڭا ئىمكانى يوق.
ئول خەلايىق ساری پەيغام ئەيلەدى،
بىر كىشىدىن بۇيلە ئېتىلام ئەيلەدى:
«كىم، بۇلاركىم ئىشقىمە مەغلۇب ئېرۇر،
ھەر بىرى بىر شۆەغە مەنسۇب ئېرۇر.
ھەركىم ئۆز فەننىدە قىلسۇن ئىبتىمام،
ھىرفەسىدىن ئەيلەسۇن بىر ئىش تەمام.
يارلىغىم ئولغاندا ھازىر ئەيلەسۇن،
ھەركىم ئۆز فەزلىنى زاھىر ئەيلەسۇن.
كۆڭلۇمە خۇش كەلسە ھەركىمنىڭ ئىشى،
ئالىمە بولسۇن مۇلازىم ئول كىشى.
ئانى ئۆز بەزمەم ئارا دەمساز ئېتەي،
سۇھبەتىمدە ھەمدەمۇ ھەمراز ئېتەي.
دىلىپسەندىم بولماسە، بويىنىن ئۇزەي،
كۆپ ئۇقۇبەت بىرلە قىنلەر كۆرگۈزەي».
بۇيلە ھۇكىم ئەتتى چۇ شاھى زۇلىم فەن،
تۇشتى ئۇششاق ئەھلىغە بەھەد مىھەن.
ئەل بولۇپ بۇ ۋەئىدەغە ئۇممىدۋار،
ئىشلارى كەيىنچە تۇتتىلار قەرار.
كېچە ـ كۇندۇز سەئىي ئىتىپ ئەل سەر ـ بەسەر،
ئەھلى فەزل، ئەھلى ئىلىم، ئەھلى ھۇنەر.
بارچە ئىشدىن ئۆزنى مەغرۇر ئەتتىلەر،
شەھ بۇيۇرغان ئىشغە مەشغۇل ئەتتىلەر.
باردى ئالىم نۇسخە تەسنىف ئەتكەلى،
كەتتى مۇتريب سەۋت تەئىلىم ئەتكەلى.
شائىر ئەتتى مەدھ گۇستەرلىك ئەيان،
كىم ئاڭا قىلغاي نەزەر شاھى زەمان.
سۇردى مۇنشى ۋەسفى ئۆزرە خامەنى،
كىم پىسەند ئەتكەيمۇ شاھ ئول نامەنى.
زەرگەر ئولتۇردى ئەيلەپ ھۇنەر،
كىم ياساغاي شاھغە لايىق كەمەر.
جامە بافت ئاماده قىلدى كارگاھ،
قىلغالى زەربەفتنى كەيمەككە شاھ.
ئاشكارا ئەيلەدى نەججار تەخت،
توختاغاي دەپ ئاندا شاھى نىكبەخت.
ئەيلەدى قەۋۋاس ئۆزدن سەنئەتقە بەند،
شاھغە تۇشكەيمۇ دەپ ئول دىلپىسەند.
ئوقچى ئەيلەپ ئۆزنى مەھنەتقە ئەسىر،
كىم بۇ شايەد شاھغە، تۇشكەي دىلپەزىر.
ھاسىلا ئول شەھىر ئېلىدىن خاسۇ ئام،
ئۆز ئىشىگە ھەر بىر ئەيلەپ ئىتىمام.
كىم بۇ شايەد شاھغە، تۇشكەي قەبۇل،
تا مۇرادىغە ئانىڭ بولغاي ھۇسۇل.
گەرچە كەلسە ئالىغە رەنجۇ تەئەب،
بولغاي ئول كامۇ مۇرادىمغە سەبەب.
بىر كېچە ئىشرەتگەھىدىن چىقتى شاھ،
خەلقىنىڭ كارىغە ئەيلەي دەپ نىگاھ.
بىر ـ ئىكى مەھرەم نەدىمى بىرلە ئول،
تۇتتى شەبرەۋلەر كەبى شەھر ئەچرە يول.
تا ئول ئەل ئەھۋالىغە سالغاي نەزەر،
بارچەنىڭ سەرۋەقتىغە قىلغاي گۇزەر.
قايسى بىر ئىشكەكى قىلدى ئىلتىفات،
دېدى كۆڭلىدە شەھى ئالىي سىفات:
«كىم بىزىڭ مەخزەندە بۇ ئىش باردۇر،
بەلكى مۇندىن ياخشىراق بىسيار دۇر».
تاكى يەتتى بىر غەربىي زارغە،
ئاشقۇ ئازۇردە دىل ئەفكارغە.
ئانى قىلغان ئىشق جاندىن نائۇمىد،
ھەجر پەيداۋۇ نىھاندىن نائۇمىد

باغرىنىڭ خۇنابىنى ئول ئاتەۋان،
كۆز يولىدىن ھەر تەرەف ئەيلەپ رەۋان.
قان بىلە تۇفراغ ئارا، كۆڭلىدە تاب،
نەم بەسمىل قۇشدەك ئەيلەپ ئىزتىراب.
ھەر دەم ئۆزگە نالەۋۇ ئەفغان تۇزۇپ،
نالەۋۇ فەريادى ئەل كۆڭلىن بۇزۇپ.
ئىشق تىغى خەستە كۆڭلىن چاك ئېتىپ،
كۆڭلىن ئۆزلۈك مەھنەتىدىن پاك ئېتىپ.
ئىشق جەۋرىدىن چېكىپ رەنجۇ ئەنا،
كىم ۋۇجۇدىن ئەيلەبان مەھزى فەنا.
بۇ فەنا تۇفراققە ئەيلەپ پايبەست،
ھەر سەرى مويىغە سالىپ يۇز شىكەست.
دەپكى: «ئۆز فەنىدە ھەر ئاشۇفتە ھال،
كۆركۈزۈپ ئەينى مەھارەتىدىن كەمال.
تاڭلا شەھ بەزمىنى ئەيلەپ جىلۋەگاھ،
ھەر بىرىگە لۇتفلار كۆركۈزسە شاھ،
ماڭاكىم يوق تۇھفەئى جۇز ئاھۇ دەرد،
نەيلەپ ئولغايمەن ئۇلارغە ھەمنەبەرد.
لۇتف بولسە يا سەياسەت شاھدا،
كىم ماڭا يول بەرگەي ئول دەرگاھدا.
ئۆزنى لايىق لۇتفۇ ئىھسانغە دېمەن،
بەل سەياسەت قىلغالى ھەم ئەزرەمەن.
كاشكى تىغى سەياسەت سۇرسە ھەم،
ئۆز قىلىچىن بويىنۇمە يەتكۈرسە ھەم.
ئۇمىدىن مۇنچە شەرەف بەسدۇر ماڭا،
كام مۇندىن ئۆزگە ئىھرەمستۇر ماڭا.
لېك چۇن يوق مەندە ئانچە ئېتىبار،
قەتلىغە داغى ئۇمىدىم قايدا بار.
ۋايكىم، مۇھلىك ئىھرۇر دەردۇ غەمىم،
ئاندىن ئۆز ھالىمغە بولمىش ماتەمىم».
شاھ كۆركەچ بۇ غەرىب ئەھۋالىنى،
بۇ غەرىبى زارغە بۇ ھالىنى.
كۆڭلىگە ئەيلەپ ئەسەر مىھر ئەتتى فاش،
كىردى ئول ۋەيرانغە ئانداغكىم قۇياش.
لۇتف كۆركۈزدىيۇ كۆڭلىن ئاۋلادى،
بەلكى زۇھمن جىسم ئۆيىدىن قاۋلادى.
ئاشقۇ بىچارە كۆركەچ بۇيلە ھال،
غايەتى ھەيرەتدىن ئولدى گۇڭگۇ لال.
قىلدى ئول ھالەتدىن ئەيلەپ كۆڭلى غەش،
مىھمان ئالىدا جانىن پىشكەش.
بەل بۇ نەۋئ ئۆلمەكنى جاندىن ياخشىراق،
مىڭ ھەياتى جاۋىدانىدىن ياخشىراق.
بۇيلە ئۆلمەك ئادەمغە بەرسە دەست،
ئادەم ئېرمەس جانغە بولغان پايىمبەست.
قىلدى ئانى ئىشق ئارا دىل دەردى سوز،
رۇھى شەمئىن مەشئەلى كەتتى فىرۇز.
ئەشكۇ كۆيمەك شەمئىنى ھەر تىيرە شام،
كۆركى، ئەيلەر مەھرغە قايىم مەقام.
فانىيا، ئىستەر ئېسەك مەقسەدكە يول،
ئاھۇ سوزۇ دەرد ئىلە خۇرسەند بول.

يەنە بىر قۇشنىڭ سۇئالى ھۇدھۇددىن

يەنە بىر سايىل دېدى: «ئەي پاك قۇش،
راھبەرلىك فەننىدە چالاك قۇش.
بوادى بۇ يول شىددەتى ھەددىن فۇزۇن،
تەۋلى ئانىڭ ھەددۇ غايەتىدىن فۇزۇن.
بۇ بەلا دەشتىن قاچان قەتئ ئەتكەمىز،
ئەسلى مەنزىلغە نە يەتلىغ يەتكەمىز؟
بىزنى بۇ ئېشىدىن خەبەردار ئەيلەگىل،
سۇرئەتۇ ئارامىن ئىزھار ئەيلەگىل.
شەرھ قىل ئاغاز ئىلە ئەنجامىنى،
ئەۋۋەل ئەمگەك، سوڭرە ئەيشۇ كامىنى».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئول قۇشغە

دېدى ھۇدھۇدكىم: «ئايا رەھرەۋ رەفىق،
بۇ سەۋالىڭ ۋاقىئ ئولدى بەس دەقىق.
چۇن سورارسەن بۇ سەفەر كەيفىيەتىن،
مەنزىلۇ ۋادى نەشاتۇ شددەتىن.
كىم نەچە، ۋادىيۇ مەنزىلدۇر بۇ يول،
ئەمدى مەن شەرھ ئەيلەيمن، سەن ۋاقىف ئول.
ئالدىمزدا يەتتى ۋاديدۇر ئەزىم،
ھەر بىرىدە بىرەدۇ ئەندازە بېيم.
لېك ھەر ۋاديدا مەنزىل بېشسا ب،
كىم ھىسابىدىن قىلۇر تەبئ ئىجتىناب.
يەتتى ۋادى ئەسلى مەنزىللەر فۇرۇئ،
ئەيلەلى ئول ئەسلى شەرھىغە شۇرۇئ.
ۋادىئ ئەۋۋەل — تەلەب ۋادىسىدۇر،
باشلاغان ئەۋۋەل شەرەف مەئۇسىدۇر.
ئىشق ۋادىسىدۇر ئاندىن سوڭرە بىل،
ئول ئوت ئىچرە بارۇ يوقنى ئۆزتەگىل.

تەلەب ۋادىسىنىڭ سىغەتى سالىك راھنەۋەرد تا تەلەب ۋادىسىن قەتئ قىلماي ئىشق ۋادىسىغە قەدەم قويالماس

چۇن تەلەب ۋادىسىغە قويدۇڭ قەدەم،
ئالگە ھەر دەم كېلۇر يۈزمىڭ ئەلەم.
ھەر دەم ئاندا يۈز مەلامەت يۈزلەنۇر،
ھەر نەفەس مىڭ سەئب ھالەت يۈزلەنۇر.
ئىستەمەك رەنجى كۆڭۈلنى زار ئېتەر،
تاپماماغلىق روھنى ئەفكار ئېتەر.
جاننى كۆيدۈرمەك بولۇپ مەھرۇملۇغ،
ۋەسلىنىڭ مىئادى نامەئلۇملۇغ.
رەنجۇ كۇشىش سانچىلان جىسمىڭغە نىش،
دۇررى نايابىنى ئەيلەبان جىسمىڭنى زىش.
ئىستەبان تاپماي دۇرى نايابنى،
مۇنداۋۇر تەرك ئەيلەمەك ئەسبابنى.
مالۇ مۇلكەت ھەر نېچۇر سالىككە بەند،
چار تەكبىرى فەنا ئۇرماق بەلەند.
ھەرنىكىم غەيرى تەلەبدۇر تاشلاماق،
ئۆزنى مەقسەد مەنزىلىغە باشلاماق.
قالماسا ئالەم مەتائىدىن جىھات،
ئۆزگە نەۋئ ئولغاي ساڭا ئول دەم سىفات.
گەنجدىن يەتكەي ئەسەر ۋەيرانەگە،
زات نۇرىدىن يارۇغلۇق جايىگە.
ئول يارۇغلۇق شەۋق ئوتىن تىز ئەيلەگەي،
كىم تەلەب رەخشىن سەبۇكخىز ئەيلەگەي.
ئۆزدە تاپغايسەن تەلەبنى بىرگە يۈز،
تاغلار بولغاي سېنىڭ ئالىڭدا تۇز.
جانىگە يەتكەي تەلەبنىڭ راھەتى،
قالماغاي رەنجۇ تەئەبنىڭ شىددەتى.

دۇرغە، تاپغان سايى كۆڭلۈڭ خاسلىق،
بولغاي ئاسانراق ساڭا غەۋۋاسلىق.
لەمئە كۆرگۈزگەن سايى مېھرۇ ۋىسال،
ئەيلەگەي شامىلىڭ سەھەرغە، ئىنتىقال.
ئالىڭ، كەلسە ئەگەر پەلى دەمان،
كۆرگەسەن پەششە ھەماندۇر ئول ھەمان.
گەر يولۇڭنى تۇتسە يۇز شىرۇ پەلەك،
بولغاي ئالىڭدا نەچۇككەم مۇرى لەك.

ئەژدەھادىن يەتمەگەي كۆڭلۈڭگە رەنج،
ئۇيلە بولمىش بولغاي ئول مەشئۇم گەنج.
كۇفرۇ ئىمانىڭغە ئۇرغايسەن ئىلىك،
بۇ تەمەئىددىكىم ئاچلغاي بىر ئىشىك.
چۈن ئىشىك ئاچىلدى نې كۇفرۇ نې دىن،
ئىچكەردى كىرگەچ قۇتۇلدۇڭ بارچەدىن.
كۇفرۇ ئىمان راھرەۋغە كىش ئەمەس،
ئەسل يولدا بەند راھى پىش ئەمەس.

بىر پادىشاھنىڭ ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

پادىشاھى بار ئىدى گەردۇن جەناب،
مەخزەنۇ گەنجى سپەھدەك بىنىساب.
بار ئىدى ئول شەھغە بىر زىبا ئوغۇل،
بولغۇدەك شەھلەر ئانىڭ ئالدىدا قۇل.
مەئرى خاۋەر ھۇسن ئارا شەرمەندەسى،
كويى تۇفراغى ئۆزە ئەفكەندەسى.
سەرۇ ئانىڭ نەخلى قەدىغە سايەدەك،
ئاي ئۇزارى مەئرىغە پەرايەدەك.
ھەم قۇياشدەك ھۇسن ئارا ئافاقگىر،
ھەم قەمەردەك ئۆڭ بىلە گەردۇن سەرىر.
كۆزى بىر باقماقغە ئالەمنى بۇزۇپ،
ئىشىق ئېلىگە ئۆزگە ئالەم كۆرگۈزۇپ.
جان ئالىپ لەئلى تەكەللۇم ئەيلەسە،
جان بەرىپ لېكىن تەبەسسۇم ئەيلەسە.
ئاشقى شەيداسى ئانىڭ ئالەمى،
ئالەم ئەھلى قەتلىدىن كۆرمەي غەمى.
كافىرۇ ئۆسرۈك كۆزىن سالىپ مۇدام،
دىنۇ ئىمان ئەھلى ئىچرە قەتلىئام.
ئوت يالىندەك رەخشىن ھەريانكىم سۇرۇپ،
ئوت چاقىن بىرلە جەھانىنى كۆيدۇرۇپ.
ئالەم ئەھلى ۋالەۋۇ شەيدا ئاڭا.
لېك مۇفرىت نازۇ ئىستىغنا ئاڭا.
كۆز ئۇچىدىن خەلق سارى چۈن باقىپ،
زۇلم تىغىدىن تۇمەن مىڭ قان ئاقىپ.

ئۆلسەلەر ئالەم ئىلمى پەرۋاسى يوق،
بەلكى ئەيلەپ قەتل ئىستىغناسى يوق.
كويىدا يول تاپمايىن پەيكى نەسىم،
ئاندا ئەسمەكدىن ئانىڭ جانىغە بىم.
گۈلشەنى سارى ئېسە ئالماي شەمال،
كىم تاپىپ ھەر بەرگى گۈلدىن گۈشمال.
بىر كۈن ئول سەھراغە يۇردى ئاتلانىپ،
يانغالى سەھرا فەزاسىن ئايلانىپ.
يۇز تۇمەن مەجنۇن ئىدى دەشتئۆزرە زار،
بارچە ئىشقى شىددەتىدىن بىقەرار.
لېك ئانىڭ سارى باقارغە زەھرە يوق،
ئۆزگە جانىبدىن نەزەرغە بەھرە يوق.
ۋەسلىغە تالىب ۋەلى ياخشى ـ ياماڭ،
تاپماغى لېكىن كىشىگە يوق گۇمان.
ناگەھان شەھزادەئى فەرخۇندە فەر،
سالدى ئول سەھراداغى ئەلگە نەزەر.
كۆزى تۇشتى ئىككى زارۇ خەستەغە،
ئىشق زەنجىرى بىلە پابەستەغە.
ھۇكم چاۋۇشلارغە قىلدىكىم: «يۇرۇڭ،
ئول ئىكى دىۋانەۋەشنى كەلتۇرۇڭ».
سۇردى چۈن دەۋلەتسەرا ساری كەمەندە،
بولدىلا ھازىر ئول ئىككى مۇستەمەند.
ئول بىرىن مەھبۇسى زىندان ئەيلەدى،
بۇ بىرىن ئالىدا سەگبان ئەيلەدى.

ئول بولۇپ بەندىلەر ئىچرە پايبەندە،
بۇ بولۇپ زەنجىرلەرنىڭ مۇستەمەندە.
بۇ بەلىيەتتە ئىدىلەر مۇددەتنى،
تارتار ئىبرىدىلەر بۇ يەكلىنغ شىددەتنى.
دەردمەندى ئەيلەدى بىر كۆن سۇئال
كىم: «نېدۇر سىزكە بۇ مەھنەت ئىچرە ھال»؟
بۇ دېدى: «مەھنەت دېگەن قايسى بولۇر،
كامۇ راھەتدۇر، مەشەققەت نې بولۇر.
مەنكى ئىشقىن كۆڭلۇم ئىچرە تولغالى
رازى ئىبرىدىم كويىدا ئىت بولغالى.
گەرچە ئىتلارغە مۇلازىم بولمىشەم،
لېيك ئول خەيل ئۆزرە ھاكىم بولمىشەم».
ئول دېدىكىم: «ئىشق ئېتىپ كۆڭلۇمگە زور،

رازى ئىبرىدىمكىم مەقامىم بولسە گور.
گەرچە ھالا بەند ئارا مەن ئۇستۇۋار،
ۋەسلىدىن كۆڭلۇم ئىبرۇر ئۇممىدۋار».
بۇ ھېكايەتلەرنى شاھى مەھچەبىن،
ئىشتۇر ئىبردى نېھان ئەيلەپ كەمىن.
چۇن تەلەبدە بۇيلە سادىق ئىبرىدىلەر،
ئىشق تەۋرىدە مۇۋافىق ئىبرىدىلەر.
مۇنبەسىت بولدى شەھى خۇرشىدۋەش،
كۆڭلىگە سۆزلەر بەغايەت كەلدى خۇش.
فەھم چۇن قىلدى بۇ ئىخلاس ئەيلەدى،
ئول ئىكەۋنى مەھرەمى خاس ئەيلەدى.
چۇن تەلەبدە سىدقىدىن ئىبردى ئەسەر،
ئاقىبەت بۇ نەۋئ تاپتىلار سەمەر.

ئىشق ۋادىسىنىڭ سەپەتى، تالىبى سادىق تا ئىشق مۇھەببەت ۋادىسىدىن قەتئ ئەتمەي، مەئرىفەت ۋادىسىغە قەدەم قويالماغاي

چۇن تەلەب ۋادىسىنى قىلدىڭ تەمام،
قويغۇڭ ئول دەم ئىشق ۋادىسىغە گام.
ئىشق كەلدى مەشئەلى گىتتى فىرۇز،
دېمە مەشئەل، شۇئلەئى ئافاقسوز.
ئىشق ئوتى ھەر خەسقە دەرخور بولماغاي،
ئوتقە لايىق جۇز سەمەندەر بولماغاي.
ئىشق ئارا پاكۇ قەلەندەرلىك كېرەك،
شۇئلە بەھرىدە سەمەندەرلىك كېرەك.
كۆيمەك ئىشدۇر ئاشقى دىۋانەغە،
شۇئلە ئىچرە ئۆيلەكىم پەرۋانەغە.
دېمە رەئنالار ئىشى فەرزانەلىق،
كۆپەلەك ھەددى ئەمەس پەرۋانەلىق.
جىلۋە ئەيلەر كۆپەلەك گۈللار ئۆزە،
تىغىللەرغە ھۇسن زىيىنىن كۆرگۈزە.
قايسى پەشمىن كىشىدىن دىۋانەدەك،
شۇپلەغە، ئۇرماق ئۆزىن پەرۋانەدەك.
كۆپەلەكدە گەرچە بولغاي رەڭگۇ خال،
بولماغاي پەرۋانە يەكلىغ سۇزۇ ھال.

رازى ئىبرىدىمكىم مەقامىم بولسە گور.
گەرچە ھالا بەند ئارا مەن ئۇستۇۋار،
ۋەسلىدىن كۆڭلۇم ئىبرۇر ئۇممىدۋار».
بۇ ھېكايەتلەرنى شاھى مەھچەبىن،
ئىشتۇر ئىبردى نېھان ئەيلەپ كەمىن.
چۇن تەلەبدە بۇيلە سادىق ئىبرىدىلەر،
ئىشق تەۋرىدە مۇۋافىق ئىبرىدىلەر.
مۇنبەسىت بولدى شەھى خۇرشىدۋەش،
كۆڭلىگە سۆزلەر بەغايەت كەلدى خۇش.
فەھم چۇن قىلدى بۇ ئىخلاس ئەيلەدى،
ئول ئىكەۋنى مەھرەمى خاس ئەيلەدى.
چۇن تەلەبدە سىدقىدىن ئىبردى ئەسەر،
ئاقىبەت بۇ نەۋئ تاپتىلار سەمەر.

بارچە قۇشنىڭ ئاتى بۇلبۇل بولمادى،
تا ئەزەلدىن ئىشق ئارا كۆل بولمادى.
كۆيمەگەن ئىشق ئىچرە ئىبرمەس پاكباز،
ئاشىق ئىبرمەس ئولكى ئىبرمەس جانگۇداز.
شاد ئىبرۇر ئىشق ئەھلى ئۆرتەنمەك بىلە،
بولماغاي بۇ شۇۋە ئۆرگەنمەك بىلە.
ئىشق ئىبلىنىڭ ئوتى كەلدى خانەسوز،
ئۇيلەكىم ئەۋدەر دەمى ۋەيرانەسوز.
فەرد ئەمەس ئۇششاق كۆڭلى ئاھدىن،
نې چىقار جۇز دۇد ئاتەشگاھىدىن.
ئالەم ئۆرتەر ئىشقىدىن تۇشكەن يالىن،
سوزناك ئەتكەن ھەۋادىندۇر چاقىن.
ئىشق ئوتىغە ئاشقى پاك ئۆرتەنۇر،
بەرقىدىن ئاندا غكى خاشاك ئۆرتەنۇر.
ئىشق سەرگەردانى ئىبرمەستۇر ئويۇن،
كىم ئىبرۇر جىسمىغە ئوت تۇشكەن قويۇن.
ئىشق ئارا لازىمدۇرۇر ئۆرتەنمەك - ئوق،
ئوت ئارا كۆيمەكدىن ئۆزگە چارە يوق.

ئىشق ئەۋجىدىن قايانكىم تۇشتى بەرق،
جاننى ئەيلەر شۇئلە سېلابىدا غەرق.
ئىشق بەرقى خانۇماننى كۆيدۈرۈر،
خانۇمان يوقكىم، جەھاننى كۆيدۈرۈر.
تەركى جان ئاشىققە ۋەرزىش ئاۋلاغىل،
يار ئۈچۈن ئۆلمەك كەمىن ئىش ئاۋلاغىل.
دېمە ئاشىق كۆڭلىنى ئاتەشزەدە.

كىم ئانى ئىشىق ئەيلەمىش ئاتەشكەدە.
كىم تۇشەر ئاتەشكەدە ئىچرە كېشى،
نې بولا ئالغاي جۇز ئۆرتەنمەك ئىشى.
كىمسە بولدى ئىشق ئارا تۇشكەندە ئوت،
ئوتقە نېكىم تۇشتى، بولدى ئول ھەم ئوت.
ئىشق ئۆرتەركىم سارىكىم ئايلانۇر،
كىم تۇشەر ئوت دەۋرەسىغە، ئۆرتەنۇر.

سەئىنىڭ ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

ئەسمەئى ھەج ساری ئېردى رەھنۇەرد،
كۆردى بىر مەنزىلى ئارا بىخارەۋەرد.
سەبزە بىرلە گۈل ئارا بىر چەشمە سۇ،
غۇلغۇلى ھەيۋان سۇيىدىن نۇكتەگۇ.
رەۋشەنۇ پاكىزە ئاشىق جانىدەك،
ئارىغ ئانىڭ دىدەئى گىريانىدەك.
ئەسمەئى ئول سۇ ياقاسىدا دەمى
ئولتۇرۇپ، يۇدى زەمىردىن غەمى.
تەبئى ئول مەنزىلدە كۆرگەچ ئىنتىقاش،
كۆردى چەشمە باشىدا بىر تەختە تاش.
ئاندا يازىلغانكى: «ئەي ئەھلى ھىجاز،
چارەسىن ئانىڭ چۇ بىلگەيسىز بۇ راز.
كىمسە بولدى ئىشق زارى نەيلەسۇن،
بولماسا سەبرۇ قەرارى نەيلەسۇن».
ئەسمەئى چەكتى قەلەم بىرلە دۇۋات،
يازدى ئول تەھرىرىنىڭ ئاستىغە پات:
«كىم بۇ ۋەرتە ئىچرە ئىستەر پاكلىك،
قىلماسۇن فاش ئەتكەلى بىباكلىك».
سۆز جەۋابىن بۇيلە چۇن ساز ئەيلەدى،
مەنزىلىدىن رەھلەت ئاغاز ئەيلەدى.
تاڭلاسى ئەيلەپ يەنە ئول يان گۇزەر،
ئول بىتىلگەن تاشقە قىلدى نەزەر.
كۆردىكىم ئول خەتنى، سۇرمىشتۇر قەلەم،
بۇرنايغى كاتىپ يەنە سۇرمىش رەقەم:
«كىم ئەگەر ئول ئاشىقى ئازۇردە چان،

بولسە پاكۇ تۇتسە ئىشقىن ھەم نىشان.
لېك ئول شەۋقى مۇھەببەت شىددەتى
تىز ئولۇپ، تاق ئولسە ئانىڭ تاقەتى،
ۋەسل بولسە ئىھتىياجى نەيلەسۇن،
تاپماسا بۇ ئىش ئىلاجى نەيلەسۇن؟»
ئەسمەئى كۆرگەچ بۇ مۇھلىك رازنى،
تارتتى كىلكىنى فۇسۇنپەردازنى.
يازدىكىم: «ئول ناتەۋانى دەردمەند
كىم ئاڭا ئىشق ئىچرە يازدىم بۇيلە پەند.
تاپماسا ئول پەند بىرلە ئىختىساس،
ئۆلسۇنۇ ئىشق ئوتىدىن بولسۇن خەلاس».
ناسەئى بىرەھم بۇ مۇھلىك جەۋاب،
يازىپ ئۆتتى چەشمەدىن ئەيلەپ شتاب.
بىر كۇن ئەيلەپ ئول نەۋاھىدا ھەيەل،
تاڭلاسى ئول يان يانا سۇردى جەمەل.
كىم يانا ئاشىق جەۋابىدىن ئاڭلاغاي،
بىدىلۇ غايىب خىتابىن ئاڭلاغاي.
كۆردى ئول چەشمە باشىدا بىدىلى،
ئىشق ئىچىدە ئۇمىدىن بەراسلى.
ئاشكارا پەيكەرىدىن زارلىغ،
رەڭگى ۋەسفىدە ئەيان بىمارلىغ،
خەلق كۆڭلىن بۇزغۇدەك جانى ئانىڭ،
ھەل بولۇپ ئىشق ئىچرە ئەشكالى ئانىڭ.
باشىن ئول تاش ئۆزرە ئول يەڭلىغ ئۇرۇپ،
كىم ئىكىسمىن بىر-بىرىدىن سىندۇرۇپ.

سۇ ساری تاش ئۇستىدىن باشى نىگۇن،
چىشمە سۇيىن قانى ئەيلەپ لالەگۇن.
ئول نەسىھەتكىم ئاڭا ناسىھ بەتتەپ،
بىدىل ئول سۆز بىرلە تەركى جان ئېتتەپ.
جانىنى ھىجران شىددەتىدىن قۇتقاردىپ،
ئىشق ئارا گويا ياتۇر ئۆزدىن بارىپ.
ئەسمەئى كۆركەچ بۇ ھالى بۇلئەجەب،
كۆڭلىگە سانچىلدى يۇز نىشى تەئەب.
جامە چاك ئەيلەپ، ئەمامە تاشلادى،
پەندى مەقتۇلغا، ماتەم باشلادى.

مەئرىفەت ۋادىسىنىڭ سەفەرى، ئاشىقى كامىل تا مەئرىفات ۋادىسىدىن قەتئ قىلماي، ئىستىغنا ۋادىسىغە يۇز كەلتۈرىلمەس

مەئرىفەت ۋادىسىن ئاندىن سوڭرە بىل،
دەشتى بىپايانلىغىن نەززارە قىل.
كىمكى بۇ ۋادىغا بولدى مۇتتەسىف،
تاپتى ئاندا ھاللارنى مۇختەلىف.
ۋادىسىدۇر يۇز تۇمەن مىلك ئاندا يول،
ئول بۇ بىر كەلمەي، ئانىڭدەككىم بۇ ئول.
ئىختىلافى جۇزۇ ئىلە كۇل مۇنىدادۇر
كىم تەرەققىيۇ تەنەززۇل مۇنىدادۇر.
يۇز تۇمەن رەھرەۋ كۆرەرسەن بىقەرار،
ھەر بىرى بىر يولنى ئەيلەر ئىختىيار.
ئۆز بارۇر يولغا، ھەربىر مۇفتەخىر،
يولنى ئەيلەپ ئۆز يولغا مۇختەسىر.
بۇ ئانى تۇتماي مۇسەللەم، ئول مۇنى،
ھەربىر ئۆزىن ئۆزگە كۆرمەي ئول بۇنى.
پەششە ئاندا رەھنەۋەردۇ فىل ھەل،
پەششە ئاندا تايمرۇ جىبرىل ھەم.
مۇساۋۇ فىرئەۋن ئاندا راھرەۋ،
بىل يەقىنكىم، بىردەك ئېرمەس بۇ ئىكەۋ.
مەھدىيۇ دەججالغا، يول مەزھەبى،
لېك تەك بولماي مەسىھا مەركەبى.
ئەھمەدۇ بۇ جەھل ئېتتەپ ئاندا زۇھۇر،
ھال كۆرمەيدۇر ئىدى مۇندىن قاتىغ،
نەۋھە بىرلە يىغلادى ئاچچىغ - ئاچچىغ.
كۆڭلىن ئول ئىش ئەسرۇ مەھزۇن ئەيلەدى،
چاك ئېتتەپ يەر، ئانى مەدفۇن ئەيلەدى.
چۇن شەھىد ئېردى ھالاك ئولغان بەدەن،
جىسمىغە قانلىغ لىباس ئولادى كەفەن.
فانىيا، ئىشق ئىچرە فانى بۇيلە بول،
بولماسا سەبرۇ شىكىبىلىك، بۇيلە ئۆل.
كىمكە بۇ ئۆلمەك نەسىب ئەتسە خۇدا،
يۇز تۇمەن جان بۇيلە ئۆلمەككە فىدا.

مەئرىفەت ۋادىسىن ئاندىن سوڭرە بىل،
دەشتى بىپايانلىغىن نەززارە قىل.
كىمكى بۇ ۋادىغا بولدى مۇتتەسىف،
تاپتى ئاندا ھاللارنى مۇختەلىف.
ۋادىسىدۇر يۇز تۇمەن مىلك ئاندا يول،
ئول بۇ بىر كەلمەي، ئانىڭدەككىم بۇ ئول.
ئىختىلافى جۇزۇ ئىلە كۇل مۇنىدادۇر
كىم تەرەققىيۇ تەنەززۇل مۇنىدادۇر.
يۇز تۇمەن رەھرەۋ كۆرەرسەن بىقەرار،
ھەر بىرى بىر يولنى ئەيلەر ئىختىيار.
ئۆز بارۇر يولغا، ھەربىر مۇفتەخىر،
يولنى ئەيلەپ ئۆز يولغا مۇختەسىر.
بۇ ئانى تۇتماي مۇسەللەم، ئول مۇنى،
ھەربىر ئۆزىن ئۆزگە كۆرمەي ئول بۇنى.
پەششە ئاندا رەھنەۋەردۇ فىل ھەل،
پەششە ئاندا تايمرۇ جىبرىل ھەم.
مۇساۋۇ فىرئەۋن ئاندا راھرەۋ،
بىل يەقىنكىم، بىردەك ئېرمەس بۇ ئىكەۋ.
مەھدىيۇ دەججالغا، يول مەزھەبى،
لېك تەك بولماي مەسىھا مەركەبى.
ئەھمەدۇ بۇ جەھل ئېتتەپ ئاندا زۇھۇر،
بۇ تۇشۇپ زۇلمەتتەۋۇ ئول غەرقى نۇر.
دەئب ئاندا سەير ئېتتەپ ياخشى - يامان،
مۇئمىن ئاندا سالىكۇ كافىر ھەمان.
لات لاسىن دەير ئىلى ئەيلەپ پەناھ،
كەئبە ئەھلى لېك لائىلاھ ئىلاھ.
لېك ئىسلام ئەھلى ئىلل،لاھ دەبان،
كۇفر ئەھلى لاتنى ئىلاھ دەبان.
مۇختەلىف بولماي نە بولسۇن مۇنىدا ئىش،
چۇن بۇ يەكلىغ مۇختەلىف بولدى رەۋىش.
مۇندىن ئايتپتۇر نەبىيى راھبەر،
كىم ئۇلۇسقە ھەق ساری بولدى سەفەر.
ئىستەسەك يول كەسرەتىغە ھەددۇ ئەدۇ،
خەلق ئەنفاسى بىلە تەك بىل ئەدەد.
ھەم بارى دۇردى ئەمەس، ھەم بارچە ساق،
بىز - زەرۇرەدۇر ئۇلۇسقە ئىختىلاف.
بۇ مەھەلدە گەر گەدارۇر، گەر مۇلۇك،
ھەر بىر ئۆزگە يول بىلە ئەيلەر سۇلۇك.
نەفس چۇن بولدى مەھەللى ئىختىلال،
لازىم ئولدى مۇندا ئەۋسافۇ كەمال.
مۇندا سالىككە تەفاۋۇت ئولدى فاش،
ئاڭا مەھرابۇ مۇڭا بۇت بولدى قاش.

بولدی ئۆز ئىرفانی هەر كىمگە سىفەت،
كىم تەفاۋۇت قىلدی پەيدا مەئرىفەت.
هەر كىشی ئۆز تەۋرىدە ئىستەر كەمال،
قىلدی ۋادی تەي قىلۇرغە ئىشتىغال.
گەر سۇلۇك ئەتۋارىدا تەغيىر ئىدی،
مەقسەدی لېكىن بارىنىڭ بىر ئىدی.
يول ئەگەر ئەگرى ئىدی يا ئېپردی تۇز،
يا يىراق يا خۇد يەقىن كۆرگۈزدی يۇز.
بەئزی ئۆلدی، بەئزی يەتتی يول ئارا،
بەئزی ئاۋارە بولۇپ هەر قول ئارا.
بولمادی هەر يولنی چۇن قەتئ ئەتمەگەن،
بولمادی مەقسەدغە داغی يەتمەگەن.

مەئرىفەت خۇرشىدی چۇن قىلدی تۇلۇئ،
هەركىم ئۆز مەقسۇدىغە ئەيلەپ رۇجۇئ.
ئۆز سۇلۇكىگە نەتايىج ئىستەدی،
قىلماق ئۆز نەقدىنی رايىج ئىستەدی.
چۇنكی پەرتەۋ سالدی ئول پاكىزە نۇر،
بولدی هەركىمنىڭ كەمالىغە زۇھۇر.
تاپتىلار هەركىمكی چەكمىش ئېپردی رەنج،
ئۆز سۇلۇكۇ رەنجىنىڭ خوردىدا گەنج.
چۇن سۇلۇك ئىچرە كۆپ ئېپردی ئىختىلاف،
كۆپرەكی دۇرد ئېپردی، لېكىن ئازی ساف.
كىم رەۋىشده سافی ئېپردی مەشرەبی
بار ئىدی ئول تابىئی شەرئی نەبی.

ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل

بەس مۇناسىبدۇر، ئىشىت، بۇ ماجەرا،
بىر قىيانىڭ تۇمشۇغی شەرھ ئەتتی ئول.
نەقل مۇنداقدۇركی: ھىندۇستان ئارا
ئول قىيانىڭ تۇمشۇقىدا ئىلە جەمئی بەسەر،
تۇشتىلەر بىر نەۋئ ئىلە جەمئی بەسەر،
يا مۇسافىرلىق بىلە ياخۇد ئەسەر.
سوئگەرەكىم بەردی ئۇلارغە روزگار،
مەسكەنۇ مەئۋالاری ئىچرە قەرار.
بىر كىشی سوردی: «كۆرۈپسىزلەرمۇ فىل؟»
دېدىلەر: «ها!» دېدی: «ئايتىڭىز دەلىل!»
چۇن ئۇلار كۆرمەيدۇ ئېپردىلەر ئانی،
ياخشی هەم بىلمەيدۇر ئېپردىلەر ئانی.
هەر بىری بىر ئۇزۇنىغە سۇرتۇپ ئىلىك،
هاسىل ئەيلەپ ئېپردىلەر ئاندىن بىلىك.
قوللارىن مەس ئەيلەگەن دېدی: «سۇتۇن»،
قارنىن ئەتكەن مەس دېدىكىم: «بىسۇتۇن».
ئول بىرىكىم مەسسی خەرتۇم ئەيلەدی،
ئەژدەها ئەندامی مەئلۇم ئەيلەدی.
ئول بىرىكىم تىشلارىن قىلدی بەيان،
دېدىكىم ئىككی سۇڭەك بولدی ئەيان.
قۇيرۇغىدىن ئولكی كۆرگۈزدی خەبەر،
دېدی بىر ئەفئی ئاسىلمىشدۇر مەگەر.
باشىنی ئول بىركی سۇرتۇپ ئېپردی قول،

مەئرىفەت خۇرشىدی چۇن قىلدی تۇلۇئ،
هەركىم ئۆز مەقسۇدىغە ئەيلەپ رۇجۇئ.
ئۆز سۇلۇكىگە نەتايىج ئىستەدی،
قىلماق ئۆز نەقدىنی رايىج ئىستەدی.
چۇنكی پەرتەۋ سالدی ئول پاكىزە نۇر،
بولدی هەركىمنىڭ كەمالىغە زۇھۇر.
تاپتىلار هەركىمكی چەكمىش ئېپردی رەنج،
ئۆز سۇلۇكۇ رەنجىنىڭ خوردىدا گەنج.
چۇن سۇلۇك ئىچرە كۆپ ئېپردی ئىختىلاف،
كۆپرەكی دۇرد ئېپردی، لېكىن ئازی ساف.
كىم رەۋىشده سافی ئېپردی مەشرەبی
بار ئىدی ئول تابىئی شەرئی نەبی.

بىر قىيانىڭ تۇمشۇغی شەرھ ئەتتی ئول.
ئولكی يەتكۇردی قۇلاقىغە ئاۋۇچ،
دېدی تەھرىك ئىچرە ئىككی يەلپۇگۇچ.
بارچەسی ئۇمىيا يۇزىدىن سۆز دېدی،
گەرچە ئول سۆزلەر بارى ۋاقېئ ئىدی.
لېك نۇقسان ئېپردی تەقرىر ئىچرە كۆپ،
يوق ئىدی تەرتىب تەغيىر ئىچرە كۆپ.
چۇن هەكىمی كامىلی هىندۇ نەژاد،
فىلباتلىغ شۇەسىده ئۇستاد.
بولدی ئول تەقرىرلەرغە مۇستەمېئ،
نەقىل قىلغانلارغە بولماي مۇمتەنېئ.
دېدی هەربىر لەھزە ۋاقىئ ئېپردىلەر،
فىل هالىدىن نىشانی بەردىلەر.
بىر - بىرىنىڭ سۆزىگە ئەيلەپ خىلاف،
گەر جەدەل قىلدىلار، ئېپردىلەر مەئاف.
هەر بىری ئۆز بىلگەنىدىن دېدی سۆز،
بىلمىگەنلەر قىلمادی فىل ئۆزرە سۆز.
لېك جەمئ ئولغاندا بۇ بارچە سىفەت،
فىلغە هاسىلدۇر ئول دەم مەئرىفەت.
كامىلی بىيناغە چۇن ئېپردی يەقىن،
بىتەكەللۇف دېدی بارچە سۆزنی چىن.

ئىستىغنا ۋادىسىنىڭ سەۋەبتى، تالدى سالماق تۇا مەۋرىغات داستىل قىلماي، ئىستىغنا ۋادىسىغە يەتمەس

ۋادى ئاندىن سوكرە ئىستىغنادۇرۇر،
ئاندا تەڭ ئەئلا ئەكەر ئەدنادۇرۇر.
ھەر دەم ئىستىغنا يەلى بولغانىدە تىز،
سالىبان ئافاق ئارا يۈز رۇستەخىز.
ياغمۇر ئىستىغنا سەھابىدىن ياغمىن،
يۈز تۇمەن ئالەمنى سۇ ئېلتۇر ساغمىن.
يەتتى دەريا ئاندا بىر قەتىرە مەتەر،
يەتتى كۆك خەشخاش يەغلىغ مۇختەسەر.
يەتتى دەۋزەخ ئاندا بىر ئۇچقۇن كەبى،
سەككىز ئۇچماق ئاندا بىر شۇدرۇن كەبى.
مۇرلەرغە تۇئمە ئاندا بارچە شەھر،
پەششەسى فىل ئاۋلاماققە بەس دەلىر.
يەتتى كىشىۋەر ئۆزرە شاھى قەھرەمان،
بىر گەدا ئاندا ھەماندۇر ئول ھەمان.
تىيغى قاتىل تارتىبان يۈزمىڭ چېرىك،
كۆزگە كەلمەي ئاندا قاقمىچە ئىرىك.
ئەژدەھاكىم كۆكنى چەككەي دەم بىلە،
ئاندا يەكسان رىشتەئى مەرىيەم بىلە.
بولدى بىر خەيلى مەلائىك بەرتەرەف،
تاكى ئادەم كەلدى تاجى بەر شەرەف.
بولدى يۈزمىڭ جەسەدىن بىگانە رۇھ،
تاكى كىشتىبانلىق ئايىن ئەتتى نۇھ.
يۈز تۇمەن نەمرۇدنى پەششە زەلىل
قىلدى، تا ئوتنى چېچەك بەھرى خەلىل.
بولدى يۈز مىڭ تىغلىنىڭ قانى ھەدەر،
تا كەلىمۇللاھ بولغاچ تاجۋەر.
باغلادى زۇننار يۈزمىڭ ئەھلى دىن،
تا مەسىھ ئەنفاسىدىن جان تاپتى تىن.
تۆكتى يۈزمىڭ قان بۇ زالىم كوھنە دەير،

تا مۇھەممەد قىلدى پەرتەۋ ئەرش سەير.
مۇندا يەكسان كەلدى يوقۇ بار ھەم،
ئەھلى دىنۇ زۇمرەئى كۇففار ھەم.
مىڭ يىل ئەر زەھھاك ئۇلۇستىن تۆكتى قان،
تا مەسىھ ئۆلگەن كۆكۈلگە بەردى جان.
تاكى بۇختۇننەسسر قىلدى زۇلمۇ كىن،
تاكى نۇشرۋانغە ئەدل ئولدى قەرىن.
ئىككىسىنىڭ ھۆكمى بىردۇر مۇندا بىل،
كەل، بۇ ئىستىغنا ساری نەززارە قىل.
يۈز تۇمەن خۇرشىد ئەگەر بولسە ئەدەم،
بولدى ساغمىن چەرخدىن بىر زەررە كەم.
يەرگە سىڭسە يۈز تۇمەن بەھرى ئەمىق،
قەترەئى ئۆكسۈلدى، تۇتقىل، ئەي رەفىق.
كۆيسە گەر يۈز مىڭ تۇمەن ھۇرۇ پەرى،
كۆيدى تۇت بىر پەششەنىڭ سەنغان پەرى.
يەل ساۋۇرسا بۇ توقۇز ئەفلاكنى،
دەم ئۆچۈردى ئاكلاغىل خاشاكنى.
قافدەك يۈز تاغنىڭ يوق بولماغمىن،
يەر يۈزىدىن بىر قۇم ئۆكسۈلدى ساغمىن.
سىدرە شاخى بىرلە تۇبىي بولسە يوق،
ئۆكسۈدى تۇت بىشەدىن بىر يافراغ - ئوق.
ئاندا تەڭ كۆر گۇمرەھۇ ئاگاھنى،
دەير كويى بىرلە بەيتۇللاھنى.
بىردۇرۇر گەر كەئبە بىرلە بۇتكەدە،
بولسەلەر مەئمۇر يا ئاتەشكەدە.
مىڭ ياشار فىل تاكلا تۇغقان ياشچە،
چەرخى ئەئزەم دانەئى خەشخاشچە.
كۇفر ئىلە دىنغە چۇ تەڭ مىقداردۇر،
مۇندا ئىش سالىككە بەس دىشۋاردۇر.

ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل

ئىككى شەترەنج ئويناغۇچى ئۇستاد،
ئەرسەرئى شەترەنجغە ئەيلەپ كۇشاد.
ئىككى جانىدىن بىر ئۇپ ئارامگىر،
ئوتتىلار ئورتادا شەترەنجى كەبىر.

هەر تەرەپدىن بىر شەھ ئولدى ئاشكارا.
بارچە، ئايىنى سىپاھى شاھۋار.
هەر بىرىگە بىر ۋەزىرى راستگام،
يانە بىر فەرزىن ۋەلىكىن كەجخرام.
ئول ئىكەۋدىن بىرى رۇم ئەھلىغە، شاھ،
يانە بىر زەڭ ئەھلىغە كىشۋەرپەناھ.
ئۇستاد ئول شاھ ئىلە خەيلىن تېرىپ،
سەفلەرنغە زىيبۇ ئارايىش بېرىپ.
كىنەۋەرلەر ئات سالىپ مەيدان ئارا،
لەئىبلەر زاهىر قىلىپ جەۋلان ئارا.
هەم تۆزۈپ مەيدانۇ رەزمۇ هەم هىسار،
بولسە مەغلۇب ئەتكەلى ئول يان قەرار.
سەفلەر ئىچرە فىل ئىلە زۇررافە هەم،
رۇخ بىلە دەببابەۋۇ كەششافە هەم.
هەم پاياق چېرىك سىپاھ ئالىندا چۇست،
قىلغالى هەنگامە ئايىنىن دۇرۇست.
هەرب ئەھلى هەم ئۇرۇش رەسمىن تۆزۈپ،
كۆپ ئويۇن هەم بىر - بىرىگە كۆرگۈزۈپ.
قايسى بىركىم ئۆز سىپاھدىن بىركىتىپ،
بۇزغالى ئول بىرىسى تەدبىر ئېتىپ.
ئورتادا زاهىر بولۇپ ئەئجۇبەلەر،
بەلكى بىمەد يۈزلەنىپ مەنسۇبەلەر.
مۇندا كۆپ گەردۇ سىپەهسالار هەم،
زاهىر ئەيلەپ لەئب هەم، پەيكار هەم.
ئىمتىداد ئانچە تاپىپ بۇ رەزمگاھ،
كىم چېرىك تارتىپ ئۇرۇشقاي ئىككى شاھ.
بەلكى كۆپرەك هەم ئۆتۈپ ئاندىن زەمان،
كىم ئۇرۇشقاي ئىككى شاھى قەهرەمان.
مۇنچە ئايىنى سىپاھۇ كەررۇ فەر،
قەلئەۋۇ جەۋلانۇ مەيدانۇ مەقەر.
هەم پىرەنغار هەم جەۋانغار كىنىشكال،
هەم يەنا غۇلۇ همراۋۇلدا بۇ هال.
هەم سىپەهبەد ئوغلى ئالىندا يۈرۈپ،
ئاندىن ئەۋۋەل ئۆزنى ئىشكە يەتكۈرۈپ.
رەزمگەھ مەيدانى قەتئ ئولغاچ تەمام،

ئۆز ئاتاسىغە بۇلۇپ قايىم مەقام.
هەم پاياق هەم بىر قىراقدىن رەهنەۋەرد،
كىم مۇسائىد بولسە چەرخى تىزگەرد.
چۇنكى مەيدان دەشتىنى رەفئ ئەيلەگەي،
بىر چېرىكنى يالغۇز ئول دەفئ ئەيلەگەي.
ئانچە ئايىنىدىن تولا بۇ رەزمگاھ،
كىم ئۇرۇشتا ئىككى شاھى كىنەخاستە،
هەربىرىدە يۈز تۆمەن نەۋخاستە،
بولماغاي مۇنداغ مەساف ئارەستە.
هەم ئىشىدە مۇنچە ئايىن ئولماغاي،
هەم ئىپلىدە مۇنچە تەزيىن ئولماغاي.
مۇنچە بۇنيادۇ مەسافۇ كىنۇ رەزم،
چۇن ئويۇنچى يىغماقنغە قىلدى ئەزم.
ئەرسەنىك بىرگۈشەسىن بات، يوقكى، كېچ،
تارتىبان بۇزغاچ، بۇ مەجمۇئ ئولدى هېچ.
نى قالۇر ئول رەزم ئىلە كىندىن ئەسەر،
گويى يوقدەك بولغۇسى زىرۇ زەبەر.
مۇنچە، مەزكۇر ئولغان ئايىنى رۇسۇم،
رەزم تەرتىبدە بىر ياندىن هۇجۇم
هېچ ئولۇر ئول نەۋئكىم ئەقلى دەقىق،
نەچچە زاهىر ئەيلەسە فىكرى ئەمىق.
هېچلىكدىن ئۆزگە تاپماس بىر پەشىز،
ئۇيلەكىم بىر خەستە يۈز ياشار كەنىز.
باغلابان بىر پارە بوزدا پىشۇ كەم،
ئوتقە ئانى تاشلادى بىر سۇغە هەم.
چۇن تەزەلزۇل تۇشتى ئول بۇنيادغە،
نې تەفاۋۇت ئەيلەگەي ئۇستادغە.
چۇن خەرتە ئىچرە باغلاندى بارى،
شەھ قويمدۇر يا فىيادە يوقارى.
ئول هەم ئىستىغنادىن ئاساربدۇرۇر،
بەلكى ئاندىن بىر نەمۇداربدۇرۇر.
چۇن بۇ تەمسلى ساری نەززارە قىل،
ئەسلى ئىستىغنانى يۈز مىك مۇنچە بىل.
چۇن بۇ مەئنى ساری بولدۇك رەهشۇناس،
بارچە ئىشنى ئەيلەگىل مۇندىن قىياس.

تەۋھىد ۋادىسىنىڭ سەھەتى، تالىبى راھى ھەقىقەت تا تەۋھىد ۋادىسىغا قەدەم ئەتمەي، ھەيرەت ۋادىسىغا كىرەلمەس

ۋادىنى تەۋھىد ئاندىن سوڭرە بىل،
فەرد ئولۇپ تەجرىد ئاندىن سوڭرە بىل.
چۇن بۇ ۋادى ساری سەيرىڭ قويدى گام،
فەردۇ يەكتالىغ ساڭا بولدى مەقام.
چۇن بۇ ۋادىغە نىھايەت تاپتى سەير،
مۇندا بىر بىل يۇزتۇمەن مىڭ بولسە تەير.
بارچەغە كامۇ ھەۋا تەجرىد ئولۇر،
بارچەغە لەھنۇ نەۋا تەفرىد ئولۇر.
بۇ رەۋىشلەرغە، چۇ يەتتى ئول كەشىش،

بارچەغە بىرلىكدە گۇم بولماقدۇر ئىش.
بىرده بىردىن ھاسىل ئولدى بىر ئەدەد،
يوق خىرەدغە مۇندا دەم ئۇرماققە ھەد.
چۇن سېنىڭ ئالىڭدا ئۇشتى بۇيلە پېچ،
بىلكىم ئېزمىش بىردىن ئۆزگە بارچ، ھېچ.
بىر بولۇ بىر كۆرۇ بىردە، بەر بىلە،
مەيل قىلمە مۇندا ئىككى سەر بىلە.
ئىككىلىك بۇ يولدا ئەھۋەللىقدۇرۇر،
سىرری ۋەھدەتدىن مۇئەتتەللىقدۇرۇر.

ھىكايەت ھەزرەتی شەيخ مەنسۇر رەھمەتۇللاھ ئەلەيھی مەدھىدە

بولدی چۇن مەنسۇر تەۋھىدی دۇرۇست،
كىم«ئەنەل ـ ھەق!» ئېردی ئەلفازىداچۇست.
كۆپ نەسىھەت قىلدىلار ئەربابی دىن،
كىم بۇ ئېرمەس شۇەئی ئەھلی يەقىن.
كۆپ سۇلۇك ئەھلىغە كەشف ئولۇپ بۇ ھال،
ھەم ئەدەب ئاسرابدۇرۇر، ھەم ئېھتىدال.
سەن داغی بۇ دەئۋی ئىزھار ئەيلەمە،
نەفسنی مۇستەۋجىبی دار ئەيلەمە.
مەستراق چۇن تۇشمىش ئېردی جام ئاڭا،
يوق ئىدی بۇ نەغمەدىن ئارام ئارا.
ئاڭا بىر كۇن ۋاقېئ ئېردی تۇرفە ھال،
بىردەم ئېلتۇر ئېردی ئانی بۇ خەيال.
كىم رەسۇللىلاھغە بولغاچ بۇ مەقام،
كىم بۇراقىن ئەيلەدی گەردۇنخىرام.
يەتتی بىرلىك گەۋھەردىن تاج ئاڭا،
بولدی ۋەھدەت پايەسی مېئراج ئاڭا.
قابە قەۋسەين ئەۋجىن ھاسىل ئەيلەدی،
لی مەئەللاھ قۇربىن ھاسىل ئەيلەدی.
بۇ خىتاب ئولغاندا تەكرىدىن نەسىب،
كىم نېكىم كامىگدۇر، ئىستە، ئەي ھەبىب.

تەكری لۇتفی ئۇزرخاھىن ئىستەدی،
ئاس ئۇممەتىنىڭ گۇناھىن ئىستەدی.
ئانچە بەزلە غالىبۇ لۇتفی ئەمىم،
ئانچە مۇغفىرەت لۇتف ئىلە خۇلقی كەرىم.
باۋۇجۇدی بۇ، ھەق ئەتكەي ئىلتىماس،
ئىستەگىل دەپ لۇتف قىلغاي بىقىياس.
ئاسی ئۇممەت جۇرمىن ئەتكۈنچە، تەلەب،
ئىلتىماس ئەتسە ئىدی شاھی ئەرەب.
كىم ئەزەلدىن تا ئەبەد ھەر كىمكی يول
ئەگری بارمىش بارچەنىڭ غەففاری بول.
رەھمەت ئەتكىل بارچەغە ئېھسان بىلە،
جۇرمىدىن كەچ بارچەنىڭ غۇفران بىلە.
نې ئۇچۇن ئول مەئدەنی سىدقۇ سەفا،
قىلدی ئېركىن مۇنچە بىرلە ئىكتىفا.
باش ئۇرۇپ كۆڭلىدىن ئانىڭ بۇ خەيال،
دەم ـ بەدەم ئەيلەر ئىدی بۇ قىيلۇ ـ قال.
ئانی بۇ ئەندىشە پامال ئەيلەدی،
ئەجزۇ ھەيرەت ئىلكىدە لال ئەيلەدی.
كىم رەسۇللىلاھ ئاڭا بولدی ئەيان،
مۇشكىلی ھەللىن بۇ نەۋئ ئەتتی بەيان.

كەي ڤۇزۇل ئەيۋاندا ئولتۇرغۇچى،
لافۇ ۋەھدەتدىن «ئەنەل ـ ھەق!» ئۇرغۇچى.
بىلمەيدىكەن، بۇ سەھەت ئالىي بۇرۇج
كىم مەن ئەيلەپ ئېردىم ئول ئاقشام ئۇرۇج.
ئاندا مەنلىكنىڭ خەيالى يوق ئىدى،
بەلكى بۇ لەفز ئېھتىمالى يوق ئىدى.
ئېلتكەن ئول ئېردى، باشلاغان ھەم ئول،
ئىستاگەن ھەم ئول، باغمشلاغان ھەم ئول.
سەن ئەجەب كوتەھ نەزەرلىك ئەيلەدىڭ،
بۇيلە يەردە بىبەرسەرلىك ئەيلەدىڭ.
كىم ئاندىكى ۋادىيى تەۋھىد ئارا،

گۈلشەنى تەجرىد ئىلە تەفرىد ئارا.
جۇملەغە قىلدىڭ مەنۇ سەنلىككە يول،
بۇ ئىككىلىك ۋەسىلەدىن پاك ئېردى ئول.
ئول ئىدى دېگەن ئۆزى، بەرگەن ئۆزى،
بەزل ئارا ساچقان ئۆزى، تەرگەن ئۆزى.
ئول رەقەم پاك ئېردى مەنلىك رەڭگىدىن،
نەغمەسى فەرد ئىككىلىك ئاھەڭگىدىن
ئاندا مەن سەنلىك تەخەييۇل ئەيلەگەن،
ئىككىلىك نەقشىن تەئەققۇل ئەيلەگەن.
غەيرى ئەھۋاللىق ئەمەستۇر، بىل مۇنى،
خاتىرىڭدىن مەھۇ زايىل قىل مۇنى!

ھەيرەت ۋادىسىنىڭ سەپەرى، ئاشقى سادىق تا ھەيرەت ۋادىسىدىن قەتئ قىلماي، فەقرۇ فەنا تەرىقىدىن كەسب قىلا ئالماس

ۋادىئى تەۋھىد قەتئ ئولغان زەمان،
ۋادىئى ھەيرەت كۆرۈنۈر بىگۇمان.
بىر نەفەس يەتمەي كىشى باشىغە تىغ،
باش ئۇرار مىڭ ئاھ ئىلە يۈزمىڭ دەرىغ.
ھەيرەت ئەيلەر تىلنى گۇڭگۇ لال ھەم،
ئەقل زايىل، ھۇشنى پامال ھەم.
كېچەۋۇ كۈندۈزگە باقسە ھەر نەچە،
ئاڭلاماس كۈندۈزمۇدۇر يا خۇد كېچە.
يوقنى بىلمەس، بارنى ھەم ئاڭلاماس،
نېي بۇلارنى تاڭلارۇ نېي تاڭلاماس.
ھەر نېگەكىم سالسە كۆز ھەيران بولۇر،
بۇيلە ھەيرانلىقدا سەرگەردان بولۇر.
مۇندا چۇن قويدى قەدەم ئەھلى رەۋىش،
ئاڭا ھەيرانلىقىدىن ئۆزگە بولماس ئىش.
ھەر نە كەسب ئەيلەپ ئىدى تەۋھىد ئارا،
ۋادىئى تەجرىد ئىلە تەفرىد ئارا.
بارچەسى ئاندىن بولۇر مەھۋۇ ئەدەم،
يوقكى ھاسىل قىلغالىكىم، ئۆزى ھەم.
سورسەلەركىم بارمۇسەن يا يوقمۇسەن،

ھېچقايسى، يا ئىككىسى ـ ئۇقمۇسەن.
بىرە ئالماس ھېچقايسىدىن جەۋاب،
بارۇ يوقلۇققە قىلا ئالماس خىتاب.
ئورتادا يا بىر تەرەف يا تاشقارى،
چەرگەدە ياخۇد كېيىن يا ئىلگەرى.
ھېچقايسىدا ئۆزىن بىلمەس يەقىن،
ھەيرەت ئەيلەر ئانى خارىج بارچەدىن.
فانىي ئېرىكەنلىيۇ باقىيلىغنى ھەم،
مەست ئېرىكەنلىيۇ ساقىلىغنى ھەم.
ئۆزىنىڭ مەۋجۇدۇ مەئدۇمىن داغى،
زاتىنىڭ مەجزۇلۇ مەئلۇمىن داغى.
باقسە ھەريان ھەيرەتىن ئەفزۇن تاپار،
ئۆزنى ھەيرەت ئىچرە دىگەرگۇن تاپار.
دەركى، ئاشىق ئېرىكەنمنى تاڭلامان،
كىمگە ئېرىكەنلىيۇ لېكىن ئاڭلامان.
باقىبان ھەر زەرەنى زەررا تىدىن،
ھەيرەت ئەيلەر نەفى يا ئىسباتىدىن.
بۇ مەقام ئىچرە ئېرۇر ئەسرۇ ئەجەب،
بىر تۇگەنمەي مىڭ كېلۇر ئوترۇ ئەجەب.

ھېكايەت بەر سەبىل تەمسىل

بار ئىدى بىر خۇسرەۋى ئافاقگىر،
خادەمى دەرگاھى يۇز ساھىب سەرىر.
مۇلكى ئانىڭ قىرۋاندىن قىرۋان،
قىرۋان تا قىرۋان ھۆكمى رەۋان.
پەردەدە ئېردى نىھان بىر گەۋھەرى،
ھۇسنىنىڭ شەرمەندەسى ھۇرۇ پەرى.
خۇبلۇق بوستانى ئىچرە نەخلى ناز،
قايسى نەخلى ناز، سەرۋى سەرفەراز.
جان شەبىستاندا شەمئى دىلپەزىر،
شەمئ يوقكەم، مەشئەلى مەھرى مۇنىر.
ئەينى ناز ئىچرە بەھايى جان كۆزى،
كۆرمەگەن ئانداق بەلا دەۋران كۆزى.
زۇلفۇ خالى فىتنەدىن ئەنبەر فىشان،
فىتنە ئول يەڭلىغ كىشى بەرمەي نىشان.
ئارەزىدە لەئلۇ ئىنفاسى فەسمە،
ئىنتى سال ئەيلەر قويماش بىرلە مەسمە.
ۋەسلى ئۇمىددە ساھىب جاھلار،
بەلكى ساھىب تەخت ئالىي شاھلار.
كىمسەگە بولماي مۇيەسسەر بۇ مۇراد،
كىم، كۆڭۇل قىلماي ئانىڭ ۋەسلىغە شاد.
ئول ھەم ئەل مەھرەملىغىن قىلماي ھەۋەس،
ئىككى ياندىن قەتئ ئولۇب بۇمۇلتەمەس.
يەئنى ئولكەم بولسا دەۋران ئىچرە تاق،
جۇفت ئاڭا نېي نەۋئ تۇشكەي ئىنتىفاق.
دەئىبى بۇ يەڭلىغ ئىدى جارى ئانىڭ،
ئەل بولا ئالماي خەبدارى ئانىڭ.
ئىنتىفاقا بىر كېچە تۇش كۆردى ئول،
پەيكەرىكەم تاقەتىغە ئۇردى يول.
رۇھدىن بولغاي مۇجەسسەم پەيكەرى،
ھۇسن ئەۋجى ئۇزرە مەھرى خاۋەرى.
سەفە، ھۇسنىدە مۇشك ئامىز خەت،
خالى ئول يەڭلىغكى خەت ئۇزرە نۇقەت.
سەرۋىدەك سەركەشلىغۇ رەئنالىغى،
گۇل كەبى نازۇكلۇغۇ زىيبالىغى.
بۇ چىراغى مېھرۇ، ئول بەدرى مۇنىر،
ئىككىسى بىر تەختە ئۇزە ئارامگىر.
دەم-بەدەم نوش ئەيلەبان جامى ۋىسال،
بىر-بىرىسىدىن ئالىپ كامى ۋىسال.
چۇن بۇ ئۇيقۇدىن كۆز ئاچتى گۇلئۇزار،
ئەتمىش ئىبردى كۆڭلى مۇلكىدىن قەرار.
ئارتار ئىبردى دەم-بەدەم شەيدالىغى،
بولغىدەك ئىبردى ئەيان رەسۋالىغى.
ھەر زەمان ئول تۇشنى ئەيلەب ئارزۇ،
كۆزدىن ئىلتىپ ئىبردى لېك ئۇيقۇدىن سۇ.
كۆڭلىدىن ئاسايىشۇ كامى كېتىپ،
ھەم كېچە، ھەم كۇندۇز ئارامى كېتىپ.
بىر كۇن ئارتىپ ھەجىر دەردىدىن مەلال،
چەقتى ئالىي قەسىر ئۇزە ئاشۇفتەھال.
ھەر تەرەف باقتى كۆڭۇل تەسكىنىغە،
يول تىلەب-سەبرۇ شىكىب ئايىنىغە.
ناگەھان كۆز سالدى، تارتىپ دۇدى ئاھ،
بىر تەرەفكەم بەزم تۇزمىش ئىبردى شاھ.
تۇشتە كۆرگەن كىمسەگە تۇشتى كۆزى،
ئاھ، ئۇرۇپ ئۆز ھالىدىن باردى ئۇزى.
نەۋ جەۋانى ئىبردى شاھ خۇددامىدىن،
دەھرىنىڭ بىرفىتنەئى ئەيىامىدىن.
ئول داغى چۇن سالدى كۆزنى بۇ تەرەف،
ئىشق ئوقىغە كۆڭلىنى تاپتى ھەدەف.
تۇشتى ئاشۇب ئۇيلە جانى زارىغە،
كىم ئەسەر قىلدى تەنى ئەفگارىغە.
كۆڭلى مۇلكى ئىچرە تۇشتى قوزغالان،
جانى قەسىدىغە ياۋۇشتى بىر فىغان.
ھۇشۇ سەبرى قالمادى ئۆز ھالىدا،
ئۆزى ھەم باردى ئولار دۇنبالىدا.
ئۆتتى ئاخشامغىچە، ئەۋالى ئىرىك،
نې ئۆلۈك تاپىپ ئۇزىنى، نې تىرىك.

تۇن سەۋادى يەركە بولغاچ پەردە پـۇش،
زاھىر ئەتتى پەردەدىن يۇزمىلىك خـۇرۇش،
تاڭغە تەكرۇ ھالەتى ئەفغان ئىدى،
ئاھۇ ئەشكى ئۇيلەكىم تۇفان ئىدى.
تالاڭ قۇشـى قىلغاچ سەھەر سىررىنى فـاش،
تۇنغىچە ئۇرماق ئىدى كـۆكسىگە تاش.
ئىككى ياندىن بۇيلە سەۋدا سالدى ئىشق،
ئىككى كىشىۋەر ئىچرە يەغما سالدى ئىشق.
نەۋجەۋان ئىشق ئىچرە گەرچە زار ئىدى،
كۆپ فۇسۇن بىرلە ئۆزىـن ئاسرار ئىدى.
لىك مەھۇەش بىقەرار ئېردى بەسى،
ئىشقىدىن زارۇ نىزار ئـېردى بەسى.
كۆردى بارغۇدەك ئىلىكتىن ئىختىيار،
ئىشقى رەسۋالىقە تۇتقۇدەك قەرار.
قىلدى چۇن بىچارەلىغ بىمەد زۇھۇر،
چارەجۇلۇق شۇەسـىن كـۆردى زەرۇر.
ئۆتتى ئىخفا ئەيلەمەكدىن چۇن ئىشى،
دېدىكىم، يوق چارەئى تاپماي كىشى.
بار ئىدى ئىككى مۇۋافىق مەھرەمى،
شادلىغ بىرلە غەم ئىچرە ھەمدەمى،
چارەگەرلىكدە مۇقەررەر ھەر بىرى،
ساھىرۇ شوخۇ فۇسۇنگەر ھەر بىرى.
مەكرۇ ئەفسۇن غايەتىگە يەتكۇچى،
پەششە بىرلە فىلنى جۇفت ئەتكۇچى.
ئۇيلەكىم پەششە ئۆزىن كۆرمەي كىچىك،
فىل ئۆزىن تاپماي ئۇلۇغراق جۇسسەلىك.
ھەر بىرىگە ردۇۇ ئەفسۇنۇ فىرىب،
ئىشق بىرلە جەمئ قىلغۇنچە شىكىب.
باۋۇجۇدى بۇ بىرى خۇش نەغمە رۇد،
چالغۇچىيۇ چەككۇچى بۇ بىر سۇرۇد.
چۇن مۇۋافىق تارتىب ئول سازۇ نەۋا،
زۇھرە بۇرجىدىن قىلىپ ئەتمەك ھەۋا.
ھەربىرى سازى ئۇنىدىن جان ئالىپ،
نەغمەدىن ئول بىر بەدەنغە جان سالىپ.
بۇ چالىپ ساز، ئول بىرى چەككەچ خورۇش،
تەركى ھۇش ئەيلەب، ئىشتىكەچ ئەھلى ھۇش.
ماھۇەشقە بۇيلە يەتكەچ شىددەتى،
ئول ئىكەۋنى ئىستەپ ئەتتى خىلۇەتى.
دېدى، ھالىن يىغلابان ئاچچىغ-ئاچتىغ،
كىم ئېچۇك ئىشق ئەيلەمىش ھالىن قاتىغ.
تۇشتە كۆرگەن ئانى مەھزۇن قىلغانىن،
كۆرگەن ئويغاقلىغدا مەجنۇن قىلغانىن.
ئول يىگىت ئىشقىدا زار بولغانىنى ھەم،
ۋالەۋۇ بىئىختىيـار، ئولغانىنى ھەم.
دەپكى: «سىز ئىككى رەفىقى دىلىنەۋاز،
شىددەتىمغە بولماغايسىز چارە ساز.
خارخارىم خەلق ئارا گۇل قىلغۇسى،
پەيكەرىمنى بۇ ئوتۇم كۇل قىلغۇسى.
كۆيمەكىمدىن ھېچ غەم يوقتۇر ماڭا،
ئۆلمەكىمدىن ھەم ئەلەم يوقتۇر ماڭا.
لىك ناموس ئۆلتۇرۇركىم كۆپ گەزاف،
زاھىر ئەيلەپ مەن ئۇرۇپ تەقۇىدە لاف.
ھەم ئاتام ناموسىدىن بىمال مەن،
كىم ئانىڭ شەرھىدە گۇڭگۇ لال مەن.
كىم نەچۇك شاھى فەلەك مىقداردۇر،
رۇزگارىغە بۇ ئىش كۆپ ئاردۇر.
يۇز مىنىڭدەك ئۆلىنە ئاندىن باك يوق،
ئۇيلەكىم دەريادا بىر خاشاك يوق.
شەھنى بىنامۇسلۇققە تاقەتىم
يوق ئۇچۇن بۇ ئىشتا ئارتار شىددەتىم.
مەن دېدىم ھالىمنى ئەمدى سىز بىلىڭ،
ئولتۇرۇڭ ياخۇد ئىلاجىمنى قىلىڭ.
تەۋدەمەن ئېردىم، ئىشقىدىن بولدۇم زەبۇن،
ئاجىز ئولدۇم گەرچە بار ئېردىم ھەرۇن.
خاتىرى ناشادىمە رەھم ئەيلەڭىز،
نالەۋۇ فەريادىمە رەھم ئەيلەڭىز».
چۇن يىتىشتى ئول ئىكەۋگە بۇ ندا،
دېدىلەر، ئالىڭدا جان ئەيلەپ فىدا:
«ئەيلەلى بىر چارەكىم، ئەي نازەنىن—
ئانداق ئولغاي ساڭا ھەئىيۇسۇ قەرىن.

كىم بۇ ئىشنى هېچ ئادەم بىلمەيدۇ،
قايسى ئادەم-بەل پەرى هەم بىلمەيدۇ.
سەن شىكىبا بول، ۋەلى بىرنەچچە كۈن،
هەر دەم ئاهۇ ناله بىرله چەكمە ئۇن.
چۈن مۇرادىڭ ئىچرە ئىخفادۇر بەسى،
بىزگە بۇ ئىخفا تەمەننادۇر بەسى».
ۋەسلغە چۈن بولدى ئۇممىدى هۇسۇل،
ماهۇەش سەبرۇ شىكىب ئەيلەپ قەبۇل.
ئىككى داناغە تەئەممۇل بولدى ئىش،
تۇزدىلەر مەتلۇب ئىلە بارىش-كېلىش.
ئۇل يىگىتكە ئەيلەپ ئۆزنى ئاشنا،
ئىشقىدىن كۆڭلىدە تاپتىلا ئەنا.
ئانچە زاهىر قىلدىلەر مەكرۇ فىرىب،
كىم ئۇلارغە سەيد بولدى ئۇل غەرىب.
بۇ بىرى بولدى ئانا، ئۇل بىرسىگىل،
دېدىلەر: «چارەڭنى بىزدىن ئاڭلاغىل.
گەرچە ئەهۋالىڭنى قىلماسسەن ئەيان،
لېيك بىلدۇككىم نېدىن سەن ناتەۋان.
ئىشق كۆڭلۈڭ مۇلكىن ئەتمىش پايمال،
هەجرىڭە بىزدىندۇر ئۇممىدى ۋىسال».
ئۇل يىگىت بۇ نۇكتەدىن خۇرسەند ئولۇپ،
جاندىن ئۇل ئىككەۋگە هاجەتمەند ئولۇپ.
نېچىكىم ئۇل ئىككەۋ دېسە فەرمان بىلە،
بۇ بىرى ئەيلەپ ئىتائەت جان بىلە.
كارۋانلار تېز ئېتىپ بازارى شەيد،
قىلدىلار ئۇل تۇرفە قۇشنى ئۇيلە سەيد.
كىم دېگەچكىم، قوي بىزىڭ مەنزىلغە گام،
ناتەۋان ئەزم ئەتتى ئۇل يان شادكام.
تۇزدىلەر شاهانە بەزمى دىلپەزىر،
بادە ئىچتى ئىشق ئارا بولغان ئەسىر.
چۈن قەدەھ كەيفىيەتى بولدى ئەيان،
ئەيلەر ئېيتدىلەر هىكايەتلەر بەيان.
ئىشقۇ ئاشىقلىقنىڭ ئوتۇ دۇدىدىن،
ۋەسل ئىلە هىجران زىيانۇ سۇدىدىن.
ئاشنا سۆزلەرنى مەرغۇب رازلار،
ئانچە، شەرھ ئەتتىلەر ئۇل دەم سازلار.
بۇيلە سۆزلەردە تۇتۇپ جامى مۇراد،
نامۇراد ئاندىن تاپىپ كامى مۇراد.
مەي بىلە ئۇل نۇكتەلەردىن نەۋجەۋان،
ئىشق ئارا ئۇل نەۋئى بولدى ناتەۋان،
كىم ئاڭا يۇزلەندى گۇڭگۇ لاللىق،
هەر زەمان ئۆز هالىدىن بىهاللىق.
بۇ مەهەلدە چەكتىلەر دىلكەش سۇرۇد،
چالىبان هۇش ئالغۇچى خۇش نەغمە رۇد.
ناتەۋان ئۇل نەۋئى قىلدى تەركى هۇش،
كىم دېگەيسەن هۇش بەزمى قىلدى نۇش.
تۇن قاراڭغۇ ئېردىيۇ بىخۇد هەرىف،
كامرانلىغ ئەيلەپ ئۇل ئىككى زەرىف.
ئىشدا بولماي سۇست، ئەيلەب جىددۇ جەهد،
هازىر ئەتتىلەر رەۋان بىر تۇرفە مەهد.
ئانى مەهد ئىچرە سالىپ، ئەيلەپ شىتاب،
گام ئۇراردا زاهىر ئەيلەپ ئىزتىراب.
ماهۇەش بەزمىغە هازىر قىلدىلار،
سەرۇۇ گۇلغە ۋەسل زاهر قىلدىلار.
ئاندا خۇد ئامادە ئەسبابى تەرەب،
مۇنتەزىر خىلۋەتتە ماهى نۇشلەب.
كىم يەتۇردىلەر ئۇل ئىككى چارەگەر،
مەهد ئارا بىر سەرۇ قەددى سىيمبەر.
ماهۇەش تەختى ئۇزە ياتقۇزدىلار،
ئايىنى خۇرشىدغە تاپشۇردىلار.
ماهۇەش ۋەسل ئىچرە بولغاچ كام ياب،
دېدىكىم، كەهگىلغە ئۇردىلار گۇلاب.
هۇشسىزغە ئەتر چۈن تاپتى مەشام،
كۆز ئاچىپ كۆردى بىهشت ئايىن مەقام.
يانىدائۇل ئىززەتى هۇرۇ پەرى،
كۆڭلىنى زار ئەيلەگەن مەهپەيكەرى.
قوپۇپ ئولتۇردى ئەجەپ هالەت بىلە،
باقتى هەريان يۇز تۇمەن هەيرەت بىلە.
ئاستىدا كۆردى بىسىڭ شاهانە تەخت،
يانىدا مۇنىس شەهى فەرخۇندە بەخت.

دېدى: «يارەبكىم، ئېيال ئېركىن بۇ ھال.
تۇشىمۇ ئويغاغلىغىمۇ ئېركىن يا خەيال!».
بەردى مەھۇەش لۇتف ئىلە تەسكىن ئاڭا،
كۆركۈزۈپ كامى ۋىسال ئايىن ئاڭا.
كىم تۇش ئېرمەستۇر، ئىدى بىتابۇ ھۇش،
شۇكر ئىتتىپ قىل ئەمدى جامى ۋەسل نۇش،
ئىستەبان ئېتتى پەرى بىر جامنى،
سوڭ ئاڭا تۇتتى مەيى كۈلغامنى.
ساقىئى مەھۇەش رۇخ ئىلە ھۇللە پوش،
ھۇشسىزگە چۈن ئىچۈردى نەچچە قوش.
جامى مەي ئۇردى ھىجاب ئوتىغە سۇ،
بىمەجاب ئولدى تەرىقى گۇفتىگۇ.
ئاشىقى مەئشۇق مەجنۇنۇ ھەزىن،
بولدىلار ئىشرەت ئۆيىدە ھەم نىشىن.
ئانداق ئولدى بىرلىك ئايىنى رەۋا،
كىم ئىكىلىك ئورتادىن تۇتتى ھەۋا.
ھەر تەرەبكىم، بولغاي ئىمكانى ھەۋەس،
بىر - بىرىدىن تاپتى ئىلكى ھەمنەفەس.
بىتەھاشى ئۇيلە ئايىنى ۋىفاق،
كىم ئانىڭ شەرھى ئەدەبدۇر يىراق.
ھەم يىگىت مۇشتاقۇ ھەم مۆھتاج قىز،
يۈزىگە يۈز قويۇپ، ئاغزىغە ئاغىز.
ئۆزگەنى مۇندىن قىياس ئەتمەك بولۇر،
غايەتۇ ئىمكانىغە يەتمەك بولۇر،
تا سەھەر بۇ نەۋئ ئىدى ئەيشۇ نەشات.
ئىككى ياندىن بىتەھاشى ئىنبىسات.
سۇبۇ چۈن ئەيلەرگە تۇن رازىنى فاش،
بولدى يەر مۇشكى ئۇزە كافۇر پاش.
مەي داغى زاھىر قىلىپ بىمۇد سۇرۇر،
ئېلتىپ ئېردى بەزم ئەھلىدىن شۇئۇر.
كىم ئول ئىككى پەردە پوشۇ پەردەۋەر،
بولدىلار، ئول پەردە ئىچرە نەغمەگەر.
بەزم ئىلىدىن غارەتى ھۇش ئەتتىلەر،
ئول يىگىتنى ئۇيلە مەدھۇش ئەتتىلەر.
كىم يىقىلدى زەئىف ئانى بىمال ئېتىپ،
غەش بىلە ئىدراكى ھالىدىن كېتىپ.
چارەگەرلەرغە بۇ ئىش چۈن بەردى دەست،
مەھد ئارا بەدىلنى ئەيلەب پايىبەست.
نەقل قىلدىلار ھەمۇل كاشانەغە،
ئاشىقى غەمخارەنى غەمخانەغە.
ھەستىلىغ ئۇيقۇسىدىن تاپتى فەراغ،
تاك يىلىدىن ھالغە كەلدى دىماغ.
كۆز ئاچىپ بەدىل تەئەممۇل ئەيلەدى،
ئۆتكەن ئەھۋالىن تەخەييۇل ئەيلەدى.
ئاھ ئۇرۇپ چىقتى دىماغىدىن تۇتۇن،
تاش ئىلە قويىمادى ئەئزاسىن پۇتۇن.
ئۆز - ئۆزى بىرلە قىلىپ كۆپ ماجەرا،
ئەيلەدى كۆزگە ئالەمنى قارا.
نەۋھە تۇزدى ئەشكى ئەنجۇمرىز ئىلە،
باشلادى ئاشۇب رۇستەخىز ئىلە.
ۋەسل بەزمىن چۈن خەيال ئەيلەر ئىدى،
نالەئى مەجنۇن مىسال ئەيلەر ئىدى.
دەر ئىدى: «يارەب، نە تەدبىر ئەيلەيىن،
كىمگە ئۆز ھالىمنى تەقرىر ئەيلەيىن.
گەر دېسەم خامۇش ئولاي، تاقەتىمۇ بار،
ئۆزنى زەبت ئەيلەي دېسەم، قۇۋۋەتىمۇ بار!
ھالەتىم مەخفى تۇتاي يا فاش ئېتەي،
سۆز دەيمن يا شۇك تۇراي بىلمەي نېتەي.
گەر دېسەم ئايتاي قانى پايان ئاڭا،
دەرگە مىڭدىن بىرگە يوق ئىمكان ماڭا.
گەر نىھان تۇتىماغلىغىن قىلسام خەيال،
يوقتۇرۇر جان ئېلتىمەككە ئېيتىمال.
ئەيلەر ئېردى بۇيلە غەۋغاۋۇ خۇرۇش،
نې تەنمده رۇھۇ نې مەغزىده ھۇش.
ھەيرەتى ھەرلەھزە قەسدى جان ئېتىپ،
ئەلنى ئانىڭ ھالىغە ھەيران ئېتىپ.
ھەر كىشى ئول ھالدىن سۇردى خەبەر،
تاپمادى ئانىڭ جەۋابىدىن ئەسەر.
مۇنچە زاھىر ئەيلەدىكىم: «سۇرسەكىز،
كۆيگەنىم بەسدۇر، يانا كۆيدۇرمەكىز.

هالەتىم شەرھى ئەمەس تەقرىر ئىشى،
بىلمەس ئانى ئاندا تا يەتمەس كىشى،
مەنمۇ ئېردىم، يا رەب، ئول ئىقبال ئىلە،
ۋەسل بەزمىدە ئول ئىستىقبال ئىلە.
شەرھ قىلماق ئىستەر ئېرسەم گەر ئانى،
كىمسە نې ئەۋئ ئەيلەگەي باۋەر ئانى.
ھەيرەتىم جانمىنى ئۆرتەر، ئەيلەيمن،

جىسمى ۋەيرانىمنى ئۆرتەر، ئەيلەيمن.
ۋەھدەتى ۋەسل ئىچرە ئول يەكلىغ مۇراد،
ئول سىفەت مەئشۇق بىرلە ئىتتىھاد.
سوگىرە ھىجراندىن بۇ يەكلىغ شىددەتىم،
ھەيرەت ئۆزرە، ھەيرەت ئوزرە، ھەيرەتىم.
ھالەتىدۇر ئەسرۇ بىپايان ئەجىب،
كىمسەگە قىلما مۇنى، يا رەب، ئەسىب».

فەقرۇ فەنا ۋادىسىنىڭ سىفەتى، ئاشىقنى كامىل، تالىبى سادىق، سالىكنى رەھنەۋەرد تا فەقردە فەنا ھاسىل ئەتمەي، ئىشى تەمام بولماس

يول ئارا جۇز ۋادىسى فەقرۇ فەنا،
مۇندىن ئۆتسە ئوترۇغە كەلمەس يانا.
يوق بۇ ۋادىي ئىچرە جۇز خامۇشلۇق،
گۇڭگو كەر بولماغلىقۇ بىھۇشلۇق.
چۇن تەلاتۇم كۆرگۈزۈپ بەھرى ئەمىق،
يۈز تۈمەن ئالەم بولۇر ئاندا غەرىق.
بەھرىنىڭ كۈلاكى تۇتقان چاغدا ئەۋج،
كىم ئەيان ئەيلەر تۈمەن مىڭ نەقش مەۋج.
دەم بەدەم بۇ نەقشلەر تاپماپ فەنا،
فاش ئولۇر مىڭ مەۋجى گۇناگۇن يانا.
ياخشى باقساڭ، مەۋجدە يوقدۇر ۋۇجۇد،
بەھردىن ئۆزگە ئېرۇر بارى نەبۇد.
ھەق ۋۇجۇدى كەلدى بەھرى بەندگەران،
مەۋجى ئانىڭ ئافەرىنىشدىن ئەيان.
ئون سەككىز مىڭ ئالەم ئىچرە ھەر نەبار،
كىم قىلۇرلار ئەھلى مەئنى ئېمتىبار.
ھەر نەكىم زاھىر دۇرۇر سۇرەت ئارا،
كىم بارى مەرئى بولۇپ ھەيئەت ئارا.
ئەرز سەتھى ئۆزرە يۈز شەكلى ئەجىب،
شەكىللەردە يۈز تۈمەن لەۋنۇ ئەجىب.
فەرز قىل يا بەھر ياخۇد مەئدەنى،
يوقسە دەشتى ئاڭلاغىل يا گۈلشەنى.
يۈز تۈمەن مىڭ لالەۋۇ گۈل ـ بارچە پاك،
تورغايۇ بۇلبۇلنى قىلغۇدەك ھەلاك.

ھەم ئەقالىۋ بىلاد ئەتكىل خەيال،
ھەم بىقارۇ ھەم ئويۇنۇ ھەم جىبال.
ھەم بۇدۇر دەۋرىداغى ئابۇ ھەۋا،
بەلكى سۇ ۋە ناردىن ھەم ماسىۋا.
ھەم بۇلار دەۋرىداغى توققۇز فەلەك،
سابىتۇ سەييارە ھەم خەيلى مەلەك.
ھەم مەلائىك ئولكى، يوق سانى ئانىڭ،
بەلكى مىقدار ئېچرە پايانى ئۇنىڭ.
قايسى بىر ئەختەركى يوق ئاندىن ھەقىر،
ئەرز جىسمىچە نەچە تاپماپ نەزىر.
تۆرت ئۇنسۇر، يەتتى كوك، ئالتى جىھات،
نادىرۇ ئالىي ئەساسى كائىنات.
بارچەدىن ئەشرەفكى ئول ئىنسان ئېرۇر،
كىم كەمالدە خىرەد ھەيران ئېرۇر.
مۇندا سەن ياخۇد ئەۋام ئەتكىل گۇمان،
يا خەۋاس ئىلە خەيال ئەيلەر زەمان.
گەر سەلاتىن بولسە ساھىب ئىختىيار،
يا خەۋاقىن بولسە ساھىب ئىقتىدار.
گەر ھەكىمۇ ئالىمۇ ۋەر مۇجتەھىد،
ۋەر پەرىشان قەۋمدۇر، يا مۇتتەھىد.
گەر ۋەلىكىم، خەلقىدىن ئەكمەلدۇر ئول،
گەر نەبى قىل فەرزكىم، مۇرسەلدۇر ئول،
بارچەسىن ھەق زاتى مەۋجى بەھرى بىل،
ھەم ۋۇجۇدىن مەۋج يەكلىغ ئاڭلاغىل.

بارچه لېكىم نەقشى كەلدى ئاربېيەت،
فانى دۇنيادا بەقادىن يۇق سىفەت.
بەھر تەھرىكى چۇ مەۋج ئەيلەپ ئەيان،
نەقش مۇنچە زاھىر ئەيلەر ھەر قايان.
چۇن تاپىپ تەسكىن بۇ مەۋجى بەھرەۋەر،
قالمايىن ئول مەۋجلەردىن ھېچ ئەسەر.
ھەر كىشىدە بولسا ئايىنى خىرەد،
بۇيلە بىلدىكىم، ئەزەلدىن تائەبەد.
ھەر نېكىم كەلسەك كۇمان تاپغان ۋۇجۇد،
بۇدى يوق، بۇ نەۋئ ئېرۇر بارى نەمۇد.
غەيرى ھەقكىم قادىرى بەر ھەقدۇر ئول.
بارچە فانى باقىئى مۇتلەقدۇر ئول.
ھەم ۋۇجۇد ئايىنى مەھكەمدۇر ئاڭا،
ھەم بەقا رەسمى مۇسەللەمدۇر ئاڭا.
ھەقدىن ئۆزگە كىم ئېرۇر بۇ نەۋئ زات،
فىل ھەسەل ئىچكەن ئېسە ئابى ھەيات.
فانىيا، مۇتلەقدۇرۇر گەرخۇد بەقا،
ئىستەسەك قىلماق كېرەك ئۆزنى فەنا.

ھەزرەتى شەيخ ئەبۇل ئەبباس رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ھىكايەتلەرى بەرسەبىل تەمسىل

شەيخ ئەبۇل ئابباس قەسابى ئىنتساب،
كىم زەماندا قۇتب ئىدى بى ئىجتناب.
چۇن فەنا ۋادىيىسىغە قويدى قەدەم،
ئۆز ۋۇجۇدىن ئەيلەدى ئاندا ئەدەم.
كىم مەقامى بىر كۇن ئېرىدى خانەقاھ،
بارى ئەسھاب ئۇل يېرىدە رۇ بەراھ.
بۇ مەھەلدە بىر فۇزۇلى بىئەدەب،
خانەقاھ سەھنىغە كىردى بۇلئەجەب.
كىرگەچ ئول مىنبەر سارى كۆرگۈزدى مەيل،
دېددىكىم: «ئەي خانەقەھ سەككانى خەيل.
ئايتغانىمنى ھەرنە ياخشى ئاڭلاڭىز،
سۇ تولا ئىبرىقنى ھازىر ئەيلەڭىز.
تاكى ئىستىنجا سارى ئەيلەي شۇرۇئ،
سوڭرە قىلغايمەن تەھارەتكە رۇجۇئ».
شەيخى ئالي قەدر ئىشىتكەچ بۇ كەلام،
دېدى: «ئىبرىق ئالمىغان ئەيلەك خىرام!»
ئالدى بىر دەرۇىش ئىبرىقى شىگەرف،
سۇ تولا ئەيلەپ ئاڭا يەتكۇردى زەرف.
زەرفنى سىندۇردى ئول ناجىنس زات،
دېدى: «كەلتۇرگىل يانا بىر زەرف پات»
يانە بىر ئىبرىقنى كەلتۇردى رەۋان،
ئانى ھەم ئۇردى بۇ سىندۇردى رەۋان.
شەيخ مەئلۇم ئەيلەگەچ دېدى: «يۇرۇڭ،
ئول نەچە ئىبرىق ئۇشاتسا كەلتۇرۇڭ»
نەچچەكىم يەتكۇردىلەر تاش ئۇردى ئول،
زەرفلەرنى سەربەسەر سىندۇردى ئول.
قىلدىلار ئالىدا ئەجز ئىزھارىنى:
«كىم ئۇشاتتىڭ زەرفلەرنىڭ بارىنى
خانەقەھدە قالمادى زەرفۇ ئىنا،
كىم سېنىڭ ئالىڭغە كەلتۇردۇك يانا».
دېدى: «گەر ئىبرىق يوقدۇر، قايتىڭىز،
بارىبان ئۆز شەيخىڭىزگە ئايتىڭىز.
كىم ساقالىن ھازىر ئەتسۇن مۇندا پات،
تا تاپاي بۇ ئەمر بەندىدىن نەجات».
شەيخ ئالي قەدر ئىشىتكەچ ئۇشبۇ سۆز،
سەكرىبان قوپتىيۇ ئول يان قويدى يۈز.
كىم زىنى خۇش سائەتۇ فەرخۇندە فال،
كىم قاچان بىز بۆزكەش ئوغلىغە ساقال.
كىم ئانى يىللار چېكىپ يۈپ تاراغاي،
بۇ زەمان بىر نەچچە ئىشقە ياراغاي،
كىم ئاڭا دەرۇىش قىلغاي ئىلتىفات،
بىر كۇدۇرەتتىن چىقارغاي ئانى بات.
شەيخدا ئىبرىدى مەھاسىن پاكراق،
ئالىبان ئاۋۇچ ئارا قويدى ئاياق.

ئول تەرەفكىم غافىلى بىباك ئىدى،
بەلكى ئول مەجنۇنى بىئىدراك ئىدى.
كۆرگەچ ئول بۇ نەۋئى ئايىنى فەنا،
ھەرزە دەركە تاپمادى قۇۋۋەت يانا.
شەيخ ئاياغىغە ئۆزىن تۇفراغ ئېتىپ،
قويدى يۈز تۇفراقتە ئۆزىدىن كېتىپ.
سالىكۇ فانى ئاڭا سالىپ نەزەر،

ئۆزلۈكىدىن قويمادى رەگۇ ئەسەر.
بۇ سىفەت ناقىسنى تەكمىل ئەيلەدى،
مىسنى ئالتۇن بىرلە تەبدىل ئەيلەدى.
رەگگۇ نەقشۇ لەۋنىدىن چىقماي كىشى،
مۇمكىن ئېرمەس مۇنداق يەتمەكلىك ئىشى.
فانىميا، مۇنداق فەنا ھەقدىن تىلە،
تا بەقا تاپغايسەن ئول ئىغنا بىلە.

ھەزرەتى خاجەئى بۇزۇرگۇار شەيخ بەھائۇلھەقۋەد ـ دىن جەنابى شاھ نەقشىبەند رەھمەتۇللاھ ئەلەيھى ھېكايەتلەرى بەرسەبىل تامسىل

خاجەئى ئالىي سىفاتى ئەرجۇمەند،
شاھ بەھائۇلھەق ۋە دىنى نەقش بەند.
چۇن بۇ ئىقلىم ئۆزرە بولدى تەختگىر،
توزدى يوقلۇق كىشۋەرى ئۆزرە سەرىر.
ئۆز ۋۇجۇدىن پاك سىررى ھەق شۇناس،
ھەر نېچ بىرلەكىم قىلۇر ئېردى قىياس.
ئاندىن ئۆزنى كەم تۇتار ئېردى بەسى،
سەرۋۇ گۇلدىن ئۇيلەكىم خارۇ خەسى.
كىم كۆرۈندى كۆزىگە بىر جىغە كەلەب،
پەيكەرىدىن پاكلىك ئايىنى سەلەب.
چۇن ئانىك بىرلە تەگەشتۇردى ئۆزىن،
نالە قىلدى ئەشكبار ئەيلەپ كۆزىن،
دېدى: «ئول ئەھلى ۋەفادۇر، مەن ـ ئىسەن،
ئۆزنى ئانىك بىرلە ئەمدى تەك دېمەن.
ئول خۇداۋەندىغە قىلماس جۇز ۋەفا،
لېك مەندىن زاھىر ئولماس جۇز جەفا».
ھۆكم مۇنداق ئەيلەگەچ، ساھىب نەزەر،

پەرۋانەلەر جەمئى بولۇپ، شەمئىنىك ھەقىقەتىن ئىستەمەكلەرى ۋە ئاقىبەت ئۆرتەنىپ، شەمەئى خەبەر تاپقانلارى

بىر كېچە پەرۋانەلەر جەمئ ئولدىلار،
سەئىيى بىرلە تالىبى شەمئ ئولدىلار.
دېدىلار پەرنى قىلىپ ئاتەش فىشان:
«ئىستەلى مەتلۇب نۇرىدىن نىشان.

ھەرنېچ تاپساق، ئانى ئىزھار ئەيلەلى،
شەرھ ئېتىپ ئەسلىن پەددار ئەيلەلى.
بۇ سۆز ئايتىلغاچ بىرى ئاچىپ قانا...
شەمئ تەھقىقىن قىلۇرغە باردى پ...

بىر شەبىستان ئىچرە كۆردى جەمئنى،
كىم يارۇتمىشلار ئارادا شەمئنى.
چۇن مۇنداۋۇەر قىلدى نۇرىدىن كۆزدىن،
تەپمبان باندى ئۇلار ئىچرە سۆزدىن.
ئول دەر ئىردى، لېك ئۇلار تاپماي خەبەر،
جانلارىغە يوق ئىدى ئاندىن ئەسەر.
ھەر نەچە رەۋشەن سەرىراق رەفئ دەپ،
ھېچ تاپماي مۇستەمبئلەر نەفئ دەپ،
چۇن ئانىڭ تەقرىرى سۇد ئاز ئەيلەدى.
يانە بىر پەرۋانە پەرۋاز ئەيلەدى.
شەمئ بەزمىغە ياقىن سالدى گۇزەر،
نۇرىغە دىققەت بىلە قىلدى نەزەر.
بۇ داغى يانمپ نەچە قىلدى بەيان،
بولمادى مەقسۇد جەمئ ئىچرە ئەيان.
يانە بىرھەم ئىشكە سائى بولدى كۆپ،
شەمئ باشى گەردىغە ئەۋرۇلدى كۆپ.
بولمادى ھاسل مۇراد ئاندىن داغى،
تاپمادى مۇشكىل كۇشاد ئاندىن داغى.
ئۆزگەلەرغە داغى تۇشتى ئىز تەراب،
ئەيلە ئول مەقسۇد ئۇچۇن ھەر بىر شىتاب.
شەمئ دەۋرىدە قەنات كۆپ ئۇردىلەر،
ھەر بىر ئۆز بالۇ پەرىن كويدۇردىلەر.
ھەر بىرى كۆيگەنچە ئاندىن تاپتى كام،
شەرھى دۇشۋار ئىردىيۇ نەقلى ھەرام.
شۇئلە شەرھىن تىل بىلە قىلماس كىشى،
كۆيمەگۇنچە ھەرقەتىن بىلمەس كىشى.
ئول بىر ئىش تەھقىقىدىن تاپتى خەبەر،
كىم بولۇب كۇل، قالمادى ئاندىن ئەسەر.
شۇئلەغە، ئۇرغاچ ئۆزىن بى ۋەھۇ باك،
شۇئلە بولدى ئوت تۇشۇب ئەئزايى پاك.
چۇن تىلەر مەقسۇد ئاڭا بولدى ئەيان،
ئۆزگە زاھىر بولمادى ئاندىن بەيان.
چۇنكى مەقسۇد ئىچرە نابۇد ئولدى ئول،
ئول ۋىنادە ئەينى مەقسۇد ئولدى ئول.
چىقمادى ئاندىن يەنە ھەرگىز نەفەس،
ئول ھەقىقەتدىن خەبەر تاپدىيۇ بەس.
باقسا ئەل پەرۋانەلەرنىڭ زاتىغە،
كەشف ئواور كۆڭلىگىغە ئىككى ۋئىدە.
بىر بۇكىم، كۆيمەي ئاڭا بولماس كۇشاد،
بولماغۇنچە كۇل، ئاڭا تاپماس مۇراد.
تاۋىنا ئوتى ئۆزە سالماس ۋۇجۇد،
ئۆرتەمەس ئول شۇئلەدە بۇدۇ نەبۇد.
پەرتەۋى مەقسۇدىغە بولماس ھۇسۇل،
كامىغە يۇزلەنمەس ئايىنى ۋۇسۇل.
يانە بىر بۇكىم، يېتمپ بۇ نەۋئ بەرق،
ئانىكىم ئوت بەھرى ئىچرە قىلدى غەرق.
قالماغاندىن سوڭ ۋۇجۇدۇڭدىن نىشان،
خىلئەت ئىچرە تارۇ پۇدۇڭدىن نىشان.
بولدى چۇن كامىڭ رەۋا مەقسۇد ئارا،
بىلمەسە ئەل بىلمەسۇن ئول ماجەرا.
قالمادى چۇن ئاندىن بى ۋەھۇ باك،
شۇئلە بولدى ئوت تۇشۇب ئەئزايى پاك.
چۇن تىلەر مەقسۇد ئاڭا بولدى ئەيان،
ئۆزگە زاھىر بولمادى ئاندىن بەيان.
چۇنكى مەقسۇد ئىچرە نابۇد ئولدى ئول،
ئول ۋىنادە ئەينى مەقسۇد ئولدى ئول.
چىقمادى ئاندىن يەنە ھەرگىز نەفەس،
ئول ھەقىقەتدىن خەبەر تاپدىيۇ بەس.
باقسا ئەل پەرۋانەلەرنىڭ زاتىغە،
كەشف ئواور كۆڭلىگىغە ئىككى ۋئىدە.
بىر بۇكىم، كۆيمەي ئاڭا بولماس كۇشاد،
بولماغۇنچە كۇل، ئاڭا تاپماس مۇراد.
تاۋىنا ئوتى ئۆزە سالماس ۋۇجۇد،
ئۆرتەمەس ئول شۇئلەدە بۇدۇ نەبۇد.
پەرتەۋى مەقسۇدىغە بولماس ھۇسۇل،
كامىغە يۇزلەنمەس ئايىنى ۋۇسۇل.
يانە بىر بۇكىم، يېتمپ بۇ نەۋئ بەرق،
ئانىكىم ئوت بەھرى ئىچرە قىلدى غەرق.
قالمادى چۇن ئاندا ئىمكانى مەقال،
سۆز دېمەك ئىش سىزىدە بولدى مەھال.
مۇندا كۆيمەي ئەلگە ئىش ئاچىلمادى،
ئولكى كۆيدى، كىمسە ھالىن بىلمەدى.
فانىيا، لافى فەنا ئۇرماغنى قوي،
ۋەسل ئىسە كامىڭ، فەنا ئوتىغە كۆي.
ئەۋرۇلۇپ شەمئ ئوتىغە پەرۋانەۋار،
ئۆزنى تاشلا شۇئلەغە دىۋانەۋار.
قالماغاندىن سوڭ ۋۇجۇدۇڭدىن نىشان،
خىلئەت ئىچرە تارۇ پۇدۇڭدىن نىشان.
بولدى چۇن كامىڭ رەۋا مەقسۇد ئارا،
بىلمەسە ئەل بىلمەسۇن ئول ماجەرا.

شەيخ سۇفيان سۇرى رەھمەتۇللاھ ئەيلەيھىنىڭ ھىكايەتلەرى بەر سەبىل تەمسىل ھىكايەت

شەيخ سۇرى قەدۋەتى ئەسھابى دىن،
نەۋۋەر ئەللاھۇ سۇراھۇ تابىدىن.
مەئرىفەت ئىچرە سۇرەر ئىردى مەقال،
تالىبى ئول پەردەدىن قىلدى سۇئال.
«كىم بىرەۋكىم، تەڭرىگە تالىبدۇر ئول،
مەقسەدىغە تەگرۇ نې نەۋئ ئولدى يول».

ئۇيغۇر كتاب تورى www.uyghurkitap.com

دېدى: «مېنىڭ مەنزىل مەسافەت ئاڭلاغىل،
بارچەسىدە دەردۇ ئافەت ئاڭلاغىل.
نار ئىلە نۇر ئورتادا يەتتى تېگىز
ھەر بىرىنىڭ ۋۇسئەتى ئەندازەسىز.

بۇ تېگىزلاردىن قاچان قىلساڭ ئۇبۇر،
جەزب ھۇتى ئول زەمان قىلغاي زۇھۇر.
مەئمەنىكىم ھەر قاچانكىم چەكسە دەم،
يۇتقاي ئول دەم ئىككى ئالەم خەلقىنى ھەم.

شەمەئى ئەسرارى ھەقىقەت ئىل مەسەل

بەھرى ئىستىغنا ئارا تاپىپ مەقام،
ئول مۇھىمت ئەترافىدا ئەيلەر خىرام.
سۆز يۈزىگە بۇيلە خۇش تۇشتى نىقاب،
زايىل ئولدى ھەم سۇئالۇ ھەم جەۋاب.
بولدى قۇشلارغە بۇ سۆزدىن ئۆزگە ھال،
كىم خىرەد ئانى قىلا ئالماس مەقال.
بارچەسى فەھىم ئەتتىكىم، بۇ مۇشكىل ئىش،
ئول جەمائەت لايىقى ئىمىش.
ئۆزلەرىدىن بارچە نەۋمىد ئولدىلار،
مۇبتەلائى ھۇزنى جاۋىد ئولدىلار.
ئۇيلە تاپتى بۇيلە مۇھلىك سۆز ۋۇجۇد،
كىم نىھادىدىن بارىنىڭ چىقتى دۇد.
بەلكى چۇن بۇ ئىشغە ۋاقىف بولدىلار،
ۋەھمدىن ئول دەم كى بىخۇد ئولدىلار.
فانى ئولغاچ ۋەھمى جان ئالغانلارى،
تۇتتى يول ھەيرەت بىلە قالغانلارى.
ئۇردىلار يىللار قانات تۇتماي قەرار،
ئول بەلادىن ئىختىيار ئەتمەي فەرار.
قەتئ ئىتىپ كۆپ يول قۇيىيۇ يوقارى،
چىقغۇچە ئۆزلۇكلەرىدىن تاشقارى.
ئولچە ئول يولدا ئالارغە بەردى يۈز،
شەرھ كەلمەس يۈز تۇمەن تىل بىرلە تۇز.
گەر سىنىڭ ھەم تۇشسە ئالمىغە بۇ يول،
چۇن ئاڭا يەتسەڭ مۇشاھىد بولسا ئول.
بىلگەسەنكىم، ئول ھەۋاكىم تۇتتىلار،
يول بەلاسىدىن نې قانلار يۇتتىلار.
ئاخىرۇل ـ ئەمر ئول گۇرۇھى زارىدىن،
رەنج تارتاردىن سۇرۇڭ ئەفكاردىن.

يەتتىلەر مەقسۇدغە، ئەمما ئەسرۇ ئاز،
تەن ئارا يۈز سوزۇ جان ئىچرە گۇداز.
كىم ئۇزۇن ئىردى يولۇ كۆپ ئافەتىن،
بىنىھايەت دەردۇ رەنجۇ شىددەتىن.
بەئزى ئول قۇشلاردىن ئولدىلار ھالاك،
بەئزى يىتتىلەر بولۇپ كۆپ دەردناك.
يۈز سەمۇمى دەردۇ رەنج ئاندا ئىسىپ،
كىم مۇسافىر رىشتەئى ئۇمرىدىن كېسىپ.
چۇن ھەۋادىس بىھەدۇ پايان ئىدى،
بولدىلار زايىئ نېكىم ئىمكان ئىدى.
ئاقىبەت يۈز نەچچە مىڭدىن نەچچە قۇش،
كىم ئۇلارغە يۈز تۇمەن رەنج ئولدى تۇش.
ئۇردىلار ئوتتۇز قۇش ئول يەردە قانات،
تەنلەردە قالماي ئايىنى ھەيات.
جىسم ئارا ھەر بىرلەرى قالماي بۇتۇن،
پارە ـ پارە، ئۇيلەكىم قاقشال ئۇتۇن.
تەنلەرى يول رەنجىدىن بىتۇشۇ تاب،
جانلارى دەردى مەشەققەتىدىن خەراب.
كۆردىلەر ئول نەۋئ ئالمي ھەزرەتى،
كارگاھى ئاندا ئانداق ۋۇسئەتى.
كىم بولۇپ ئاجز ئۇقۇل ئىدراكىدىن،
چەرخ ئۆكسۇكراق ئانىڭ خاشاكىدىن.
ياغىپ ئىستىغنا سەھابىدىن ياغىن،
رەئد ئەيلەپ ئەربەدە، ئىستەپ چاقىن.
كىم تۇشۇپ ئالەمغە تۇفانى بەلا،
كۇل قىلىپ ئالەمنى بەرقى ئىبتىلا.
يەتتى كۆك ئاندا بىر ئاۋۇچ خاكچە،
سىدرەۋۇ تۇبى بىلە خاشاكچە.

بارچه ئۆز هالىغه هەيران قالدىلار،
ئەجزدىن زارۇ پەرىشان قالدىلار.
كۆردىلەركىم ئاندا يۈز مىھرى مۇنىر،
زەررەدىن بىرنەچچه يۈز مىڭدۇر ھەقىر.
دېدىلەر ۋاھەسرەتا ئۆز هالىغه،
ئوت تۈشۈپ ھەرقايسى پەررۇ بالىغه.
كىم ئوتتۇز تايىرغه فاسمد خەيال،
يول بېرىپ خاتىرغه سەۋدائى مەھال:
«تارتىبان يول قەتئىددىن رەنجى ئەزدىم،
جانغه ئۆلمەك ۋەھمىددىن ھەر لەھزه بىم.
ئۇمر ئۆتۈپ مەقسەدغه يەتمەك ئاه بۇ،
هال بۇ هەم ۋۇسئەتى دەرگاه بۇ.
بىزگه مۇندا نې ھەسابۇ نې ۋۇجۇد!»
دەپ بۇ سۆزنى، باشلاردىن چىقتى دۇد.
هەر نەفەس نەۋمىدلىغ يۈز كۆرگۈزۈپ،
ئول نەچه ئاۋارەنىڭ كۆڭلىن بۇزۇپ.
بىر نەچه سەرگەشتەئى ئاۋارەئى،
تاپماي ئۆز مەھنەتلەرىغه چارەئى.
نې ئۇچارغه يار ئولۇپ قۇۋۋەتلەرى،
نې قونارغه دەرد ئارا تاقەتلەرى.
پەردەدىن ناگاه ئىززەت چاۋۇشى،
جىلۋه قىلدى ئۇيلەكىم دەۋلەت قۇشى.
كۆردى ئول مەبھۇتى خەيلى خەستەنى،
يۈز بەلىيەت تارىغه ۋابەستەنى.
سۇرغالى قىلدى ئالار هالىنى مەيل،
دېدى: «ئايا نې جەمائەتتۇر بۇ خەيل؟
كىم ئېرۇرلار مىڭ بەلاغه مۇبتەلا،
ئول بەلادىن بەھرە تاپماي، غەيرى لا».
بىسەرۇ سامانۇ سەرگەردان بارى،
قەدرده تۇفراغ ئىله يەكسان بارى.
يوق هەقارەتدىن ئۇلاردا ئۆزگه ھېچ،
ئول هاقارەتدىن كۆرۈنمەي كۆزگه ھېچ.
دېدىلەر كىم: «بىز گۇرۇھى خارۇ زار،
هەرزەكارۇ ئاجىزۇ بىئىتىبار.
يولدا ئۇمرى جان چېكىپ، شاه ئىستەبان،
رەنج تارتىپ بىز بۇ دەرگاه ئىستەبان.
شاهسىز ئىردۇق بەغايەت كۆپ سىپاه،
نې سىپاه ئولغايكى يوقدۇر ئاندا شاه.
ئۇمرلەر يولدا مەشەققەت تارتىبان،
يۈز ئۇمەن ئۆرلوك مەزەللەت تارتىبان.
نەچچه يۈز مىڭ نابىئۇ خەيلۇ ھەشەر،
كىم ئانىڭ شەئىنده ئاجىزدۇر بەشەر.
بولدىلار زاتەه، قويۇپ بۇ يولدا يۈز،
تا بۇ دەرگاهغه يېتىشدۇق بىز ئوتۇز.
تا بۇ كىم سىمۇرغ بولغاي شاهىمىز،
بارچه شەررۇ خەيىردىن ئاگاهىمىز.
شاهغه بولسا بۇ مەئنى دىلپەزىر،
بەندە بولغايمىز نېچه زارۇ ئەسىر».
دېدى ئول چاۋۇشكى: «ئەي خەيلى خەزەف،
بىخەبەردلىغ بىرله بولغان مۇتتەسەف.
سىز كىم ئولغايسىز نەچه ئاشۇفته هال،
كىم دۇماغىڭىزغه تۇشكەي بۇ خەيال.
قايسى تىل بىرله قىلۇرسىز شەھنى زىكر،
كۆڭلۇڭىزغه يول نەچه تاپقاي بۇ فىكر.
سىز گۇرۇھى ھېچ كەمراق ھېچدىن،
شاد بۇ ئەندىشەئى پۇر پېچدىن.
ھېچلىك بىرله تەھەۋۋۇر ئەيلەگەن،
ئۆزنى مەۋجۇدى تەسەۋۋۇر ئەيلەگەن.
سىزگه نې سان، نې ھەسابۇ نې ۋۇجۇد،
بۇدلۇغ تۇھمەت قىلىپ ئەمما نەبۇد.
كۆڭلۇڭىزده سەربەسەر فاسمد خەيال،
مۇددەئاڭسىز بارچەسى ئەمرى مەھال.
بارگاھمدۇر بۇ كىم يۈز مىڭ قۇياش،
زەررە چاغلىغ ئەيلەيەلمەس ئۆزنى فاش.
مۇنداكىم يۈز مىڭ تۇمەن پىلى دەمان،
بار ھەمانۇ، بىر ئۆلۈك پەشىشە ھەمان.
سىزگه ئاندا نې ۋۇجۇدۇ نې ئەدەم،
بەل ۋۇجۇدىڭىز ئەدەمدىن داغى كەم.
دېمەڭىز ھەشۇۇ رەۋانراق قايتىڭىز،
سۆز ئەگەر بۇ ئېرسە، يولدا ئاپتىڭىز!»

بۇ تەكەللۇمدىن ئولاردىن باردى ھۇش،
زەئىف ئەيلەپ تىللارى بولدى خەمۇش.
بارچە فىلھال ئۆلگىلى ياۋۇشتىلەر،
يەئنى ھىرمان ئوتى ئىچرە تۇشتىلەر.
دېدىلەر: «مېھنەتلەرىمىزدىن دەرىغ!
تارتقان شىددەتلەرىمىزدىن دەرىغ.
شاھغە مۇنداغكىم ئىبرۇر ئالىي جەناب،
نې كۆرۈسە، بىر نېچە مېھنەت خەراب.
ھەيف مۇنچە سەئىيلە ئۇمىدىمىز!
ئارزۇئى دەۋلەتى جاۋىدىمىز!».
كىم بارى ھىرمان بىلە بولدى بەدەل،
ھەسرەتى ئەرمان بىلە بولدى بەدەل.
«بار ئىكەن بۇ بىز كەبى مەھزۇن كۇرۇھ،
ئارزۇيۇ سەئىيدىن مەغبۇن كۇرۇھ!»

قۇشلارغە ھۇدھۇدنىڭ نەسىھەتلىك جەۋابى

دېدى ھۇدھۇد: «كەيسۇرۇك بىچارەخەيل،
مۇلكى خانۇمانىدىن ئاۋارە خەيل.
بولماڭىز نەۋمىد شاھ ئەلتافىدىن،
كىم كەرەم بىردۇر ئانىڭ ئەۋسافىدىن.
سەئىب ئىپسە كامى ۋىسالىن تاپماغى،
خۇشدۇرۇر سەۋداسىدا ئۆلمەك داغى.
بىزگە بۇ ئىقبال چۇنكىم بەردى دەست،
كىم ئانىڭ دەرگاھىدا تاپتۇق نىشەست.
بۇ سەئادەت ھەم ئىبرۇر ئالىي مەقام،
كىم ئانىڭ ئىشقىدا ئۆلگەن تاپتى كام!»
بارچەسى بىدىللىغ ئەيلەب ئاشكار،
دېدىلەر ھۇدھۇدغە: «كەيي ھىكمەتشىئار.
بۇ بەلالار ئىچرە كىم بولدى خەمۇل،
باردۇرۇر ئەمرىڭنى قىلغاندىن قەبۇل.
قايداكىم ئۇردۇڭ قانات، ئايرىلمادۇڭ،
ھەر نې ئەمر ئەتتىڭ تەخەللۇف قىلمادۇڭ.
ۋەسل چاغى يەتتى ئەندۇھى فىراق،
ھەر ئەدەر ئىبردىڭ يىراق ئىبرمىش، يىراق»
دېدى ھۇدھۇد: «قىلماڭىز ئەفسۇردەلىق،
ئەسرۇ زاھىر ئەتمەڭىز ئازۇردەلىق.
بىز بۇ بولغە ئاندىاكىم ئەزم ئەيلەدۇك،
يۇز بەلىيەت چەكمەكىن جەزم ئەيلەدۇك.
بۇ ئەزىمەتدىن غەرەز خۇد شاھ ئىدى،
ھەم يانە مەقسۇد بۇ دەرگاھ ئىدى.
چۇنكى مەقسۇدغە يېتىب بىز بۇ زەمان،
كامىدىن قىلماڭ يىراق ئۇزنى گۇمان.
ئاشىقىكىم، ئىشقىدا بولغاي كەمىل،
تەڭ دۇرۇر ئالىدا ھىجرانۇ ۋىسال.
چۇن رىزاسى يارىنىڭ مەتلۇب ئىبرۇر،
ھەر نېچكىم ئول ئىستەر ئول مەرغۇب ئىبرۇر.
ۋەسلىغە گەر تاپماغايسىز دەستىرەس،
سىز جەمائەتقە ئەمەسمۇ يادى بەس؟
ياد بىرلە ھەر كىشىكىم بەرسە جان،
باردۇر ئول ئولماق ھەياتى جاۋىدان».

ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل

دەشت ئارا مەجنۇننى كۆردى بىر كىشى،
كىم ھەمىشە سۆز دېمەك ئىبردى ئىشى.
سوردىكىم: «كىم بىرلە سۆزلەرسەن بۇ ھال؟»
دېدى: «لەيلى بىرلە، ئەي فەرخۇندە فال».
دېدى: «ئاندىن تا ساڭا دۇر خىلى يول!»
دېدى: «ئەي غافىل، ئىبرۇر جانىمدە ئول.
ئولكى ئانىڭ زىكرىدۇر جانىمدە قۇت،
يول يىراق ئولغاندىن ئولغايمۇ ئۇنۇت!»
كىمكى ئىشقىغە كەمال ئىرادىدۇر،
ئاڭا مەئشۇقى ۋۇجودى يادىدۇر.
سىزدە ھەم گەر ئىشقدىن بار ئىبرسە لاف،
ئەيش ئىبتىڭ گەر كەلسە ئاندىن دۇردى ساف.

مىڭ تۇمەن قۇشلاردىن جەمئى ئوتتۇز قۇش سىمۇرغ مەقامىغە يەتكەنى

ئول مۇسافىرلار كېزىپ كۆپ يەرگە بېرىپ،
قىلمىش ئىبرىدىلەر بۇ مەقسەدتىن مەقسەر.
يول يۈگۈرمەكتىن تۈنۈ كۈن ئازمايمىز،
ھەر بەلاكىم كەلسە، يۈز قايتارمايمىز.
يەتمىش ئىبرىدىلەرچۇ ئول مەقسۇدىغە،
ھاجىبى رو ئول — سۇرۇك مەغلۇبقە.
نەچەكىم سوردى جەلالىيەت سۆزىدىن،
سالمادى ئول بىنەۋا قۇشلار ئۆزىدىن.
گەرچە، بەئزى قىلدى بىمدىلدىق ئەيان،
ھۇدھۇد ئىرشادىدىن قىلىپ شەرھۇ بەيان.
ئانى قويماس يەئس بىمدىلدىق ئارا،
سوردى ئانچە ۋەئز بىرلە ماجەرا.
كىم تاپىپ ئول نۇكتەلەردىن جان يانا،
بولدى مۇشكىل ئىش ئاڭا ئاسان يانا.
چۇن ئۇلارغە سىدقۇ ئىخلاس ئولدى يار،
بۇ ئىكىسىنىڭ تەلەبدە دەخلى بار.
گەر جەلالىيەتدىن ئول خەيلى زەلىل،
غەم يىمەسكە سوردى كۆپ ھۇدھۇد دەلىل.
ھەم ئالاردا بار ئىدى مەردانەلىق،
ھادىئى كامىلدا يۈز پەرزانەلىق.
سىدقى ئىخلاس ئىچرە ئىككىنچى فەنا،
يارنى قىلدى ئالارغا ئاشنا.
ۋەسل باغىدىن جەمالىيەت يىلى،
يا مەسىھا قۇدسى ئەنفاسى دىلى.
ئەستەيۇ ھەر پەردەكىم ئىبرىدى نىقاب،
ئاچتى تۇش-تۇشتىن بارىسىمن بىمىجاب.
نۇرۇ زۇلمەتلەر ھىجابى ھەر تەرەف —
كىم بار ئىبرىدى، بارچە بولدى بەر تەرەف.
ۋەسل باغىدا گۈلى ئەيشۇ مۇراد،
ئانچە تاپتى جان نەسىمىدىن كۇشاد،
كىم كېتىپ خاتىرلەرىدىن ئول فۇتۇر،
يۈزلەنىپ ۋەسل ئىچرە بۇ كامۇ سۇرۇر.

ھەر گۈل ئول گۈلشەندە بىر كۆزگۈ ئىدى،
كىم قايان ئۇلاردا دەۋ ئۇترۇ ئىدى.
ئانچە ئانىدىن باشقا ھەم نۇرۇ سەفا،
بار ئىدى ھەم ئاشكارۇ ھەم خەفا.
كىم نەزەر قىلغان كەبى كۆزگۈدە ئەل،
ياكى باقماي سافۇ رەۋشەن سۇدە ئەل.
كۆرۈنەر ئىبردى نەزەردىن مۇ بەمۇ،
ئەكس كۆرگۈزگەن كەبى كۆزگۈيۇ سۇ.
چۇن ئول ئوتتۇز قۇشقە بۇ ئىبردى خەيال،
مۇنچە كۆركەندىن ئۆكۈش رەنجۇ مەلال.
كىم ئەگەر سىمۇرغ كۆرگۈزگەي لىقا،
بۇ فەنالاردىن يېتىشكەي ئول بەقا.
كۆردىلەر ئۆزنى قەيانكىم تۇشتى كۆز،
ئەللاھ-ئەللاھ نې ئەجايىبدۇر بۇ سۆز.
كىم قىلىپ سىمۇرغ ئوتتۇز قۇش ھەۋەس،
ئۆزلەردىن كۆردىلەر ئول سىمۇرغ بەس.
مۇندە زاھىر بولدى سىررى «مەن ئەرەف»،
كىم كۆرۈپدۇر گەۋھەر ئولماغلىغ سەدەف.
ئەي كۆڭۈل، بۇ نوكتەدۇر قۇشلار تىلى،
رەمزۇ ئىما مۇلكىدە قۇشلار تىلى.
گەرچە بۇ سۆزدە ئەياندۇر تەقمىيە،
كىم رىيازەتدىنكى ئايتتى تەسفىيە.
چۇن رىيازەت رەفئ ئىبتىپ رۇھانىيەت،
سەلب بولغاچ كىمسەگە نەفسانىيەت.
قالماغاي رۇھانىيەتدىن ئۆزگە ھېچ،
سەن تەخەللۇفدىن بۇ مەئنى ئىچرە كېچ.
باردۇر ئىنسان زاتىدا ئانچە شەرەف،
كىم يامان ئەخلاقىن ئەتسە بەرتەرەف.
بولماسا فىرئەۋنلىغنىڭ پەيرەۋى،
قالماس ئاندا جۇز سىفاتى مۇسەۋى.
تا شەرەف گەنجىغە تاپىپ ئەھلىلىك،
سەلب قىلسە سىيرەتى بۇ جەھلىلىك.

شان ئاڭا بولۇپ مەبمۇللاھدەك،
بۇد ئىلە نابۇددىن ئاگاھىدەك.
كىم قىلىپ مېئراجى ۋەھدەتدىن گۇزەر،
لى مەئەللاھ سىرىدىن بەرگەي خەبەر.
ۋەسل نۇرىدىن كۆز ئول يەڭلىغ يارۇر،
كىم ئارادىن سەنلىكۇ مەنلىك بارۇر.
ھەق ۋۇجۇدى بەھرى مەۋج ئەتكەي ئەيان،
مەۋج بەھرىدىن تېڭىزگە نې زىيان.
سۇ ۋۇجۇددىن تېڭىز بولدى تېڭىز،
بولسە گەر ئول مەۋجلۇغ گەر مەۋجسىز.
مۇندا گەر ياخشى تەخەييۇل ئەيلەسەڭ،
ياكى ئىش سىرىن تەئەممۇل ئەيلەسەڭ.
مۇتتەسىف بولساڭ سىفاتىللاھ ئىلە،
جەزم ئېتەرسەن خاتىرى ئاگاھ ئىلە.
كىم سەن - ئوقسەن ھەر نېكىم مەۋجۇد ئېرۇر،
سەندىن ئۆزگە ھەر نېكىم مەۋجۇد ئېرۇر.
لېك سىمۇرغ ئىستەگەن ئول جەمئ تەير،
كىم سۇلۇك ئىچرە رىيازەت بىرلە سەير.
ئەيلەبان چۇن ئۆزنى قايل قىلدىلار،
ئول تەلەبدىن ۋەسل ھاسىل قىلدىلار.
سەندىن ھەم بالققە ئول مەۋجۇد ئېرۇر،
نەقلغە كەلسە دەۋا مەقسۇد ئېرۇر.
قابىل ئەتمەي ئۆزنى گەر قىل ئەۋجى سۆز،
زاھىر ئەتسەڭ دەرد ئىلە سالماقتە يۈز.
كىمسە بۇ مەئنىدىن ئاگاھ بولدى بىل،
كىمكى كەلدى ئاڭا سۆز ئايتۇر دەلىل.

ھىكايەتى بەرسەبىل تەمسىل

بىر پەرىشان تەبئ مەجنۇن بار ئىدى،
كىم بىراۋ سەۋداسىدىن كۆپ زار ئىدى.
يار ئىدى مەقسۇدى دەۋران ئافەتى،
ئىشۋە بىرلە ئىنىس ئىلە جان ئافەتى.
ھۇسن ئارا ھۇرۇ پەرى مەغلۇب ئاڭا،
مېھر ئىلە ئاي كۆپ كۆرۈنمەي خۇب ئاڭا،
ھۇسن ئارا ئالەمدە غەۋغاسى ئانىڭ،
شەھرۇ كشۋەردە ئەلالاسى ئانىڭ.
لۇتفى ھۇسنى گەرچە نامەقدۇر ئىدى،
ئىككى ئىش بىرلە ۋەلى مەشھۇر ئىدى.
بىر كامالۇ دانشۇ دىققەت ئارا،
بىر جەفا ئەيلەر زەمان شىددەت ئارا.

www.uyghurkitap.com

ئىشق ئارا ئول ئاشىقى مەجنۇن نىھاد،
بىر كۈن ئەيلەر ئىپردى مەئشۇقىنى ياد.
ئارەزىن كۈل دەر ئىدى، قەددىنى سەرۋ،
ھەيئەتىن تاۋۇسۇ رەفتاردىن تەزەرۋ.
بۇيلە ھالەتدە ئىشتىتى ماھۇەش،
ھەرنەكىم دىۋانە ئايتۇر ئىپردى خەش.
باردىن ئىشتىتى كەمىن ئەيلەپ تەۋرۇپ،
سوئىرا ئانىڭ باشىغە كەلدى سۇرۇپ.
دېدى: «تەئىرىفىڭ كىنايەتدۇر ماڭا،
ئار ئاندىن بىنىھايەتدۇر ماڭا.
قامەتىمكىم سەرۋ دەپ سۇردۇڭ كەلام،
سەرۋىغە قەددىم كەبى بارمۇ خىرام؟
ئارەزىم گۈل دەپكى قىلدىڭ ئەلگە فاش،
گۈلدا بارمۇ يۈز بەلالىغ كۆزۇ قاش.
ھەيئەتىم تاۋۇس دەپ قىلدىڭ خۇرۇش،
قايدا تاۋۇس ئەلدىن ئالۇر ئەقلۇ ھۇش.
چۇن تەزەرۋ ئەتتىڭ خىراممىغە لەقەب،
قاي تەزەرۋ ئەل قەتلىغە بولمىش سەبەب؟»

قىلدى چۇن دىققەت بىلە مەھۋەش خىتاب،
ئاجىز ئولدى بىدىل ئايتۇردىن جەۋاب.
دېدى: «سەھۋ ئەيلەپمەنۇ شەرمەندەمەن،
لېك ۋەسفىڭ دەركە مەھرەم بەندەمەن.»
قىلدى مەھ پەيكەر غەزەبكىم ئۇشبۇ دەم،
دەھرىدىن ئەيلەي ۋۇجۇدۇڭنى ئەدەم.
يەركە تۇشتى يالبارىپ دىۋانەۋار:
«كەي پەرىيۇ ھۇردىن ھۇسنۇڭگە ئار.
نېكى مەن دېدىم، مۇھەببەتدىن ئىدى،
بارچە ئىخلاسۇ مۇۋەددەتدىن ئىدى.
يوق ئىدى ئاندا شىكايەتدىن ئەسەر،
تەئىنە تەشنىئو كىنايەتدىن ئەسەر.
لېك تەقسىر ئەتتىم ئىپركىن ۋەسف ئارا،
لۇتف ئىپرۇر گەر سورماساڭ بۇ ماجەرا.
چۇن ئۇيات بۇتەلبەنى زار ئۆلتۇرۇر،
سەن ھەم ئۆلتۇرسەڭ ماڭا رەھمەت ئىپرۇر.»
چۇن تەزەرۋ ئەتتىڭ خىراممىغە لەقەب،
قاي تەزەرۋ ئەل قەتلىغە بولمىش سەبەب؟»

تەلبە قايىل بولغاچ ئۆز نۇقساندىن،
لۇتف ئىپتىپ كەچتى پەردۇەش قاندىن.

ھەزرەتى شەيخۇل - ئىسلام خاجە ئەبدۇللاھ ئەنسارى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ھىكايەتلەرى بەر سەبىل تەمسىل

خاجە ئەبدۇللاھ ئەنسارى ئىدى،
ئولكى بۇ يول ئەھلىغە ھادى ئىدى.
كىم كىشى ساز ئەيلەدى ئاھەڭگى زۇد،
تۇزسە ئول ئاھەڭ ئىلە لەھنى سۇرۇد.
لېك بۇ زۇدۇ سۇرۇددىن مۇراد،

بولدى تەگرى يادى، ئەي پاك ئىپئىتقاد.
ياخشىراقكىم غەفلەت ئاھەڭگىن تۇزۇپ،
ئوقۇغاي مۇسەھف تەلاۋەت كۆركۇزۇپ.
بولسە تەئىنى نۇكتەئى ئاگاھلىق،
بۇكى تائەت ۋەقتىدە گۇمراھلىق.

مۇناجاتى بەدەرگاھى ھەزرەتى قازىيۇل - ھاجات

ئەي ئەدەمدىن بارچە خەللاقى ۋۇجۇد،
بارى جۇد ئەھلىغە سەن فەييازۇ جۇد.
لۇتفۇ ئىپھسانىڭغە يوق فايانۇ ھەد،
بەخشىشۇ ئىنئامىڭا سانۇ ئەدەد.
ھەرنېكىم ۋەسفىدە تەھرىر ئەيلەگۇم،

سېھر ئەگەر قىلسامكى تەقسىر ئەيلەگۇم.
مەن نە بولغۇمكىم ئەگەر ئەللامەلەر،
ۋەسفىڭ ئەيلەپ سۇرسە ئانچە، خامەلەر.
بولسەلەر ئىنسافى ساری مۇتتەسىف،
ئەجزغە بولغاي كىبرەكدۇر مۇئتەرىف.

فانىسى دۇانەئى ئاشۇفته خۇي،
نېچچه سۆز كەر سەندىن ئۆتتى گۇفتۇ گۇي.
سەھۆۇ تەقسىرىن كەرەمدىن ئەفۇ قىل،
نامەئى ئەئمالدىن مەھۇ ئەيلەگىل.
ماڭا بۇ بەسكىم، نېكىم سۆردۇم قەلەم،
سەندىن ئايتتىم يوقكى غەيرىگدىن رەقەم.
ئارتۇقۇ ئۆكسۈك دېددىم، سەندىن دېددىم،
چىن ئەگەر ئۆترۈك دېددىم سەندىن دېددىم.
ئولچە، ئەسرارىك ماڭا ئېردى ئەيان،
ئەيلەدىم قۇشلار تىلى بىرلە بەيان.
قۇش تىلى بىرلە بۇ دەم يالبارماغىم،
نىم بىسمىل قۇشدەك ئۆزدىن بارماغىم.
بارچە ئاندىندۇركى، بولماس بارچە قۇش،
نۇكتەئى رەڭگىنۇ گويالىقە تۇش.
لۇتف ئىلە بۇلبۇلغە يۇز دەستان ئېرۇر،
زاغ خاربج سەۋتى بەپايان ئېرۇر.
بەس بارى قۇشنىڭ نەۋاسى خۇش ئەمەس،
بارچە تايىر نەغمەسى دىلكەش ئەمەس.
چۇن ئۇلار ئەلھاندىن سۆردۇم كەلام،
بارچەنىڭ لەھنىغە بولماس بۇ كەلام.
تۇتمىسى شارەك ئەگەر ناتىق ئېرۇر،
ھەر بىرىگە ئۆزگە بىر مەنتىق ئېرۇر.
نەقلىدىن ئانىڭ تەفاۋۇت بولغۇسى،
بىر ئىلاھ بولسە، بىرى بۇت بولغۇسى.
بىرده شەك بولسە، بىرىسىدە يەقىن،
بىرده كۇفر ئولسە، يانا بىرىدە دىن.
كۇفرۇ دىن بىرلە چۇ يوق قاتىدا ئىش،
چۇنكى ئول ھەرنې دېمىش، سەندىن دېمىش.
چۇن نەسىبى ئەيلەدىڭ جامى فەنا،
بەرمەس ئىقبالى بەقاسىن بىل يانا.

مۇسەننىف رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ئەھۋالىدا بەر سەبىل تەمسىل

فانىيا، سالدىڭ يانا تەرھى ئەجەب،
ئەيلەدىڭ قۇشلار تىلىن شەرھى ئەجەب.
بىر سۇلەيمانى نەبى ئەردىكى ئول،
تاپمىپ ئېردى قۇشلار ئەلفازىغە يول.
ئاندىن ئاسەف ئاڭلادى تەئلىم ئاڭا،
كىمسەگە بىلدۈرمەدى تەفھىم ئاڭا.
ئول ئىكەۋدىن ئۆزگەلەرگە يەتمەدى،
كىمسەگە چۇن يەتمەدى فەھم ئەتمەدى.
تا نەچە مىڭ يىل سىپەھرى تىز گەرد،
جەھدۇ جىد بىرلە بولۇپ گىتى نەۋەرد.
زاھىر ئەتتى بىز ھۇمايۇن فال قۇش،
تىز سەيرۇ تىز نۇتقۇ تىز ھۇش.
قايسى قۇش، قافى فەنا ئەنقاسى ئول،
جۇملە قۇشلار تىلىدا داناسى ئول.
مۇرشىدى ئەنۋارى قۇتبى ئەۋلىيا،
كۆڭلىدە شەمئى ھىدايەتىدىن زىيا.
كەشفى ئەسرارى ھەقايىقدە مۇرىد،
نۇتقىدىن ئەھلى ھەقىقەت مۇستەفىد.
ئەھلى ئىرفان سالكى ئەتۋار ئول،
مەئرىفەت بازارىنىڭ ئەتتارى ئول.
كىم بۇ گۇلشەن ئىچرە چۇن قىلدى زۇھۇر،
گويە ئاندىن نۇتق ئورگەندى تۇيۇر.
قۇش تىلى بىرلە تەكەللۇم قىلماغى،
ئارتۇق ئاسەفدىن، سۇلەيماندىن داغى،
كىم. ئۇلاركىم ئاڭلادىلار بۇ مەقال،
لېك ئەلگە قىلمادى نەقلۇ ئىنتىقال.
بارچە نۇتقىنى چۇ گويا ئەيلەدى،
«مەنتىقۇت ـ تەير» ئاشكارا ئەيلەدى.
بۇ تىل ئەلفازى كەماھى ئەيلەبان،
شەرھى ئەسرارى ئىلاھى ئەيلەبان.
نۇكتە دەپ ئەنجام ئىلە ئاغازدىن،
ئانچە گەۋھەر ساچتى گەنجى رازدىن.
كىم زەمان ھەيسىيەتىن قىلدى گۇھەر،
تاپتى نۇر ئاندىن زەمان ئەھلى سەمەر.

گەنجىدىن چۈنكىم ئاچىلدى بۇ تىلىسىم،
بەلكى قۇدسى رۇھىنىڭ گويا قۇشى،
ھەر گەداغە ئول گۇھەردىن يەتتى قسم.
ئەرش باغىدىن كېلىپ كۆڭلۈم قۇشى.
نەفىسنى ئام ئەيلەدى خۇرشددەك،
قۇش تىلى مۇشكىللەردىن ئىرشاد ئېيتىپ،
جامدىن ئۇردى سەلا جەمشددەك.
ئول تەكەللۇمدا مېنى ئۇستاد ئېيتىپ.
ھەركىم ئېيردى تەشنە لەب نۇش ئەيلەدى،
چۈنكى تاپتىم ئول كەلام ئىچرە كەمال،
سۆز دېمەكدىن تىلنى خاموش ئەيلەدى.
تۇركى ئەلفازى بىلە سۇردۇم مەقال.
قۇش تىلى بىرلەن ھەمان ئەيلەپ كەلام،
نەغمەلەر تۇركانە ساز ئەتتىم ئۆكۈش،
تۇتمىسى گويادەك ئولدى خاسۇ ئام.
مەستلىغدىن ئۇيلەكىم خۇش نەغمە قۇش.
فارسى ئايمنى ئۇلۇس فەھم ئەتتىلەر،
قايسى قۇش، بۇلبۇلكى مىك دەستانى بار،
بارچە مەخفى دىققەتىغە يەتتىلەر.
ھەر بىر ئول دەستاندا يۇز ئەفغانى بار.
خەيلى خەيلۇ سادە ئەتراكى فەقر،
لېك ئول دەستانلارى گۇل شەۋقدىن،
كىم ئالاردا كەمدۇر ئىدراكۇ نەزىر،
نالەئى ئەفغانلارى گۇل شەۋقدىن.
قۇشدىن ئېرمەس خالي ئەر كۆپنىڭ ئېلى،
مەنمەن ئول بۇلبۇلكى مىك ئەفغان ئارا،
لېك فەھم ئېرمەس بىرىگە قۇش تىلى.
ھەر قايان بىرلەھنۇ بىر دەستان ئارا.
چۇن ماڭا ئەتتار دۇككاندىن ئىش،
كىم ئاڭا ھەر خارىج ئەلپانلىق تۇيۇر،
شەككەرۇ قەند ئالماق ئېردى يازۇ قىش.
چەكسە ئەفغان تاپماغاي ئاندىن قۇسۇر.
ئەكە تۇتى يەڭلىغ ئول دۇككاندا فەن،
شەيخ رۇھىدىن يېتىشتى بۇ مەدەد،
بار ئىدى بولماق ماڭا شەككەر شىكەن.
كىم بۇ بۇلبۇل لەھنى بولدى بىنىدەد.
قۇش تىلى بىرلە ماڭا نېكىم خىتاب،
بۇ كىتابەتىغە نەزەر سالسە كىشى،
قىلسە تۇتىدەك بېرۇر ئېردىم جەۋاب
كۆپ ئاڭا ئوخشاش تاپار قەقنۇس ئىشى.

قەقنۇس دېگەن قۇشنىڭ ئەھۋالىدا بەر مەبدل تامسال

بار ئىدى قەقنۇس دېگەن بىر تۇرفە تەير،
پۇشتەئىكىم ئول نىشمەن ئەيلەمىش،
ھىند مۇلكىدە ئاڭا ئارامۇ سەير.
بىر يىغاچ باشىنى مەئمەن ئەيلەمىش.
شەكلى مەتبۇئۇ تەۋانا پەيكەرى،
فەيلەسۇفى قلدى ئول ياندىن گۇزەر،
ئۇنلەرى كەلدى قۇلاقغە مەگەر.
ئۇنلەرى كەلدى قۇلاقغە مەگەر.
بولئەجەب ھەيئەت بىلە مىنقار ئاڭا،
مۇختلىف تاپتى سەدايى شىنۇۋدىن،
نەقبەلەر مىنقار ئارا بىسيار ئاڭا.
قلدى ئاندىن ۋەزنى بۇ شەرھى چۇنىن.
چۇن چېكىپ دىلكەش نەۋايى جانفەزا،
بىشەدە ئۇمرى بولۇر ئېرمىش ئۇزۇن،
فەھم ئولۇپ ھەر نەقبەسىدىن يۇز نەۋا.
ئۇمرىدە شۇغلى ئوتۇن يىغماق فۇزۇن.
نەقبەلەردىن ھەرقاچان قلسە خۇروش،
ئول ئوتۇندا خاھى ھۆلۇ خاھ قۇروغ،
ئەيلەبان ئانى ئىشىتكەن تەركى ھۇش.
چۇنكى بولدى خىرمەنى بەھەد ئۇلۇغ.
جۇفتى بولماس ھېچ قۇش پەيۋەندى ھەم،
ئۇمرى پايانىدا ئول مەسكەن ئۇزە،
ھېچ تەير ئولماس ئانىڭ مانەندى ھەم.
نېچە يىل جەمئ ئەيلەگەن خىزمەن ئۇزە.

تارتار ئىرمىش نەغمە تەيرى خۇش نەۋا،
بەس ھەزىن ئاھەڭ ئىلە دىلكەش نەۋا.
ئول سىغەتكىم ھەم ۋۇھۇشۇ ھەم تۇيۇر،
جەمئ ئولۇر ئىرمىش ئىشىتكەچ ئول سۈرۇر.
شۇھنىدىن ئول گۈرۇھى دەردناك،
زەئىف ئەيلەپ كۆپ بولۇر ئىرمىش ھەلاك.
چۇن نەۋاسىغە يېتىشتى ئىنتەھا،
سوڭرا تارتىپ بۇلئەجەب ئوتلۇغ نەۋا.
سالۇر ئىرمىش ئول ئوڭلۇغ خىرمەنغە ئوت،
ساكىن ئولغاچ مەنزىلۇ مەسكەنغە ئوت.
ئوت ئەلەم تارتار ئىمىش ئەفلاكغە،
بەرق تۇشكەندەك خەسۇ خاشاكغە.
ئول ئوتۇن يانغاندەك ئول قۇش ھەم يانىپ،
پەرلەرى ياپراغلاردەك ئۆرتەنىپ.
ھەم ئۆزى ھەم ئول ئوتۇنلار كۈل بولۇپ،
يۇز تۇمەن جۇز ئول كۈيەردىن كۈل بولۇپ.
چۇنكىم ئول كۈنلەر ئۆكۈلدى تاغچە،
مەخفىي ئولمىش كۈلدە بىر قەقنۇس بەچە.
تەبرەنىپ كۈلدىن چىقىپ تەسكىن ئىلە،
پەر چىقارىپ زىمىنەتۇ ئايمن بىلە.
چۇن ھەۋا ئەيلەپ كۆرۈپ ئول بەشەنى،
جەزم ئېتىپ ئوتۇن يىغار ئەندىشەنى.
ئۇمرىدە ئول داغى جەم ئەيلەپ ئوتۇن،
ئول ئىش ئەسناسىدا تارتىپ دىلكەش ئۇن.
چۇن ئاڭا ھەم يەتسە پايانغە ئىش،
ئول داغى ئەيلەپ ئاتا قىلغان رەۋىش.
شەيخ گويا كەلدى ئول ئەۋۋەلقى تەير،
كىم نەۋا ئىچرە قىلىپ ئۇمرىدە سەير.
چەكتى ئانچە لەھن ئارا دىلكەش نەۋا،
كىم ساغىنغاي ۋەھشۇ تەير ئەيلەپ ھەۋا.
بارچە ئول مۇھلىك نەۋادىن ئۆلدىلەر،
ساھىبى خىرمەن كەبى كۈل بولدىلەر.
ئولكى ئول كۈللەردىن ئەخكەردەك چىقىپ،
بەلكى ئەخزەردىن سەمەندەردەك چىقىپ.
كۈلشەنى دەۋران ئارا ھەر نەۋئى قۇش،
يوقكى يالغۇز تەير بەس، بەلكىم ۋۇھۇش.
يۇز نەۋا زاھىر قىلىپ مىنقارىدىن،
بارچە ھەقنىڭ ياشۇرۇن ئەسرارىدىن.
ئۆزىگە، خىرمەنكە داغى ئوت ئۇرۇپ،
ھەم ئۆزىن ھەم ئۆزگەلەرنى كۆيدۇرۇپ.
مەن دېمەيكىم ئول ئاتادۇر، مەن ئوغۇل،
ئول شەھى ئالىي سىغەت، مەن بەندە قۇل.
كىم بۇ ئوتنە ئول كۆيۈپ ئەۋۋەل نەفەس،
بارچە ئالەمنە ئول ئوت سالدىيۇ بەس.
سوڭرا ئاندىن كىمسە تاپماي مەنچە سوز،
بۇيلە مۇھرىق شىۋەئى گىتى فۇرۇز.
قۇش تىلىدىن شۇئىلەر زاھىر قىلىپ،
ھەم ئۆزۈم ھەم ئەل كۈل ئولماقنى بىلىپ،
ھەرنەكىم كۆردى ئاتامدىن روزگار،
ھەم ماڭا بولدى ئوشۇل ئامۇزگار.
ئۆرتەدى ئالەم ئېلىنى، ئۆزنى ھەم،
قۇش تىلىدىن ئۆزگە قىلماي سۆزنى ھەم.
بۇدۇر ئۇممىدىمكى بۇ سۆزنى فەنا،
بارچە كۆيگەنگە بەقا بەرگەي خۇدا.

مۇناجاتى بەدەرگاھى ھەزرەتى قازىيۇل - ھاجات

ئەي خەلايىق تالىبۇ مەتلۇبى سەن،
ھەم مۇھەببەت ئەھلىنىڭ مەھبۇبى سەن.
ئىككى دۇنيادىن ناری تالىبلارىڭ،
غەير سەندىن مېھنەتۇ راغىبلارىڭ.
سەندىن ئايرۇ گەز مەلەكدۇر گەر پەری،
تالىب ئولماقغە گەری قىلماس گەری.
جەننەتۇ كەۋسەرۇ گەر تۇبىيۇ ھۇر،
ئىستەمەك سەنسىز تەلەبدىندۇر قۇسۇر.
جانۇ كۆڭلۇمنى ئۆزۈڭگە تالىب ئەت،
دەرد ئىلە ئىشقىڭغە شەۋقۇم غالىب ئەت.

هەم تەلەپ زەۋقىنى ۋاسىل قىل ماڭا، ماسۇەللاھ خاتىرىمدىن سەلب قىل،
هەم تىلەپ تاپماقنى ھاسىل قىل ماڭا. ئاندا زىكرىڭنى ھۇزۇرى قەلب قىل.

ھەزرەتى بايەزىد بىستامى رەھمەتۇللاھ ئەلەيھىنىڭ ھىكايەتلەرى
بەرسەبىل تەمسىل

كەئبە ئەزمى قىلدى بىر تالىب مۇرىد،
كۆردى بىستام ئىچرە ئانى بايەزىد.
شەيخقە چۈنكىم مۇشەررەف بولدى ئۇل،
ئۆتتى داغى كەئبە سارى تۇتتى يول.
چۈنكى سەيرى بولدى ھەج ئۇل خامغە،
قايتىبان ياندى يانا بىستامغە.
سالىكۇ فازىل قىلىپ ئەرزى نىياز،
بولدى مۇرشىد خىزمەتىنغە سەرفەراز.
شەيخ ئانى كۆرگەچ دېدى: «ئەي رەھنەۋەد،
ۋەسل ئىستەپ ۋادەئى دەرگەھ نەۋەرد.
بىر نىشان بەر بىزگە بەيتۇللاھدىن»
بۇ سۆز ئولغاچ مۇرشىدى ئاگاھدىن.

دېدى كۆرگەچ: «ئۆي بەسى ئالىي ئىدى،
ئۆي ئىگەسىدىن ۋەلىي خالىي ئىدى.»
دېدى ئول ھاجىغە شەيخى با خەبەر،
«كەي تەلەبدىن تاپماغان ئەسلا خەبەر.
ئۆيدە ساھىب، يولدا ئىبردى ھەمرەھىڭ،
ھەر قەدەم ئۇرغان يولۇڭدىن ئاگەھىڭ.
سەندە يوق ئىبردى بۇ دەۋلەتدىن شۇئۇر،
تالىب ئىبردىڭ [لېك] سەئىگدە قۇسۇر.»
بۇ تەلەبدە، يا رەب، ئەت كامىل مېنى،
قىلماغىل مەتلۇبدىن غافىل مېنى.
ئىستەرمدە كىم قىلۇر ھەمراھلىغ،
بەركىن ئول ھەمراھدىن ئاگاھلىغ.

مۇناجاتى بەدەرگاھى ھەزرەتى قازىيۇل - ھاجات

ئەي كۆڭۈلنى ئىشقدىن رەۋشەن قىلىپ،
ھەجر خارىستانىنى گۈلشەن قىلىپ.
ئىشقىڭ ئوتىدىن ياروغ ئايۇ قۇياش،
يەر يۈزى ئوت بىرلە سۇ قۇم بىرلە تاش.
يەرقى ئىشقىڭ سالىبان جانلارغە ئوت،
شۇئلەسى ئابادۇ ۋەيرانلارغە ئوت.
ئەختەرىدۇر ئىشقىڭ ئەمما تابناك،
گەۋھەرىدۇر سەررى ئىشقىڭ ئەسرۇ پاك.
جانسىمە يەتكۈر ئول ئەختەر بىرلە نۇر،
كۆڭلۈمە سالغىل بۇ گەۋھەردىن سۇرۇر.
بادەئى ئىشقىڭدىن ئەت كۆڭلۈمنى مەست،
لېك ئول يەڭلىغكى بولغاي مەيپەرەست.
ئەيلە بۇ مەي بىرلە لايەئقىل مېنى،
ئەقل چۈن رەفئە ئولدى، قىل ۋاسىل مېنى.

ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل

قەيسى ئامىرنى چۇ ئىشق ئەتتى زەبۇن،
زايىل ئەتتى ئىشق ئارا ئەقلىن جۇنۇن.
بۇيلە لەيلى ئىشقىدا مەغلۇب ئىدى،
تالىب ئول گويا كى بۇ مەتلۇب ئىدى.

ئويلە مۇستەغرەق ئىدى ئول ئىشق ئارا،
لەيلىئى مۇتلەق ئىدى ئول ئىشق ئارا.
كىم بىراۋ بىر كۇن دېدى: «ئاتىڭ نېدۇر؟»
دېدى: «لەيلى»، دېدى «ئىسمباتىڭ نېدۇر؟»

دېدى: «ئولكىم لەيلى ئولدى زات ئاڭا،
ھاجەت ئەرمەس ئەيلەمەك ئىسبات ئاڭا.
گەر ساڭا شەكدۇر ماڭا بۇدۇر يەقىن»
بۇيله ئاشقلىققه يۈز مىڭ ئافەرىن.
ئىشق ئوتى سوزىغه مەھرۇق ئەت مېنى،
ۋەھدەتى ئىشق ئىچره مەئشۇق ئەت مېنى.
ئاندا ئىستىغراقى ئىشق ئەت قىسمەتىم،
كىم ئۇزۇلگەي ئۆزلۇكۇمدىن نىسبەتىم.
ئىشق ئارا فانىينى نابۇد ئەيلەگىل،
سوگره ئىشقىڭ بىرله مەۋجۇد ئەيلەگىل.

مۇناجاتى بەدەرگاھى ھەزرەتى قازىيۇل ـ ھاجات

ئەي قىلىپ ئىنسانىنى كانى مەئرەفەت،
كۆڭلىنى ئەيلەپ جەھانى مەئرەفەت.
مەئرەفەت ھەركىمگە كىم قىسىم ئەيلەبان،
مەئرەفەتده، يا رەب، ئول يولكىم ئاڭا،
دەھر ئارا ئارىق ئاڭا ئىسم ئەيلەبان.
سالىكىكىم كىرسە يەتكۈزگەي ساڭا.
كىمنى ئەيلەپ مەئرەفەتقه مۇتتەسىف،
فانىئى ئاۋارەنى ئول يولغه سال،
ئەيلەبان ئول خەيل ھالىن مۇختەلىف.
قەتئ قىلغاچ يول، نەسىب ئەتكىل ۋىسالى.

ھىكايەت بەر سەبىل تەمسىل

سالىكى قىلدى گۈزەر بىر شاھغه،
بۇ بەيابان يولىن ئەيلەپ بىئىدەد،
شەھ باقىپ ئول سالىكى ئاگاھغه.
ئۈيلەكىم يوق راھ رەۋغه ھەددۇ ئەد.
ئىلتىماس ئەتتىكى: «ئولتۇر بىر نەفەس،
مەئرەفەتده، يا رەب، ئول يولكىم ئاڭا،
تا قىلاي ھازىر نېكىم قىلساڭ ھەۋەس»
سالىكىكىم كىرسە يەتكۈزگەي ساڭا.
دېدى «سالىك: تەڭرىنى تا تاندىم،
فانىئى ئاۋارەنى ئول يولغه سال،
مۇتلەق ئانىڭ يادىدىن مەئيۇس ئىندىم.
قەتئ قىلغاچ يول، نەسىب ئەتكىل ۋىسالى.
نې كىبرەك بولغاي بۇ فانى دەير ئارا،
جەھل جەۋرۇ زۇلمىدىن غوردىغه يەت،
ھەم ئۆزۈگه ھەم ئۆزۈڭگه ئارىق ئەت.

مۇناجات

ئەي جەنابىڭ يۈز فەلەكدىن ھەم ۋسېئ،
ئەللاھ، ئەللاھ، بۇ ئىستىغنا بولۇر.
ئاستانىڭ مىڭ زۇھەلدىندۇر رەفىئ.
ھەزرەتىڭده مۇرى لەڭگۇ شىرى غاب،
چەرخى ئەنجۇمدىن قاشىڭدا نې ۋۇجۇد،
بولسه، يا خۇد بولماسه بىردۇر ھىساب.
گەر ئۇلار بۇدى تەمام ئولسه نەبۇد.
شىر ئىبرەمەس چەندۇرۇر چىن مۇرى لەڭ،
ئالەم ئولسه نەفئى يا ئىسباتىڭا،
بەلكى مەندىن ئاڭا ھەم يۈز ئارۇ نەڭ.
بىر سەرى مو يوق تەفاۋۇت زاتىڭا.
غەيرىدىن بۇ زارنى مۇستەغنى ئەت،
بۇ نە يەڭلىغ ھەزرەتى ۋالا بولۇر،
ئەلگه مۇھتاج ئەتمه، فەريادىمغه يەت.

ھىكايەت بەر سەبەل تەمسىل

قىلدى چۇن نەمرۇد سازى مەنسىچەنىق،
چۇن خەلىلنى ئوتقە ئەيلەرگە غەرىق.
تاغ ـ تاغ ئوتۇنغە ئوتلار ئۇردىلار،
شۇئلەسىن ئەفلاكغە يەتكۇردىلار.
ئاتقاچ ئوت ساری خەلىلۇللاھنى،
ئىشق ئوتىدا زەلىلۇلاھنى.
ھۇكم بولدىكىم يېتمشتى جىبرەئىل،
ئوتقە يەتكەن چاغدا دېدى: «ئەي خەلىل،
ئايتغىلكىم ئېھتىياجىڭ نېمگەدۇر،

لۇتفۇ ئىھساندىن ممزاجىڭ نمگەدۇر؟
نېكى سەن دەرسەن مۇھەييا ئەيلەلى،
ئولچە كامىڭ ئاشكارا ئەيلەلى.»
دېدى: «ئولكىم ئوت ماڭا روزى قىلۇر،
ئېھتىياجىم نې ئىكەننى ئول بىلۇر.
يوق ساڭا خۇد ئېھتىياجىم بۇ نەفەس
تاكى زاھىر ئەيلەگەيمەن مۇلتەمەس،
بارچە ھالىمدا ئۆزۈڭ مۇھتاجى بىل،
ئەلدىن ئىستىغنا نەسىبىم ئەيلەگىل.»

مۇناجات

ئەي جەنابىڭدىن خىرەد ھەيران بولۇپ،
ۋادەئى ھەيرەتدە سەرگەردان بولۇپ.
ھەرنە سەندىن ئۆزگەردۇر ھەيران ساڭا
ھەيرەت ئاباد ئىچرە سەرگەردان ساڭا.
ئەقل كۇل ھەيرەتدە زاتىڭ بابىدا،
زات يوق، ھەر بىر سىفاتىڭ بابىدا.
كارگاھىڭ ئىچرە ھەر بىر رىشتە تاب،

ئەقلىنىڭ بوينىغە ھەيرەتدىن تەناب.
ئەھلى ئىلمۇ ئەقل ۋەسفىدىن زەبۇن،
ھەر بىرىنىڭ ھەيرەتى ھەردەم فۇزۇن.
ئۇشبۇ ھەيرەت سىلكىدە تۇتقىل قولۇم،
بۇ تەھەييۇر ئىچرە گۆركۇزگىل يولۇم.
ھەيرەت ئىچرە قويمە سەرگەردان مېنى،
تارت ئۆز ۋەسلىڭ ساری ئاسان مېنى.

ھىكايەت بەرسەبەل تەمسىل

بار ئىدى بىر بەدىلى زارۇ ھەقىر،
بولدى بەزمى مېھرى ئىشتىدىن ئەسىر.
نېچە ئۆرتەنسە بۇ غەمدىن ئول غەرىب،
دەۋلەتى دىيدار ئەمەس ئېردى نەسىب.
ئۆتكەرۇر ئېردى غەمى ھىجران بىلە،
ۋەسل يادىدا بەسى ئەرمان بىلە.
ھەددىن ئۆتتى چۇنكى رەنجۇ زارلىق،
تارى ئولدى جىسمىغە بىمارلىق.
كۆڭلى چۇن مەئشۇقىدىن نەۋمىد ئىدى.
جانىدا ئەندۇھ ئوتى جاۋىد ئىدى.
«دەھر ئارا، يارەب، ماڭا بودۇر مۇراد،

كىم ئوشۇل نەۋرەستە سەرۋى ھۇرزاد.
يەتسە باشىغە سالىپ ئول يۇزگە يۇز،
ئايتسام كۆڭلۇم غەمدىن ئىككى سۆز.»
خەلق ھالىغە تەرەھھۇم ئەيلەبان،
دىلبەرىغە كۆپ تەكەللۇم ئەيلەبان.
ئاشقى بىدىل ساری كەلتۇردىلەر،
ئۇمرىن ئانىڭ باشىغە يەتكۇزدىلەر.
نازەنىن كەلدى چۇ ئەيلەپ تۇركتاز،
ئەيلەبان ئول خەستەغە زاھىر نىياز.
دېدى: «ئايمت ئولچە بار كۆڭلۇمدە سۆز»
ئول تىكىپ يۇزىگە ھەيرەت بىرلە كۆز،

يۇغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

هەم تىلىن ھەيرانلىغى لال ئەيلەدى،
هەم تېنىن ئۇل زەئىف بەھال ئەيلەدى.
ھەيرەت ئاندىن ئەتتى زايىل ئەقلۇھۇش،
دەردى ھالىن دەر كىشى بولدى خەمۇش.

ھۇشىغە چۈن كەلدى، كەتمىش ئېردى يار،
تۇشتى سېھرەت سىرەتىغە ئىزتىرار.
ھەيرەتتىدىن ئۇل زەئىفى ناتەۋان،
بىر سۆز ئايتا ئالمايىن تاپشۇردى جان.

مۇناجەت

ئەي مۇسەللەم زاتىڭە تەۋھىدى پاك،
ئەھلى ۋەھدەت ئايتىپ ئانى زەۋقناك.
كىمكى ئۆزلۈكىدىن چىقاردىڭ ئانى چۈست
ئەيلەدىڭ ئالدىڭدا تەۋھىدىن دۇرۇست.
ھەر كىشىكىم قەسمى تەۋھىد ئەيلەدىڭ،
بائىسمن تەجرىدۇ تەفرىد ئەيلەدىڭ.
كىمگەكىم تەۋھىدغە بەردىڭ كۇشاد،

مەدھىدە كۇفر ئىلە قىلدىڭ ئىتتىھاد
ئاڭاكىم ۋەھدەت ساری يول ئەيلەدىڭ،
سەن قىلىپ نەفى ۋۇجۇد ئۇل ئەيلەدىڭ.
مەنلىك ئۆزلۈك شىركەتىن مەندىن ئىتۇر،
مەھزى تەۋھىدىڭ ساری، يا رەب، يېتۇر.
مەندە، يا رەب، قويمايىن ھەرگىز نىشان
ئۆزلۈكۈڭدىن مەھۇ قىل دامەن كەشان.

ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل

بىر كېچە مەھمۇد شاھى پاكباز،
قويتىكىم، بىلگەيكى نەيلەيدۇر ئايباز.
گەرچە ئۇل ئويغاق ئىدى، يۇمدى كۆزىن،
ھىيلە بىرلە ئۇيقۇغە سالدى ئۆزىن.
تەخت ئاياغى ساری سالسە تەكيەگاھ،
ياتىپ ئېردى، باشى ئۇزرە كەلدى شاھ.
بىردەم ئەتتى ھۇسنىغە نەززارەئى،
شەۋق ئوتىغە ئەيلەيمن دەپ چارەئى
شەۋقىنى نەززارە ئەفزۇن ئەيلەدى،
ئىشق ئەھۋالىن دىگەرگۇن ئەيلەدى.
چەكتىى مەھۋەشىنىڭ ئاياغىغە ئۆزىن،
شەۋقىدىن قويدى تاپانىغە يۈزىن،
كۆز كەفى پايىغە سۈرتەر ئېردى شاھ،
ئۇل ئاياغىن تارتىپ ئالماي ئۆزرخاھ.
بىلدى شەھكىم نازەنىن ئويغاغ ئېرۇر،

دېدى: «ئەيكىم جاندا سەندىن داغ ئېرۇر.
مەندىن ئاڭلاپ بۇنچە ئىزھارى نىياز،
نېچۈن ئېردى مۇنچە بىسەندازە ناز؟
كىم ئاياق تارتىپ، قوپۇپ ئولتۇرمادىڭ.
زاھىر ئەيلەپ مېھر ھېچ سۆز سورمادىڭ؟!
دېدى گۈل رۇخسار: «ئەي ساھىب نەزەر،
بارمۇ ئېردى مەندە مەنلىكدىن ئەسەر؟
بىر كىشى ئۆزر ئايتغايكىم، بولسە ئۇل،
مەندە ئۇل دەم يوق ئىدى مەنلىكە يول.»
يوق ئىدى ئۇل دەم ئايازۇ شاھ ئىدى،
ھەم ئۆزى بىدىل ھەم ئۇل دىلخاھ ئىدى.
كىمگە ۋەھدەت قىلسە مۇنداغ تۇركتاز،
فەرق بولماس ئاندا سۇلتانۇ ئايباز.
ئالەمى تەۋھىدىدىن تاپقان خەبەر،
مەنلىكۇ سەنلىكدىن ئۇل تاپماس ئەسەر.

مۇناجەت قازىيۇل - ھاجات دەرگاھىغە

ئەي فەنا ئەھلى سېنىڭ ۋاسىلالرىڭ،
ۋەسل نۇزھەتگاھىدا داخىلالرىڭ.
كىم بەقا تاپماقتە سەندىن مەيل ئېتىپ،
چۈن سالىپ ئۆزنى فەنا ساری يېتىپ.

ئۆزلۈكىن ھەر كىمكى فانىي قىلمايىن،
ئۇل فەنانىڭ ھەم فەناسىن بىلمەيىن.
تاپماق ئىمكان ئوق ۋىسالىڭ كامىنى،
ئۇل فەنالاردىن بەقا ئەنجامىنى.

بۇيله فانمي قايسى، يا رەب، بەس قەنا،
كەم بەقا كۇنجمدىن ئول تاپقاي غەنا.
قىل ئۆزۈڭدىن بۇدنى ئەۋرەل نەبۇد،
ئول نەبۇدى ئىچرەكەم بەرگىل ۋۇجۇد.
كەم ئاڭا ئىش ئول ۋۇجۇد ئىچرە تەمام،
بولغايۇ تاپقاي ۋەسسەلام.

ھىكايەت بەرسەبىل تەمسىل

كامىلى ئىزھارى ھاجات ئەيلەدى،
تەكرىگە مۇنداغ مۇناجات ئەيلەدى:
«كەم ئىلاھا، زاتى پاكىڭغە بەقا.
ئۇيلەدۇركەم، ئىبرەمەس ئىمكانى فەنا.
ئۇيلەكەم زاتىڭغە سابىتدۇر قەدەم،
ئەيلەسەڭ ئانداغ ۋۇجۇدۇمنى ئەدەم.

كەم ئاڭا يوق، تاپماغاي رەڭگۇ ۋۇجۇد،
قالماغاي ۋەسل ئىچرە يۈز كامى شۇھۇد.
ئىستەگەن فانمي ۋۇجۇددىن ئەسەر،
تاپقاي ئول فانمي ۋۇجۇددىن خەبەر.
مەنلىكۇ سەنلىك ئارامىزدىن كېتىپ،
قالغاسەن سەن - ئوق ئارامىزدىن كېتىپ.»

تەمسىل ئەھۋال

يادىمە مۇنداغ كېلۇر بۇ ماجەرا،
كەم تۇفۇلىيەت چاغى مەكتەب ئارا.
كەم چىقار ئەتفالۇ مەرھەمۇ زەبۇن.
ھەر تەرەفدىن بىر سەبەق زەپتى ئۇچۇن.
ئەلگە نۇرلار چۇن سەبەق ئازارىدىن،
يا كەلامۇللاھىنىڭ تەكرارىدىن.
ئىستەبان تەشخىس خاتىر ئۇستاد،
نەزم ئوقۇلۇركەم رەۋان بولغاي سەۋاد.
نەسىرىدىن بەئزى ئوقۇر ھەم داستان،
يا گۇلىستان يەكىلىغۇ يا بوستان.
ماڭا ئول ھالەتدە تەبئى بولىمەۋەس،
«مەنتىقۇت - تەير» ئەيلەپ ئىبرەتى مۇلتەمەس.
تاپتى ساكىن خاتىر ئول تەكرارىدىن،
سادە كۆڭلۈم بەھرە تاپتى ياردىن.
تەبئى ئول سۆزلەرگە بولغاچ ئاشنا،
قىلمادى ھەيل ئۆزگە سۆزلەرگە يانا.
ئادەت ئەتتىم ئول ھىكايەتلەر بىلە،
قۇش مەقالدىن كىنايەتلەر بىلە.
چۇن بىرەر سۆزدىن تاپىپ تەبئىم كۇشاد،
تاپسە ئىبرەتكىم نېدۇر ئاندىن مۇراد.

زەۋق كۆپ خۇشھال ئىبتەر ئىبرەتى مېنى،
شەرھى ئانىڭ لال ئىبتەر ئىبرەتى مېنى.
چۇن بۇ ئەھۋالغە بولدى ئۇستاد،
بولدى ئول دەفتەرغە غالىب ئىبئىتىقاد.
ئۇيلەكەم ئەلدىن ئۇزۇلدى ئۇلفەتىم،
ئول كىتاب ئىبرەتى ئەنىسۇ خىلۋەتىم.
خەلق رەسمى سۆزلەرىدىن قىلۇ قال،
ئۆتسە تەبئىمغە يېتەر ئىبرەتى مەلال.
ئاقىبەت ئىشق ئەيلەدى شەيدا مېنى،
بۇيله مۇشفىق ئەتتى بۇ سەۋدا مېنى.
ۋەھم غالىب بولدى ئانداغكەم ئەۋام،
كەم ئىبرۇر سۆز ئاتەشمۇ تەبئ خام.
بولماغايكەم دەسىت بەرگەي تەلبەلىك،
چەككۈلۈك بولغاي سەلاھىدىن ئىلىك.
ياشۇرۇپ دەفتەرنى مەئدۇم ئەتتىلەر،
شۇغلىدىن كۆڭلۇمنى مەھزۇن ئەتتىلەر.
مەئنى كۇللى قىلدىلار ئول ھالىدىن،
«مەنتىقۇت - تەير» ئۇزرە قىلۇ قالدىن.
چۇن ئارادىن ئۆتتى بىر ئەھدى بەئىد،
بولدىلار ئول ھالەتمىدىن نائۇمىد.

لېك چۇن يادىمدا ئېردى ئول كەلام،
ياشۇرۇن تەكرار ئېتەر ئېردىم مۇدام.
ئاندىن ئۆزگە سۆزگە مەيلىم ئاز ئىدى،
قۇش تىلى بىرلە كۆڭۈل ھەمراز ئىدى.
تۇركمي نەزمىدە چۇ مەن تارتتىم ئەلەم،
ئەيلەدىم ئول مەملەكەتنى يەك قەلەم.
تۆرت دىۋان بىرلە نەزمى پەنجى گەنج،
دەست بەردى چەكمەيمن ئەندۇھۇ رەنج.
نەزمۇ نەسرىن تەخمىنى قىلغىل شىناس،
يازسە يۈز مىڭ بەيت ئېتەر ئېردى قىياس.
مۇنچەكىم نەزم ئىچرە قىلدىم ئىشتىغال،
خاتىرىمدىن چىقماس ئېردى بۇ خەيال.
كىم بۇ دەفتەرغە بېرىپ تەۋفىق ھەق،
تەرجۇمە رەسمى بىلە يازسام ۋەرەق.
لېك سۆز مەستۇر ئىدى مەن ناتەۋان،
بەرمەس ئېردى خامە ئىلكىمگە رەۋان.
ئاغىبەت كۆردۇمكى ئۇمىز ئەيلەر شىتاب،
ئۆلسەمۇ قالسا دېيىلمەي بۇ كىتاب.
ئول جەھان ساری بۇ ئەرمان ئىلتەگۈم،
بۇيلە ئوتىدىن داغى ھەرمان ئۆرتەگۈم.
ئالتىمىشقە ئۇمر قويماندا قەدەم،
قۇش تىلىن شەرھ ئەتكەلى يوندۇم قەلەم.
شەيخىنىڭ رۇھىدىن ئىستىمداد ئېيتىپ،
كۆرگەچ ئىستىمداد ئول ئىمداد ئېيتىپ،
ئېردى يارىم كېچە ئىشخالىم چاغى،
تەبدۇ بۇ مەشغە مەشغۇل ئولماغى.
نامە رەقتارىدىن نېچە سۆرسەم نېچە،
قەردىق ـ ئەللىك بەيت ھەر يارىم كېچە.

ھېكايەت بەرسەبىل تەمسىل

تالىبى كۆڭلىدە ئاشۇبى تەلەب،
شەھر ئارا بارۇر ئىدى تارتىپ تەئەب.
كۆردى دىۋارى يىقىلغان كوي ئارا،
جەمئ ئۇزارتىپ ئۆتكەن ئەملى ماجەرا:

سەفھەغە يازماي قەرارىم يوق ئىدى،
بۇ رەقەمدە ئىختىيارىم يوق ئىدى.
شەيخ رۇھىدىن تاپىپ كۆچ ئېيتىمام،
قىلدىم ئاز فۇرسەتدە ئىرقامدىن تەمام.
سۆز دەقىق ئېردىيۇ مەئنى ئاندا گۇم،
گەرچە، قىلدىم ئۆز ئۆزۇمگە ئىشتەلۇم.
شەيخ روھىدىن ۋەلى ئەتتى كۇشاد،
كىم مۇرادىن تاپتى ئۇشبۇ نامۇراد.
گەرچە غەۋۋاسى چېكىپ رەنجى ئەنا،
ئۆزنى بۇ دەرياغ، ئەيلەپ ئاشنا.
دۇرغە گەرچە تاپماسام ھەم دەستى رەس،
يىغدى دەريا مەۋجىدىن خاشاكۇ خەس.
ھەم قۇرۇتسە، قىلسەلەر ئانى ئوتۇن،
يارۇغاي ۋەيرانەسى بولماي تۇتۇن.
مەن بۇ دەريا ئىچرە دۇررى پاكنى،
تاپمايمن، يىغدىم ئېسە خاشاكنى،
زەيلەيمن بۇ ئېردى مەقدۇرۇم مېنىڭ،
قانېدۇ ئولدى تەبئى مەھجۇرۇم مېنىڭ.
ساچتى ئېرسە نازىمى ئالي مەكان،
ئالەم ئەملى ئىچرە نەقدى بەھرۇ كان.
مۇندىن ئارتۇقراق ھەد ئېرمەستۇر ماڭا،
جۇددنى ۋەسف ئەيلەسەم بەسدۇر ماڭا.
بۇدۇر ئۇممىدىمكى ھەركىم سالسە كۆز،
كىم ھەزارەت سالسە كۆڭلىگە بۇ سۆز.
شەيخ ئەنفاسىغە ئانى ھەمل ئېيتىپ،
فەيز تاپقاي كائىنە يەئنى بىلىپ.
سىز داغى ئاندا غى كۆزگە بىر تەئىل،
قىلماغاي كۆڭلى ئىكىلىك ساری مەيل.

«كىم بۇ شارىتىدىن ئىدى ئەلگە ئۇبۇر،
ئەمدى، يا رەب، قاي ساری تۇشكەي مۇرۇر.
كىم ئىمارەت ئەيلەگەي، ئايا، مۇنى،
يا ياسارغە ئەيلەگەي پەرۋا مۇنى.

مۇددەتنى باغلاندى يول ئەلگە مۇدام،
راھى ئام: «كىم ئۆتەر ئىردى ئەۋام.»
ئەل ئارا بۇ ئىزتىرابۇ ئىزتىرار،
كىم يېتىشتى تالىبى ئۇممىدۋار.
كۆرگەچ ئول ھالەت تۇشۇپ كۆڭلىگە جۇش،
ۋەجدى ھال ئەتتى ئەيان ھەردەم خۇروش.
ئەل تەئەججۇب قالدىلاركىم، بۇ فەقىر،
بىجىزئەت قالدى ئەيان ۋەجدى سەغىر.
كىيىنەت سوردىلار ئول بىچارەدىن.
كامى مەقسەد دەشتىدە ئاۋارەدىن.
دېدى: «مەن بۇ خەلقنىڭ جەمئىيەتىن،
كۆردۇم، ئەمما بىلمەدىم كەيفىيەتىن.
لېك سالىپ بۇ تەرەف رەفتارنى،
ئەيلەسەم نەززارە بۇ دىۋارنى.
مەيلىنى دائىم كۆرەر ئىردىم بۇيان،
كىم يىقىلماق ئەيلەمىش ھالا ئەيان.»
چۇن جەمەدى زاھىر ئەتسە بۇ سىفەت،
مەيل قىلماقۇ يىقىلماق ئاقىبەت.
مەنكى بار ئىردىم ئۆزۈمدىن نا ئۈمىد،
مەيل قىلغان كامدىن بۇۋەد بەئىد.
ئەيلەگەچ دىۋار بۇ دەم ئاشكار،
بولدى بۇ نەۋمىد ھەم ئۇممىدۋار.
كىم قايانكىم مايىل ئەتتى ھەق مېنى،
ئول تەرەف ـ ئوق تاشلاغان مۇتلەق مېنى.
چۇن ماڭا فەقرۇ فەنا كەلدى مۇراد،
ئول تەرەفدىن ھەق نەسىب ئەتتى كۇشاد.
مەيل ئەتكەن ساری بەرگەي بەختىيار.
سالغاي ئول جانىب مېنى بىئىختىيار.
چۇن كىچىك ياشىدىن ماڭا بولغاي نەسىب،
نەزىم ئاداسىدا خەيالاتى غەرىب.
شېئىر ھەر سۇئىنىكى قىلدىم ئاشكار،
تۈركى ئەلفازى بىلە تاپتى قەرار.
ئۇيلەكىم ھەر كىمسە نېگۇ قىلغۇسى،
بەئزى ئىشىدىن بار ئانىڭ بىر بەلگۈسى.
سەفھەئى دىباسى نەزىم ئىنشاسىدۇر،
كىم تەخەللۇس نازدەمى تامغاسىدۇر.
بۇ نىشانى بىرلە تاپتى ئىمتىياز.
نې ۋەرەقكىم نەزم قىلدى ئەملى راز.
كىم بۇ سەئىدىيۇ نىزامىنگدۇرۇر.
يا بۇ خۇسرەۋ بىرلە جامىنگدۇرۇر.
مەنكى تۈرك ئەلفازىغە ئەتتىم شۇروئ،
نەزم تاپتى تەبئى كاملكىدىن فۇروئ.
چۇن سەھابى تەبئىم ئوالدى دۇرفىشان،
نەزمىدە ئىردى «نەۋائى»دىن نىشان.
فارسى نەزم ئىچرە چۇن سۇردۇم قەلەم.
نەزمىنىڭ ھەرسىنغىغە ئۇردۇم رەقەم،
فېز يەتكەچ ئول مەئانىدىن ماڭا،
تاپتى نەزمىم بەلگۈ «فانىي» دىن ماڭا.
ھەمد ئاڭاكىم قىلدى ئالەمنى بەنا.
توققۇز ئەفلاك ئىلە ئاي كۈننى يانا.
خەلق ئىپتىپ ھەر سىنىغى مەخلۇقىنى ئول،
ئەۋۋەل ئادەم، سوڭرا مەۋجۇدىنى ئول.
شاھ ئىپتىپ ھەر سىنىغە بىر زاتنى،
ئۆز ئاراسىدا ئانىڭ ئىسباتنى.
بارچە شەھلەر ئۆزرە شەھدۇر ئول ۋۇجۇد،
بارچە شەھ مەئدۇم ئاڭا ئەيلەر سۇجۇد.
شەھ بۇ يەردە يا ھەقىقەت يا مەجاز،
ھەزرەتى فانىي نەۋائى ئاچتى راز.
قۇشلار ئىچرە شاھى سىمۇرغ ئەيلەدى،
ئارزۇ ئانى بەسى مۇرغ ئەيلەدى.
بۇ ھەقىقى بولسە ھۇدھۇددىن مۇراد،
پەرى كامىلدۇر بۇ قۇشلارغە رىشاد.
يا رەب، ئول قۇشلار ئارا مەن بىر مەگەس،
لۇتفى ئىپتىسانىگدادۇرمەن ھەر نەفەس.
يەتكۈر ئول ھۇدھۇد مەسەلىڭ زاتىغە،
تاكى باشقارغاي بۇ قۇلنى ياتىغە.
ئول ئوتۇز قۇش ۋاسىل ئولغاندەك مېنى،
بىر مەگەس يەكلىغ ساغىنغۇك سەن مېنى.
يەتسە ئول ئوتتۇز قۇش ئانداغ ناتەۋان،
ناتەۋانراق مەن، مېنى قويمە بۇ ئان.

(تۈگمدى)

يۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

غەربىي غەزنە ئالىملىرى

ئەشرىكە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقەييۇم خوجا

مۇھەررىردىن: ئەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ئۆزىنىڭ ھەرقايسى تەرەققىيات دەۋرلىرىدە كۆپلىگەن تالانت ئىگىلىرىنى بارلىققا كەلتۈردى. ئۇلار ئۆزلىرىگە مەلۇم بىر ئەدەبىي تەخەللۇسنى خاس بەلگە قىلىغان ھالدا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللاندى. شۇڭا ئەدىپلىرىمىزنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسىم ئەدەبىي تەخەللۇس جەھەتتە ئۆزىنىڭ خاسلىقىنى ئىپادىلەپ كەلدى. ئەمما ئوخشاش بىر ئەدەبىي تەخەللۇسنى بىرقانچە شائىر ئىشلەتكەن ئەھۋاللارمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ. XVII ئەسىر- دىن XX ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئاردىلىقتىكى ئەدەبىيات تارىخىمىزغىمۇ نەزەر سالىدىغان بولساق، «غەرىب» سۆزىنى تەخەللۇس قىلغان بىرمۇنچە شائىرلارنى ئۇچرىتىمىز. تۇردى نازىم غەرىبى، خۇشھال ئاخۇن غەرىبى، ئاشۇراخۇن غەرىب خەستە، مۇھەممەد دۆلەت خوجايار ئوغلى غەرىبى، يۈسۈپ غەرىبى، موللا توختى غەرىبى قاتارلىقلار ئەنە شۇلار جۈملىسىدىندۇر. ئۇلار ھەممىسى «غەرىبى» تەخەللۇسنى ئىشلەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئىسمى، ياشىغان دەۋرى، ئەدەبىي ئۇسلۇبى ۋە ئەسەرلىرى بىلەن بىر- بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ. بىز بۇ سانىمىزدا تونۇشتۇرۇۋاتقان غەرىبمۇ يۇقىرىقى غە- رىبلەردىن باشقا يەنە بىر تالانتلىق شائىردۇر.

شائىر غەرىبمىنىڭ ئىسمى ۋە تەرجىمھالىغا ئائىت ماتېرىيالغا ئىگە بولالمىدۇق. بۇ قېتىم ئۇنىڭ پەقەت تۆت جۈزئى (لىس)، 21 ۋاراق شېئىرىلا بايقىلىپ يۈزەگە چىقتى. بۇ شېئىرلار دىۋان تەرتىپى بويىچە رەتلەنگەن بولۇپ، 50 غەزەل، مەسنەۋى شەكلىدە يېزىلغان بىر داستان، بىر مەرسىيە، بىر مۇخەممەسنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ شېئىرلار غەرىبمىنىڭ دىۋانىدىن ئايرىلىپ قالغان ئازغىنا بىر قىسمىدەك تۇرىدۇ. شۇنى داقتىمۇ ئۇنىڭدىن شائىر غەرىبمىنىڭ ئىجادىيەت جەھەتتە خېلى پىشقان ئىستېدات ئىگەسى ئىكەنلىكى نامايان بولماقتا. غەرىبمىنىڭ بۇ شېئىرلىرى شەكىل ھەم ۋەزىن تۇرلىرى- نىڭ خىلمۇ خىللىقى، تىلىنىڭ گۈزەل، جانلىق تىلغا يېقىنلىقى، مەزمۇن جەھەتتە ئوچۇق، ساغلام بولۇشى، رېئال تۇرمۇشقا يۈزلەنگەنلىكى، بىرقەدەر ئېنىق قاراتمىلىق- قا ئىگە بولۇشى قاتارلىق خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن دىققىتىمىزنى تارتىدۇ.

غەرىبمىنىڭ قەلىمىزدىكى بۇ شېئىرلىرىدىن ئۇنىڭ ياشىغان دەۋرى، يۇرتى ھەققىدە بەزى ئىشارەتلەرنى بايقاش مۇمكىن. شائىرنىڭ ئۆزى ھەققىدە يازغان:

فەلەكنىڭ جەۋرى كۆڭلۈمنى ھەمىشە زار قىلغايمۇ،
سىتەم تىغى ئۇرۇپ ھەردەم مېنى ئازار قىلغايمۇ؟

دەپ باشلىنىدىغان غەزىلىدە مۇنداق مىسرالارنى ئۇچرىتىمىز:

مېنىڭ باشىمغە بىر مىڭ يۈز سىنانلار يەتكۈرۈپدۇر غەم،
يەنە بىر ئوتتۇزۇ قىرق بۇ ئەلەم بىچارە قىلغايمۇ؟
كۆڭۈلنى ئەيلەبان بەدھال بىر مىڭ يۈزۇ ئونۇ بىر،
مۇنىڭ ھەر بىرسى بىر خەنجەر كەبى ئازار قىلغايمۇ؟

بۇ مىسرالاردىكى سان - سېغىرلاردىن شائىر غەربىنىڭ ھىجرىيە 1111 - (مىلادىيە 1699 — 1700 -) يىلى تۇغۇلغانلىقىنى، بۇ غەزەلنى ھىجرىيە 1171 - (مىلادىيە 1757 — 1758 -) يىللىرى يازغانلىقىنى پەرەز قىلىش مۇمكىن. غەربىنىڭ شېئىرلىرىدىكى يەنە بەزى مەزمۇن ئالاھىدىلىكلىرىدىنمۇ ئۇنىڭ سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئاخىرى، جۇڭغارلار ھۆكۈمرانلىقىنىڭ باشلانغان دەۋرلىرىدە ياشىغان كىشى ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ.

غەربىي ئەينى دەۋردىكى بىر ھۆكۈمدارنىڭ ئۆلۈمىگە ئاتاپ يازغان مەرسىيىسىدە:

«ئىززەتدە ئىپرىدىڭ كامران، يارىكەندىكە ئىپرىدىڭ ھۈكمران،
شاد ئىپرىدى ئاجىز ناتەۋان، شاھى جەھان كەتتىڭ، دەرىغ.»
«قويغان ئىدىگسەن يادىكار، شەھزادە شاھىم شەھسەۋار،
ئىپرىدى خوتەنگە تاجدار، شاھى جەھان كەتتىڭ، دەرىغ.»

دېگەن مىسرالارنى يازغان. بۇ مىسرالاردىن ۋاپات بولغۇچى كىشىنىڭ يەكەنگە ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ خوتەنگە ھۆكۈمران بولغانلىقى مەلۇم.

«قىلدىڭ دەرىغا بىۋتەن، يۈرۈڭ كېزىپ شەھرى خوتەن،
بۇلبۇل قىغاندا يوق چەمەن، شاھى جەھان كەتتىڭ، دەرىغ.»
ئاسراغان ئىپرىدى بۇ گۈلنى چەمەنى باغ ئىچرە،
ئايرىدى بىرنى خوتەن دەشتى ئارا تاغ ئىچرە.»

دېگەن مەسرالاردىن شائىر غەربىنىڭ خوتەندە ياشاپ ئۆتكەنلىكىنى ھەم قىلىشقا بولىدۇ.

غەربىنىڭ تەرجىمھالى ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە داۋاملىق ئىزدىنىشىمىزگە، تەتقىق قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. ھازىرچە ئۇنىڭ تېپىلغان شېئىرلىرىنى كىتابخانلارغا تونۇشتۇرۇش بىلەنلا چەكلىنىمىز.

*

ئەۋۋەلىنغە ئىبتىدا يوق ئاخىرىغە ئىنتىمها،
ھەم ئەبەددۇرسەن، ئەي خالىقۇ بىمۇنتەھا.
قىلماغنىم ۋەسىۋىسىڭ ئەيان نې ھەد ماڭا ئىمكانى يوق،
مىڭدىنۇ بىرنى ئەدا قىلماق مەھال تا ھەشرگاھ.
كۇھنە زاتىڭغە، قاچان يول تاپقۇسى ئەھلى خىرەد،
لەڭگ بولۇر ئول قەدەم قويغاندىكىم ئول تىغل ئارا.
ۋەسفىن ئايتماقدا ھەمە ئەھلى خىرەد ئاگاھ ئىھرۇر،
تىللارى ئاجىز كېلىپ فەھمى ئەدەم يا رەببەنا.
لال ئولۇپ ھەمدىڭنى ئايتماقدا مەلەك ئىنسان ھەمە،
دېدىلەر خەيرۇل - بەشەر ئول دەمدە لا ئۇھسا سەنا.

*

نەخۇش رەھمەت ئۇچۇن شەرىف قەدەم ئول شاھا،
تىغەيلىدىن بولۇپ ئىككى جەھانۇ جۇملەئى ئەشيا.
جەمالىڭ نۇرىدىن بولدى مۇنەۋۋەر ئالەم ئاندىاقكىم،
كۇدۇرەتدىن بولۇپ خالىي ھەياتى جەننەتۇل - ئاسا.
خەلايىقنى نەجات ئەيلەپ ئۆلۈمدىن ئابى ھەيۋانىڭ،
ھەسىھە جان بەخشلىق تەئلىم ئالىپ قالغان ئىكەن تەكرا.
جەھان زۇلمەت يەڭلىغ ئىپردى ئاندىاغ كۇفر زەڭگىدىن،
تۇلۇئ فىلغاچ قۇياش بولدى مۇنەۋۋەر ئالەمى ئارا.
چەمەنگە يەتكەچ — ئوق ئول دەمدەكىم بادى شەمىمگىدىن،
ئاچىلدى بۇ گۇلستان سەھىنده ھەر بىر گۇلى رەئنا.

*

زەتىف يۇ جىسمىم ئىپرۇر دەھرىنىڭ جەفاسىدا،
ھېنىڭ تەنىم قالىبان شەرەرلەر ئاراسىدا.
ئاراغە سالدى جۇدالىق بۇ چەرخى كەج رەفتار،
دۇئايى ئىلكىم ئىپرۇر رۇھىنىڭ رىزاسىدا.
بۇ ئايەتىكى دەلىل: «كۇللۇ ممن ئەلەيھا فان»،
نەچۇڭ كىشىكىم بۇ جەھان ۋەفاسىدا.
ۋەفاسى يوقلۇقىكىم بۇ كۆڭۇلگە ئايمنە،
ئۆزى كېتىپ ئىپتەكىم قالدىلار قەفاسىدا.
يەتىملىكىمگە ھېنىڭ رەھم قىلمايمن گەردۇن،
ھېنى چۇ خار قىلدى ئۆز رىزاسىدا.

ئەگەرچە ئۇمرى ئەبەد تاپقانىك بىلە ئې سۇدە،
قاچان مۇقەررەھ ئېرۇر دەردلەر دەۋاسىدا.
غەرىب، فەرامۇش ئولۇپ كور نەمەكلىكىن قىلمە،
ھەممىشە خەتمى كەلام بول ئانىك دۇئاسىدا.

* *

ۋايكىم گەردۇن مېنىك جانىمغە كەلتۇرى جەفا،
تەھ ـ بەتەھ كۆڭلۇمنى قان قىلمافلىغىن كۆردى رەۋا.
ۋالەدەك باشىمغە ياغدۇردى ئەلەملەر دەم ـ بەدەم،
قالماقىم ھەسرەت ـ نەدامەت، ئەيلەمەكلىك ئاھۇ ۋاھ.
يۇرمەكىم ھەيراندە دائىم، بولماقىم غەم ئىچرە غەرق،
چەكمەكىم فەريادۇ ۋاۋەيلا ئېرۇر شامۇ سەبا.
ئول زەمان يەتتى كۆڭۇل ئايىنەسى ئۇزرە غۇبار،
سانىئى بىلقىمس مەگەر قىلدى سەفەر دارۇل ـ بەقا.
ئەي غەرىب، چېكىپ قىلماق نەدامەتدىن نەسۇد،
ئەيلەمەك خەتمى كەلام ئەۋلا ئېرۇر قىلماق دۇئا.

* *

مەجنۇنلۇقۇم قىلدى چۇ رەسۋا بۇ جەھاندا،
فۇرقەت ئوتىدىن قالدى كۆڭىل دەردى نىھاندا.
ھەرلەھزە فىراقىنك ئوتى ئۇرغاندا زەمانە،
غەرق ئەيلەدى جىسمىمنى مېنىك ئەشكى قىراندا.
ھەرسارى ئۇرۇپ مەۋج چۇ ئۇممان كەبى جەيھۇن،
تەن كىشتى كەبى قالدى بۇ رەك بەھرى رەۋاندا.
گۇللار سارى بۇ بادى خەزان ئافەتى يەتكەچ،
كۆڭلۈمنى مېنىك قىلدى فەراكەندە قىغاندا.
دەردىمنى مېنىك قىلدى فۇزۇن لەھزە ـ بەلەھزە،
خۇرشىد تەنەززۇل قىلىپ ئوت قالدى جەھاندا.
گويياكى سۇمەنبەر كەبى ئوت ئىچرە قالىپدۇر،
رەنجىدە كۆڭۇل قالدى خەلىلدەك بۇ نىھاندا.
ئاھىم ئوتىدىن قىلدى فەلەكنىك يۇزىدىن ئانداغ،
ئۆرتەندى بۇ رەك رەڭگى نېچۇك ئېردى قازاندا.
دەردىمگە پەزىر ئىزدىمە بولمايدۇ مۇفەررەد،
غەم كىشۋەرىنىك تىيرىغە جان قالدى نىشاندا.

يۇقۇر كتاب سېرىكتى www.uyghurkitap.com

* *

ئول شەھى بىلقىس زەمان ئەيلەپ سەفەر دارۇل ـ بەقا،
ئەيلەدى بىزنى يەتىملىك ۋادەئىدە بىنەۋا.
چۇن جامالى شەمئىدىن بولغاچ يىراق، تارىك جەھان،
مۇمكىن ئېرمەس تا قىيامەتكە ئاچىلماغلىق ھەۋا.
ئول كۈنى قىلدى ياقا چاك جۇملە ماتەم ئەھلىكىم،
بارچە بىتاقەتلىغىدىن ئەيلەپ ئەفغان ئاھۇ ۋاھ.
چۇن فەلەككە يەتكۈزۈپ ئاۋازىدىن تولدى جەھان،
بەئزى بىخۇد، بەئزى ھۇشيار، خاھى غەيرى، ئاشنا.
مۇرغى بىسمىل يەڭلىغ ئولدى بارچە خەلق ئۆز ھال ئىلە،
چۇن مۇئەييەن بولدى گويا ئول كۈنىكىم ھەشرگاھ،
ئىتلارنىڭ نالان ئېرۇر ئەرزىنى كىم يەتكۈرگۈسى،
تاپمايىن قاسىد يولىن ھەيران ئارا بادى سەبا.
بۇ غەرىب ھەردەم چېكەر يۈز دەرد ئىلە ئوتلۇغ فىغان،
مۇندىن ئۆزگە تاپمادى خۇشنۇدلۇغۇڭ قىلماق دۇئا.

* *

ئاھى نېتەيكى بولدى فىغان بىرلە مۇبتەلا،
كۆڭلۇم قالىپ بۇ دەردى نىھان بىرلە مۇبتەلا.
ھەر دەم چېكەر نالە ـ فىغان دەرد سوزنى،
چۇن كۆزلەرىم ئەشكى رەۋان بىرلە مۇبتەلا.
كۇلفەت كۆڭۇل خەزانەسىدە تاپتىكىم قەرار،
بىچارە دىل بولدى سىنان بىرلە مۇبتەلا.
تەشۋىشلەر ھەر تەرەفىدىن ھۇجۇم ئېتىپ،
كۆڭلۇم بولۇپ بادى خەزان بىرلە مۇبتەلا.
باشدىن ئاياغ بولدى سەرا سەر زەخمناك،
تەگكەن يۈرەككە تىيغى رەۋان بىرلە مۇبتەلا.
مەجرۇھ كۆڭۇل فىغان چېكىبان ئۇشبۇ دەرد ئىلە،
بولدى نېتەي بۇ بەيتۇل ـ ھەزەن بىرلە مۇبتەلا.
ھەيران غەرىب فىراقىڭ ئوتى ئىچرە ئۆرتەنىپ،
قالدى ئەزاب ئەفئى چايان بىرلە مۇبتەلا.

* *

لەھزە راھەت كۆرمەدىم شاھى زەماندىن ئايرىلىپ،
زار ـ زار ئەفغان قىلۇر بولدۇم بەمسىلى ئەندەلىب.

ئىلتىفاتىڭ كۆرمەكەي ئېردىم جەمالىڭ شەمئىنى،
دافى ھەسرەت ئىچرە مەن يۇزمىڭ نەدامەتلەر قىلىپ.
قايسى بىر دەردىمنى دەي، بولدى يۇرەك يۇز پارەكىم،
تولدى زەردابغە ئىچىم، قالدى چىرايىم سارغايىپ.
سەندىن ئايرىلغۇنچە جانىمدىن جۇدا بولغاي ئىدىم،
كەتكەي ئېرىم ناتەۋان جانىنى ئەلەمدىن قۇتقارىپ.
كەلمەكەي ئېردىم ئەدەمدىن چۈن ۋۇجۇد ئەيۋانىغە،
تارتماغاي ئېردىم ئەلەم دەردىنى بىچارە غەرىب.

* *

ئايرىلىپ سۇلتانى ئالەمدىن بولۇپدۇرمەن خەراب،
ئوتغە تۇشكەن قىل كەبى كۆڭلۇم قىلۇر كۆپ ئىزتىراب.
بۇ كۆڭۇل شاد ئولماقى مۇمكىن ئەمەستۇر غەم بىلەن،
تارتىبان قان يىغلامىش گويا كى دەشت ئۆزرە سەراب.
ئىزتىراب ئەتتى كۆڭۇل ئەيلەپ جەرەسدەك نالەلەر،
كۆرسە بۇلبۇللار قىغان چەكمەي ماڭا قالغاي قاراپ.
تۇش كۆرۈپ ئويغانغان ئوخشە بولدى بۇ ئىشلار ماڭا،
بولماغايمەن دەپ خەيال ئەيلەر ئىدىم مۇنداغ خەراب.
سەبرى قىلغىل، دەپ خەلايىقلار مېنى ئەيب ئەتمە كىم،
مەن نەچۈك تاقەت قىلاي قانلىغ كۆڭۇل، باغرىم كەباب.
قورقەمەنكىم دۇدى ئاھىمدىن جەھاننى ئۆرتەگۈم،
لالە رەڭ ئەيلەپ زەمىننى ئەشك سىيلىدىن خۇناب.
بۇ غەرىب قىلدى مۇناجات رۇھى پاكىنغە ئۇنىڭ،
جانىنى رىزۋاندا ئەيلەپ، قىل گۇناھىنى مەئاف.

* *

راستلىغىنى پىشە قىلغىل ئاقىبەت كارى نەجات،
ئول شەجەرنىڭ شاخلارى بەرگەي سەمەرقەندى نەبات.
ھەر نەچە باشىڭغە راستلىغدىن ئەگەرچە يەتسە غەم،
بارچە رەۋشەن... تاپقۇسى كارىڭ سەبات.
ئىزدەسەڭ تاپماق نەجات قويغىل قەدەم بۇ يولغە سەن،
خاردۇر گۈل بەرگى تەر، ئەنھارلارى ئابىھەھات.
يەتسە گەردۇندىن نەغەم باشىڭغە ھەر تۇرلۇك بەلا،
رەھ ئەلىف سەن بىرلە نې بولغاي ساڭا ئىككى قانات.
دەھرى دوندىن، ئەي غەرىب، سەن بولماغىل ئەندىشە ناك،
راستلىغنىڭ خىلىئەتىن كىيگىل تەنىڭغە قاتمۇ قات.

ماڭا سەندىن قالىپدۇر زار مىراس،
فىراقىڭ دەردىدىن تازاب مىراس.
تىلسم زىكرىڭ چېكىپ ئۆتكۈم جەھاندىن،
بىغەرمانلىغ كۆڭۈل ئەفكار مىراس.
ئەلەم كۈلفەت بىلە، غەم بىرلە ھەسرەت،
كۆڭۈلنى ئەيلەگەن ئەۋۋارە مىراس.
فەراغەت ئالمادىم فۇرقەت ئوتىنى،
جەفا، مېھنەت، بەلا، دەرد خار مىراس.
فەدىھ ئولدى چۈ ئەشكىمدىن تېگىزلار،
بۇ گىرداب ئىچرە مۇشكىل كار مىراس.
كۆڭۈلنى ئۆرتەگەن ئوت شۇئلەسىدە،
جانىم پەرۋانە يەڭلىغ بار مىراس.
غەرىبلىغدە غەرىبغە مۇنىس ئولغاي،
فىراقىڭ بەلكى دەۋلەت يار مىراس.

*

باشىم ئۆزرە يىغار ھەر لەھزە ـ لەھزە غەم بىلە كۈلفەت،
فەلەكدىن ژالە يەڭلىغ تۇشكۇسىدۇر دەرد ئىلە مىھنەت.
فىراقىڭ ئاتەشى قىلدى ۋۇجۇدۇم خىرمەنىن نابۇد،
كۆڭۈل ئەيۋانىنى خاشاكدەك كۆيدۈردى ھەر سائەت.
قانى فەرھادۇ مەجنۇن، ئىشىق تەرزىدىن سۇئال ئەتسەم،
مېنىڭدەك ئول قاچان فۇرقەت ئوتىغە قىلغۇسى تاقەت.
غەمى ئەندۇھ كۆڭلى ئىچرە لېكىن ۋەسل ئىندى ھەر بار،
ماڭا نې كۆرمەكۇ يوقتۇر خەبەر چەكمەك ئىھرۇر ھەسرەت.
غەرىب بىچارە بۇلبۇلدەك فىغانىنى ھەددىن ئاشۇردى،
فىراقىڭ ئوتىدا كۈل بولدى، قالدى لېك بىر سۇرەت.

*

ئىتىڭ ھەمىشە ئولۇپ دەرد ئىلە قىلۇر فەرياد،
كۆزۈمنى كۆككە تىكىپ يىغلاپ ھەقغە ئەيلەر داد.
ھەمىشە نالە ـ فىغان ئەيلەمەك بولۇپ ئادەت،
ئانىڭكى كۆڭلى چۈ غەم ئىچرە غەرق ئىھرۇر ناشاد.
كۆڭۈل خەزانەسىدە خەنجەر ئۆزرە يادىدۇر خەت،
كى مەھۇ ئولماقى مۇمكىن ئەمەس بۇ مۇھر ئىسناد.
دۇرۇست ئەيلە ئەقىدەڭنى، ئازما بۇ يولدىن،
باشىڭغە شەمشەر ئالىپ كەلسە گەرچە يۈز جەللاد.
ۋەفا يولىدە، غەرىب، ئىت كەبى قەدەم ئۇرغىل،
ھايات بار ئەگەر قىلمە ئۇمرنى بەرباد.

*

غەم بىلەن ئەۋۋارەدۇرمەن، ئابىھەيۋاندىن نە سۇد،
ھەشمەتى ئىسكەندەرى تەختى سۇلەيماندىن نە سۇد،

سەنسىز ئولدى بۇ جەھان كۆزگە قاراڭغۇ ھەر زەمان،
سەير ئېتىپ چىققان فەلەكدە ماھى تابانىدىن نە سۇد.
كىم گۈلستانىدىن نەسۇد، بولسە ئەگەر باغى ئېرەم،
ئاندا يوق ممرئات ئەكسىك دەشت مۇغىلانىدىن نە سۇد.
يوقتۇرۇر ھەمدەم ماڭاكىم دەردۇ ھالىم ئايغالى،
بارچەلەر بىمدەرد ئېرۇكىم قىلماق ئەفشانىدىن نە سۇد.
ئەي غەرىب، قويغىل يۇزۇڭنىكىم مەزەللەت خاكىغە،
دەردكە ئاندىن دەۋا، دەرگاھىغە قىلماق نە سۇد.

* *

باشىمدەكى بۇ غەمىم كۆڭۈل ئېرۇر ئەبتەر،
جۇدالىق ئوتى ئانىك جانغە ئۇردى يۇز خەنجەر.
ئەلەم كېلىپ بۇ غەمىمنىك يانمدا يانداشتى،
كى فۇرقەتىك ئوتىدىن كۆڭلۇم ئىچرە شۇئلە شەرەر.
باشىمغا تاق فەلەككىم يەقىلغان ئوخشايدۇر،
تەنىمدە رەنجۇ ئەلەم ئەيلەمىش بەنا مەنزەر.
يېتىملىكىمگە مېنىك بائىس ئول خۇجەستە سىفات،
گەھى ئاتا ـ ئانا ئېردى، گەھى ماڭا رەھبەر.
قەبۇل ئەيلە غەرىبنىك دۇئاسىنى، يارەب،
ئانىڭكى جايىنى رىزۋان ئىچمدە ئەيلە مەقەر.

* *

ياد ئېتىپ ھەر دەم ئانىڭكى ئېتلارى نالىش قىلۇر،
خاكپايىك گەردى يوق كۆزگە نېمە مالمش قىلۇر.
بۇ جەھانىنى پۇر تۇتۇپدۇر دەرد ـ ئەفغانى ئانىك،
يۇز نەدامەت بىرلە كۆكسىگە ئۇرۇپ خارىش قىلۇر.
سەندىن ئايرىلغاچ نەدىم بارى غۇلامىك دەر ـ بەدەر،
غەم بىلە كۆڭلى نەچۇك دۇنيادا ئاسايمش قىلۇر.
ھەر زەمان غەملىك كۆڭۈل بىر دەم فەرەھناك ئولمادى،
سەلتەنەت تەختىدە شەھ يوقتۇر، نە ئارايمش قىلۇر.
دەھرنىڭكى خوبلۇغنى ئىزدەمەكلەر، ئەي رەفىق،
قايدادۇر ئالىي نەجات تۇفراق ئارا خاھىش قىلۇر.
دەھر دون شۇئبەدە بازكىم رەقسنى ئىزھار ئېتىپ،
كىم كۆڭۈل بەرسە فىرىفتە ئەيلەپ ئالايمش قىلۇر.
روزۇ شەب ئەممما غەرىبنىڭكى مۇناجاتى بۇدۇر:
«مەغفىرەت قىلغىل شەھىنشاھىمنى» دەپ نالىش قىلۇر.

* * *

قەرىنداشى ئوتمدا دىلفىكار قىلدى دەھەر،
ھەممىشە ئاھ ئۇرار بىقەرار قىلدى دەھەر.
تۆكۈپ چۇ ئەتر يۇزىگە قىغان چېكەر ھەر دەم،
سەئادەت ئەۋجىدە قىلغان تۇلۇڭ نىكۇ ئەختەر.
بۇ دەھر سالدى چۇ غەم تاغلاردىن باشىغە ئانىڭ،
زەئىق زاتىگە بۇدۇر بولۇپ مەگەر خەنجەر.
ئەلەم چۇ گۇلشەنى كۆڭلۈڭدە ئەيلەدى مەنزىل،
كى سەبر قىلسۇن ئەتا ھەق ساڭا مەھى خاۋەر.
جۇدالىغىڭنى سېنىڭ دەھركىم رەۋا كۆردى،
كى مەقسۇدىغە ھەم ئول يەتمەيىن قايۇ بىبەھەر.
بۇ دەھردىن نە كېلۇر ئەيلەدى قەلەم تەقدىر،
سەدەفكە بولدى قاچان باقى دۇرر ئىلە گەۋھەر.
جەھانغا كەلدى كىشى ئاقىبەت ئېرۇر كەتمەك،
گەدايۇ مۇفلىس تەڭدۇر سۇلەيمان، ئىسكەندەر.
جەھان ۋەفاسىدىن [ئول] تۇتماغلىق ئۇمىد فانى،
تۇتۇپ چۇ گۇشى فەنا زارئىلەكى شامۇ شەھەر.
غەرىب دۇئاسىنى، يا رەب، قەبۇل شەرەف ئەتكىل،
بەھەققى سەييىدى كەۋنەين جۇملە پەيغەمبەر.

* * *

ھەر زەمان فۇرقەت ئوتىدىن زار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر،
لەھزە ئارام تاپمايىن ئازار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر.
دەمبە دەم بولغاي زىيادە بولماغايكىم زەررە كام،
تا قىيامەتكە بۇ رەڭ ئازار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر.
ناسىھى ئەيب ئەتكۈسمدۇر قىلما ئەفغان دەپ مېنى،
سەبر قىلماغلىق مەھەل ئەفگار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر.
بۇ كۆڭۈل سائەت ـ بەسائەت ئۆرتەنۇردىن تەنمادى،
مەن نېپتەي ئەۋۋارە ھەم ئەسرار كۆڭۈل ئۆرتەنۇر.
ئۆرتەگەي چەقسە شەرارىمدىن جەھان ئەھلىنى كىم،
ئۇشبۇ يەڭلىغ ئوت ئارا خۇمار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر.
بۇ كۆڭۈلنىڭ دەردىنى، دەيمۇ ئۆزۈمنىڭ دەردىنى،
كۇھى غەم باشىمداۋۇ بىمار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر.
ئىلتىفاتىڭنىڭ ئوتى قىلدى نەچۈك خاشاكدەك،
دەردۇ ھەسرەت بىرلە بۇ ئەنۋار كۆڭلۇم ئۆرتەنۇر.

بۇ غەربىنىڭ دەۋالەتى يارى بولۇپ كۆيدۈردى. ھەق،
كورنەمەكلىك قىلمايمن دىيدار كۆڭلۈم ئۆرتەنۈر.

* *

ئاھكىم، يۈزمىڭ ئەلەم باشىمغە كەلدى ھەر تەفەس،
تىترەبان نالىش قىلۇر كۆڭلۈم مېنىڭ مىسلى جەرەس.
غەم باشىم ئۆزرە ئەلەم دەردلىك كۆڭۈل ئەيلەر فىغان،
كىم سوراپ ھالىمنىكىم بولغاي ماڭا فەرياد رەس.
كۆرمەدىم مەن دەھر خۇلقىدىن مۇرۇۋۋەت زەررەئى،
بوالدىلار قاتىل ھەمە تاپغۇنچە ھەركىم دەستى رەس.
ئەي كۆڭۈل، مۇنداغ بولۇرمۇ دەپ تولا بولما مەلۇل،
شادلىق كەينىدە غەمدۇر، سەئىدىنىڭ كەينىدە نەھس.
شادلىقنى، ئەي غەريب، فەخرۇ مۇباھات بىلمەگىل،
غەم بىلە كەت دۇنيادىن سەن شادلىق قىلماي ھەۋەس.

* *

مەن بۇلبۇلۇ چەمەن ماڭا ھاجەت ئەمەس،
مەجنۇن كۆڭۈل ۋەتەن ماڭا ھاجەت ئەمەس.
ھەر لەھزە فىغان قىلماق ئىھرۇركىم ئادەت،
دەھرە ئىشلاردىن سۇدۇ زىيان ھاجەت ئەمەس.
فۇرقەت ئوتىدىن كۆڭۈل ئىھرۇر دىۋانە،
ئەۋۋارە كۆڭۈل ياخشى - يامان ھاجەت ئەمەس
سىرداش بولۇرغە ماڭا مەجنۇنلۇقىدا،
تاپسام ئانى دەرسىھىلى قىيان ھاجەت ئەمەس.
كەچتىم ھەمەدىن فەنا بۇ يولنى تۇتتۇم،
خىزر ئۇمىر ماڭا تەختى كەيان ھاجەت ئەمەس.

*

دەمبەدەم جانىمغە گەردۇندىن مەنىڭ تەگدى نىش،
شادلىق كۆڭلۈم ئۆيىنى بۇزغالى غەم كەلدى پىش.
تەھبە تەھ كۆڭلۈمنى گۇللار غۇنچەسمدەك قىلدى قان،
تەگدى كۆكسۈمگە فەلەكنىڭ تىغى كىم قىلدى يىرىش.
قويدى ھەسرەت دەشتىدە ھەمدەم ماڭا دەردۇ ئەلەم،
فۇرقەتىڭدە مەن كېيمىن قالماق ئىكەندۇك سەرنەۋىش.
مەن فىدايىڭ بولسام ئىھردى ئىلگەرى كۆرمەس ئىدىم،
قالمىشام ھەسرەت ئارا يوق يىغلاماقدىن ئۆزگە ئىش.
ئەلۋىدائ ئەيلەپ سەفەر دارۇلبەقاغە ئەيلەدىڭ،
كىم سوراپ ھالىمنى رەھم ئەيلەپ قىلۇر كىم پەرۋەرىش.
ئاسرابان گويا كى فەرزەند سىلكى ئىچرە سەن مېنى،
ئاخىرى قىلدىڭ يەتىم ئۇردۇڭ ۋەفا ئورنىغە نىش.

ئاخىرى ئەيلەپ يەتتىم قىلمىدا دەرمىغ جانىمنى ئال،
دەرددىن قۇتقار، غەرىب دائىم ئۆلۈمنى ئىزدەمىش.

* *

كۆكۈل ئۆيىمگە يېتىپ دەمبەدەم فەريشانلىق،
قەددىمنى غەم يۈكى خەم قىلدى، ئەتتى ھەيرانلىق.
كۆكۈلگە دەخل يېتىشكەچ فەرەھ فەرار ئەتتى،
خەمۇش غۇنچە كەبى تەھبە تەھ قىزىل قانلىق.
ئۇرۇج قىلدى چۇماھ بىزنى كىم قىلىپ مەجرۇھ،
مۇفارىقەت سەبەبىدىن ھەمىشە گىريانلىق.
فەرەھ كۆكۈلگە ئەلەم تىيرەلىكنى يەتكۈردى،
بۇ دەردى فۇرقەت ئوتىدىن باغرىلا بريانلىق
غەرىب چۇ نالە فىغان بىرلە ئىزدەبان تاپمايى،
قالىپ غەمىك يۈكىدىن ئاستىدا يېرىم جانلىق.

* *

بارچەلەرغە شادلىق يەتتى، ماڭا كەلدى فىراق،
تەھبەتەھ كۆكلۈمنى قان قىلدى مېنىك دەردى فىراق.
لەھزە ـ لەھزە ئۆرتەنىپ كۆكلۈم مۇدام ئەيلەر فىغان،
نالە ئەيلەرىكىم جەرەسدەك يەتتى بۇ گەردى فىراق.
تالىئىمنىك يوقلۇغى باشىمغە كەلتۈردى ئەلەم،
بۇ مېنىك شوربدە بەختىم يەتكۈرۈپ بەردى فىراق.
بارچەغە سۇبھى تواۋۇ قىلدى، ماڭا ھىجرانى شام،
شادلىقنى ئۆزگەگە، كۇلفەتنى كەلتۈردى فىراق.
بۇ غەرىبنىك كۆكلى ھەرگىز شادلىقنى خوشلامايس،
غۇربەت ئىچرە شادلىق بولغايمۇدۇر، دەردى فىراق.

* *

يەتىملىك دەردىدە ھەيران ئىكى شاھزادە فەرزەندىك،
ساڭا جاندىن ئەزىزۇ نۇرى ئەين ئىردى جىگەر بەندىك.
ئانىكىم لەھزە كۆرمەي ئىزتىراب ئەيلەر ئىدىك دائىم،
چىرايى سارغارىبدۇر بۇ يەتىملىك ئىچرە خۇرسەندىك.
كۆزىدە دۇررى غەلتان ياشلارى ھەم كىمسەنى كۆرسە،
بۇ يەڭلىغ بولغانىغە قان يۇتارمەن ئول شەكەر قەندىك.
بۇ گۇللار چەھرەسى سەفدەر كەبى دەردى فىراقىدا،
كۆزى نەملىك، دىلى غەملىك خەراب ئەتتى سېنىك دەردىك.

غۇبار ئالۇدەدۇر ئەمما، مەلاھەتلىك جەمال ئۇزرە،
تۆكۈپ رۇخسارەسىغە ياشلارنىڭ ئىككى خۇرسەندىك.
تەھەممۇل ئەيلەمەككە مۇمكىن ئېمەسدۇر سەۋگى دىل ئولسام،
نەدامەت چەكمەيمن تاقەت قىلۇرمۇ بۇ سەرئەفكەندىك.
غەرىب قىلغان مۇناجاتىنى، يا رەب، ئەيلەگىل مەقبۇل.
كى تاپشۇردۇم سېنى ئۇل مەغفىرەت قىلغاي خۇداۋەندىك.

* *

نېچە كۈن بولدى ماڭا دەردۇ فىغان چەكمەكلىك،
تىترەبان بۇ يەردەكىم ئەشك ئىلە قان چەكمەكلىك.
ئول كۈنى ئەتتى نۇزۇل كۆچكۈللەر تېرە،
ئاشكارۇللەھى ئەفغانىنى نېھان چەكمەكلىك.
ئاھۇ ھەسرەت چېكىبان دەردىمە دەرمان تاپماي،
يۇز نەدامەت بىلە قالغانغە زەبان چەكمەكلىك.
بۇ مۇسىبەت زەدەلىك قىلدى يۇرەك پارە،
قۇرقەتىك سىررىنى بۇ كۆڭلۈمگە نىشان چەكمەكلىك.
ئەي كۆڭۇل، شادلىق ئولما ماڭا دەپ قىلمە خەيال،
بۇ غەرىب غۇربەتە ئىلە يادىدا جان چەكمەكلىك.

* *

سەندىن ئايرىلدىم سەھەنشاھىم ماڭا ئەفغان كەرەك،
چۇن ھاياتىم نې كېرەك بولغاي، ماڭا نې جان كەرەك.
كەلمەگەي ئېردىم جەھاننىڭ سەفھەسىگە ئاھۇ ۋاء،
كۆرمەسەم ئېردى ماڭا نې دەرد ئەلە ئەفغان كەرەك.
تارتماغاي ئېردىم مۇسىبەت دەردىنىڭكى داغىنى،
لاغ ـ لاغ ئۆرتەر كۆڭۇلنى نې ماڭا ئىمكان كەرەك.
ھەر نەفەس يۇز كۈن ماڭا ھەر سائەتى يۇز يىل ئېرۇر،
سەبرنى بەرباد قىلدى فۇرقەتىڭ نالان كەرەك.
ئەي خۇداۋەندا غەرىبنىڭ ئىلتماسىن قىل قەبۇل،
بەندەڭنى ئىسيان ئېرۇر قىلماق ساڭا غۇفران كەرەك.

* *

قويدۇڭ ئەجەب فىغان بىلەكىم بۇ فا فەلەك،
كۆردۇڭ مېنىڭ جانسىغە جەفانى رەۋا فەلەك.
ھەردەم باشىمدا تاغ كەبى ئاھۇ دەردىنى،
يۇزمىڭ ئەلەمگە قىلدى مېنى مۇفتەلا فەلەك.

كىمگە، دەيمەن بۇ ئاھۇ ۋىغان دەردى سوزىنى،
ھەسرەت ئىچىدە قويدى مېنى يۇزى قارا قەلەك.
يۇز ۋايىمكەم نەدامەت ئىلە ئۆرتەنۇز كۆڭۈل،
فۇرقەت ئارا مېنى قويابان روسىيا قەلەك.
قىلدىك يەتتىم غەربنى ئەجەب خار ئېتىپ،
قىلماق ئىشىك بولۇرمۇ يەنە بەھەيا قەلەك.

* *

ئايرىلىپ سەندىن كۆڭۈل شاد ئولماقى بولدى مەھال،
دەردى فۇرقەتىدىن ئەلغەدەك قامەتىمكەم بولدى دال.
تىترەبان يەتتى كۆڭۈلگە ھەر زەمان تەشۋىشلەر،
زەررەدەك بولدۇم نەمىق يوق سۆزلەمەكلىككە مەجال.
ئاھۇ ئەفغان ئەيلەگۈمدۇر تاقىيامەت روزۇ شەب،
شادلىمان بولغايمۇ دەپ كۆڭلۈمدىكى فاسىد خەيال.
تا كەمالغە يەتمەيمن يەتتى ساڭا بادى سەمۇم،
ئايرىلىپ شاھى زەماندىن يەتتى كۆڭلۈمگە خەلەل.
كۆڭلۈم ئۆيىمن ئۆرتەدى فۇرقەت ئوتىدىن بىر شەرەر،
باشىم ئۆزرە ياتقۇسى غەم تاشلارىدىن بىر چەبەل.
ئۆرتەگەن جانۇ كۆڭۈلنى ئىلتىفاتىڭنىڭ ئوتى،
مەن نېچۈك ئاۋارە بولماي، يەتتە ئىقلىمدا زەلەل.
ۋادەرىغا، تاقىيامەت چەكمەك ئەفغانىم زەۋا،
پەرۋەرىش قىلغان مېنى فەرزەند كەبى تا بۇ مەھەل.
شادلىق ئەييامىنى قىلدى خەزان دەردى فىراق،
قان ياشىم، غەملىك باشىم، كۆڭلۈم مېنىڭ دائىم مەلەل.
دەمبەدەم ئەفغان چېكىپ قىلساڭ يۇرەكنى يۇز بۆلەك،
بىر قاتىم شاد ئولغانمغە يۇز ئەلەم بولدى بەدەل.

* *

نېچە كۈندۇر دائىما بولدى ئەلەمناك بۇ كۆڭۈل،
دەردۇ ھەسرەت بىرلە ھەمە سائەتدە غەمناك بۇ كۆڭۈل.
تۇشتى غەم دەريا سىغە غەۋۋاس كەبى مەۋجىغە كىم،
چىقماقى مۇمكىن ئەمەس بولدى ستەمناك بۇ كۆڭۈل.
كەلدى ئافەت ھەر تەرەفدىن زەخمى ئۇرماقغە ئانى،
ھەر سارىغە ئىزتىراب ئېيلەر ۋەھىمناك بۇ كۆڭۈل.
تالئىمنىڭ يوقلۇقى ھەردەم باشىمغە غەم ياغار،
سەڭگى بارانداەك بۇ گەردۇندىن تەرەبناك بۇ كۆڭۈل.

بۇ كۆڭۈلنىڭ دەردىنى ئايتۇرغە ئاجىزدۇر لسان،
قاتمەقات قان لالەدەك زەخمى ئەلەم چاك بۇ كۆڭۈل.

*

ئانىڭكى ماتەمىدە چاك ـ چاك گىرىبانىم،
ئاقار چۈدىيدەلەدىن ئەشك ئورنىدا قانىم.
سەھەردە ئەيلەسە بۇلبۇل گۈلستان ئىچرە زار،
خەمۇش ئەتكۈسى ئانى بۇ دۇدلىك ئەفغانىم.
تېنىمغە يەتتى زەئىغلىق كۆڭۈل ئېرۇر تىيرە،
باشىمدا دەردۇ ئەلەم ناتەۋان ئېرۇر جانىم.
بۇ نەۋئ ئۇلۇغلۇق ئىلە ئىلتىفاتى دەرىغ ئەتمەي،
مېنى ئاتام ـ ئانامدەك ئاسراغان بۇ سۇلتانىم.
فەلەك بۇ كەڭرۇ جەهاننى غەربىغە تەك قىلدى،
نېتەيكى قالمادى بىر تەبرەمەكلىككە ئىمكانىم.

*

هەر زەمان كۆرمەككە يۈز تەشۋىش ئېرۇر مىك ئەلەم،
كۆز يولىدىن ياش ئاقار خۇنى جىگەر باشىمدە غەم.
دەمەگىل كەۋگەب ئانى سەن، چىقمان ئاغزىمدىن شەرار،
ئۆرتەنىبان دۇدى ئاھىمدىن فەلەكنىڭ تاقى ھەم.
ئەشكى سىيلابى كۆڭۈلنىڭ ئوتلارىغە بولدى ياغ،
ئۆرتەبان بۇ خەستە بىچارە جانىمنى دەمبەدەم.
ئەيلەسەم ئەفغان كۆڭۈل تەسكىن تاپار دەپ بىر زەمان،
دەمبەدەم بولغاي زىيادە، دەرد بولماس زەررەكەم.
تاپماقى تەسكىن كۆڭۈل، سەبر ئەيلەمەك مۇمكىن ئەمەس،
چۈن ئەزەلدە ئەيلەمىش بۇ دەردۇ ئەفغاندىن رەقەم.
ۋادەرىغا، ئاھكىم، قالدىم نەدامەت دەشتىدە،
كوهى غەم باشىمدا قەددىمنى مېنىڭكى قىلدى خەم.
زايىئە قىلماس غەرىبنىڭ نالەئى ئەفغانىكىم،
مەغفىرەت ئىزدەپ چېكەر ئاھ، ئەي خۇدايى باكەرەم.

*

كۆڭۈل مىسمارىنى ھەمۋارە گەردۇن، قايىق بولسە قىلۇر ئىززەت ئارا شاد،
مېنى ئىزدەپ ئەجەپ ئەۋۋارە گەردۇن. ئەلىفدەك راستلارنى خار گەردۇن.
باشىم ئۆزرە قويۇپ غەم كوهى ئىلىبىرز، ئەجەبدۇر ئەبلەنى ئەيلەر فەرەهناك،
يۇرەكلەرنى قىلىپ ئەفگار گەردۇن. قىلۇر ئالىي نىژادنى زار گەردۇن.

ئەسلزادەنى ئەيلەپ غەم بىلە غەرق،
بولۇر بەد ئەسللەرغە يار كەردۇن.
كۆرۈڭكەم لالەنىڭ كۆكسىدەدۇر داغ،
ياقاسىن چاك ئېتىپ خۇنخار كەردۇن.
قۇمۇشغە سەر بەلەندلىك باشىغە تاج،
ئاڭا ئۇمرى بەرىپ سۇسمار كەردۇن.
چەمەنگە يەتكۈزۈپ بادى سەمۇمى،
قىلىپ بۇلبۇللانى ئاۋارە كەردۇن.
سەراسىمە بۇ بىچارە غەريبنى،
جانىدىن ئەيلەدى بىزار كەردۇن.

*

تۇلۇئ قىلغان قۇياشدەك بىر چەمەندە ئىككى گۇل خەندان،
تاقىلغان بىر سەدەفدە تەرتىب ئىلە بۇ گەۋھەرى ئۇممان.
شەرافەت ئەۋجىدە قىلغان تۇلۇئ ئىككى كەۋاكىبكەم،
دېمەي ئىككى كەۋاكىب، بىر فەلەكدە ئىككى مەھتابان.
جۇدالىق سالدى بۇ ئىككەۋ ئاراسىغە فەلەك كەج رەۋ،
بىرىسى داغ ئارا ئەزم ئەتتى بىرسى سۇيەئى رىزۋان.
دەمادەم گۇل يۇزىگە سەپتى بىر شەبنەم گىرىيەسىدىنكەم،
مەگەركىم لالە گۇلدەك قاتمە قات تولدى يۇرەككە قان.

*

قالدىم فىگارى دەشت ئارا دىلفىگارەمەن،
بۇلبۇل كەبى فىغان چېكىپان زار-زارەمەن.
ھەرنەفەس ئىچرە بولدى ماڭايۇز ئەلەم دۇچار،
ئاھۇ فىغانۇ نەدامەت ئىچرە بىقەرارەمەن.
غەم تاشلارى باشىمغە مېنىڭ ژالەدەك ياغار،
تاپماي ئۆزۈم ئىششىغە ئىلاج خارۇ زارەمەن.
قىلغىل دۇئانى مەغفىرەتىگە بولۇر سەبەب،
ھەقدىن تىلەپ ھەمىشە ئەيلۇ نەھارەمەن.

*

نەدىن بىمېھرىلىك مەيدانىدا جەۋلان قىلۇر گەردۇن،
نەدىن جەنىەت سەفەتلىك باغنى ۋەيران قىلۇر گەردۇن.
قىلىپ بەد ئەسلىلەرنى كامرانلىق بىرلە ئىززەتدە،
ھەمىشە ياخشىلارغە زەھردىن زىيان سالۇر گەردۇن.
ياشىدا غەرق ئېرۇر ئانداغ سۇ ئىچرە گەۋھەرى غەلتان،
شەھى ئالىي نژادلار باغرىنى پۇرخۇن قىلۇر گەردۇن.
چەمەنگە يەتكۈزۈپ بادى سەمۇم فەرسۇدە ھال ئەيلەپ،
قويۇپ كۆكسىگە داغ بۇلبۇللارنى ھەيران قىلۇر گەردۇن.
ئەزىزلەرنى قىلىپ خار ھەر زەمان دەردى فىراق ئىچرە،
نە يەردە بولسە ئەبلەھ شادىمان، خەندان قىلۇر گەردۇن،
ئۆزىدەك بولسە كەج رەۋ ھەر كىشىكىم ئېتىبار ئەيلەپ،
ئەلىفدەك راست بولسە باغرىنى بىريان قىلۇر گەردۇن.
گۇلىستاندا مۇكەررەم تازە گۇللارنى خەزان ئەيلەپ،

قۇمۇشغه سەر بەلەندلىك ئىچره جاي ئېهسان قىلۇر. كەردۇن.
غەربىدەك ئاجىزۇ. ئەۋۋارەنى دەردى فىراق ئىچره،
قىلىپ باغرىنى پارە.ـ پارە دائىم قان قىلۇر كەردۇن.

* *

ساڭا سەبرى جەمىل قىلسۇن ئىنايەت ئول خۇدا يەزدان،
پەناھى چادىرىنى باشىڭ ئۇزره ئەيلەگەي ئەرزان.
غەرىب قىلغان مۇناجاتىنى، يا رەب، ئەيلەگىل مەقبۇل،
فەلەك زاتى كەبىكىم قىل تەۋىل ئۇمرى ئاڭا ئېهسان.

* *

يا ئۆلۈڭ ئېرمەس تىرىك يا ساق ئەمەس بىمارمەن،
ھاجەتى يوق ئىت كەبىكىم دەر بەدەر ئەۋۋارەمەن.
قان يۇتۇپ دەردى فىراقىڭ بىرله سەرگەردان باشىم،
تالئى شۇم شور بەختە نەھسى ئەزىمدەڭ خارمەن.
ئېرمەسەم ھۇشيار يا بېھۇش يا تەلبە ـ جۇنۇن،
فۇرقەتىڭ ئوتىدا ئانداغ سەمەندەرۋارمەن.
ئۆرتەنىپ بۇلبۇل قەفەس ئىچره مۇنى كۆرگىل ئەجەب،
نىدىن ئۆرتەنمەس قەفەس قالغاي خەلاس ئازارمەن.
ئەلفىراقىڭ غەملەرىنىڭ بەھەدۇ پايانى يوق،
خىرمەنى ئاتەش ئارا قالغان دىلى ئەفكارمەن.
بەيتۇل ـ ئەھزان ئىچره قويدى زار كۆڭلۇمنى مېنىڭ،
فۇرقەتىڭ بىرله قۇيۇندەڭ دەۋر ئۇرۇپ ئەۋۋارمەن.
شەش جىھەت ساڭا نەزەر قىلسامكى ھەرسارى رەفىق،
بۇ غەرىبغه يوق رەفىق بولدۇم ئەجەب ئەغيارمەن.

* *

دەۋرانىڭ نە ئېردى مۇددەئاسىن،
ھەرلەھزه كۆرۈپمه كۆپ جەفاسىن.
غەم تاغىنى باشىمغه يىقتىتى،
سالماس كىشىگه سالىپ بەلاسىن.
فۇرقەت ئوتىدۇر يۈرەكلەرىمده،
قىلماق ماڭا نە ئېرۇر جەزاسىن.
ھەر قەدەم قويابان كۆڭلۈلده يۈز داغ،
غەم بەھرىده قىلدى مۇبتەلاسىن.
يەتكۈرمەكىدۇر كۆڭلگه تەشۋىش،
بىلمەم نە ئېردى ئانىڭ قەزاسىن.
ئايرىپ مېنى شاھدىن نېتەيكىم،
تاپماس كىشى دەردىمه دەۋاسىن.
ھەسرەت بىلە كۆپ قىلۇرمه ناله،
مەقسۇدۇم ئانىڭ قىلىپ دۇئاسىن.
ئۇمرۇم مېنىڭ ئۆتسه تا قىيامەت،
ئېزدەرمه رۇھسىنىڭ ريزاسىن.
بۇ خەستە غەرىب قىلىپ مۇناجات،
كىم مەغفىرەتىگه مۇددەئاسىن.

*

فەلەكنىڭ جەۋرى كۆڭلۈمنى ھەمىشە زار قىلغايمۇ،
سىتەم تىغى ئۇرۇپ ھەردەم مېنى ئازار قىلغايمۇ؟
جىگەرلەر پارە - پارە قان ئىچىم زەردابە ئاغۇشتە،
ئەلەم كۇلفەت بىلە كۆڭلۈم ئۆيىمن ئەفگار قىلغايمۇ؟
مېنىڭ باشىمغە بىر مىڭ يۈز سىنانلار يەتكۈرۈپدۇر غەم،
يەنە بىر ئوتتۇزۇ قىرق بۇ ئەلەم بىچارە قىلغايمۇ؟
كۆڭۈلنى ئەيلەبان بەدھال بىر مىڭ يۈزۇ ئونۇ بىر،
مۇنىڭ ھەربىرسى بىر خەنجەر كەبى ئازار قىلغايمۇ؟
جەرەسدەك نالە ئەيلەپ ھەر زەمان ئەفغان بىلەن تىترەر،
كۆڭۈلگە فۇرقەتىڭ ئوتى بۇ رەڭ جەببار قىلغايمۇ؟
فەلەكدىن ژالەدەك باشىمغە غەم تاشى ياغار ھەردەم،
فەرامۇش ئولماغاي كۆڭلۈم نە دەپ بىمدار قىلغايمۇ؟
ئەگەر ئۇمرى ئەبەد تاپسە غەرىب تا ھەشرگاھىغەكىم،
گۇمان ئەتمەك دۇئا قىلماق ئىبرۇر ئىنكار قىلغايمۇ؟

*

غەم بىلەن قالىپدۇرمەن خاتىرىم فەراكەندە،
مىڭ ئەلەم كۆڭۈل ئىچرە، يۈز جەفا ئىبرۇر تەندە.
مەن كەبى كىشى بولماس دەھرىنىڭ جەفاسىدىن،
دەردۇ غەم بىلەن فۇرقەت جەمئى بولدىلار مەندە.
باش ئالىپ چىقىپ كەتسەم تەي قىلىپ بايابانلار،
ئەتلەس ئورنىدا كىيسەم ئىگنىمگە كۇلاھ ژەندە.
ئايرىلىپ خەلايىقدىن ئۆزنى ئەيلەسەم پىنھان،
مۇندا زار ئەيلەپمەن، ئاندا ئەيلەسەم خەندە.
بۇ كۆڭۈل قاچان سەيقەل تاپقۇسى بولۇپ رەۋشەن،
مەن بولۇپ غەم ئىچرە غەرق قەتىرە بەھرى ئۇممانىدە.
ھەر سەھەر قىلىپ فەرياد نالە - زار ئەيلەرمەن،
روزۇ شەب دۇئا قىلماق رۇھىمغە سەر ئەفكەندە.
مەقبۇل ئەيلەگىل، يا رەب، بۇ غەرىب دۇئاسىنى،
ئىلتىجا ئىبرۇر مەندىن، مەغفىرەت ئىبرۇر سەنىدە.

* *

زەمانە خەلقى كۆڭۈلگە يەتۈردى غەمناكى،
ئەلەم يېتىپ بۇ باشىم ئۈررە دەمبەدەم تاكى.
ئۆزۈم يامانلىقمۇ، جەھان ئىپلىنىگمۇ،

باشىمغە ئۇرغۇسى سەككى كۆلۈج ئىلە خاكى.
جۇدا سىنىڭدىن بۇلبۇل بولۇپ يۇرۇپدۇرمەن،
كى ئىتلارنىڭنى بۇ رەڭ ئەيلەگەيمۇ غەمناكى.
كۆڭۈلگە قويدى بۇدەم داغ ئۇزرە يەنە داغى،
تەنىم بۇ فۇرقەت ئوتىدا چۇ كۆيدى خاشاكى.
فىراقىڭ ئوتى، ئەلەم، دەردىكىم ماڭا بەس ئىدى،
بۇ ئىككى دەرد يۇرەكنى ئىكى قىلىپ چاكى.
قالىپ مەنىڭ بۇ تەنىم ئىككى شەمشەر ئالدىدا تەڭ،
بىرىنى ئۇرسە قىلۇر دەرد، بىرى ئەلەمناكى.
غەرىبنىڭ ئەيلەگەن ئەفغانلارنى قىلمە دەرىغ،
بەھىشتىدە سەرۋەرنى ئەيلە خالىقى پاكى.

* *

شەھى گەدايىنى تاشلاپ، يۇزىنى فۇش ئەتتى،
ئەلەم كەلىپ چۇ كۆڭۈلنى ئەجەب خەمۇش ئەتتى.
باغىرلارىمنى مەنىڭپارە - پارە ئەيلەپدۇر،
مەگەر دەگىلكى ھەلاھىل زەھرنى نۇش ئەتتى.
كۆڭۈل خەزانەسىنى ئىلكىگە ئالىپدۇر غەم،
قىلىپ چۇ ھەيرەت ئارا دەرددىن خۇرۇش ئەتتى.
خۇرۇش ئەيلەمە دەپ ناسىھى مۇنى دەركىم،
مۇفەررەھ بولمادى ھەرگىز ماڭا تۇرۇش ئەتتى.
غەرىب چۇ ئۆزلۇكىدىن نالەئى فىغان قىلماس،
ئەزەلدە رۇھىغە ئانىڭ بۇ رەڭ سۇرۇش ئەتتى.

* *

ۋادەرىغا، كىمگە دەرمەن بۇ يەتىملىك دەردىنى،
ئىككى شەھزادە خوجام گۇلچېھرەسىنىڭ زەردىنى.
كىم سوراب ھالىمنىكىم رەھم ئەيلەبان قىلغاي كەرەم،
قول ئۇزاتىپ كىم سىلار رۇخسارەسىدىن گەردنى.
دۇررى غەلتاندەك ئاقار رۇخسارىغە ئەشكلەر،
غەم ئارا غەرق ئەيلەدىڭ بۇ رەڭ ئازادنى.
قىلماقىڭ بارمۇ يەنە مۇندىن زىيادە ئەي فەلەك،
رەھم قىلماي باشلارىغە سالدى ئىستىغ سەردنى.
مەن ئۆزۈم ھالىغە يىغلايمۇ يا ئانىڭ ئەھۋالىغە،
كىمگە ئېيتار بۇ غەرىب ھەيرەتدە قالدى دەردنى.

* * *

ئۇرۇج ئەيلەپ كۆكۈلگە داغ قويدى بىلقىسى سانى،
ۋەفاسى يوقلۇغىدىن تاشلابان بەلكى بۇ دۇنيانى.
جەھان سەفھىگە كەلمەس سەن كەبى دانا سۆخەن سەنجى،
تاپالماقكەم مەھال ئول ماھ تەلئەت مېھرى ئاسانى.
جەھەت بىرلە كېزىپ ئول مەجمەئۇل - بەھرەين ئارا ئىزدەپ،
مۇيەسسەر بولماغاي سەندەك يەنە بىر دۇررى غەلتانى.
يۇزىنى ئايرۇبان ئول رەھمەتى ھەقغە بواۋر خۇرسەند،
مەقام ئەيلەپ چۇ رىزۋان باغلاردا جەۋھەرى كانى.
يەنە شەھ بولسۇن گەدالار بارچەسى بىر - بىر كېتەر ئاخىر،
ئەگەرچە پارسا زاھىد ۋەگەر زالىم پۇر ئىسيانى.
ئاڭاكىم مەغفىرەت ئەشكىنى ئاچغايسەن خۇدا ۋەندا،
ئەجەب ئېرمەس قەبۇل بولسە غەرىبنىڭ نالە - ئەفغانى.

* *

كەلمەگەي ئېردىم ئەدەمدىن مەن جەھانغە كاشكى،
بولماغاي ئېردىم دۇچار مۇنداغ فىغانغە كاشكى.
كۆرمەگەي ئېردىم جەمالىڭنى شەھى ئالىيجاناب،
بولماغاي ئېردى ئەلەم بۇ زەئف جانغە كاشكى.
بۇ قەزا يەتكۈردى باشىمغە جەمالىڭ شەمئىنى،
ئالدىدا جانى ئەجەل قىلسە خەزانغە كاشكى.
بولمادى ئول ھەم مېنىڭ بەدبەختلىكىمنىڭ شۇملۇغى،
ياخشىغە يەتكەن ئەجەل يوق مەن يامانغە كاشكى.
لېك بولدۇمكىم مۇشەررەف دەرگەھىڭنىڭ خاكىغە،
ئىلتىفاتىڭ بولماسە مەن ناتەۋانغە كاشكى.
مۇبتەلايى بولماغاي ئېردىم بۇ يەڭلىغ دەردىگە،
بولماغاي ئېردى ئەلەم مەن باغرى قانغە كاشكى.
قىلماغاي ئېردى غەرىب شوردىدە بەختىنى فۇرۇش،
قالماغاي ئېزدى بۇ رەڭ دەردى نىھانغە كاشكى.

* * *

غەرىب ئاتىمنى ئەزەل قىسمەتى رەقەم ئەتتى،
«غەين» غە «مىم» قوشۇاۋپ باشىم ئۇزرە غەم يەتتى.
گەھ «رە» نى قىلدى رەسەن سالغالى بوينۇمغە،
گەھ سۆدرەمەككە ئەلەم سارىغە قەلەم كەتتى.
مۇلەمگە يار قىلىپدۇر ئانىڭكى «يا» سىنى،

يۈرەكلەرنىڭ پارە قىلىۋرغە سىتەم كەتتى.
ئانىڭكى «بە» سى بەلانى باشىمغە كەلتۈرمەك،
ۋۇجۇد ئۆيىگە سالىپ شورىشى ئەدەم ئەتتى.
كەھ تۆرت نۇقتەسىدۇر پاسىبان تۆت ئەتراف،
فەرەھنى قوغلادىكىم دەرد ئىلە ئەلەم ئەتتى.
غەربىغە بولدى بەلايى ھۇرۇف تۆرت مۇبرىم،
كۆڭۈلنى دەردۇ ئەلەم ئافەتى ھەرەم ئەتتى.

*

ئايا ئاقىلى ھۇشمەند دىل فەزىر،
بۇ سۆزلەر ئېرۇر بارچەغە بىنەزىر.
نەسىھەت ئىشىكىنى ئەيلەي كۇشاد،
كى ئاندىن كۆڭۈلگە يېتىشكەي نىشاد.
ماڭادۇر نەسىھەتنى قىلماق خەتا،
گۇنەھ بىرلە ئاغۇشتە شامۇ سەبا.
ئىشمدۇر مېنىڭ فىسقۇ ئىسيان بىلە،
بۇ سۆزنى دېمەكلىك نە ئىمكان بىلە.
نەسىھەتنى قىلغىل ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ،
قىلۇر تەئسىر ئاندىن كىشىگە سۆزۈڭ.
قىلۇرلار رىۋايەت بۇ رەڭ داستان،
تەرەننۇم تۇزۇپ بۇلبۇلى گۇلىستان.
لەبالەب ماڭا، ساقىيا، مەينى تۇت،
خۇمارىمنى دەفئ ئەيلە، كۆڭلۇم ئۇيۇت.
بۇ مەي نەشھەسىدىن فەرەھناك ئولاي،
رىيا شەيخ ئالدىدا بىباك ئولاي.
ھەمە شەيخلەر كەبى قىلغۇم رىيا،
كى تۇت فەيما فەي مەينى، ئەي ساقىيا.
دەۋام رىندەلەر بىرلە ھەمراز ئولاي،
بۇ مەي كەيفىدىنكىم سۇخەنساز ئولاي.
تەكەللۇم سۇرۇپ سۆز گۇلى ساريغە،
كى پەرۋاز ئېتىپ سۆزنىڭ ئىساريغە.
ئېرۇر ياخشى سۆز دۇر، ھەمە شاھۋار،
كى تۇھغە قىلاي ئىلتىبان شەھرىيار.
كى ھەر تەبئ ئېلى ئالدىدا تاش ئېرۇر،
قاچان مېھىر قەدرىنى خەفغاش بىلۇر.
سۆزۇم دۇن تەبئلەرغە لايىق ئەمەس،

*

ئىشەككە نەبات بەرسە ھەرگىز يېمەس.
نە خۇشدۇركى بۇلبۇلغە بولسە چەمەن،
قىلۇر زاغ قاچان گۇلشەن ئىچرە ۋەتەن.
نە خۇش شەھرىيارى جەھەندار ئول،
كى تەبئ ئەھلىگە ئاشىقى زار ئول.
غەرىب نەزمە ئەيلەپ ئانى شەھغە تۇت،
شەھەنشاھ زەمانىنىڭكى كۆڭلىن ئۇيۇت.
ئاڭا راۋىلاردىن ھىكايات قىل،
بۇ كۇھنە جەھاندىن رىۋايات قىل.
خەيال ئەتمەيىن سەن تەكەللۇمنى سۇر،
شەھەنشاھنىڭ ئىلتىفاتىنى كۆر.
كى بەغداد دەپ بار ئىدى بىر شەھر،
ياندا ئانىڭ بار ئىدى مەۋجى بەھر.
بۇ شەھر ئىچرە بار ئىردى بىر پەرى سال،
خۇدا تەرس ئولۇپ تاپغان ئېردى كەمال.
ئانىڭ كارى ھەمدۇ سەنا ئەيلەمەك،
كى جەننەتتە گۇشە بەنا ئەيلەمەك.
كى سەھراغە يانتاقتە ھەردەم بارىپ،
يۇدۇپ كەلتۇرۇرى ئېردى مەردى زەرىف.
بۇ يانتاقنى ساتسە ئالۇر ئېردى نان،
بولۇپ زەنۇ فەرزەندىغە مىزبان.
كى بەئدەز تەئام ئەيلەبان شۇكرلەر،
كى ھەمد ئەيلەمەككە قىلىپ فىكرلەر.
قەدەم قويدى بىر كۇن يەنە يازىغە،
يېتىپ كەلدى ئول دەمدە دەربازىغە.
شەھەردىن جەمئى خەلايىق چىقار،
«نە ۋاقېئ» دېدى، بولدى بۇ پىر زار.

جەۋابىنى ئايدى بۇ خەلقى شەھرە:
«نەھەكنى ئالىپ تاشلامىش مەۋجى بەھرە،
خەلايىق بارىپ كوشتىنى ئالغۇسى،
ئەگەر قانچە ئالسە يەنە قالغۇسى.»
تولا فىكىر ئەيلەپ بۇ مەردى كەلان،
بۇ ھەم گوش ئۇچۇن بولدى يولغە رەۋان.
نە كۆردى زەبەردەس مۇنارەك نەھەك،
ياتىپدۇر بۇ دەريا لەبدە دەرەك.
بۇ خەلق ھەر ساردىن ئالۇر ئېردى گوش،
يانۇر ئېردى شەھرىگە بولۇپ ئانچە خۇش.
ئەگەر يۈز كىشى يانسە، مىڭلاپ كېلىپ،
ئۆيگە يانۇر ئىردى گوشنى ئالىپ.
بىلىقنى بۇ پىر كۆردىلەركىم بىر - ئوق،
مۇنارەك ياتۇر ئىككى چەشمى ئوچۇق.
تۆكەر ئېردى رۇخسارىغە ياشنى،
ئۇرار ئېردى ھەر ساريغە باشنى.
بۇ ئەسرارنى كۆردى مەردى كەلان،
گوش ئالماقنى كۆردى ئۆزىگە يامان.
پىچاقنى غىلافىغە سالدى كۆرۈپ،
گوش ئالماي يانار بولدىلار يۈز ئۆرۈپ.
نەھەكگە خۇدا بەردى ئول دەم زەبان،
دېدى قىچقىرىپ: «مەردى پىرى كەلان.
گوشۇمنى ئالۇلار خەلايىق ھەمە،
سەن ئالماي يانۇرسەن خەيالىك نېمە؟»
«نەزەر ئەيلەسەم مەن ئاچۇقدۇر كۆزۈك،
كى قەيدى ھەيات ئىچرەدۇرسەن ئۆزۈك.
گوش ئالماق سېنىڭدىن سەزاۋار ئەمەس،
بۇ ئىشلارنى مەن قىلماغۇمدۇر ھەۋەس»
بۇ سۆزلەرنىكى ئاڭلاغاچ بۇ بېلىق:
«سېنىڭدەك جەھان ئىچرە يوق خۇش قىلىق.»
ئالىپ ئاغزىدىن گەۋھەرى پۇر بەھا،
«ئەمانەت، مۇنى ساقلا شامۇ سەبا.»
ئالىپ پىرى مەرد قىلدى ئول دەم نەھان،
شەھەر ساری ئۇردى قەدەم ئۇل زەمان.
كى يانتاق توشۇبان ساتىپ نان ئالىپ،
خۇدا بەركەنىكە قەنائەت قىلىپ.
كەچۇرمەك ئىدىكىم بۇ رەك روزگار،
گەھى شادىمانۇ گەھى خارۇ زار.
ۋەفات قىلدى ئول ئەسرىدە پادىشاھ،
بىرەۋ تەخت ئۇزرە چىقىپ بولدى شاھ.
بۇ شەھ ئاچتى زۇلمۇستەم ئىلكىنى،
كىشى كۆرمەدىكىم ئويۇن كۈلكۇنى.
خەلايىققە بولدى جەھان ئارلىق،
يېتىپ خارلىق ئۇرزە ئازارلىق.
كىشى قالمادى ئېھتىساق ئەتمەگەن،
قارى - ياش گۇناھىن مەئاق ئەتمەگەن.
ئەسەسدىن سوراپ بىر كۈنى پادىشاھ:
«سىتەم يەتمەگەن بارمۇدۇر بىگۇناھ؟»
دېدى: «بار شەھر ئىچرە بىر پىرى مەرد،
ئاڭا يەتمەدى سەندىنۇ زۇلمۇ دەرد.»
دېدى: «سەن چىقىپ ئەيلەگىل جۇستىجۇ،
ماڭا ئەيلەگىل دەرمەھەل روبەرۇ.
ئاڭا مەن قىلاي زۇلمى بىدادنى،
يۇلاي ئۆمرىدىن پىچ بونيادنى.»
بۇ رەك پادىشاھ ھۇكمىنى سۈردىكىم،
بارىپ مىر غەزەب تۇتتى بۇھەمۇبىم.
ئانى يەتكۈرۈپ كەلدى شەھ قاشىغە:
«مۇنى تۇت، ئۇرۇڭلار!» دېدى: «باشىغە»
جەۋابىدا بۇ مەردىنى پىرى سال:
«ماڭا ئەيلەمەكلىك تەئەددى مەھال.»
بۇ شەھ ئايدى: «بۇمەردى دەيدۇ نېمە؟
ھەراسان خەلايىق مېنىڭدىن ھەمە.
ساڭا مەن نېدىن ئەيلەمەسمەن سىتەم،
كى سەندىن ماڭا يەتكۈسىدۇر نە ۋەھىم؟»
دېدى پىرى مەرد: «ئاڭلادىم بۇ خەبەر،
ئەگەر گىمگە يەتسە بىرەۋدىن زەرەر.
ئاڭا بىر بەلايى مۇسەللەت بولۇر،
سىتەمكارلارغە گىرىفتار ئولۇر.
كىشىگە سىتەم قىلمادىم ھېچ زەمان،
بىرەۋ ھەققىدىن يېمەدىم زەررە نان.
نە ھەددۇر ماڭا ئەيلەمەكلىك غەزەب،

غەزەب ئەيلەگەيسەن دەلىلىنى دەپ.» ساڭا ئەيلەيمن ئەمدى نامۇ نىشان.
بۇ شەھ دېدى: «ئەي پىرى مەردى كەلان ..... ①

* * *

بۇ دۇنيانى سەن تاشلابان، شاهى جاهان كەتتىڭ، دەربغ،
باقى ساراينى خۇشلابان، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
جەمشىد يەڭلىغ شاھ ئىدىڭ، فەقر ئەھلىدىن ئاگاھ ئىدىڭ.
ئالىملاغە ھەمراھ ئىدىڭ، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
ئىززەتدە ئېردىڭ كامران، يارکەندكە ئېردىڭ ھۆكمران،
شاد ئېردى ئاجىز ناتەۋان، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
ئېردى سۇلا ئامبان بەلكى ۋاڭ، تۇشكەن جەهان ئەھلىگە داڭ،
ھەيرەتدە ھاتەم قىلسە شاڭ، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
بەردى شەرئەتكە رەۋاج، ئىلىم ئەھلىگە كىيدۇردى تاج،
كەلسە قەزا نېدۇر ئىلاج، شاهى جەهان كەتتىڭ دەربغ.
ئادىل لەقەب نۇشىرۋان بولغاي سېنىڭدەڭ ئول قاچان،
ئېردى خەلايىق شادمان، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
ئېردى خۇشاللىق ئول مەھەل، ھەق ئەمرىگە ئەيلەپ ئەمەل،
ساقى مەيى تۇتتى ئەجەل، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
مويى ... ②پىش باز، ئەيلەپ ئەزىز جاننى نىياز،
بولدۇڭ ئەجايىب سەرفەراز، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
قىلدى ئاڭا تەئىمر ئېتىپ، كۆپ گەنجلەرنى سەرف ئېتىپ،
ئانىڭ ئاياغىدا ياتىپ، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
پەيغەمبەرى ئاخىر زەمان قىلغاي كەرەم باغى جىنان،
جەننەتدە قىلغاي كامران، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
سۇگىنىڭدە قالدى مېھرۇماھ، دەردىڭ بىلە شەھزادە، شاھ،
ھەسرەت بىلە ماھىلىقا، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
ئىككى خانىمنى تاشلابان، قىلدى ئۇزۇج شاهى زەمان،
قالدى غەرىبۇ نانەۋان، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
قويدۇڭ بۇلارنى داغ ئارا، پەرۋاز قىلدىڭ باغ ئارا،
قىلدىڭ يۇرەكلەرنى يارا، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
بىر شاخىنىڭكى گۇللارى ئەيلەپ فىغان بۇلبۇللارى،
داغ ئىچرە ئول سۇنبۇللارى، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.
بۇ كەۋھەى نايابلار، ھەسرەت بىلە بىنابلار،
بولدى يەتىم مەھتابلار، شاهى جەهان كەتتىڭ، دەربغ.

---

① قول يازمىدا بۇ داستاننىڭ ئاخىرى يوقالغان.
②بۇ ئورۇن ئەسلى قول يازمىدا پەرتىلىپ كەتكەن.

بولدى قەرا رەۋشەن جەھان، ئىككى خېنىمغە بىگۇمان،
گۈلدەك چىرايى ئەرغەۋان، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ئىككى خېنىمنىڭ دادىغە، قىلماي نەزەر شەھزادەغە،
باقماي بۇلار فەريادىغە، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
كەلدى غەربىلىق كۈلفەتى، يەتتى يەتمىلىك مېھنەتى،
ھەيران قىلىپ فۇرقەت ئوتى، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
گويياكى دەريا قىلدى جۇش، خەلقى جەھان قىلدى خۇرۇش،
ئادەمدە قالماي ئەقلۇ ھۇش، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ئون ئالتەسى ماھى دۇنيا، قىلدى ئۇرۇج جەننەتكە شاھ،
پەرۋاز ئېتىپ گويا سەبا، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قويدۇڭ خەلايىقلارغە داغ، كېيدى قەرا ماتەمدى زاغ،
غەم كەلدىيۇ ئۆچتى چەراغ، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ئەيلەپ خەلايىق جامە چاك، سورۇپ باشىغە تىيرە خاك،
ۋاي فۇرقەتىڭدۇر دەردناك، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
كەتتىك شەھى ئالىيجەناب ھەجرىڭدادۇر باغرىم كەباب،
ھالىم مېنىك بولدى خەراب، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
بولدۇق يەتىم خەلقى جەھان، قىلدىڭ مەگەر بىخانۇمان،
بولدى مەگەر بىئاشنان، شاھى جەھان كەتتىك دەربغ.
ھەريان چېكىپ سەد ئاھۇ ۋا، بىسمىل كەبى شاھۇ گەدا،
ئەيلەپ فىراقىڭدا سەدا، شاھى جەھان كەتتىك دەربغ.
يىغلاپ خەلايىق زارۇزار، بولدى قىيامەت ئاشكار،
بولدى كىچىك - چوڭ بىقەرار، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
گويياكى بولدى ھەشرگاھ ماتەم تۇتۇپ جۇملە سىپاھ،
فۇرقەتىدە بولدى بىنەۋا، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قىلدىڭ، دەربغا، بۇ ھەتەن، يۇردۇڭ كېزىپ شەھرى خوتەن،
بۇلبۇل -فىغاندا يوق چەمەن، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قويغان ئىدىڭسەن يادىگار، شەھزادە شاھىم شەھسەۋار،
ئېردى خوتەنگە تاجدار، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ئېردىڭ شەھەنشاھى زەمان، بەگلەر غۇلامدەك ناتەۋان،
بەھرامۇ يا جەمشىد زەمان، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
بۇلبۇل كەبى گۈل قاشىدا ئىككى خېنىمنىڭ باشىدا،
چەرۋانە يەڭلىغ قاشىدا شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
گويا ئاتادەك ئاسراغان، ئېردىڭ ئانادەك مېھرىبان،

ئىبرديك قېرىنداش مېھرىبان، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قىلغان جەھانىنى رەۋشەنا، ئىككى خانىملارغە يانا،
بولغان ئاتا سەن ھەم ئانا، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ھەق ئەمر ئىلە ئول شەھسەۋار قىلدى، دەربغ، كۆزددن فەرار،
جەننەت ئارا تاپتى قەرار، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ئىككى خانىمنى تاشلابان، قىلدىك ئەجايىب ناتەۋان،
گۈل غۇنچەسىدەك باغرى قان، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قويدۇك ئەجايىب داغ ـ داغ، ئوتۇكدا كۆيمىش لاغ ـ لاغ،
باشىدا غەملەر تاغ ـ تاغ، شاھى جەھان كەتتىك دەربغ.
كۆركىل ۋەفاسىز بۇ فەلەك، ئايرىپ يۈرەك باغرىن بۆلەك،
ھەيران سەمادىن تا سەمەك، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
مۇنىس بىر جۇفت روزگار، چۈن بولدى بىۋە خارۇ زار،
ئەھلى ھەرەملەر بىقەرار، شاھى جەھان كەتتىك دەربغ.
جاندىن ئەزىز فەرزەندلەرىك، بولدى يەتىم دىلبەندلەرىك،
ماتەم ئوتۇپ پەيۋەندلەرىك، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
شەھزادە ئول تاجى خوجام يىغلاپ دەر ئىبردى: ئاھ ئاتام،
بولدۇق يەتىم بىزلەر تەمام، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
كا بەگلەردم قانلار يۇتۇپ، دەرد بىرلە كۆكسىمگە ئۇرۇپ،
قالدى بۇلار ماتەم ئوتۇپ، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ۋازگۇنە ئەيلەپ جامەلەر، يۈز داغۇ ھەسرەتدە بۇلەر،
بولدى يەتىم فەرخۇندەلەر، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
بولدى نەدامەت ئول كۈنى، گويا قىيامەت ئول كۈنى،
كەتتى فەراغەت ئول كۈنى، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
ئەفسۇس نەدامەتدە، بېگىم، بولدۇم فىراقىدا يەتىم،
شەرھىڭە، ئاجىزدۇر تىلىم، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قالدىم فىراقىك ئوتىدا، ھەسرەت بىلە بولدۇم ئەدا،
ھەجرىڭدە مەن شامۇ سەبا، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
قىلدى فەلەك ئەۋارەئى، يوقتۇر مېنىڭدە چارەئى،
بولدى يۈرەك سەد پارەئى، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ،
رەھىم ئەيلەمەي گەردۇنى دون، مەجنۇن كەبى قىلدى زەبۇن،
فەرھاد يەڭلىغ باغرى خۇن، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.
سەد داغ ئىلە قالدى غەرىب، فورقەت ئوتىدا سارغارىپ،
ئەفغاندا مىسلى ئەندەلىب، شاھى جەھان كەتتىك دەربغ.
شاھىدىن ئايرىلدى غەرىب، ماھىدىن ئايرىلدى غەرىب،
يارىدىن ئايرىلدى غەرىب، شاھى جەھان كەتتىك، دەربغ.

* * *

ئاڭلاڭىزلار بۇ فەلەك قىسسەسىنى پىرۇ جەۋان،
داغۇ ھەسرەتىدە فەلەك دەردى بىلە ياخشى - يامان.
يەتكۈرۈپ بادى سەمۇملارنى قىلۇر گۈلنى خەزان،
داغۇ ھەسرەت بىلە بۇلبۇللار قالىپ، ئەيلەر فىغان.
.....

بۇ فەلەك زۇلمىدە كىم ئاھۇ فىغان قىلمايدۇرۇر،
كۆزدىن كىم دۇر كەبى ياشسىن رەۋان قىلمايدۇرۇر،
قاچان ئۇل مەن دېگەن ئەرلەرنى نېھان قىلمايدۇرۇر،
يۈز تۇمەن ھەسرەت ئىلە باغرىنى قان قىلمايدۇرۇر،
بارچە ھەيرەتىدە فەلەك دەردى بىلە، يوق دەرمان.

بۇ فەلەك قىلدى سىتەمكارلىغىنى ئىزھار،
مېھرۇ ماھلارنى بۇ ماتەم ئىچىدە قىلدى قەرار،
بۇ ئەزىزلەرنى يەتىملىك ئىچىدە ئەيلەدى خار،
بىرىدىن بىرنى جۇدا قىلدى بۇلارنى ناچار،
قاتمە قات غۇنچە كەبى ئەيلەدىلەر باغرىنى قان.

مېھرۇ شەفقەت يۈزىدىن قىلمادى بىر نەززارە،
ئاتانىڭ ھەسرەتىدە قىلدى دىلى ئەفكارە،
ۋالىدە ھەجرىدە يۈز دەردى بىلە ئەۋۋارە،
چۇن قارىنداشىنىڭ ئوتى قىلدى يۈرەكنى پارە،
بولدى بۇ دەردى فىراق ئىچرە بەغرلەر بىريان.

ئاسراغان ئىھردى بۇ گۈلنى چەمەنى باغ ئىچرە،
ئايرىدى بىرنى خوتەن دەشتى ئارا تاغ ئىچرە،
بىرىنى سالدى بۇ سايرام ئارا چۆل تاغ ئىچرە،
دەردىدىن كۆيگۈسى گويا يىلكى ياغ ئىچرە،
بىر - بىرىنىڭكى جەمالىنى كۆرەلمەي ھەيران.

بۇ فەلەك زۇلمىدە سارعاردى كۆرۈڭ سەفدەرلەر،
چەمەن ئىچرە ياقاسىن چاك قىلىپ ئەنبەرلەر،
يۈز تۇمەن داغى ئىلە كىيدى قارا ئەخزەرلەر،
بولدى بۇدۇررى سەدەف ئىچرە نىھان گەۋھەرلەر،
ئەشكىدە غەرق بولۇبان ياشى بولۇپدۇر ئۇممان.

كۆرۈنمىزلەر بۇ فەلەك كىمسەگە قويماپدۇر داغ،
ئاھۇ فەرياد چېكىبان كېيدى قارا ئىگىنگە زاغ،
يۇز تۈمەن نالە قىلۇرلار شامۇ سەبا بۇلبۇلۇ زاغ،
ئايرىلىپ قالدى چەمەندىن ئاڭا يوق لەھزە فەراغ،
قىلادۇر ھەسرەت ئىلە جەۋرى فەلەكدىن ئەفغان.

بىئىلاج ئايرىغۇسى گۈلنى چەمەن ساردىن،
مېھرىبان يارنى ئول ئايرىغۇسى ياردىن،
كىم ئەمەس نالە ـ فىغان بىرلە فەلەك كاردىن،
ھەمە تەرسەندە ئىبرۇر بۇ فەلەك ئازاردىن،
ئاسمان بىرلە زەمىن بارچە ئىبرۇرلار لەرزان.

يۇز تۈمەن ھەسرەت ئىلە چەرخى ستەمكار فەلەك،
ياغدۇرۇر لياشغە باران كەبى ئازار فەلەك،
تەربىيەتلەر قىلىپ ئەۋۋەل بولادۇر يار فەلەك،
ئاخىرى ئۇرغۇسىدۇر خەنجەرى ئازار فەلەك،
دائىما ئەيلەگۈسى فەندۇ فۇسۇن قەسدەئى جان.

سەلتەنەت تەختىدە گويا كى سىنكەندەر بولسە،
ياكى قارۇن كەبى مالك ئۆيى ئىچىدە زەر بولسە،
ئاسمان ئۇزرە ۋەيا خۇرشىدى خاۋەر بولسە،
بۇ فەلەك كۆڭلى بۇ رەڭ بارچەسى ئەبتەر بولسە،
بۇ سەبەبدىن ۋازگۇن دەۋر قىلۇر رويى جەھان.

بۇ فەلەك دەردىگە مەن ھەددى نىھايەت قىلسام،
مالك تىلىم بولسە قىيامەتكە شىكايەت قىلسام،
مالك ئاغىز كەلگۈسىدۇر ئاجىز ھېكايەت قىلسام،
يۇز تۈمەنمىڭچە كىتابلاردە رىۋايەت قىلسام،
بولماغاي ئەسلە ئەدا بىر مىڭدىن بىرسى بەيان.

چۇن قەلەم داغمنى كۆزگىل ياقاسىن قىلدى چاك،
نە سەبەب بوم چۇ بۇ ۋەيرانەدە يۇرمىش غەمناك.
نە ئۈچۈن كېيدى قارا مىنمە كەبى خۇش ئىدراك،
ئەندەلىپ ھەسرەت ئارا باغرىدا نىش دەرد ئىلەناك،
جامە چاك كۆكسىدە داغ لالە كەبى گۈل خەندان.

بۇ فەلەك دەردىكە ئول چەكتى سىپاھان سەد ئاھ،
رۇمۇ بەغدادۇ بۇخارا بىلە كەنئان سەد ئاھ،
شام ئىلە مىسرى سەمەرقەندۇ خۇراسان سەد ئاھ،
يەمەنۇ مەككە، مەدىنە بىلە جۇرجان سەد ئاھ،
قەندىھار، شەھرى فەرەڭ، بەلكى بەدەخشان ھەيران.

تەھمۇرەس بىرلە زۇھاك چاكى گىرىبان كەتتى،
شاھى جەم بىرلە فەرىدۇن يۇرەكى قان كەتتى،
تۇر ئىلە سەلمۇ ئىرەج دەرد ئىلە گىريان كەتتى،
.....
يۇز تۇمەن ھەسرەت ئىلە بولدى مەنۇ چېھرە رەۋان.

بىر - بىرىن ئۆتتى كۆرۈڭ بارچە شەھى ئالي نەژات،
كەيقۇباد، نەۋدەر ئىلە كاۋۇسى كەي بارمۇ ھەيات،
غارنى قىلدى مەقام خۇسرەۋ كەبى ئالي سىفات،
بەسى رەنج چەكتى ئىسكەندەرگە قەنى ئابىھەيات،
ئۇردى داراغە ستەم تىغىكى دارا بى سىنان.

ئۇتىرىتۇ سامۇ نەرىمان بىلە گۇرشەسپۇ ئول زال،
بولدى سۇھرابۇ تەھمتەن بۇ فەلەك ئالدىدا لال،
ئول جەھانگىرى فەرامەرزغە ھەمۇل قىلدى زەۋال،
يەئنى دارابۇ بىجەنلەردە قاچان قالدى مەجال،
كەتتى بەرزۇ كەبى شىر قىلدى قارا يەرنى مەكان.

ئول فىلاتۇن كەبى دانالانى ھەيران ئەتتى،
ئەرەستوتالىس بىلە جاماسنى گىريان ئەتتى،
بۇقىراتۇ سۇقىرات بارچەنى نادان ئەتتى،
تەھ بەتەھ ھەزرەتى لۇقمان يۇرەكىن قان ئەتتى،
بۇ فەلەك دەردىكە ھېچ نەرسە تاپالماي دەرمان.

ئەي رەفىقا، بۇ فەلەك كارى ئىرۇر فەندۇ فۇسۇن،
چۇمۇنە قەقەشن كۆرۇنۇر زاھىرىسى لاشەئى دۇن،
سەن كۆڭۈل بەرمەگىل ئانىڭ ئاخىرى كارى زەبۇن،
يۇز نەدامەت بىلە بۇ ئۇمرۇڭ ئۆتەر مىسلى قۇيۇن،
باشىڭا جەۋرۇ جەفا سالغالى ئەيلەر تۇغيان.

بۇ ھەلەكنى بۇزۇبان سالسە دېگەر رەڭدە ھەلەك،
يوق ئىلاج مەندە بەنا قىلسام ئىدى تەرھى بۆلەك،
بۇ جەھان شايەد ئوك دەۋر قىلىپ يۈرسە كېرەك،
تەسكىن ئول دەم تاپىبان قالغاي ئىدى جانۇ يۈرەك،
بۇ ستەمكارە ھەلەك قىلدى كۆرۈك بىدەرمان.

بۇ گۈلستان ئىچىدىن ئەسكى سامانلىق بېھراق،
زىددىدە قىلسە تۈمەنمىڭچە يامانلىق بېھراق،
تاشلابان كىرسە ھەنا دەشتى ئەمانلىق بېھراق،
دېمەگىل دەھرى ھەنا ئىچرە كەلانلىق بېھراق،
بادى سەرسەر كەبى ئۇمر ئۆتكۈسىدۇر تېز رەۋان.

بەسدۇرۇر شىكۈە ـ شىكايەتنى غەرىب سەن تاشلا،
ھەر سەھەرلەردە قىلىپ تەۋبە، كۆزۈڭنى ياشلا،
نەفسى شەيتان بىلە سەن، ئەمدى ئۆزۈڭنى باشلا،
كىرىبان ھەق يولىغە ھېئىلى بەدىڭنى تاشلا،
گىرىيە قىل شامۇ سەبا، سەندە ئىھرۇر كۆپ نۇقسان.

ئەي خۇداۋەندى جەھان دەركەھىڭ ئىھرمەس نەۋمىد،
ئاسىيلار تەۋبە قىلىپ بارسە بولۇر نامە سەفىد،
مەغفىرەت ئەيلەگەسەن ھۇرمەتى «قۇرئانى مەجىد»،
مەن گۇنەھكارۇ شەقي بەندەنى سەن ئەيلە سەئىد،
رەھمەتىڭ بەھرى خۇداۋەندا ئىھرۇر بىپايان.

ئەرشۇ كۇرسى، لەۋھۇ قەلەم، كەئىبە مۇئەززەم ھەققى،
مەغفىرەت ئەيلە رەھىم ھەزرەتى ئادەم ھەققى،
جۇملە پەيغەمبەر ئىلە سەرۋەرى ئالەم ھەققى،
تۆرت يارى ھەمە ئەسھابى مۇكەررەم ھەققى،
ئىككى شەھزادە ئىمام ھەققى، خۇداۋەندى جەھان.

ئەۋلىيا ھۇرمەتىدىن ئەيلەگەسەن رەھمەتلەر،
قىل سىياھ دىلنى جۇز ئەتتىڭ سەيرىغە رىغبەتلەر،
تائەتىڭ سارى ئەتا ئەيلە ماڭا ھىممەتلەر،
مەغفىرەت ئەيلە گۇناھىم، نەسىب ئەت جەننەتلەر،
قىل نەزەر رەھمەتىنى ئاسىي غەرىبقە، سۇبھان.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ چېكىلمىسى بىلەن تەمىنلەش

«خۇسرەۋ ۋە شىرىن»دىن

نەشرىگە تەييارلىغۇچى: سۇلايمان يۇنۇس

قۇتبى WX نەسرىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا خارەزمدە ياشاپ، ئىجاد ئەتكەن تالانتلىق شائىر ۋە ئەدەبىي تەرجىمان. ئۇنىڭ «خۇسرەۋ ۋە شىرىن» نامىلىق نەسرى مىلادى 1341—1342- يىللىرى نىزامىنىڭ شۇ نامىلىق داستانىنى نەسلى شەكلى ھەم نەسلى ۋەزنى بويىچە پارس تىلىدىن تۇركىي تىلغا تەرجىمە قىلىش ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلگەن. داستاننىڭ باشتىكى مۇقەددىمە قىسمىدا قۇتبى بۇ نەسەرنى نەينى دەۋردىكى ئالتۇن ئوردا ھۆكۈمرانى تېنىنبېكخان ۋە ئۇنىڭ ئايالى مەلىكە خاتۇننىڭ نامىغا ئاتاپ تەرجىمە قىلغانلىقىنى ئالاھىدە قەيت قىلىپ مۇنداق دېگەن:

قازانتەگ قاينار ئۇش سەۋدا پىشۇردۇم، خانىم ئاتىغە ئۇشبۇ پارسى تىلنى،
نىزامى بالىدىن ھەلۋا پىشۇردۇم. چەۋۈردۈم تۈزدۈم ئۇش نەزم ئۆزرە قىلنى.

قۇتبىنىڭ «خۇسرەۋ ۋە شىرىن» داستانى تۈركىي تىلنىڭ ۋە تۈركىي تىللىق مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ «قۇتادغۇ بىلىك» ۋە «ئەتەبەتۇل ـ ھەقايىق» تىن كېيىنكى يەنە بىر گۈزەل نەمۇنىسىدۇر. شۇڭا كىتابخانلارغا بۇ ئەسەردىن پارچىلارنى تونۇشتۇردۇق. بۇ ئەسەر ھەيدانغا كېلىپ 42 يىلدىن كېيىن، يەنى 1383 - يىلى كۆچۈرۈلگەن نۇسخىغا ئاساسەن دوكتۇر نەجمىتتىن ھاجى ئىمىن ئوغلى تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلىنىپ، 1968 - يىلى تۈركىيىدە نەشر قىلىنغان. بۇ نۇسخا ئاشۇ تۈركىيە نەشرىگە ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى.

*

ئىلاھى تەۋفىقىڭ قاپقىن ئاچابەر، بۇ سۆزكىم باشلادىم خۇش كەلسۇ ساڭغا،
كۆڭۈلگە رەھمەتىڭ ئۇرغىن ساچابەر. مۇبارەك قىل سۆزۈم بارچە جەھانغا.
كۆڭۈل بەركىم يەقىنلىغە ياراسۇن، ئانىڭتېككىم ئوقىغان دىل ئاچىلسۇن،
ئەزىن غەفلەت بۇ كۆڭلۈمدىن يىراسۇن. تىلەمدىن مۇشكۇ ئەنبەرلەر ساچىلسۇن.
بۇ كۆڭلۈم كۆزگۈسىن سەيقەل قىلۇبەر، قاراسى كۆزنى تولۇغ نۇر قىلسۇن،
قامۇغ مۇشكىللەرنىمنى ھەل قىلۇبەر. ئىشىتكەن مەغزىنى مەخمۇر قىلسۇن.
ئىچىمنى ئۆز نۇرۇڭ بىرلە يارۇتقىل، مەئانى بىرلە يۈكسەك قىل سۆزۈمنى،
تىلىمنى ئۆز سەناڭ ئۈزرە يۇرىتكىل. سەئادەت بىرلە بار ئەت بۇ ئۆزۈمنى.
داۋۇت يەڭلىغ بۇ كۆڭلۈم تازە قىلغىل، كۆڭۈللەرنىڭ مۇفەررىھ نامەسى قىل،
زەبورۇمنى بەزۇك ئاۋازە قىلغىل. قامۇغ مۇشكىل كېلىدى بولسۇ بۇ تىل.

شىرىن قىل شاه كۆزىدىكە سۆز جەمالى،
كىم ئۇش - شىرىن ئېغزۇر سۆز ئىچرە فالى.
ئىنايەت بىرلە قىل كۆڭلۈمنى ئاگاھ،

بۇ سۆز ئىچرە مەدەت قىل قۇلغا ئەللاھ.
ئىنايەتكىم ساڭا ئۇش قىلدى يارى،
نې تۇردۇڭ تىلگە كەلتۇر دىلدە بارى.

ئەللاھ تەئالانىڭ تەۋھىدىن ئايۇر

ئىدى ئاتى بىلە باشلا سۆزۈڭنى،
كىم ئول بار قىلدى يوقدىن بۇ ئۆزۈڭنى.
ئۇلۇغ تەكرىكىم ئاڭۇننى ياراتتى،
تۇتۇپ بەك يەرنى، كۆكلەرنى تۆرەتتى.
تانۇق بارچە خەلايىق بارلىقىغا،
دەللىلەر ھەم ئۆكۈش بار بىرلىكىگە.
تەئالەللاھ ئاڭا يوق ئوخشاشىغ بىر،
ياراتۇر ھەم يۇرىتۇر، ھۆكمى يۇردر.
فەلەكنى تەزگىتىپ يۇلدۇز يۇرىتكەن،
قامۇغنى ھۆكمى بىرلە ھەم ئىگىتكەن.
بۇ مۇنچە ئىلمۇ - ھىكمەتلەر ياراتغان،
قاراڭغۇ تۇننى كۈن بىرلە يورۇتقان.
سەۋنچۇ قادغۇ، قورقۇنچۇ ئۇمىنچ يۇز،
ياراتتى تۇنمە كۈنۇ ئايۇ يۇلدۇز.
ۋۇجۇدى بارچە مەۋجۇد ئۇزرە تاھىر،
نىشانى بارچە كۆركەنلەرگە زاھىر.
كەۋاكىب بۇيرۇقىندىن ئىشدە يۇرۇر،
تەبايىئقا شەرەف ھەم سۇنئى بېرۇر.
يېتىك باقغانلار ئاندىن تافدى مەقسۇد،
ئوشۇل خىلۇەتدە ئولتۇرغانغا مەئبۇد.
ئاڭار ھىچ ئوخشاماز بۇ بارچە نەڭلەر،
ساقىنماڭكىم كىشى فىكر ئېتىپ ئاڭلار.
مۇنەززەھ زاتى ئانىڭ ئۆزگە تەڭدىن،
مۇبەررا ھۆكمى ئانىڭ بارچە تەڭدىن.
بۇ مەئنىنى بىلەيىن دېسەڭ، ئەي دىل،
قامۇغ سەنسەن، سەن ئانىڭ مەن تېيۇ بىل.
ئۆزۈڭ يۇز پارە قىل گۇلدەك بۇ باغدا،
كىم ئۇش يوق تەندۇرۇستلۇق ئۇشبۇ تاغدا.
سەن ئاندىن يۇگرۇ قىلدىڭ ئۇشبۇ يەرگە،

يانا كەچ مۇندىن ئۆت، توت ئاندا يەرگە.
ئانى ئىزدەيۇ ئەقلىم كەزدى ئەفلاك،
بۇ ۋەھم ئۇبراتتى ئۇش نەئلىنى ئىدراك.
ئاقىلمەن، بىلگەمەن تېپ ئىزدە، ئەي يار،
مۇنى بىلدى بىلىنمەزكىم بۇ ئەسرار.
كۆرۈپ ئول ھالىن ئۆزدىن ئىل كۆتەردى،
ئارادىن ئاندا سوڭ ئۆزىن كېتەردى.
ئانى بىلمەكلىك ئېرمەز بىزگە دۇشۋار،
ۋە لېكىن ئۇشبۇ ئىش ھەيرەتكە تارتار.
كىمۇڭ شەمئىندە كۆرسەڭ بىر ياروقلۇق،
ئانىڭ بىرلىكىگە بېرۇر تانۇقلۇق.
بىلىگ بەردى ئانى بىلمەكلىك ئۇچۇن،
بىشارەت بەردى ئەيمەنمەكلىك ئۇچۇن.
ئۆرۈپ ھەيئەتدىن ئۇشبۇ چەرخى ئەفلاك،
مۇھەندىسدەڭ رەقمى تەختەئى خاك.
چېچەكدەڭ گەنج ئوپراقدىن ياراتتى،
بىزىگدەڭ شەخس ھەم سۇدىن تۆرەتتى.
باغىردىن سۇغارىپ بۇ جان باغىنى،
چىراغ ئورنىغە بەردى كۆز ياغىنى.
يۇقاڭغۇلار قامۇغلارى يۇقالغاي،
ھەم ئول بارى ئانىڭتېڭ بار قالغاي.
ياراتماقنى ئانىڭتېڭ قىلدى ئاغاز،
كىم ئۇش ھىچ بىلسە بولماز فىكر ئېتىپ راز.
ئېرۇر ئول بارچەلەرگە قىلغۇچى سۇد،
ئوڭمىنكىم مايەلەرنى قىلدى مەۋجۇد.
نىشان بەردى بۇ مايەلەرغە ئىخلاس،
بۇلار تەگمە ئەمەلدە بۇلسۇ دەپ خاس.
جەمەتكە ئالتە كۆڭلەڭ ئول كىيدۇردى،
يانا بىر ئۆزرە تۆرت گەۋھەر ئۆزۈردى.

بىرىنگە بەردى بەخششكەم بىتۇركەي،
بىرىن قىسقانچ قىلدىكەم يىتۇركەي.
نې بىتۇركەن خەبەرلىغ بەردۇكىندىن،
نې يىغقان جەھد ئېتىپ مال تەردۇكىندىن.
نې ئوتتا بار خەبەر كۆيدۇرگەنىندىن،
نې سۇۋ ئاڭلار ئۆزى سۆندۇرگەنىندىن.
ئېرۇر ئولكەم ياراتقان ئورتاغى يوق،
قامۇغ هاممالى فەرمان بەز شەكى يوق.
كىمۇڭ بار زەخدەسى هاممالارنىڭغا،
ئايتسا ئويما دەپ فەرمانلارنىڭغا.
بۇ يەر تۇغرۇر ئۆزى دايە تىلەمەز،
كەتۇرۇر يەل ۋەلې يىزغىن يىيلامىز.
زىھى سانېئىكەم ئول بىر مۇنچە سەنئەت،
ياراتمىش كۆر زىھى قۇۋۋەتلى قۇدرەت.

ئەفلاك ھەرەكاتىنىڭ سۆزى

فەلەك سەيياھلارى ئاڭلارمۇ سەن يار،
نەدىن يەر كەئېبەسىنى چەۋرۇلۇرلەر.
بۇ مېھراب ئىچرە مەئبۇدى بۇلارنىڭ،
نې ئول كەرمەكدە مەقسۇدى بۇلارنىڭ.
نې ئىزلەرلەر بۇ يول تارتماق ئىچىندە،
نىكەلەر بار بۇ يۇڭ ئارتماق ئىچىندە.
نېدىن سابىت بۇ ئول نې مۇنقەلىب نام،
بۇنىڭ يۇرىر ئاڭاكەم بەردى ئارام.
ئاغىز باغلاپ چېچەكدەك تازە يۇزلە،
تاپۇنماقا كەمەر باغلانمىش ئۆزلەر.
ماڭا هەيرەت كېلۇر بۇ ئىشتىن، ئەي يار،
بۇتۇپ بۇ بۇتقا بانسانى بەلدە زۇننار.
بۇ هەيرەتكەم تىڭلاندۇردى دىننى،
ئىنايەت ئۇندەدى قۇتبى هەزىننى.
بۇ مۇنچە تەڭگە باقماسەن تاشىڭغا،
كەم ئانلار خۇد تاپۇنماز ئۆز باشىڭغا.
قامۇغ پەرگاردەك باش بىرلە گەردان،
بۇلۇپ ئۆز خالىقىن ئىزدەرلەر، ئەي جان.
ئاخىرسەن هەم يېتەر ئىلگىك رەۋان بول،
نېدىن بۇتخانە قاپغىن قىلدىك ئۇش يول.
سەن ئىبراهىمدەك ئىشق ئويىنا بۇتغا،
كەرىپ بۇتخانە ئىچرە كۆيمە ئوتغا.
نەزەر بۇتغا سالىپ باغلانما زۇننار،
قەدەم ئۇر بۇت ئۆزە قۇرتۇلدۇڭ، ئەي يار.
كۆرۇنگەن كۆكدە يەردە بارچە جىسىم ئول،
ئىلاهى گەنج ئۆزە مۇنلار تىلسىم ئول.
بۇزۇپ ئالغاي تىلسىم ئاستىندا گەنجىن،
تىلسىم ئاچماققا ئولكەم تارتسا رەنجىن.
تەبايېئلارگە بىر - بىر مەيل تارتغىل،
بىلىغ كۆزدىنگە بىر گەز نىل تارتغىل.
بۇ كۆكلەر نەقشكە باتما خەيال ئول،
بۇ مۇشكىل باغ ئېرۇر شەشمەك مۇھال ئول.
مۇڭا ئوشبۇ فەلەك سىررى بىلىنمەز،
مەگەر بۇ نەقش كۆرۇنۇر مەئلۇم ئېرمەز.
ئەگەر بىلمەك ئۇچۇن بولسادى بۇ راز،
بۇ نەقشلەردىن بىرى قىلغايدى ئاۋاز.
بۇ تەزگىنگۇچى گۇنبەدكەم بىرۇر نۇر،
كۆرەرمىز تەزگىنۇر ئۆزگە نەبىلىنۇر.
دۇرۇست ئولكەم بۇ تەزگىنگەندە بارى،
بار ئول تەزگىتمەگىنىدە ئىختىيارى.
بەلكەم تەگمە تاب ئۆز بىلگەنى بار،
بۇ تەزگىنگەننىڭ بىر تەزگىنگەنى بار.
قارى خاتۇنكەم ئول چەۋرۇر چېقىرنى،
قىياس ئەت ئاڭلارسەن بۇ چەرخ يېرنى.
خەلەل تاپما سۆزۇمدە ياخشى باقغىل،
چەۋۇرمەسە ئانى چەۋرۇلمەس ئوقغىل.
بىلىگلىگىنىڭ ئىلى چەۋرۇر ئانى بىل،
تەن ئىچرە بولماسە جان سۆزلەمەس تىل.
فەلەك دەۋرى ھەمىشە بۇ قىياس ئول،
بىلىگلىگ خۇدبىلۇر بۇنى ئەساس ئول.

ئەگەر كۆرگۈزمەسە تەڭرى ساڭا يوق،
بۇ ئوستۇرلار بۇ ھېكمەتنده يارۇقلۇق.
نې بەلگۈرگەي سېنىڭ ئىلگىدە نامە،
نې خۇد قىلغاي ئاسىغ باشىدا ئىمامە.
ئەگەر ئول بەرسە تاپىلۇر ھىندۇدا خۇر،
ئەگەر بەرمەسە كۆرمەس ئايدا كۆز نۇر.
قايۇ نەقىش ئۇزرە كۆرگۈزسە جەملەن،
قىلۇر يۇلدۇزلار ئول نەقىش ئۇزرە فالىن.
بىرى ئون ئارچانى مېھراپ قىلمىش،
بىرى تۇچ بىرلە ئۇستۇرلاب قىلمىش.
بۇ چەرخ ئارامى يوق كىم تىنىسا سائەت،

قىياس ئەت تۇچدىن ئارپادىن نې راھەت.
بۇ ئەركان بىرلە بەلكۇرگەي قامۇغ يۇز،
بۇ ئاللارقا قايۇكىم ئۆيسە ئۇش سۆز.
ئەگەر قۇدرەت ھەۋالىت قىلساڭان سەن،
باھانە ئۇشبۇ ئالەت قىلساڭان سەن.
ئەگەر ئالەتقا قىلساڭ سەن ھەۋالەت،
نې ئالەت بار ئىدى قىلغاندا ھىلەت.
ئەگەر بۇ ئوتۇ تۇپراق يەل بىلە سۇ،
بىرى بىر بىرلە خۇش بولسا ئېردى يىغلۇ.
بۇ يۇلدۇزلاردا فەرمان تاپماز ئېردى،
بۇ ۋىكەر لەفزىدىن جان بىتمەز ئېردى.

تەڭرى تەئالانىڭ ھۇناجاتى

ئىدىكىم بىزنى بالچىقدىن يۇغۇردى،
ماڭا قۇللۇق قىلماق دەيۇ بۇيۇردى.
قامۇغىنا خىدمەتىنى فەرز قىلدى،
جەزاسىنى ئۆزىنگە فەرز قىلدى.
بىز ئەمدى بۇزەئىغلۇق بىرلە، ئەي ھەق،
تىلەربىزكىم ساڭا قۇللۇقنى قىلسەق.
ئىنايەتلەركىم ئۇش مۇنچە سېنىڭ بار،
زەئىف قۇلنى قاچان زايېئ قويار زار.
ئۇمىنچىلەركىم تۇتارمىز مۇنچە مىڭ شاخ،
كەرەملەرىڭ قىلۇر بىزلەرنى گۇستاخ.
يوق ئېرسە بەر ئاۋۇنچ تۇپراقنى قىلغاي،
ئۆزى ھەددىنچە ئاندىن ئىش قىلغاي.
خەلاسمەن ئۆزۇمىزدىن چەۋرەلىم يۇز،
تەقى تەۋفىق بىرلە كۆڭلۇمىز تۇز.
قاچان لايىق تاپۇغ بىزدىن تاپۇلغاي،
كىم ئول ھەزرەتكە خۇد شايەستە بولغاي.
ۋەلې كۇچ يەتمىشىنچە قىلغۇ قۇللۇق،
بىزە قۇللۇقدىن ئۆزگە تەگمەس فۇرۇلاۇق.
ئەگەر بولساڭ ئاۋۇچ تۇپراقدا خوشنۇد،
ساڭا بولماس زىيان بىزگە بۇلۇر سۇد.
ئۇشۇل سائەتتەكىم بولغاي قىيامەت،

باغىشلا بىزنى قىلدۇرما نەدامەت.
مەن ئول تۇپراقمەن ئۇشكىم سەن يىگانە،
ياراتتىڭ جىسىم تاپشۇردۇڭ بۇ جانە.
ياراتتىڭ سۇرەتىمنى قەترە سۇدىن،
ياراتتىغلاردىن ئۆزرۇپ بەردىڭ ئۇش دىن.
بۇ سۇرەت بەردىڭ ئەمدى كۆزگە بىر نۇرە
بۇ نېئمەت شۇكرىنى كۆڭلۇمدە ئارتۇر.
قاتىغلىقدا سەبىر بەركىم يىلايىن،
ئېسەنلىكدە سېنىڭ شۇكرىڭ قىلايىن.
ئۆكۇش ھەددىن كەچە تەقسىر قىلدىم،
خەجالەتنى شەفېئ قىلغۇغا كەلدىم.
نې سەھۇىكىم تۇشەر بولسە سۆزۇمدە،
ئەفۇ قىل بار ئۆكۇش تەقسىر ئۆزۇندە.
نې نەقىشكىم كۆرەرمەن مەئبۇدۇمسەن،
نې ھەرفىكىم ئوقىرمەن مەقسۇدۇمسەن.
بۇ سەرگەردانلىقىم ئۇش بارچە سەندىن،
بىرەر ئەبلەھ، بىرەر ئاقىل تىلەكىم.
ساڭا خىدمەت قىلاي دەپ ئەزم قىلدىم،
يول ئازدىم ئېرسە، كۆندۇر، مەن ياڭىلدىم.
نىيەت كەئبە تاپا قىلدى بۇ ئۆزۇم،
ئەگەر بادىيەدە ئۆلسەم مەروزۇم.

نه ئەزگۇ نه یامانكدم خەلق ئارا بار،
كەرەم قىلساڭ كۆرۈنمەز زەررەچە بار.
بىرىن ئۇندەپ ئازاقىن سىندۇرۇرسەن،
قاۋۇپ بىرنىڭ قاناتىن ئۇندۇرۇرسەن.
جانىم بىلمەز بۇ مۇنچە، قادغۇلار يەپ،
ئۆزۈم مەقبۇلمۇ مەھرۇممۇ نې مەن دەپ.
يازۇقلۇغمەن قايۇ نەۋئ ئىچرە ئولسام،
مېنى سەن يارلىقا نە تۇرلۇ بولسام.
قىل ئۆز ۋەزلىكنى ئاسى قۇل بىلە يار،
مەنەم ۋېئىلمە، باقمە، ئەي بىرۇ بار.
بۇ ۋېئىلمىنىڭ تىلەكىندە يوق ئول كۇچ،
سېپىنىڭ ۋەزلىڭ گۇھەر، قۇل ۋېئىلى چۇن تۇچ.
ھىدايەت نۇرىنى كۆڭلۇمدىن ئالما،
يانا مېنى قاراڭغۇلۇققا سالما.
بىلىگلىگ قىل قامۇغ ئىشىدە ئۆزۈمنى،
كۆڭۈر غەفلەت نىقابىن، ئاچ كۆزۈمنى.

چىقار كۆڭلۇمدىن ئەسرۇكلۇك سۇسىنى،
كېتۈرمەندىن بۇ غەفلەت ئۇيقۇسىنى.
تېنىمگە بەر قەنائەت جانغا قۇل قىل،
مىزاجىم بىرلە تائەت مۇئتەدىل قىل.
ئۇلەش خىدمەتىگە رازى قىل تەنۇجان،
كىشىگە قىلما ھاسەتلىغ، قىل ئېھسان.
ئانىڭتېك تۇت مېنى سەن بارلىقمدا،
كىم ئول خۇشنۇدلۇقۇك بولسۇن قانمدا.
بۇ دۇنيا ئىشلەرىندىن قىل فەراغەت،
سەن- ئوق بىل خۇد ساڭا ئايماق نې ھاجەت.
بۇ كۆڭلۇم ئىگىنگە تىمار قىلغىل،
ماڭا ھەددىمچە، تەكلىفى يار قىلغىل.
ئىچىمنى ئۆز نۇرۇڭ بىرلە يارۇق تۇت،
باشىمنى سەن ئۆز ئاستانىڭدا ئوق تۇت.
دىماغىمنىڭ ئىگىنگە سەن دەۋا قىل،
قىيامەتدە شەپئىم مۇستەفا قىل.

رەسۇل ئەلەيھىسسەلامنىڭ نەئىتى

مۇھەممەدكىم يالاۋاچ ئەردى ھەقدىن،
ئاڭا فەرمانلادى ئاچ دىيۇ ھەق دىن.
يارا تىغى ئانىڭ تۇپراقدىن ئىردى،
ۋەلې نې سۆزلەسە، چىن ھەقدىن ئىردى.
ئانىڭ يۈزى كۆڭۈللەرنىڭ چىراغى،
سۆزىدىن رەۋنەقى ئۇممەت ياراغى.
ۋەفا مەيدانىنىڭ چابۇك سەۋارى،
نۇبۇۋۋەت كارۋانىنىڭ سالارى.
ئىمارەت قىلدى بۇ ئىسلام باغىن،
كۇفرە كۇفرەسىنىڭ ئول بۇزدى باغىن.
شەفائەت بوستانىنىڭ نەسىمى،
ھەقىقەت بەھرىنىڭ دۇرى يەتىمى.
ئول ئادەم تۇپراقىنىڭ كىمياسى،
قامۇغ ئالەم كۆزىنىڭ تۇتىياسى.
شەرىئەت بىرلە بۇ ئاڭۇننى تۇزدى،
خاتالارنىڭ كۆكىن ھەق سۆزلەپ ئۇزدى.

ئانىڭ شەرئى ئۆڭىن دىنلەرنى ئۇزدى،
شەرىئەتلەرنى مەنسۇخ قىلدى بۇزدى.
جەۋانمەردۇ رەھىم قىلغۇچى ئىردى،
تىلى دىل قۇفلىنىڭ ئاچقۇچى ئىردى.
ئىزى نۇسرەت قىلىچىن بەرمىش ئىردى،
بويۇن سۇنماغلى تەندىن باش كېتەردى.
خىجىل قىلدى كافەرنى مۇئجىزاتى،
كۆكۈلمەرنى يورۇتتى ئىزگۇ ئاتى.
ئايازى خاس ئىدى خاسدىن ئۆزۈرگەن،
بۇ مەھمۇدلۇق تۇنىن كەزگەن كەزۈرگەن.
چېچەكدەك دوستلار يۈزىنگە ئول شاد،
سەرۇ يەڭلىغ بۇ ئالەم ئىچرە ئازاد.
ۋەلەككە سەرۇ بۇ كۆك تەن كىدۇرمىش،
ئىمامە يەلگە ئەنبەرىيزغى بەرمىش.
قىلىپ قوللۇقنى ئۆز ئىختىيارى،
بۇ بەش نەۋبەتنى ئۇردى تۆرت يارى.

ئانۇك ئەئلەينى بولدى ئەرش ئۈزە تاج،
ئەمنى ۋەھمي بىلگەن سىررى مېئراج.
قۇدۇغدىن تارتتى ئول كۈپنى فەلەككە،
بۇ تۈپراق تەننى تەك قىلدى مەلەككە.
خەلىل ئانىك چەرىگى خەيلىدىن چىن،
مەسىھ بارگاھىنىك چاۋۇشلارىندىن.
بولۇپ ئەمەكدە راھەتدە ئەۋى غار،
يىلانلار يار، ئۆرۈمچۈك پەردە تۇتار.
بېرىپ ئۆز تىشىنى تاش ئىلگىكە ئول،
قودۇپ ئېرىدىن تاش ئۇزرە ئاچتى بۇ يول.
ئېرىدىن تىش تاشقا ئاندىن ئۇترۇ بەردى،
كىم ئول لەئلۇ گۈھەر ئورنى تاش ئەردى.
قاچان تاش بىرلە سىندى ئىرسە گەۋھەر،
ئېرىدىن تىش بىرلە تارتىپ كەلدى كۆپ سەر.
ئۇيۇر ئېركەن كۆزى ھەق بىرلە جانى،
تاشى بىرلە ئىچى تولغۇ مەئانى.

رەسۇل ئەلەيھىسسەلامنىك تۆرت يارى ئۆگدۈسى

يانا بۇ رەسۇلنىك سەۋەر ئىشلەرى،
قىلۇر ئېردىلەر تۆنىسى خەير ئىشلەرى.
بۇ تۆرت ئىش باشى ئول ئاتىق ئەردى بىل،
كۈنى دادى ئىچرە يارار ئېردى قىل.
ئىكىنچى ئۇمەر ئېردى دىن باشلاغان،
كافرلار باشىنى كېسىپ تاشلاغان.
بۇ شەيتان لەئىن كۆرسە ئېردى ئانى،
فەرار قىلماس ئېردى تەنىندە جانى.
ئۇچۇنچ ئۇسمان ئېردى ئۇۋۇتلۇغ ئاقى،
ئوقۇشلۇغ بىلىگ ئادى مۇتتەقى.
ئىدى يارلىغىنى تېرىپ قۇدگەن ئول،
بۇ ئىسلام دىنىنگە ئاچا بەردى يول.
بۇ تۆرتۈنچ ئەلى ئول ئەرەنلەر باشى،
قامۇغدىن رەسۇلگە سۆيۈكلۈك ئىشى.
ئول ئېردى ھەسەنگە ھۈسەينگە ئاتا،
ئانىك مەدھىنگە ئايتتى ھەق خەلەتا.
كىم ئول سەۋدى ئېرسە بۇ تۆرتەگۈنى،
ئۆكۈش ئەشتى ئوتىدىن يولغۇچى ئول،
قىيامەت كۈن شەفائەت قىلغۇچى ئول.
ئۆزۈم كۆپ قىلدى ھەق تاپغىندا تەقسىر،
نې تەدبىر، يارەسۇلىللاھ، نې تەدبىر.
ئاردغ دەۋزەخىدىن ئۆزۈم قولغانى بۇ،
كىم ئۇشبۇ قۇلنى قول سورمازدىن ئاشنۇ.
ئىلىگ كۆترۈپ بۇ قۇلنىك ھەققىگە بىر،
دۇنيا قىلساك، قامۇغ قادغۇسى تارىر.
ئىلاھى، قۇتى ئىشىن ئاچ بارچە ياندىن،
تەيۇ قول كەتسۇ غەفلەت جانۇ تەندىن.
بۇ كۆڭلىن گەنجى ئاسايىش قىلۇبەر،
قامۇغ ھال ئۇزرە بەخشايىش قىلۇبەر.
ئەگەر قول يازۇقى خۇد بولسە تاغچە،
ئانىك رەھمەت تېگىزى يۈزمىك ئانچە.
تىلەيۈر ئول بەھانەكىم بەھا يوق،
ئاڭا مىك يىلقى تائەت زەررىچە يوق.

رەسۇل ئەلەيھىسسەلامنىك تۆرت يارى ئۆگدۈسى

ئانىك ئۇزرە تۇغدى سەئادەت كۈنى.
ۋەگەر سەۋمەز ئېسە بۇ تۆتتە بىرىن،
قامۇغ ئىچرە بىلسۇن بۇ يانغۇ يېرىن.
ئىلاھى سەۋەرمەن بۇلارنى كۈنى،
نىجات بەر تامۇغدىن قىيامەت كۈنى.
بۇ تۆرتەگۈدىن ئۆك نە يارانلار،
فىدا قىلدىلار ھەققەتەن ـ جانلارى.
تۆرۈر ئەردىلەر ئول رەسۇلگە باقا،
نە ئەيسا مۇبارەك كەلامىن ئۇقا.
ئې مە مەنگىلىگ ئۇممەتلەر ئېردى ئۇلار،
كۆكۈل سۆيسە ئانلارنى قايدا ئۇلار.
ئۇلارنىك قاتىغلانمىشى بىرلە ئول،
يەتى ئىقلىم ئىچرە كۆنۈلدى بۇ يول
ئىلاھى جانىم ئول قامۇغىن سۆيەر.
ھەرام قىل بۇ مىسكىنگە نارۇ ساقار.
كىم ئامىن دەيۇ مۇندا تەۋرەتسە قىل،
ئول ئېرىنىك يولىنى بۇلار بىرلە قىل.

شاهزاده تېنىدىكى خەن مەدەنى

رەۋان بول ،ئەي سەھەرنىڭ خۇش نەسىمى،
ساچار ھەر-بىر سۆزۈڭ ملك دۆررۇ مەكنۇن.
ئۆتۈنسۇن شاھقا مەدھى تىل ئۇش نەدىمى.
زىھى ئەقلۇ زىھى فەھمۇ زىھى ئىلم،
يەر ئۆپكىم خۇش كۆرۈنمىش بەزمى شاھى،
زىھى ئەقلۇ زىھى تەبئۇ زىھى ھىلىم.
سۈرەييادەك ئۇرۇلمىش بارگاھى.
زىھى خانلىق، زىھى شەفقەت، زىھى داد،
ئاڭۇن ئول كۈن يۈزى بىرلە مۇنەۋۋەر،
دۇنيا بار ھەققىدە يوق ئۇش فەرياد.
كىم ئاندىن دىنۇ دەۋلەت ئۇش مۇزەففەر.
نې خۇسرەۋكىم بۇ كۈن خۇسرەۋى چىن،
ئۇلۇس ئەل ئەركلىگى سۇلتانى خانى،
كىبرەك ئۆگرەنسە پادىشاھلىقنى سەندىن.
جەھان خەلقى تەن، ئول تەن ئىچرە جانى.
قاچان خۇسرەۋدە بار ئىردى بۇ سىيرەت،
خانىمىز تېخى بىلىك شاھى جۇۋانبەخت،
مەلەكتەگ قايدا ئول شىرىنىدە سۈرەت.
كىم ئۇش ئاندىن قۇۋانۇر تاج ھەم تەخت.
تۇمەن خۇسرەۋ قۇۋانۇك بولسا يارارىكىم،
يەتى ئىقلىم ئىچرە ھالى بۇ زەماندا،
بۇ شىرىن شەخس بىرلە سەن مۇلازىم.
تېگىك يوق شەكسىز ئول بارچە جەھاندا.
بۇ خەلقنىڭ چىن سۇلايمانى سەن،ئەي شاھ،
بۇ كۈن خانلىق بۇ دىنگە كەرتۇخانسەن،
كىم ئۇش بىلقىستەگ يانىڭدا بار ماھ.
ئۇش ئاندىن ئۇتروكىم جانۇ جەھانسەن.
غەنىمەت تۇت بۇ دەمنىكىم تاپۇلماس،
بىلىگ قامچىسىنى ئېلگە ئالىپ ئۇش،
نېتەگكىم يەلدىن ئۇش ھېچ تۇن ياپۇلماس.
يانا دەۋلەت ئاتىنغا ئاتلانىپ خۇش.
ئىشەنچ يوق بۇ جەھانغا ياخشى تېرىل،
ئاقىل تىزگىنىنىكىم بەرك تۇتتۇك،
يىگىتلىكنى غەنىمەت تۇت كىچىر بىل.
ئاڭۇن مەيدانىندا توپ ئويناپ ئۆتتۇك.
فەلەك مەككار ئېرۇر زىنھار ئىنانمە،
چەرىگى چەكگى يەكلىغ راست تۇزدۇك،
بۇ قاچ كۈن خۇش تىرىگلىكدىن ئوسانمە.
مۇخالىف يول ئورۇغلى بويىنىن ئۇزدۇك،
ئۇندى بەرمىش قامۇغ ئىش ئىچرە نۇسرەت،
خان ئېركەن سەندىن ئۇش رازى قامۇغ قۇل،
تەنەئىمۇم قىل ئۆزۈك تاپمىشچە فۇرسەت.
قىلىچ بىرلە چىقاردىك تاشدىن ئول يول.
ئانىك بەرمىشگە شۈكرى ئەت يۈزۈك سىل،
زىھى رۇستەم بىلەك زەھھاكى سانى،
كۈچۈك يەتمىشچە تەگرى قۇللۇقىن قىل.
غەلەت ئايدىم بار ئەزگۈرەك مەئانى.
ياراتقان تەگرى مۇنداغ شاد تۇتسۇن،
ئەگەر ئاگلاردا خۇد بار ئېردىسە تاج،
فەلەك نەردىن سېنىك تالىمىك ئۆتسۇن.
باغشلارسەن ئۆكۈش تاج قولسا مۇھتاج.
يۈرتىگىل يەتتە ئىقلىم ئۇزرە فەرمان،
ئىلىنگەن خاتەمۇك نەقىش ئۇرسە مۇمغا،
ئاڭۇن خەلقىگە بولماسۇن ئەدىن خان.
خىراج ئالغاچ كېلۇر ئول تەگسەرۇمغا.
نېچەكىم كۈن بىلە ئاي كۆكدە بولسا،
يايلىدى ئەزگۈ ئاتىمك، تولدى ئافاق،
ئۇش ئانچەقە تېگمىكىم يەر بۇزۇلسا.
يۈزۈك كۆركۈگە ئالەم خەلقى مۇشتاق.
مەلىكە بىرلە خۇش ئىشىردت قىلىگىز،
ئانىگتېگكىم باغشلادى ئىدى جۇد،
كۆرە بىلمەس كىشى باغرىن تىلىگىز.
يەر ئۆپكەچ ئېردى تىرىگ بولسەدى مەھمۇد.
يۈرۈتتۈك يەتتە ئىقلىم ئۆزرە فەرمان،
ئىكى ئاڭۇننى ھەق بىر خانغە بەرمىش،
ئاڭۇن خەلقىگە بولماسۇن ئەدىن خان.
بۇ ھۇسنۇ خۇلقىكم سەن جانغە بەرمىش.
يۈرۈسۇن مىسرۇ شامدا يارلىقىگىز.
يانا خۇلقىگا لايىق تەمىنى مەۋزۇن،
تاپۇغدا ئىرغاسۇن كۆپ يارلىقىگىز.

جەهان خاقانلارى بولسۇن قۇلۇڭز.
قۇتۇپ هەم دەۋنەتىڭز سايەسىندە،
فەلەككە يەتسۇ ھۆكۈم ئىچرە قۇلۇڭز.
ياش ئوغلان تېپ ئىنايەت دايەسىندە،
بۇ پادىشاھلىقدا بەرخوردار بولۇڭ،
تۆتۈپ جان پەرۋەرىش ئۆگرەنسۇن ئاداب،
ئۆكۈش يىل ساغ-سەلامەت بار بولۇڭ.
نەتەگكىم تاپتى كۇل خۇش يىدغى گۇلاب.

مەلىكەئى مەرھۇمەخان مەلىك مەدەى رەھمەتۇللاھ

مەلىكە ئەشىر خاتۇنى زەمانە،
ئاداقى تۇپراقى يۇز تۇرلۇ جەۋھەر،
كەم ئاژۇندا ئېرۇر ھالى يىگانە.
قاچاندۇر بىرلە تاش بولۇر بەرابەر.
جەمىلەخان مەلىك ئول بەخت ئۆركى،
ئول ئوتكىم دەۋلەتى چاقماقدە بار،
ئاق ئوردۇ دەۋلەتى ئول تەخت كۆركى.
ئەگەر دۇشمەن تامۇردىن ئەرسە كۆيەر.
تېگى يوق ھۇسنۇ لۇتفۇ خۇلقى ئىچمندە،
بولۇر دۇشمەن تۇتۇنمدىن كۆمۈر ئوت،
چمن ئايدەك يۇلتۇز ئارا خەلق ئىچمندە.
زەنەبدىنكىم نىتەگ مىرىخ مىس ئوت.
يۇزى نۇرۇڭ ھېچ يوق باقغۇ ئىمكان،
تارازۇدەك تۇرۇپ ئول بارچە ئىشنى،
جەهان خاتۇنلارى سۇرەت، ئۆزى جان.
خۇش ئاڭلار دوستۇ دۇشمەن يات بىلىشنى
نەقاب ئالسا يۇزىدىن ئۇۋتەنۇر كۇن،
قامۇغ تۇرلۇك بىلىگلەر ئىچرە كامىل،
خىجىل بولۇر ساچمىدىن ھەم قاراتۇن.
قالۇر ھەيرەت، سۆزىن تىڭلاسە ئاقىل.
يانا ھۇسنىگە لايىق لۇتفۇ ئەخلاق،
سۆز ئىچرە قىل يارار ئول شاھى خۇبان،
ھېچ ئەگسۇكسىز يارامش ئانى خەللاق.
مۇنۇڭتېگ سۆزگە خۇد تاپغىدا ئىنسان.
ئانادىن تۇغمادى مۇنداق تەقى بىر،
ۋە لېكىن بار ئۇمىنچىم ئاندىن ئۇشكىم،
كۆرۇپ تەھسىن قىلۇر ئوغلان يىگىت، پىر.
بىلىگ قەدىرىن بىلۇرىن ياخشى بىلىدىم.
قامۇغ ئالەم يۇزىن كۆرگۈگە مۇھتاج،
بىلىگلىكىنى ئاغىرلار بىلگى بار دەپ،
ئازاقى تۇپراقى باشلار ئۇزە تاج.
غەرىبىنى ئاسرا يۇركىم كۆڭلى تار دەپ.
ئانىڭدەك ھۇسنۇ لۇتفى بولدى مەئرۇف،
نې ھاجەتلىغ كېلۇر بولسا تاپۇغدا،
كىم ئاژۇندا يوق ئاندەك بولسا مەۋسۇف.
مۇرادىنى تاپۇر ئۇشبۇ قاپۇغدا.
ئانىڭ بۇ ئەزگۇ ئاتى ئالدمدە مەشھۇر،
غەرىبۇ شەيدىيۇ دەرۋىشۇ مۇنىمىم،
بولۇپ تولدى بۇ ئۇچماق ئىچرە ئول ھۇر.
بۇ خىزمەتكە كېلىپ شۇكر ئەيماغان كىم.
يىگىتلىك مۇلكەتى ھەم خۇررەم ئاندىن،
قابۇل قىلسا مەلەك تاپغىدا دائىم،
تەرىگلىكىنىڭ ئەساسى مەھكەم ئاندىن.
كۆچۈم يەتمىشچە، مەن ھەم مەدھ ئايايىم.
ئوشۇل تۇنكىم بۇدۇنغا پىچمىش ئىقبال،
مەلىكە دەۋلەتى ئەسرار بولسا،
ۋەلەك بۆرك ئالمىش ئاندىن تۇتغۇغا فال.
يانا ھىممەت بۇ قۇلۇڭا يار بولسا.
ۋەلەك قۇلۇقتا ئۇردى ئۆز ئاتىنغا،
نېچەگە تەگرۇ تەرەگ بولسا ئۆزۇم،
ئۆچەگدىن تۇشگەي ئەردى خۇد قاتىنغا.
دۇنيا بولغاي ھەمىشە تىلدە سۆزۇم.
ئەگەر دۇشمەن يەرى خۇد بولسا ئەفلاك،
مەلىكە تەنبەك شاھ بار بولسۇن،
ئاڭا يول يوق تاپۇغدا ئۆپگۈگە خاك.
ھەمىشە ساقچىسى جەببار بولسۇن.

كىتاب نەزم قىلماققاسەبەب بەيان ئايۇر

نېچچە يىل بولدى جانىم ئۆكسەر ئېردى،
كۆڭۈلدە ئۇشبۇ ئەندىشە بار ئېردى.
نىتەگ شاھ تەپخىگە بىر بارغامەن دەپ،
بۇ كۆڭۈل قادغۇسىنى تارغامەن دەپ.
كۆرۈپ كۆڭلۈمكىم ئەسرۇ رىغبەتىم بار،
بۇ يۇردۇكسم قاتىغلان ئەمدى، ئەي يار.
رەۋان، ئەي قۇتب، تەركىن كەچ بولۇر بىل،
نې بىلگەيلەر سېنى سۆزلەتمەسەك تىل.
نىزامى نەزمى يەكلىغ تۇز سۆزۈكنى،
ئاتىن بەلگۈت خانىكغا بۇ ئۆزۈكنى.
خانىم بىرلە مەلىكە ئاتىكا بېر،
كىتابى قىلغۇگە قىل دېدى تەدبىر.
بويۇم شەھرىنگە كۆڭلۈم بېردى سۇلتان،
جانىم ئاندىن قابۇل قىلدى بۇ فەرمان.
كۆڭۈل فەرمانىنى جان بىرلە تۇتتۇم،
ئەزىن ساقىنچىنى بىر يولى ئۇنۇتتۇم.
قازاندەك قاينىاپ ئۇش سەۋدا پىشتۇردۇم،
نىزامى بالىدىن ھالۇا پىشۇردۇم.
خانىم ئاتىكا ئۇشبۇ پارسى تىلىنى،
چەۋۇردۇم، تۇزدۇم ئۇش نەزىم ئۇزرە قىلىنى.
چىقاردىم خۇش يېزىغلىق سۇۋ بۇ كۆلدىن،
كۆڭۈللەر قانسۇ دەپ بۇ شافى سۇۋدىن.
قىلىپ خان دەۋلەتى بۇ قۇلغا يارى،
كېتەردى تەكرى تەبىنۇك غۇبارى.
تۇزۇپ تىل بۇلبۇلى بۇ نەزم ئۇزە ساز،
بۇ پەردە ئىچرە كەلتۇردۇم خۇش ئاۋاز.
مۇرادىم ئېردى ئولكىم بۇ قاپۇغدا،
كېلىپ يول تاپسامەن دەپ بۇ تاپۇغدا.
سەفەر رەنجىن كۆزۈم ئۆزۈم قاچ ئەييام،
تاپۇغقا يەتتىم ئەمدى ئۇش سەرەنجام.
نېچەكىم قىلدىم ئېرسە مەن ۋە لېكىن،
تۇگەل قىلدىم تۇگەللىك ياخشى ئۇش چىن.
نې خۇش ئايدى ئول بىر پىرى كامىل،
يېتۇرگىل نېچە، كەچ كەلسەك، ئەي ئاقىل.

بۇ كەلمەكلىكدە مەقسۇد ئېردى بۇ كىم،
يېتۇرگەي ھەق تەيۇ مۇندا تىلەكىم.
بىسمىللاھ، تىلەككە ھەق يېتۇردى،
تىلەك ئىلگى ئۇمىنچ ياسىنى قۇردى.
بۇ كۆڭلۈمنىك قۇشىكىم تاپتى خۇش باغ،
كېرەك بۇلبۇل ئوقۇپ ئۇرسۇن كېرەك زاغ.
يانا كۆڭلۈم سۆز ئارا قىلدى ئاۋاز،
كىم ئەي بۇلبۇل، ئاچىلدى گۇل كېلىپ ياز.
جەھان بوستانى قايدا بولدى خۇررەم،
بار ئېرسە ئىشقىك ئەمدى سۆزلەسەن ھەم.
ئۇش ئاندىن بۇ ئاشىقلار سۆزلەر سۆزىنى،
تۇزۇپ مۇنداغ بىزەدىم سۆز يۇزىنى.
كىشىنىڭكىم كۆڭۈلدە ئىشقى بولسا،
نې تاك بۇلبۇل مەگىزلىگ زارى قىلسا.
فەلەك مېھرابى ئىشىق ئېرمىش، خۇش ئاڭلا،
ئاشىقلارنىك سۆزىن ئىشىق بىرلە تىڭلا.
كىشىكىم ئاشىق ئېرمەس، جانى يوق بىل،
ئۆزلۈگنى بارمۇ تېر ئاڭۇندا ئاقىل.
ئەگەر ئىت كۆڭلىگە ھەق ئىشقى كىرسە،
كېلۇر ئول تىلگە، كەتمەس ئۇرسا، سۇرسە.
ئەگەر بولماسە ئاشىق چەرخى بەزرام،
نې سەرگەردان يۇرىر قىلغا ئەردى ئارام.
ئاشىق بولماسە ئۇشبۇ يەتتى قات يەر،
نېدىن مۇنچە خەلايىق زەخمىنى يەر.
تېگىزلەر ئاشىق ئېرمەس ئېرسە بىر سور،
نېدىن قاينار، نې خۇرۇشلار قىلۇر كۆر.
قايۇ نەگىكىم بۇ ئالەم ئىچرە كۆردۇم،
نېدىن مۇندەك تەيۇ ئەقلىگە سوردۇم.
ئايۇر ئىشىق بىرلە تىرىگ ئۇشبۇ ئالەم،
ئەگەر ئىشىق بولماسا بولماس ئەردى ئادەم.
جانىم ئىشىقدىن فەرەھ تاپتى ئېسە بىلدىم،
كۆڭۈل بەردىم يىرىنگە ئىشىق ئالدىم.
بۇ ئىشقىم بىرلە باشلاپ داستانىنى،
سالا تېپ ئىشىقا ئۇندەدىم جەھانىنى.

خۇسرەۋ ـ شىرىن ھېكايەتىنىڭ ئەۋۋەلى

مۇنىڭتەك ئايمىش ئول بىر پىرى ئاقىل،
كىم ئول ئىپرىمش قامۇغ تەۋرۇ ئىچرە كامىل.
تۇتۇلدى ئىپرسە نۇشىرۋاننىڭ ئايى،
قونۇپ ھۇرمۇر ئۇزە دەۋلەت دومايى.
ئاتا تەختىن بىلىپ ئول داد قىلدى،
ئەدىل بىرلە جەھان ئاباد قىلدى.
تۇتار ئىپردى ئاتاسىنىڭ تۇرەسىن،
ئانىڭ رەسمىنچە، فالمىن ھەم يوراسىن.
ئۇكۇش قۇربان قىلىپ ئول شاھ، ئوغاندىن
تىلەدى بىر ئۇغۇل يېگرەك بۇ جاندىن.
ئىزى دەرگاھىڭا قىلدىسە زارى،
ئوغۇل بەردى ئاڭا گەۋھەردىن ئارى.
ئوغانىنىڭ بەخشىشى دەرياسىدىن دۇر،
ئانىڭ شەمئىنگە بەرمىش فەزلىدىن نۇر.
مۇبارەك تالئى دەۋلەت مەكانى،
يۇزۇندە بەلگۇلۇگ شاھلىق نىشانى.
يەتىز خۇسرەۋلىقىن كۇردى ئاتاسى،
ئۇش ئاندىن ئۇترۇ پەرۋاز بولدى ئاتى.
ياڭاقى كۇن مەڭىز كۇز باقسە بولماس،
يۇزىن كۇرگەن كۇكۇلدە قادغۇ قالماس.
ئانى شاھ تاپۇغىڭا كەترۇرلەر ئىپردى،
ئەل ـ ئەلگە گۇل مەڭىز كۇترۇرلەر ئىپردى.
ھەردىگە چولغاتىلمىشكىن يىپار تېگ،
تەمام دۇردانەنى كىزلەپ تۇتار تېگ.
نېتەگكىم چىقتى بەشكىدىن جەھانغا،
سەۋۇكلۇك ئۇرغىن ئىكتى بارچە جانغا.
يىل ئاشىمىشچە ئىزى ئارتۇردى دەۋلەت،
بىلىگ تەئلىم ئالىپ ئۇگرەندى ئىززدت.
تەمام بەش ياشىغە يەتتى ئىپرسە ئاڭلاپ،
كۇرۇپ كۇپ نەڭنى ئىبرەت ئالدى ئاڭلاپ.
قاچانكىم ئالتى ياشقا يەتتى ئول شاھ،
قامۇغ يۇنلەرنى ئاڭلاپ بولدى ئاگاھ.
يەتى ياشقا يېتىپ ئول سەرۇى قامەت،

گۇل ئۇزرە مۇشكى ئاچماق قىلدى ئادەت.
ئانىڭتەگ كۇرگى بولدى ئەلدە مەشھۇر،
يۇزىن كۇرگەن بۇ يۇسۇف تەيۇ ساقنۇر.
ئاتاسى قىلدى بىر ئۇستاد تەرتىب،
ئانىڭ روزغارى زايېئ كەچمەسۇن تېپ.
بۇ سۇز ئايمىشدە سۇڭ كەچدى بىر ئانچە،
ھۇنەرلىگ بولدى خۇسرەۋ ئۇز ھالىنچە.
بىلىگ سۇز ئىچرە ئانداغ بولدى فازىل،
مەئانى بەھرىدە بىر دۇررى كامىل.
فەسىھىكدم رەۋان سۇز سۇزلەر ئىپردى.
سۇزىن ئاندىن ئۇيالىپ كىزلەر ئىپردى.
بىلىگلىك ھەم كۇرىشى يىنچە، قىلتەگ،
سۇز ئىچرە قىل يارار ئىپردى ئوشۇل بەگ.
توقۇز ياشىندا سوڭ ئويۇننى سالدى،
بەھادىرلىق قىلىچىن ئەلگە ئالدى.
يېتىپ ئون ياشقە كىش باغلاندى بەلگە،
ئۇكۇش دۇشمەن باشىنى بەردى يەلگە،
ئانىڭ خەۋفىندىن ئارسلان تىترەر ئەردى،
قىلىچىندىن ياغانلار قورقار ئىپردى.
شىشەر ئىپردى ئوقى قىلدىن تۇگۇننى،
سوڭى بىرلە يازار ئىپردى بۇكىنىنى.
ئەگەر دۇشمەنگە كىزلەپ ئوق بىر ئاتسا،
قايۇ قالغان تۇزەركىم قارشى تۇتسا،
كىشكىم ئون يا بارچە تارتسا ئاسان،
ئانىڭ ياسىن كۇتۇرمەز ئىپردى يەردەن.
كەمەندىندىن قۇتۇلماز ئىپردى دۇشمەن،
يارار ئىپردى ئۇتكىم يەتسە تۇشمەن.
ناگاھ بىر يىلتىرىمتەك كۇكرەك ئىپرسە،
سۇڭۇسۇن تاشىدىن ئۇترۇر ئىپردى ئۇرسە.
تامامكىم ئۇمرى ئون تۇرت ياشقا يەتتى،
بىلىگ سۇمرۇغى تەن قاپىنى تۇتتى.
نەزەركىزلەنچى جۇستلۇقلاغە قىلدى،
نې ئەزگۇ نې يامان بەرچەنى بىلدى.

بار ئېردى بىر يۇزرۇڭ ئۇممىد ئاتلىنغ،
ئۇلۇغ بەلكە يۇزى سۇۋلۇڭ ئۇياتلىنغ.
بولۇپ كىزلەنچى رازلارنى بىلىپ چىن،
ۋەلەك گەنجلەرنىڭ تاقىمش كىلىدىن.
ئاداقى يەر يۇزىنى بارچە، كەزمىش،
ۋەلەك ئانىڭ ئىشىق رايىنچە، تۇزمىش.
ئانى خىلۋەتكە ئۇندەپ شاھزادە،
كېلىپ رۇخ يەرگە قويدى شاھ پىيادە.
ئىلىم دەرياسىدىن ئىزلەپ جەۋاھىر،
تاپۇپ تۇتتى ئېتەكىن بولدى شاكىر.
بىلىپ تەئىلىم ئالىپ كۆڭلىن يارۇتتى،
ئۆكۇش ھېكمەت بىلىپ قۇرساقدا تۇتتى.
قامۇغ نەۋئ ئىچرە ئول شاھزادە چالاك،
بولۇپما ئاڭلادى بار سىررى ئەفلاك.
بۇ ئاز ئۇمرۇمدە ئول بىر دۇررۇ مەكنۇن،
بۇ يەڭلىغ ئىلىم ئىچىندە بولدى زۇفۇنۇن.
چىقىپ غەفلەتدىن ئاگاھلىققا تەگدى،
قامۇغ ئەردەم ئۇزە شاھلىققا تەگدى.
تارىلدى ئېرسە ئاندىن جەھل سۇسى،

ئاڭا بىلگۈردى سىرلار جايىسۇسى.
قامۇغدىن ئۆتۈرۇپ ئول خىزمەت جەھانىن،
كەچۇرمەز ئېردى خىزمەتسىز زەمانىن.
ئاتاسى سەۋدى جەھانىندىن ئارتۇق،
جەھان خۇدنىڭ بولغاي جانىندىن ئارتۇق.
ئانىڭ ياشى ئۇزۇن بولسا دەيۇ شاھ،
زۇلۇمدىن يىغدى ئەلنى قىلدى ئاگاھ.
چاقىرتتى بىلىۇ دەپ رۇستەۋۇ شەھرى،
تېگەر كۆچ قىلغۇچىغا شاھ قەھرى.
كىشى كۆرمەسۇ باغچىلار باغىغا،
تاۋار سۇرمەسۇنلەر ھەم تارلاغلارىغا.
قايۇكىم باقسا نامەھرەم يۇزىگە،
قىقىرتتى ۋاي دەپ ئانىڭ ئول يۇزىگە.
سىياسەتنى يۇرۇتكەيمەن دەيۇ شاھ،
بۇ سۆز ئۇزرە تەلىم ئانت ئېچتى ناگاھ.
شاھ ئۆز ئەدلى ئۇزۇن تۇردىسە دائىم،
چىغاي بەگ بىرلە نەرد ئويىنادى قايىم.
خارابلىق ئەل كۆتەردى بارچە ياندىن،
زۇلۇم قامچىسى كەتتى ئېرسە ئەلدىن.

ھورمۇزخۇسرەۋنى يازۇقلاغانى

قەزا تا بىر كۈن ئول خۇسرەۋ خىرامان،
ئېر ئاتلاندى قىلالىك تەيۇ جەۋلان.
تەماشا بىرلە ئاۋ ئاۋلاردى ئول شاھ،
سالا كۆردى يىراقدىن باقتى ناگاھ.
ئانىڭ تۆرت يانى چىمگەن ئېردى خۇررەم،
چۇشۇپ ئىشرەت قىلالىك دېدى بىردەم.
ئىچەردە ئول شەرابى ئەرغۇۋانى،
چېچەكتەگ كۈن يۇزىنىڭ كەتتى قانى.
كېلۇردە كۈن ھىسارى تۇشدى يەرگە،
يېتىپ ھىندۇ چەرىگى تۇزدى يەرگە.
خىدمەت بولدى رۇم سۇلتانى سۇسى،
خەبەر ئاڭلادى ھىندۇ جايىسۇسى.
بولۇپ ھىندۇ چەرىگى بارچە بىرگە،

كېچىپ بۇ گۈنبەدى خەزرادە تورگە.
نېتەككىم ھىندۇلار ئالەمنى تۇتتى،
نىلۇفەردەك سۇۋغا كۈن قالغانىن ئاتتى.
سالادا شاھزادە ئەۋ تىلەدى،
بۇ سەرخۇشلۇق بىلە مەجلىس بىزەدى.
ئولتۇردى ئول كېچە ئىشرەت بىلە خۇش،
تاڭ ئاتقىنچە قىلۇ بىر ـ بىرىگە نۇش.
سوراھى قىلىقلىدىن مەئىدە خۇررەم،
بولۇپ جان ھەم ۋەرەھلەر تاپتى ئول دەم.
شەرابى ئەرغۇۋانى نۇش قىلدى،
تاڭ ئاتقىنچە قاپۇزچى چەكمى چالدى.
بۇ ئىشرەت ئىچرە ئېركىن قىلدى ئاۋاز،
قاراڭغۇلۇق قۇشى يېتىپ قالدى پەرۋاز.

ياندا شاهزادەلىك خىدمەتچى ئوغلەن،
كۆچەملەپ غۇرە ئالمىش تېيىۋ باغدەن.
تۆغۇپ كۆنكىم جەھان يۈزىن ياروتتى،
قارائىغۇدىن بۇ ئالەمنى ئارىتتى.
قاچىپ زاغدەك ۋەلەك تۇتىسىدىن تۇن،
قاناتى ئۇستىنىدىن چىقتى بۇ كۈن.
نېتەگكىم تۇن نىقابى كەتتى كۆزدىن،
خەبەرلىغ بولدى ئالەم ئۇشبۇ سۆزدىن.
كىم ئول خۇسرەۋ ئەدەبسىزلىك قىلىنمىش،
ئاتاسىنىدىن نېتەگ قورماس نې بولمىش.
نېچە تەنكىم تىلىن دېمەزلەر بار ئىردى،
بۇ سۆزنى شاھ قۇلاقىنگە تېگۈردى.
مەلىكمەن يازۇقىن بىلمەن تېدى ھېچ،
ئايىتتىلەر كېچەكىم قالدى ئول كېچ.
ئاتى ئەل تارلاغىندا ئوتلار ئىردى،
قۇلى ھەم غورالارغا قول تېگۈردى.
كېچە بىر دەرۇش ئورۇنىن كۆچ ئەتتى،
نامەھرەملەرمە چەك ئۇنىن ئىشىتتى.
ئوغۇلدىن ئۆزگەلەر قىلسا بۇ ئىشنى،

كېتەرگەي ئىردى شاھ ئول تەندىن باشنى.
ئاچار فاششاد ئۆكۈش ئەلدىن تامارلار،
ئۆز ئىلكىن سانچا بىلمەز كۆكلى قورقار.
مەلىك فەرمانلادى خەنجەر ئالىك تېپ،
كېسىپ ئاتلار ئاداقىنى سالىك دەپ.
قۇلىن غورا مېنىم يېتكەنگە بەردى،
شەكەر شۇرامىنىم يېتكەنگە بەردى.
قاۋۇش بىرلە نېكىم رەختى بار ئىردى،
ئانى بارچە ئۆي ئىگىسىنگە بەردى.
قامۇغ كەستۇردى چەگگى بارماقنى،
كېسىپ قىل قوزتىلەر چەك ئۇرماقنى.
ئۆزە مۇنداغ سىياسەت يۈرىر ئىردى،
ئىمەز ياتقا ئۆزئۇرغى، كۆر، نې كۆردى.
قانى ئول ئەدلۇ ئول تۇزلۇك ئۇش ئەمدى،
كىم ئول ئۆز ئوغلىنگە ئانداغ قەھر قىلدى.
بۇ كۈن يازۇقسۇز ئەرنىك قانى تۆكلۈر،
ھېيلە، تەزۇىركىم كۆپ بىلسە قۇتلۇر.
ئايت قۇتب ئانچە ئەمكەتمە ئۆزۇكنى،
ھېكايەت باشلا، قوي ئۆتمەز سۆزۇكنى.

خۇسرەۋ ئاتاسىغا ئۇلۇغلارنى شەپەئەتكە كەلتۈرگەنى

نېتەگكىم خۇسرەۋ ئول خورلۇقنى كۆردى،
ئەسىرتەك شاھزادە سوكچە باردى.
ئۆز ئىشىندە بىر ئانچە ساقمۇ تۇردى.
يېتىپ تەخت ئالىنكە قەتلى قەرارى،
يامان قىلدىم تەيۇ ئول بارچە ئىشنى،
يازۇقلۇقلار تەگ يېغلاپ قىلدى زارى.
فىكىر بىرلە تۇتۇپ تۇردى بۇ باشنى.
كىم ئەي شاھ، يارلىقا ئانچاق يازۇقلا،
بۇ ساقمىنىش بەزلە، بىر سائەت ئوتۇردى.
ئۇلۇغلۇق قىل كىچىكلەرنى باغىشلا.
ئوتۇرماق ياخشى ئەمەس تېيىۋ تۇردى.
بۇ يۇسۇفنى كۆرۇپ بۆرىگە بەرمە،
شەپەئەت قىلغۇغا يېغدى ئولۇغلار،
كىچىك ئىكەن ئۇلۇغ يازۇقنى سورمە.
مېنى شاھ تاپقىدا ئىلتىماق تېپ يېغلار.
كى بۇ بىر يازۇقۇم قىلغىل ئىنايەت،
ئەجەب يوق شاھ قەبۇل قىلسا شەپەئەت،
شاھ ئۆپكەسىنگە يوق ھېچ مەندە تاقەت.
بۇ كەچكەن ئىشتا قىلماسا مەلامەت.
ھەنۇزسۇت ھىدلانۇر ئاغزىمدىن، ئەي شاھ،
كەپنمن قويدى قىلىچىن قولغا ئالدى،
مېنىنم قانىمنى سۇتتەگ تۇكمە ناگاھ.
كۆرۇپ خەلقى جەھان فەرياد قىلدى.
ئەگەر جۇرم ئىرسە ئۇش مەن ئۇش قىلچىم،
ئۇلۇغلار ئىلگەرۇ يۈرۇرلەر ئىردى،
مېنىنم ئۆلتۈرسەك ئۇش تەسلىم بولدۇم.

نې قادغۇ بولسا تېز كۆتۈرگەي ئېردىم،
بۇ كەز شاھ بولسۇ خۇشنۇد ئۆتنۇ كەلدىم.
بۇ سۆز ئايتۇ يانا تۇپراققا ئاغدۇرۇپ،
باشتىن سالدى ئاداق ئالتىندا يىغلاپ.
كۆرۈپ كەتتى خەلايىقنىڭ قەرارى،
قامۇغ يىغلاشلار ئول دەمدە زارى.
ئانىڭتېگ يىغلاماق ئول شاھقا تەگدى،
يىغدىن هاي-هايى ماھقا تەگدى.
بۇ نازۇكلۇق بىلە ئۆگرەتمىش ئوغلان،
بۇ يەكلىغ ئىشىگە بولدى كۆپ پۇشەيمان.
ئوغۇلكىم بولسا چىن دەۋلەت ئاڭا يار،
ھەمىشە ئول ئاتاسى كۆڭلىن ئىزدەر.
ئاتاغا كىم بۇ يەكلىغ قىلسا خىدمەت،

ئۆز ئوغلىشىدىن ئانىڭتېگ تاپقاي ئىززەت.
ئوغۇل ئەزگۈ ياماننى قىلسا ئاندىن،
كەرۇ ئۆز ئوغلى ياندۇرغاي جەزاسىن.
كۆرۈپ ھۆرمۈز ئوغۇل قىلمىش ئىشىنى،
مۇنىڭتېگ رايۇ تەدبىر قىلمىشىنى.
تېگىرقاپ ئوغلۇ قىلغان فىكرۇ رايىن،
ئالىپ يۈزىدىكە سۈرتتى كۆن چىرايىن.
ئوقۇپ ئوخشار كۆزى ياشىنى سىلدى،
ئانىڭتېگ قىلماغىل تېپ ئەھد قىلدى.
بۇلۇپ خۇشنۇد شاھ ئول خىزمەتىندىن،
ئاڭۇن تولدى ئانىڭ ئەدگۈ ئاتىندىن.
ئەدىل بەلگۈسى بەلگۈردى ئۆزىندە،
جەھان تۈتماق نىشانى ھەم يۈزىندە.

خۇسرەۋ تۈشىندە ئواۋغ ئاتاسى نۇشىرۋاننى كۆرگەنى

ئوشۇل تۈن رەڭلى شەبدىز ئات بولغاي.
ئۈچۈنچ رەختىن شا. ئول دېھقانغا بەردى،
ئۆزۈڭ ئول ئىشدە رازىلىقدە تۇردى.
ساڭا بەرگەي ئانىڭتېگ بەخت قادىر،
كىم ئول بولغاي قامۇغ دۇررۇ جەۋاھىر.
يانا تۆرتۈنچ جانىڭ سەبىر قىلدى،
كىم ئول پەردە ئىچرە مۇتىرىب چەڭگىسالدى.
ئىراۋچى تاپقاسەن بىرجانگە راھەت،
زۇھرەگە بەرگەي ئاۋازى ھەلاۋەت.
تاش ئورنىنگە تېدى تاپقايسەن ئالتۇن،
بۇ تۆرت مۇھىرەگە ئول تۆرت دۇررى مەكنۇن.
مەلىكزادە ئويانىپ ئۇيقۇسىندىن،
شۇكۇرلەر قىلدى سەۋنۈپ بۇ تۈشىندىن.
دىلىن ساقلاپ كىشىگە ئايمادى راز،
باقايىن تېپ تۈشۈم كىمگە بولۇر ۋاز.
بىلىگلىگلەرنى ئۈندەپ تۈن قاتا ئول،
ھىكايەت سۈرەر ئىپردى چىقىغا دەپ يول.
سېزەر ئىپردى ئانىڭ كۆڭلى بۇ ئىشنى،
ئالاردىن تاپقامەن دەپ بىر بىلىشنى.

شاۋۇر شەرىن ھىكايەتىمن خۇسرەۋگە ئايتۇ بەرگەنى

بار ئىردى بىر ئەدىمى ئاتى شاۋۇر،
لەھاۋۇر كۆرگەن ئەردى ھەم نىشاۋۇر.
زەمانە ئەقشىنى چىن بىلمىش ئىردى،
قامۇغ ئىقلىم تەفەررۇج قىلمىش ئىردى.
ئانىڭتېگ جۇست ئىدى ئول تەبئى مەۋزۇن،
كىم ئۆز ئەسرى ئىچندە ئىردى زۇفنۇن.
يەر ئۈپكەچ ئايدى ئەي شاھى جەھانگىر،
ئايتسام كۆرگەنمنى بولغامۇ بىر.
ئەگەر فەرمانلاسا شاھى جەھانىم،
ئايايمن يۈزدە بىر كۆرگەن نىشانىم.

شاھى خۇسرەۋگە ھىكايەتنى ئىلغان دۇردتى

فەلەك ئاستىندا كەزدىم مۇنچە ئافاق،
ئەجايىپ كۆردۇم ئاڭۇن ئىچرە يايلاق.
كۆڭدىستان ھەددىدە خۇش مەنزىلى بار،
ياقىن دەرياغا، ئەي شاھى سەراۋار.
يۇرتۇر ئاندا بىر خاتۇن فەرمان،
تۇتار فەرماننى خەلقى سىپادان.
ئىرۇر ئول ئەسلى شاھزادە بىلۇرمەن،
ئانىڭ ھۆكمىدە بارچە مۇلكى ئەرمەن.
قامۇغ شاھدىن ئالۇر مالۇ خىراجىن،
ئەگەر بەرمەسە تۇشرۇر باشدا تاجىن.
بار ئول مىڭ قۇلئەسى تاغ ئۇستۇندە،
خەزىنە كۆپرەك ئانىڭ ئاستىندە.
ئەرەنلەردىن ئۆكشۇرەك ئەردەمى بار،
مەھنەبانۇ ئاتانمىش ئول سەراۋار.
ئۆزى ئولتۇرماقىغا خۇش ھەۋادا،
ياراشتۇرمىش نەچچە قارشى مۇھەييا.
بولۇر مەھنەبانۇ ياز كۈنلە خۇررەم،
تەماشاسىز كەچۇرمەز يىلدا بىر دەم.
كىلۇر ياي كۈنە ئەرمەن تاغلاردىندا،
چىچەكتەگ ئاچىلىپ ئويىنار باغلاردىندا.

ئىشارەت قىلدى خۇسرەۋ، ئەي جۇۋان مەرد،
رەۋانكىم بولماسۇن ھەنگامەسز سەرد.
شەفائەت بىرلە سۆزنى يۈزلەمەغىل،
سۆزۈڭ ئاشكارە سۆزلە، كىزلەمەغىل.
سۆزنى باشلاپ ئايۇر شاۋۇرى سەرۋەز،
تىلى تۇتىسى خۇش ئۇن بىرلە سايرەر.
نەچە بۇ دۇنيا بار بولسا فەلەك قۇل،
يىل ئاي كەچمىشچە دەۋلەت بىرلە بولغىل.
جەمالىڭگە يىگىتلىك يار بولسۇن،
مۇرادىڭنىڭ گۈلى بىخار بولسۇن.

يانا بىر كۆر يېرى بار ئاتى ئايخاز،
قىلۇر سەيد ئول سالۇر قۇشلارغا شەھباز.
بولۇر بىر تاغدا قىش فەسلىندە دائىم،
ھەۋا شەترەنجىن ئويىنار مەئدە قايىم.
ئىرۇر تۆرت فەسل ئىچىندە ئىختىيارى،
ھەۋا خۇش قىلۇر جىسمىڭگە يارى.
بۇ مۇنچە، مالۇ - مۇلكۇ دەۋلەتىندە،
قارىنداشى قىزى بار بىر قاتىندە.
تىلەر ئانىڭ ئۇچۇن ئۇشبۇ جەھاننى،
يارىتۇر يۈزى نۇرى چىقسا تۇننى.
ئۆزى يالغۇز ئىرى يوق، ئەي جەھانگىر،
قىلۇر ئۆز رايىدىن مىڭ تۇرلۇ تەدبىر.
سەدەف ئىچرە تىزىلمىشتەگ تىشى دۇر،
تىشىنىڭ شۇئىلەسى دۇرگە بېرۇر نۇر.
ئەجايىبراق ئىكى لەئلۇ بەدەخشان،
كۆرەرمەن بولمىش ئول دۇر ئۇزرە غەلتان.
قاراقى جادۇسى كۆرگەننى ئۆرتەر،
يامان كۆزلۈك كۆزىن كۇن بىرلە ئۆرەر.
تىلىن تەبرەتمسە ئول ئەل كۆڭلىن ئاۋلار،
سۆزى ئاۋسۇن مەڭىزتېگ دىللارنى باغلار.

كۈلەر بولسا تۆكەر ئېرىنىدە تۇزىن،
سۈچۈك بولماس تۇز ئول شەككەردە شېرىن.
يۇزىن كۆرگەن كىشى ئاي تەيۇ ساقنۇر،
كۆرۈگلى كۆزگە ئاي يۇزى بېرۇر نۇر.
ئانىڭ شەمئىنگە پەرۋانە بولۇر جان،
يارۇقلۇقنىڭا يوق ھېچ باقغۇ ئىمكان.
قاشى يادەك ئانىڭ ھەم كىرپىكى ئوق،
ئانىڭتېگ ياۋۇ ئوق ئاڑۇندا بىر يېرى.
سەبا خىرقە كىدىپ ئول زۇلفۇ قاشىدىن،
ساتار قۇندۇز بىلە كىش ئول قۇماشىدىن.
قاراقى ئۆزرە بولمىش غۇنچە، باسقاق،
ساقاقى ئالماسىن ساقلار ياۋلاق.
ياڭاقى كۈن يارۇقىنگە يېرىل ئۇرمىش،
ئانىڭ كۆركىندىن ئاي ھەم ئوۋتانۇرمىش.
كۈمىشدىن تار يەڭلىغ ئىككى پىستان.
ساچار شەككەر ئاڭار ئول شەككەرىستان.
نەبات تۆكلۈر بىراز تەبرەتسەلەئلىن،
سىفاتكىم قىلغاي ئول شىرىن فېئىلىن.
يۇزى كۈنتېگ ساچى تۈن ئەلنى ئاي ئول،
كۆزى نەركىس ئېگى گۈل كۆرككە باي ئول.
ئۇغان سۇنئىندىن ئول بىر سەۋرى قامەت،
كۈمۈش ئەندام ئېرىن شەككەر ھەلاۋەت.
ئىككى زەڭگى چېچەك ئوستىنده ئويىنەر،
ئانى كۆرگەن كىشىنىڭ جانى كۆيىنەر.
ئېۋوق يەڭلىغ ساچار زۇلفى ئۇلاش كىن،
كۆزى ياشى بىلە يۇمىش ئېتەكىن.
ئەگەر ئەندازە ئالسا ئۆز كۆزدىندىن،
يۇز ئاھۇ ئاۋلايۇر ئول كۆزلەرى چىن.
كىشىگە باقسا ئول كۆزلەرى ئاھۇ،
قۇيان يەڭلىغ كېتەر ئول كۆزدىن ئۇيقۇ.
تەمام خىرمەن چېچەك قەددى يوق خار،
چېچەكىندىن يوق ئىمكان ئالسا دەييار.
ئانىڭ ئول نەرگىسى مەخمۇرىن ئايسام،
تېگەر رەيھان ئىرەم باغىندا ھەردەم.
قاشى چىن بايرام ئاينىڭ ھىلالى،

ئۆزىن قۇربان قىلۇركىم كۆرسە ھالى.
خەيالىنى كۆرۈپ مەجنۇنى تاڭلار،
جەمالى بىرلە ئەيلى-قايىم ئويىنار.
تەمام بارماقلارى بارماق شەكەرتېگ،
بىلەكى تاج يەڭلىغ تېنى قار تېگ.
ئۇيالۇر ئاي ئانىڭ كۆنۈمەك ئەڭىندىن،
خىجالەتلىغ بۇلۇر تۈن ھەم مەڭىندىن.
يۇزى شىرىن، سۆزى شىرىن، ئۆزى ھەم،
دەمى جانگە سەبەب ئىيساۋۇ مەريەم.
ئۇش ئاندىن ئۇتىرۇ بولمىش زۇلفى زۇننار،
ئەرىنى ئەئل يەڭلىغ تىشى ھەم خار.
ئانىڭ ئول ئەلۇ ئۇنچە شەككارى نۇش،
مۇفەررەھ ئەركەن ئول سەۋدا قىلۇر خۇش.
قىلىپ نەققاشلار نەقىش ئېلتتى چىنگە،
قودۇپ باش ئول ئاداقى تۇپراقىنگە.
مېھىنبانۇ تۈزۈپ بۇ پەردەدە ساز،
چىقارمىش شىرىن ئاتى بىرلە ئاۋاز.
نې كۆركلۈگ قىزكىم ئول ئەللەر ئارا بار،
قامۇغ شىرىن تاپۇغىندا بولۇرلار.
تۆكەل يەتمىش ئەسلىزادە قاتىندە،
بۇلۇرلار بارچە دائىم خىدمەتىندە.
نەزىرى يوق ئالارنىڭ كۆرك ئېچىندە،
ئالۇرتېگ بولماغاي چىنۇ ماچىندە.
مۇخالىف يوق قامۇغى راست بىرگە،
تۈزەرلەر چەك يەڭلىغ يېرگە، يېرگە.
خىرامىلاپ تەگمە، بىرى چىن دۇمايتېگ،
غەلەت، ئايدىن يۇرىرلەر تولۇن ئايتېگ.
نېشۈپ باغلاردا خۇش مەجلىس قۇرارلەر،
بۇ يەڭلىغ زەۋق ئېتىپ ئىشرەت سۈرەرلەر.
ئىرەم باغى بولۇر ئول دەمدە بوستان،
تولار بىر باغقا مۇنچە، نارى پىستان.
تەمام قەددى ئالارنىڭ سەرۋى ئازاد،
خىرامىلارلار بىرى-بىرىندىن ئۇستاد.
تۇلۇپ بەستە ئاغزلار قەندۇ-شەككەر،
ئەجەبكىم، ئانچە شىرىن بولسا كەۋسار.

ئېردن ياقۇتۇ تىش دۇر، ھەقزى كەۋھەر،
ساچار كۈل ئەك ئۇزە ساچلارى ئەنبەر.
كۆتەرمەسلەر نىقاب ئەل كۆرمەسۇن تېپ.
يامان كۆزلۈك باقىپ زەخم ئۇرماسۇن تېپ.
بۇ يەڭلىغ كۆرك ئىچىندە ئىشلارى يوق.
تەماشادىن ئەزىن ھېچ ئىشلارى يوق.
قىلىپ جەۋلان ئاڑۇن ئوتقا ياقارلار،
يىراقدىن خۇش تەۋرۈجگە باقارلار.
ياغى بەلگۈرسە ناگاھ ئەللەرنگە،
قۇتۇرماز جان كىرۇر تۇرك ئەللەرنگە.
ئۇرۇشتا يىرتىپ ئارسلان پەنجەسىنى،
ياغاندىن ھەم چىقارۇرلەر تىشىنى.
ئەگەر ئۇچماخ ھۇرى ئېرسە مەشھۇر،
ئول ئەل ئۇچماخ ئېرۇر ئول فىتنەلەر ھۇر.
مېھنىبانۇ بۇلارنى مۇنداغ ئاسرار،
ھىسابسىز بىلىپ بولماس ئالتۇنى بار.
ئاخۇردا بىر ئاتى بار ئەلگە بەرمەس،
ئادائى تۇپراقىنگە يەل ئىيەرمەس.
سەبەق ئالمىش ھەۋادا قۇشلار ئاندىن،
سۇۋدا ئەۋرەكچە، قورقماز بولسا تۇفان.
يېتەيمىن كۆككە ئۇۋۇكەدە يايىلمىش،
فەلەكنى يەتتە مەيدان ئارقا سالمىش.
تۆمۇرتېگ تۇيناقى تاغلار قازار ئول،
يەتى دەريانى بىر كۆكچە، ئۇزەر ئول.
زەمانە يەڭلىغ ئانىڭ يۈگرۈشى چىن،
ئۇزەر يولدۇزنى تۇنتېگ ئىدسە تىزگىن.
ئېرۇر شەبدىز ئاتى رەڭگى تۇنتېگ،
سەۋەر غايەت ئانى ئول يۈزى كۈنتېگ.
نې شىرىنتېگ كىشى كۆردى بۇ كۆزۈم،
نې شەبدىز يەڭلىغ ئات ئىشتتى ئۆزۈم.
تۇگەتتى ئېر سە سۆز شاۋۇرى سەرۋەر،

شاۋۇر كۇھستانغا بارىپ ھىيلە قىلغانىن ئايۇر

يەر ئۆپتى ئول مەئانى كانى شاۋۇر،
«كىم ئەي خۇسرەۋ، ئۇلاش شادلىق ئارتۇر.

فەراغەت كەتتى ئىشق ئويغاندى كۆكرەر.
بۇ يەڭلىغ ئىشق ئوتىغا سالدى بۇنياد،
ئوشۇل چىن ئىچرە كۆپ نەقش ئەتكەن ئۇستاد.
مېھر شىرىنگە باغلاپ تاڭلادى شاھ،
بۇ شىرىنىنك سۆزىنكىم تىڭلادى شاھ.
مۇئەتتەل بولدى خۇسرەۋ ئۇشبۇ ئىشىدىن،
تاپۇپ تەئبىرىنى ئول تۇنكى تۇشدىن.
بولۇپ سەۋدا كۆزىندىن ئۇيقۇ كەتتى،
ئاشىق ئۇزر ئايتىپكىم كۆڭلىن ئۇتتى.
ھەمىشە بۇ ھېكايەت سورار ئەردى،
ئادىن سۆزنى دىماغىدىن چىقاردى.
نېچە كۈن ئۇشبۇ ساقىنچ ئىچرە قالدى،
قۇرۇغ سۆز تىڭلايۇ ئول مەڭزى سۇلدى.
ئىش ئەلدىن باردى ئېرسە ئەل كۆتۇردى،
كىرىپ بىر ئىلۇەت ئەۋ ئىچرە ئوتۇردى.
ھېكايەت ئايغۇچىنى ئۇندەپ ئول شاھ،
بۇ شىرىن ھالىدىن ئول دەم قىلدى ئاگاھ.
قاتىغ دەرماندە بولدۇم دەپ، ئەي ۋەفادار،
مەدەد قىل بىر ئىلىگ توت دېدى زىنھار.
بۇ كۆركلۈگ ئىشكەكىم بۇنياد سالدىڭ،
تەمام ئەتكىل يېرى ئېرسە جانىم ئالدىڭ.
ھېكايەتگەي سۆزۇڭنى مۇختەسەر قىل،
ئوتۇرما، تۇر كۇھستانغا سەفەر قىل.
ئۆزۈڭنى بۇتقا تاپغانلارغا ئوخشات،
تاپاكۆر ئول بۇتۇمنى ھىيلە قىل پات.
كۆرۈپ ئاڭلا كۈڭلدە رەھمى بارمۇ،
ياخۇت ھېچ ئادەمى ئۇرغىن سەۋەرمۇ.
ئەگەر مۇم يەڭلىغ ئول بۇ مېھر نەقشىن،
تۇتار بولسا رەۋان ئۇر مۇھر نەقشىن.
تۆمۇرتېگ بولسا كۆڭلى قىل خەبەركىم،
سۇۋۇق ئېركەن كۆمۇرنى تۆگمەگەيىم.

ئاڑۇندا دائىم ئەزگۈلەر بىلە بول،
يامان كۆزلۈك قاتىڭدا تاپماسۇن يول.»

دۇنيا قىلمىشتا سوڭ شاۋقۇرى سەرۋەر،
جەۋاب ئايدىكىم «ئەي ئالەمدە مەھتەر.
قەلەم نەقشىنگە مەن خۇد بەرگەمەن رەڭ،
ۋەلىي نەقىش ئۆزرە كېلۇر بولساتېگ بەڭ.
نە سۇرەتكىم قىلۇرمەن ئاندا يېڭ تىل،
ئۇچا بىلمەز نې قۇشكىم چىزسەمەن بىل.
بۇ ئىشقا چارە مەن بىچارە بىلمەن،
ئاجىزلىقىدىن ئەزىن ھېچ چارە بىلمەن.
ۋە لېكىن ھەقدىن ئۇش يارى قۇلايمىن،
كۇچۇم يەتمىشچە بىر چارە قىلايمىن.
كۆڭۈلدە بولماسۇن ھېچ تۇرلۇ فىكرەت،
كىم ئول فىكرەت بۇلۇر جان ئۇزرە مېھنەت.
سەن ئولتۇر شادىمان ئىشرەت بىلە خۇش،
كىم ئەمدى يولغا مۇندۇم مەن تاغى ئۇش.
بۇ يولدا قىلماغۇم بىرلەھزە ئارام،
قۇيۇنتېگ يۈگرۇ قۇشتېگ ئۇچماسام جام.
سېپنى تىندۇرماغۇنچە، تىنماغايمەن،
بۇ ئوت سۇندۇرماغۇنچە ياتماغايمەن.
ئەگەر ئوتتېگ تۆمۇرلەر ئېچىرە بولسە،
يا گەۋھەرتېگ تاش ئارا كىزلەنلسە.
چىقارغايمەن» تېدى «مەن ئانى تاشدىن،
تۆمۇردىن ئوتتېگ گەۋھەرمە تاشدىن.
تىكەن بىرلە ياراشمىتېگ چېچەك باز،
ياراشغايمەن ئالار بىرلە تۇزۇپ ساز.
ئەگەر دەۋلەت ماڭا خۇد قىلسە يارى،
كەتۇرگەيمەن ئانى شاھزادە ساری.
ئەگەر تاپماسامەن ھېچ چارە ناچار،
خەبەر قىلغايمەن، ئەي شاھى جەھاندار»
تۇگەتتى سۆز، بېلىن باغلادى قوپتى،
شاھا، ئوش ئوغرادىم تېيۇ يەر ئۆپتى.
بىر ئاي يۈردى تىنمادى تۇتۇپ يول.
مېھنىبانۇ ئىلىنگە ئەمگەنىپ ئول.
يېتىپ كەلدى يازدلار تاغلار ئاشا،
قىلۇ تاغلارغا، تاشلارغا تەماشا.
كۆرەركىم تاغ ئۇزرە خۇش چېچەكلەر،

ئاچىلمىش زەندەۋاچلار قارشۇ سايرار.
كېلىپ ياز كۈنلەر ئول قىزلار ئوش ئاندا،
تەماشا قىلۇر ئەرمىشلەر خۇش ئاندا.
بۇ شاۋقۇر يەتمىشى ۋاقتىندا تاغلار،
چېچەك ئاچىلىپ ياشارمىش ئېردى باغلار.
ئالىپ تاشلار چېچەكلەر يىدغى رەڭگى،
بىرى ساريغ، بىرى ئال، بىرى زەڭگى.
تۇشەنمەس تىلگەن بىرتاغ ئۇستىندە.
زۇمۇررەد نەتئ ئاداقلار ئاستىندە.
ياۋۇق ئېردى ئىراق ئېلىنگە ئول تاغ،
ئىتەكىندە بار ئېردى بىر زەردق باغ.
يانا بىر دەير ئۇشۇل تاغ ئۇزرە تاشدىن،
قۇپارمىشلەر كىشىلەر ئەلدە تاشدىن.
تۇشۇپ دەير ئىچرە كەردى ئول تۇتۇپ فال،
ئۇشۇل ياڭ بىرلەكىم يۇرۇز كۆپ ئابدال.
يانا سۆز ئايغۇچى ئەر مۇنداغ ئايدى،
سۆزىنىڭ ئۇنچىسىن ئالەمگە يايدى.
كىم ئوشبۇ تاغ ئىچىندە ئۆڭكۇرى بار،
قارا تاشدىن سۇرەت بار ئاتقا ئوخشار.
ھەر يىلدا كېلۇر بىر قىسراق ئۇش ئاندە،
ساقىنغايسەن جانى تاش ئېردى تەندە.
ئول بىر يىغاچ يەرنى قۇلانتېگ،
يېتىپ كېرۇر ئول ئىنگە بىر يىلانتېگ.
كۆرۇپ ئول تاشنى شەھۋەت ئارتار،
ئۆزىن رىغبەت بىلە ئول تاشقا سۇرتەر.
ئىدى ھۇكمى بىلە يۇكلۇگ بۇلۇر ئول،
ئوغان فەزلى بىلە بىرۇر ئاڭا تۆل.
نې يەڭلىغكىم قولۇن تۇغسا ئوش ئاندىن،
يېلىپ يەلنى ئۇزەر ئول ئىزسە تىزگىن.
يانا سۆز ئايغۇچى ئانداغ ئايۇركىم،
بۇ شەبدىز ئانىڭ ئۇرغى تېيۇ بىلدىم.
ئوش ئەمدى ئول دەيرنى ئىزدەر ئېرسەڭ،
يىل ئىلتتى سانغاسىن ئورنىنى كۆرسەڭ.
چېچەك رەڭگىن ئالغلى ئانچە ياشلار،
قارا تۇن كەزمىش ئانىڭ ياشى ياشلار.

ئىدىنىڭ مۇنچە، تاڭسۇق ئىشلارى بار،
كۆرۈپ ئىبرەت قىيامەتكە قىل ئىقرار.
قۇتۇپ سەن بۇ ھېكايەتلەرگە قالما،
ۋەفاسى يوق ئازۇنغا تەكيە قىلما.
سۆزۈڭ باشلا بۇ يەردە قىلماغىل كېچ،
ئىشتىمەسلەر بۇ سۆزنى بىلگەلەر ھېچ.

شاۋۇر شېرىنگە خۇسرەۋ سۇرەتىنى كۆرگۈزگەنلىكى ئايۇر

ئىپار يەڭلىغ ساچىنكىم تۇن تارادى،
يارۇقلۇق ئۇشبۇ ئالەمدىن يىرادى.
تىكىلدى ئابنۇستىن نەردى ئەينى،
فەلەك تاشىندە يۇلتۇز كەئبەتەينى.
چىقىپ ئول مۇشتەرى مەنسۇ ئېلىندە،
بىتەر تىز شاھ ئىشى شاۋۇر ئىلىندە.
كىرىپ دەير ئىچرە ئول فەرزانە شاۋۇر،
بىراز تىكلاندى بولدى ئېردى رەنجۇر.
پاپاسلار كىم بولۇلار ئېردى ئاندا،
بىلۇرلار ئېردىكىم شىرىن قاندا.
ئالاردىن سوردىكىم تاڭ بىرلە ئانلار،
ئوشۇل كۆركلۇگ سۇرەتلىغ كۆتۈرۇجانلار.
بۇ ماڭلا قايۇ بىر يەردە كېلۇرلەر،
قايۇ چېمگەن ئۇزە ئىشرەت قىلۇرلەر.
ئوشۇل پىرلەر خەبەر بەردى بۇ پىرگە،
كىم ئول جان ئالغۇچىلار بارچە بىرگە.
بۇ تاغ باغرىندا بىر خۇش مەنزىلى بار،
تولۇغ چېمگەن يانا تۇرلۇك چىچەكلەر.
سەھەر ۋەقتىندە كېلۇر بارچە سەرخۇش،
ئالۇرلار كۆك ياش ئۆزرە ھەل سۆسۇن نۇش.
نېتەگكىم چىقتى كۇن تىلكۇسى ئاندىن،
قاچا باشلادى تۇنىنىڭ كىشى ئاندىن.
كۆتەردى ئېرسە مەشرىقتىن باشىن كۇن،
ئازۇن تولدى يارۇق، كەتتى قارا تۇن.
قوپۇپ شاۋۇر ئوشۇل قىزلاردىن ئۆڭ تىز،
بىلىن باغلادى قىلدى فىتنە ئەنگىز.
كېلىپ چېمەنگە بولدى گۇللار ئىشى،
كىم ئول ئېردى چېچەكلەرنىڭ بىلىشى.
ئالىپ ئېلىنگە ئول بىر پارە داغەد،
تەمام خۇسرەۋ مەگىزلىغ چىزدى سۇرەت.
قىلىپ سۇرەت ئوشۇل ساھىب مەئانى،
ئوتۇرتتى بىر يىغاچ تۇپىندە ئانى.
پەرى يەڭلىغ رەۋان ئول بەگ كەتتى،
ئول ئاھۇلار پەرىتېگ ئانىدا يەتتى.
تۇشۇپ ئولتۇردىلار چېمگەندە ئول دەم،
چېچەك ئۇزرە چېچەكلەر بولدى خۇررەم.
ساچا باشلادىلار گۇل ئۇزرە ئەنبەر،
كۇلۇشمەكدىن تۆكەرلەر ئېردى شەككەر.
باقىپ تازە چېچەكتېگ يۈزلەرىنگە،
ياۋۇتماسلار تىكەن ھېچ ئۆزلەرىنگە.
ياشىل چېمگەن ئۇزە خۇش ئولتۇرۇرلار،
ئىكى دوستتېگ ئارادا سىغماس ئەغيار.
تۇزۇپ مەجلىس سۇسۇن كەلتۇردى ساقى،
يۇرىتۇ باشلادىلار دەۋر ئاداقى.
قىلۇر ئىشرەت ئول ئايۇ مۇنچە يولدۇز.
ئاداق كەتمەس ئېلىندىن تۇنلە كۇندۇز.
سۇسۇن فېئلى دىماغلارغە كىم ئاشتى،
فەرەھ تاپتى كۆڭۇل ئەندىشە قاچتى.
قوپۇپ مەجلىسنى مەھرەم دەپ گۇل ئېكلەر،
سالا باشلادىلار يىڭ بىرلە يىگلەر.
بىرى بۇلبۇل مەگىز ئۇن بىرلە سايرار،
چېچەكتېگ بىرى چىمگەن ئۇزرە ئويناز.
سەۋنمەدىن ئۆزگە ھېچ ساقىنچلارى يوق،
تەماشادىن ئەزىن ھېچ ئىشلارى يوق.
ئوش ئانچە قىزلار ئاراسىندا شىرىن،
تولۇن ئايتېگ ئالار تېگىردە پەرۇىن،
كىمۇك كۆكلىدە بار ئېرسە مۇھەببەت،
قىلۇرمەن تىپ ئىنىڭ يادىنگە ئىشرەت.

بۇ سۆز ئايتىپ قۇش ئىچىتىۋۇ ئىچۈردى،
بۇ خۇشلۇق بىرلە بىر سائەت كېچۈردى،
باقىپ ئۆز سۈرەتىنگە كەد قۇۋانىپ،
ئاڑۇندا بىر نازىرىم يوق تېيۇ سانىپ،
مېنىمتېگ بارمۇ بىر ئاي تېيۇ تۇردى،
باقىپ ناگاھ ئوشۇل سۈرەتنى كۆردى.
نېمە نەقىش ئول كەلتۈرۈگ تېيۇ بۇيۇردى.
ياشۇرماگ بۇ رەقىم مۇندا كىم ئۇردى.
ئالىپ كەلىتۈردىلەر ئېلىنگە ئالدى،
باقىپ سۈرەتگە ھەيرەت ئىچرە قالدى.
نېمە قويماقلىقتا كۆڭۈل رازى بۇلۇر،
يانا تۇتماقتا ئانلاردىن ئۇيالۇر.
ئاڭا كۆز سالماشنىچە، ئىشقى ئارتتى،
ۋەلېكىن رازىن ئالاردىن ساقلاپ ئۆرتتى.
ئايناق ئىچمىشچە، ئەلدىن باردى ئۆزى،

ساچا باشلادى قان ـ ياش ئىككى كۆزى.
نەزەر قىلمىشچە، ئەقلى كېتەر ئېردى،
ئالار كىزلەسەلەر ئول ئىزدە ئېردى.
سېزدىپ قىزلار بۇ ئىشنى قاداۋلار يېپ،
بۇ سۈرەتكە شىرىن ئاشىق بولۇر تەپ.
ئالىپ سۈرەتنى يىرتىپ سالدىلار تېز،
مۇنى كۆرمەسە قىلغاي تېيۇ پەرھېز.
سورا باشلادى ئول سۈرەتنى شىرىن،
ئايتىلار پەرى ئېردى ئوشۇل جىن.
پەرىلىگ ئېرمىش ئۇشبۇ يەر قاچالىگ،
ئەزىن چىمگەندە خۇش ئوتروپ ئىچەلىك.
يالىگ يەگلىغ رەۋان ياندىلار ئاندىن،
يارۇقلۇق كەتتى سۇۋفا سالدى تاجىن.
بۇلۇتتا قالدى يولتۇزلار قامۇغى،
نېتەگكىم كەتتى ئېرسە كۈن فۇرۇغى.

شاۋۇر شىرىنگە ئىكىنچ قاتلا خېسرەۋ سۈرەتىن كۆرگۈزگەنى

ئانىگ ئىشقىدا تالىپ كۆڭلى قۇشى،
چىقىپ ئەقلى باشىندىن كەتتى ھۇشى.
بۇلۇر ئەسرۇككە بىر ئويقۇ كىفايەت،
چېچەككىم چىق ئالۇرغە سۇۋ كىفايەت.
سورار قىزلارغا كىم: «ئۇشبۇ نې ھال» تېپ،
«غەلەتمۇ كۆردۇم ئېركى بۇ خەيال» تېپ.
يانا فەرمانلادى بىر قىزغا كىم تۇر،
ئوشۇل سۈرەتنى تەركىن مۇندا كەلتۇر.
ئالىپ سۈرەتنى كىزلەدى ئوشۇل قىز،
ئايا بىرلە كۈن ئۆرتۇلگەيمۇ ھەرگىز.
كېلىپ ئايدى پەرى ئېرمىش ئول ئۇچتى،
مۇنۇگتېگ بىزگە ئۇيۇن بەردى قاچتى.
كېتەلىگ تېپ قۇشىن باغلاتتى ھالى،
ئوشۇل چىمگەن چېچەكدىن بولدى خالى.
كېچە بولدىسە كۈن سۇمرۇغى كەتتى،
يېتىپ كۈن زاغى قافدىن قافقا تۇتتى.
سۇسۇن باشغە مۇنۇپ ئەندىشە كەتتى،
يازدا قوندىلار خۇش ئىشرەت ئەتتى.

شاۋۇر خۇسرەۋنىڭ سۇرەتىن شىرىنگە ئۇچۇنچى كۆرگۈزگەنى

كۆتەردى ئېرسە مەشرەقدىن باشىن كۈن،
زەمانە تاج كەيدى ساريغ ئالتۇن.
ئۇش ئاندىن يەل مەڭىزلىغ ئول پەرىلەر،
پەرىلەر كۆرمەسۇن تېپ تەبرەدىلەر.
تۇشەنمىش كۆڭ زۇمۇررەد نەتتى يەرگە،
يېتىپ كەلدىلەر ئانلار بارچە بىرگە.
يانا ئۇستادى چىن ئول يەرگە كەلمىش،
بۇرۇنقىتېڭ تەقى بىر نەقش قىلمىش.
ئۇش ئانچە سەنئەت ئەتمىش نەقش ئېچىندە،
جانى يوق ئېردى ئانچاق سۇرەتلەندە.
پەرىلەر بىرلە يەتتى ئېرسە ئول ھۇر،
قودۇپ سۇرەتنى تەركىن كەتتى شاۋۇر.
پەرى يۈزلۈگلەر ئول چېمگەن ئۇزە خۇش،

ئاداق ئەلدە يۈرىتىپ قالدىلار نۇش.
ئوشۇل ئاي تەگمە بىر جام ئىچمەشىنچە،
ساچار ياشىن يۇمۇپ كۆز ئاچماشىنچە.
بۇ يەڭلىغ ئورنامىش كۆڭلىندە شەۋقى،
يوق ئول سۇرەتتىن ئۆزگە بىرلە زەۋقى.
نېتىگ تاپغايمان ئانى تېيۇ تۇردى،
كۆز ئاچتى ناگاھ ئول سۇرەتنى كۆردى.
يانا ھەيرەت ئىچىندە قالدى شىرىن،
بۇ ئويۇن كەچتى تېيۇ ئەمدى ھەددىن.
سەبىر قىلمادى كۆڭلى [...] كەلدى،
ئۆز ئىلگى بىرلە ئول سۇرەتنى ئالدى.
كۆرۈپ نەقش ئىچرە ئۆز كۆركى نىشانىن،
كۆيۈردى بىر يولى ئىشق ئوتى جانىن.

شىرىن خۇسرەۋنىڭ سۇرەتىن كۆرۈپ ئاشىق بولغان سۇرەتى

ئۆرۈمچۈك ئاغىتېڭ مىڭ ئال بىرلە،
ھۇماي قۇش ئوۋلاۋدى ئول فال بىرلە.
كۆرۈڭ بۇ ئادەمى نەقشى نە قىلدى،
پەرى يەڭلىغ ئانى دىۋانە قىلدى.
ئەجەب شەخس ئېرمىش ئۇشبۇ ئادەمى زاد،
پەرىلەر ھەم كىشىدىن بولماس ئازاد.
كۆرۈپ سۇرەتنى شىرىن مېھرى چۈشتى،
ئايۇركىم بۇ ئۆزۈم نى ئىشكە تۈشتى.
ئاندىتېڭ بولدىكىم ھېچ تېسە بولماز،
ئانىڭ ئايمىشلارىن ھەم ئايسا بولماز.
چېچەكتېڭ سۇلدى كەتتى ئەڭدى ئالى،
تەنىدە قالمادى زەررە ماجالى.
مۇنىڭ ھالىن قامۇغ قىز ئاڭلادىلار،
ئەجەپ ئىش تۈشتى نېيۇ تاڭلادىلار.
ئۆزاقى ئىشلارىندىن ھەم پۇشەيمان،
بۇلۇپ، شىرىنگە ئايدىلار كىم رئەي جان.
نې بولسا بولسۇن ئۇش باشىدىن كېچەلىك،
بۇ سۇرەت رازىدىن پەردە ئاچالىك.
تىلەلىك جانىمىز بارىنچە ئانى،
بۇ سۇرەتنىڭ بىلەلىك بارمۇ جانى.
تىلەپ يارى ئالارغا قىلدى زارى،
يارانلاردىن تېگەر تېپ يارغا يارى.
شىرىن بىلدىكىم ئانلار راست ئايۇرلار،
بۇ ئىشگە كىرتۇ چارە ئىزدەيۇرلار.

ئاداق ئىلگىنگە ئالمىش سايۇ ئول ھۇر،
باشى بىرلە ئوشۇل سۇرەتكە يۈگنۈر.
ئاشقلىق بىرلە ئەسرۈكلۈك بىرىكتى،
دېماغى سەبىر قىلماقدىن ئېرىكتى.
ئوشۇل ئازلاردا بىرىن ئىچ تۇتۇپ ئول،
ئوتۇرتتى يول باشىندا كۆزلە تېپ يول.
كىشى كەچمىشچە بۇ سۆزنى ئاڭا سور،
بۇ سۇرەتتىن نې ئايتۇرلار باقا كۆر.
تەلىم سوردى مۇنى بىلگەن كىشىدەن،
بۇ سۇرەت سىرىنى چىقمادى بىلگەن.
شىرىنىنىڭ رەنجى ئارتىپ باردى ئەلدىن،
خەبەر تاپمادى ئېرسە ئۇشبۇ ھالدىن.

ئۇيغۇر كتاب نۇر يېكتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېگى تارمىسى

بېھزاد ۋە ئۇنىڭ
زەسسامليق مەكتىپى توغرىسىدا

تۇرسۇن كەلپىن

شەنجائىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قەدىمىي مەدەنىيىتىدىكى تەسۋىرىي سەنئەت، خۇسۇسەن رەسساملىق تېخنى ئومۇميۈزلۈك تەتقىق قىلىنمىغاچقا كىشىلەرنىڭ چوڭ ساھە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شەنجائىدىكى قەدىمكى قەبرىلەر، خارابىلار، قىيا ناشىلاردىن بايقالغان ھەم قېزىۋېلىنغان بىساناق ئارخېئولوگىيىلىك تېپىلمىلاردىكى تۈرلۈك ئوبرازلىق قىياپەتلەر، سىزمىلار، رەسىملەر، «مىڭئۆي» تام سۈرەتلىرى قاتارلىق بىباھا تەسۋىرىي سەنئەت نەمۇنىلىرى دۇنيا مەدەنىيەت تارىخىدا، بولۇپمۇ شەنجائىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مەدەنىيەت ـ سەنئەت تارىخىدا گويا ئاجايىپ جەزبىلىك سۈرئىتقا ئىگە تېلېۋىزىيە تىياتىرىدەك ئالاھىدە ئورۇننى ئىگىلەيدۇ.

قەدىمكى مەدەنىيىتىمىزدە تەسۋىرىي سەنئەتنى خۇسۇسەن رەسساملىقنى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شەنجائىنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان دەۋرىنى چېگرا قىلىپ، چوڭ ئىككى دەۋرگە بۆلۈش مۇمكىن.

ئاۋۋالقى دەۋرى پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركىي خەلقلەرنىڭ بۇددا ۋە شامان مەدەنىيىتىگە مەنسۇپ تەسۋىرىي سەنئەت باسقۇچى بولۇپ، ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي خەلقلىرىنىڭ جۈملىدىن خەلقىمىزنىڭ بۇددا دىنى مەزمۇنلىرىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ ياراتقان خىيال ۋە زېھنىي تەسەۋۋۇرنىڭ جانلىق بەدىئىي كۆرۈنۈشى بولغان «مىڭئۆي» تام سۈرەتلىرىنى مۇھىم ئالامەت قىلىدۇ. بۇ دەۋردىكى «قۇتلۇق ساماۋى خانىش ــ لاكشمىنىڭ يالىڭاچ رەسىمى، شەرق رەسسامليق سەنئىتىنىڭ مىسلىسىز ئۈلگىسى ئىدى. خوتەن رەسساملىرىدىن ۋىسارا پۈچىنا، ۋىسارا ئىرانىسانگا سەنئەت تارىخىدىكى ئىككى يارقىن يۇلتۇز كەبى چاقناپ، خاس خوتەن تەسۋىرىي سەنئەت ئۇسلۇبىنى ياراتتى①.» ئومۇمەن، ئورۇنداش سەنئىتىنىڭ مۇزىكا تۈرى بويىچە «12 مۇتام» ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇزىكىلىق تەپەككۇرىنىڭ يۇرۇشلەشكەن سىستېمىسى بولغىنىغا ئوخشاش، «مىڭئۆي» تام سۈرەتلىرىمۇ ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرىكى ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ئوبرازلىق تەپەككۇرىنىڭ سىستېمىلىق قامۇسى ھېسابلىنىدۇ.

كېيىنكى دەۋر بولسا ئۇيغۇرلار ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى تەسۋىرىي سەنئىتى دەۋرى.

بۇ دەۋردە ئىسلام دىنىنىڭ چەكلىشى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ جۈملىدىن ئۇيغۇر

خەلقىنىڭ بۇددا دىنى دەۋرىدىكى يېتىلگەن ۋە گۈللەنگەن تەسۋىرىي سەنئىتى — خۇسۇسەن رەسساملىق سەنئىتى ئەنئەنىسى ئۇزۇلۇپ قالدى. بۇ ھالنى قەدىمكى مەدەنىيىتىمىزدە خۇددى بىر ئەزدىم دەريانىڭ قۇرۇپ كېتىشىگە تەمسىل قىلىش مۇمكىن.

ئەمما ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شىنجاڭنىڭ ئىسلام مۇھىتىدا ئۆزىدىن ئاۋۋالقى بۇددا مەدەنىيىتى تۈپرىقىدىن ئۆسۈپ چىققان تەسۋىرىي سەنئەتتىن ئىبارەت بۇ باراقسان دەرەخنىڭ يىلتىزلىرىمۇ قۇرۇپ كەتكىنى يوق. بۇ دەۋردە ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ تەسۋىرىي سەنئىتى باشقىچە بىر مەزمۇن ۋە ۋاسىتە بىلەن يەنى ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس كىتابى بولغان «قۇرئان» نى بېزەش ـ ھەللەش، نەقىشلەشنى مەركەز قىلىپ يەنە كۆكلەشكە باشلىدى. رەسساملار ھىراجنىڭ تەسۋىرىي مەنزىرىسى، جەننەت ۋە دوزاخ، مۇقەددەس قۇشلار، ھۇرى ـ غىلمانلار قاتارلىق دىنىي ـ ساماۋى مەزمۇنلاردا رەسىملەر سىزىشىپ، دىنىي كىتابلارنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىپ باردى. ھۆكۈمدارلار بېزەلگەن ھەم نەپىس ئىشلەنگەن «قۇرئان» قاتارلىق دىنىي كىتابلارنى ئېسىل بۇيۇملار سۈپىتىدە بىر ـ بىرلىرىگە سوۋغا قىلىشقان ياكى كۈتۈبخانىلىرىدا ساقلىغاندى. شۇنداق قىلىپ، بۇ دەۋردە رەسساملىق دىنىي ـ ساماۋىي مەزمۇنلاردىن ئاستا ـ ئاستا يىراقلىشىپ، غايىۋى مەزمۇن، بىرقەدەر يۇقىرى بەدئىيلىك، نەپىس بويياق ۋە رەڭ ـ سىزىق قاتارلىق رېئالىستىك ئۇسلۇبلارنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئاستا بىر سۈرئەت بىلەن چاغاتاي دەۋرى ئەدەبىياتى ۋە سەنئىتىنىڭ مۇھىم ۋەكىللىرىدىن بولغان كامالىدىن بېھزادنىڭ رەسساملىق ئىجادىيىتىدە ۋايىغا يەتتى. شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش ھاجەتسىكى، ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى رەسساملىق ۋە تەسۋىرىي سەنئەتنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئومۇمىي ئەھۋالى ۋە دەۋرلەرگە بۆلۈنۈشى ھەققىدە تېخى بىرلىككە كەلگەن ئىلمىي قاراشلار يوق. شۇنداقتىمۇ بەزى ماتېرىياللاردا ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ چاتاغاي نامى بىلەن باغلانغان دەۋرنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىدىكى تەسۋىرىي سەنئىتىنى تۆمۈرلەر دەۋرى (1370 — 1405)، ئۇلۇغبېك دەۋرى (1409 — 1449)، نەۋائى ۋە بېھزاد دەۋرى (1449 — 1506) دىن ئىبارەت ئۈچ باسقۇچقا ئايرىش بىرقەدەر ئومۇملاشقان. بۇ خىل بۆلۈشنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بىز بۇ ماقالىمىزدا ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئوتتۇرا ئاسىيا مۇسۇلمان شەرق مەدەنىيىتى ئويغىنىشىنىڭ مۇھىم بىر تارمىقى بولغان رەسساملىق ۋە تەسۋىرىي سەنئىتىگە ۋەكىل قىلىپ، ئۇلۇغ رەسسام بېھزاد ۋە ئۇنىڭ رەسساملىق مەكتىپى ھەققىدە نۇقتىلىق توختىلىمىز.

ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي خەلقلىرىنىڭ ئۇلۇغ رەسسامى بېھزاد 1455 ـ يىلى ئەينى دەۋرنىڭ مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان ھىراتتا كامالىدىن ئىسىملىك بىر كەسپىي ھۈنەرۋەن كىشىنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. بېھزاد بالا چاغلىرىدىن تارتىپلا رەسساملىق ۋە نەقاشلىقتا چوڭقۇر ھېرىسمەنلىك كۆرسىتىپ، بىراق ئەمدىلا ياشلىق بوسۇغىسىغا قەدەم قويغان بېھزاد بالىدۇرلا ئاتا ـ ئانىسىدىن يېتىم قېلىپ، تۇرمۇشنىڭ ئېغىر قىسمەتلىرىنى بېشىدىن كەچۈرگەن. كېيىنرەك سۇلتان ھۈسەيىن ميرزا كىتابخانىسىنىڭ باشلىقى نەقاش مەۋلانە مىرەك ياش بېھزادنى

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تورىسى

شاگىرتلىققا ئېلىپ، ئۇستاز بولغان.

نەققاش ۋە رەسسام مەۋلانە ممرەك زامانىسىدا ئۆز ھۈنىرى بويىچە كامالەتكە يەتكەن ئۇستاز بولۇپ، ئۇ نەۋائىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ھىراتتىكى مەسچىت جامەسىنىڭ نەقىش ھەم رەسىم سىزىش ئىشلىرىنى 15 كۈندىلا تاماملاپ، يۇقىرى ئابرويىغا مەرتىۋىگە ئىگە بولغان.

ئۇنىڭدىن سىرت شەرق مۇئەللىپلىرىنىڭ بايانىچە، بەھزاد تۆمۇرلەر دەۋرى تەسۋىرىي سەنئىتى مەكتىپىنىڭ ئاساسچىسى بولغان مەشھۇر رەسسام كۈك (سۇقۇۋ) نىڭ شاگىرتى بۇخارالىق ئۇستاز جاھانگىر ۋە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىسى سەيىد ئەھمەد تەبرىزىنىڭمۇ شاگىرتى بولغانىكەن.

يەنە بىر مەلۇماتتا بەھزادنىڭ ئەسىر تۆمۇر 1393 - يىلى باغدادنى ئىشغال قىلغان چاغدا سەمەرقەنتكە ئېلىپ كەلگەن باغدادلىق ئۇستاز شەمسەددىن (خوجا ئابدۇلقادىرمۇ دېيىلىدۇ) ۋە ئۇنىڭ شاگىرتى ئابدۇلھەيلەر بىلەن بىرگە ئەسىر تۆمۇر سارىيىدا مەلۇم ۋاقىت ئىشلىگەنلىكىمۇ تىلغا ئېلىنغان. چۈنكى 1486 - يىلى سۇلتان ئەلى مەشھەدى تەرىپىدىن كۆچۈرۈپ تاماملانغان بىر قول يازمىدا ئۇچ پارچە سۈرەت بار بولۇپ، بۇلاردىن ئىككىسى بەھزادنىڭ، يەنە بىرسى ئابدۇلھەيىنىڭ قەلەمگە مەنسۇپ ئىكەنلىكى ئېنىقلانغان②.

يۇقىرىقىلاردىن شۇنداق ئېيتىش مۇمكىنكى، بەھزاد بىر تەرەپتىن ئوتتۇرا ئاسىيا شەرقىنىڭ رەسساملىق سەنئىتى بويىچە بىرىنچى ئەۋلاد ئۇستازلىرىنىڭ گۈك ۋە شەمسەددىنلەردىن تارتىپ ئۆز زامانىسىغىچە بولغان تەسۋىرىي سەنئەت خۇسۇسەن رەسساملىقتا ئېرىشىلگەن ئۇتۇقلارنى مۇكەممەل ئىگىلىگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن دەۋرداشلىرىدىن مەۋلانا ممرەك، نەۋائى ۋە سۇلتان ھۈسەيىن ممرزا قاتارلىق رەسسام، مۇتەپپەككۇرلارنىڭ ياخشى تەربىيىسىدە رەسساملىقتا يۈكسەك ئىنسانىي پىكىرلەر ۋە غايىلەر بىلەن قوراللىنىپ، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ تىپىك ھەم بىرىنجىسى رەسسام ئۇستازىغا ئايلانغان.

تۆۋەندە بىز نۇقتىلىق قىلىپ ئۇلۇغ ئۇستاز بەھزادنىڭ ھاياتىي پائالىيىتى ۋە رەسىم ئىجادىيىتىنى چوڭ ئىككى دەۋرگە بۆلۈپ بايان قىلىمىز.

بىرىنچى، نەۋائى ۋە سۇلتان ھۈسەيىن (بايقارا) ممرزا دەۋرىدىكى بەھزاد.

سۇلتان ھۈسەيىن ممرزا (1469 — 1506) ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋردە تۆمۇرلەر دۆلىتى تەنەزىل - ئاسايىشلىق باسقۇچقا كىرىپ، راسا گۈللەندى. پايتەخت ھىرات بولسا ئەينى زامانىنىڭ مۇھىم مەدەنىيەت مەركەزلىرىگە ئايلانغانىدى. بۇ چاغدا بەھزاد ئاساسەن سۇلتان ھۈسەيىن ۋە نەۋائىنىڭ ھىمايىسى بىلەن زامانداش سەنئەتكارلاردىن ماھارەت، ئۇسلۇب ۋە غايىۋى يۆنىلىشلەر جەھەتتىن ئۆزۈپ كەتكەنىدى. ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ تۈرلۈك ساھەلىرى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن يېغىلىشلاردا بەھزادنىڭ ئەسەرلىرىمۇ مۇھاكىمە قىلىناتتى.

نەۋائى ۋە بەھزادنىڭ زامانداشلىرىدىن بولغان زەينىددىن ۋاسىفى «بەدائىي ئۇل ۋاقىئە» ناملىق ئەسىرىدە بەھزاد سىزغان نەۋائىنىڭ بىر پارچە سۈرىتىنىڭ

شائىر ۋە ئۇنىڭ مەسلەكداشلىرى تەرىپىدىن مۇھاكىمە قىلىنغانلىقىنى يازغان. بۇ ھال بېھزادنىڭ نەۋائى ۋە ئۇنىڭ پىكىرداشلىرىنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىدا بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، شائىر ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ بىرىدە قابىلىيەتسىز رەسساملارنىڭ ئەخلاق ۋە ئىستىلى ھەققىدە توختىلىپ: «بىر رەسسامنىڭ سىزغان رەسىملىرىگە قارىسا كىشىنىڭ كۆڭلى ئېلىشىدۇ، ئەمما ئۇ ئۆز تەسۋىرىدە رەسسام ئابدۇللەھەي بىلەن مانىلاردىن قېلىشمايدۇ» دەپ يازغىنىدا بېھزادنىڭ نامىنى تىلغا ئالمىغان. ئىشقىلىپ نەۋائى ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ بىرىدە بېھزاد ھەققىدە تەپسىلىرەك مەلۇمات بەرمىگەن. پەقەت دوستلىرىغا يازغان مەكتۇبلىرىنىڭ بىرىدە دەۋر رەسساملىرىدىن يالغۇز بېھزاد ئۇستىدىلا توختىلىپ مۇنداق يازغان: «پىراقنامە يارالدى. ئەمدى ئۇنى بېزەش (كىتاب كۆچۈرۈش، مۇقاۋىلاش، رەسىم سىزىش) لازىم ئىدى. بۇ ئىش پەقەت ئۇستاز بېھزادنىڭلا قولىدىن كېلەر ئىدى. بىراق يېقىندا ئۇنى سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا تەلەپ قىلىپ، ئۆز بېغىغا ھۇجرا ياستىپ بەردى ۋە ئىش بۇيرۇدى. بۇ كىتابقا مۇناسىپ ئىش قىلىدىغان كىشى ئەمدى يوقتۇر»③ نەۋائىنىڭ بۇ پىكىرىدىن شۇنى بىلىش مۇمكىنكى، سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا رەسساملىق ۋە نەققاشلىقتا يۈكسەك لىك يارىتىۋاتقان بېھزادنى ئۆز ساراىيىدا ئىشلەشكە تەكلىپ قىلغان ۋە كىتابخانىسىنىڭ باشلىقى قىلىپ تەيىنلەنگەن. ئۇستاز بېھزادقا بۇ مەنسەپنى تاپشۇرۇش تۇغرىسىدىكى نامىنىڭ ئەسلى تېكىستى خاندەمىرنىڭ «نامەئى نامىي» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق بېرىلگەن:

«ھىرات كىتابخانىسىنىڭ باشلىقى (مەنسىپى) ئۇچۇن ئۇستاز كامالىددىن بېھزاد نامىغا بېرىلگەن نىشان... ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىش كارخانىسىدىكى رەسساملارنىڭ تەلىپى، نىگاھىدا يەر ۋە ئاسمان مۇھەررىرلىرىنىڭ قۇدرىتى بىلەن... ھۆكۈم قىلىمىزكى، نادىر ئەسەرلەر مۇئەللىپى، رەسساملار پېشىۋاسى، ئۇستاز كامالىددىن بېھزادقا ھۇمايۇن (پادىشاھ) كىتابخانىسى ئەھلىگە ـ كاتىب، نەققاش، مۇزەھھىب، جەدۋەلكەش، ھالكور ۋە زەركويلارغا، شۇنىڭدەك مەزكۇر ئىشلارغا مەنسۇپ بولغان ئاللاھ پاناھىدىكى پۇتۇن مەملىكەت جامائىتىگە باشچىلىق قىلىش مەنسىپى تاپشۇرۇلسۇن...»④.

شۇبھىتسىزكى سەنئەتشۇناسى ف. مارتىن ئۇ ئۇستاز بېھزادنىڭ سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا ئوردىسىدىكى ئىجادىيەت مۇھىتىنى مۇنداق تەسۋىرلەيدۇ:

«شەرق قۇياشى بېھزاد ئۇچۇن قۇرۇلغان مەخسۇس ھۇجرا نۇرغا پۇركەلگەن. بۇ يەردە رەسسام پەسرەك دۋانغا ئېگىشىپ ئولتۇرغىنىچە ئىشلەيدۇ. شەرەنىڭ ئۇستى ۋە تارتمىلىرىدا شاھانە ئەسەرلەر يارىتىش ئۇچۇن زۆرۈر بولغان ھەممە نەرسە ھازىرلانغان. مۇنداق ئەسەرلەرنى ياۋروپا سەنئەت خۇشتارلىرى 15 ـ ئەسىر ئىتالىيە ۋە نىدىرلاندىيە رەسساملىرىنىڭ نادىر ئەسەرلىرىنى قانداق ئۇسۇل بىلەن قولغا كەلتۈرگەن بولسا ھەم شونچىلىك ئىشتىياق بىلەن قوبۇل قىلىدىغان ئىنتىلىدۇ. ئوغرا، بېھزاد ياۋروپالىق رەسساملاردەك كەڭ ۋە قولاي مەكتەپ ھاياتىغا ئىگە بولالمىغان. ئۇنىڭ ئىجادىيەتخانىسى ئاددىيلا بىر ھۇجرا بولۇپ، ھۇجرىنىڭ ئاق مەرمەردىن ياسالغان تاملىرى

شەرقنىڭ ماھىر خەتتاتلىرى تەرىپىدىن «قۇرئان» ئايەتلىرى بىلەن ھەللىنىپ بېزەلگەن. ھۇجرىغا بۇرىيا تارتىلغان بولۇپ، سۇپا ئۈستىدىكى كىلەمگە بىرنەچچە تال ياستۇق قويۇلغان. بۇ مېھمان ياكى رەسسامىلار ئۈچۈن تەييارلانغان. ھۇجرىنىڭ ئارقىسى باغ بولۇپ، سۇلار ئېقىپ تۇرىدۇ. نەرىراق جايدا دەرەخزارلىقلار ۋە گۈلزارلىقلار بار... بۇ يەردە شاپتۇللار پىشىپ بال تامىدۇ. ئالتۇندەك تاۋلانغان غۇچچىدە ئۈزۈم شىڭگىللىرى باراڭلار ئارىسىدىن مارايدۇ. ھۇجرا ئەتراپىدا ئەتىركۈللەر چوغدەك تاۋلىنىپ ئېچىلىپ كېتىدۇ. تۇرلۇك - تۈمەن گۈللەرنىڭ رەڭگا رەڭ ئېچىلىشىدىن ئۇلارنىڭ بەرگىلىرىمۇ كۆزگە تاشلانمايدۇ. شۇنداق مۇھىتتا بېھزاد ئولتۇرۇپ ماي قەلىمى بىلەن نەپىس رەسىملەر سىزىدۇ. بۇنداق ئەۋرىشىم ماي قەلەمنى ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ۋە كېيىن ھېچقانداق رەسسام بېھزاد كەبى بۇنچىلىك ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتىشكە قادىر بولالمغان ئەمەس...»⑤.

دېمەك، بۇلار ئارقىلىق بىز بېھزادنىڭ زامانىسىغا يارىشا ئوردىدا ئەتىۋارلىنىپ ئىشلىتىلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ سۇلتان ھۇسەيىن ۋە نەۋائى قاتارلىق مۇتەپەككۇرلار بىلەن قانچىلىك زىچ مۇناسىۋەتتە ئىكەنلىكىنى بىلەلايمىز. ئەمدى بېھزادنىڭ بۇ باسقۇچتىكى ئىجادىي ئەمگەكلىرى ئۈستىدە توختىلىدىغان بولساق ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن بېزەلگەن ۋە ئىجاد قىلىنغان ئەسەرلىرى زامانىمىزغىچە يېتىپ كەلگەن بولۇپ، بۇلار ئامېرىكا، ياۋروپا ۋە ئاسىيا مەملىكەتلىرىنىڭ كۈتۈبخانا ھەم مۇزېيلىرىدا ساقلانماقتا. ئۇنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن ئەسەرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى سۇلتان ھۇسەيىن كىتابخانىسىغا باشلىق بولغاندىن كېيىنكى دەۋرلىرىگە تەئەللۇقتۇر. بېھزادنىڭ ئەڭ دەسلەپكى رەسىم ئەسەرلىرى سەئىدىنىڭ «بوستان» ناملىق ئەسىرىگە سىزىلغان قىستۇرما سۈرەتلەردىن ئىبارەت بولۇپ، ھازىر ئۇ لوندوندىكى چېستېر بېتتى كۈتۈبخانىسىدا ساقلانماقتا. سۇلتان ھۇسەيىن ھەرزا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن مەزگىل بېھزاد ئىجادىيىتىنىڭ ئالتۇن دەۋرى بولۇپ، رەسسام بۇ مەزگىلدە ئىجادىيەت ماھارىتىنى ئۈزلۈكسىز تاكامۇللاشتۇرۇش بىلەن بىرگە ئۆزى ياشىغان دەۋردىكى ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرى بويىچە جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ، تەخمىنەن 50 پارچىدىن ئارتۇق مۇنەۋۋەر ئەسەر ئىجاد قىلىغان. بۇلار «بوستان» نىڭ لوندۇن نۇسخىسىغا سىزىلغان (1478 - يىلى) ئۈچ پارچە سۈرەت، قاھىرە نۇسخىسىغا سىزىلغان ئۈچ پارچە سۈرەت، نىزامىي گەنجەۋىنىڭ 1442 - يىلى كۆچۈرۈلگەن «خەمسە» سىنىڭ بىرتانىيە نۇسخىسىغا سىزىلغان (1493 - يىلى) تۆت پارچە سۈرەت، «خەمسە» نىڭ بىرىتانىيە مۇزېيىدا ساقلانغان ئىككىنچى بىر نۇسخىسىغا سىزىلغان 16 پارچە سۈرەت، (مەۋلانە ھەرەك ۋە قاسىم ئەلىلەر بىلەن بىرلىكتە)، 15 - ئەسىرنىڭ 90 - يىللىرىدا مەشھۇر تارىخشۇناس شەرەپىدىن ئەلى يەزدىنىڭ (1453 - يىلى) «زەپەرنامە» سىگە سىزىلغان 12 پارچە سۈرەت (شاھ جاھانگىر بۇلاردىن سەككىز پارچىسىنىڭ بېھزادقا تەۋەلىكىنى كۆرسىتىدۇ)، لېنىنگرات سالتىكوۋ - سېچىردىن نامىدىكى خەلق كۈتۈبخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان ئەمىر خۇسرەۋ دېھلىۋىنىڭ ئىسكەندەر نۇسخىسىغا «لەيلى - مەجنۇن»

داستانىغا سىزىلغان (1495 - يىلى) ئۇچ پارچە سۈرەت ۋە باشقىلار.

يۇقىرىقىلاردىن شۇنىسى كۆرۈش مۇمكىنكى مىنىئاتىيۇرا سەنئىتى بىلەن شۇغۇللىنىش، يەنى كىتابلارنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن قىستۇرما رەسىملەرنى سىزىش بېھزادنىڭ ئاساسىي سەنئىدەت مەكتىپى بولۇپ، بۇ رەسىملەر بەدىئىي ماھارەت جەھەتتىن ئۇستۇن، تەسۋىرىي مۇھىتى جەھەتتىن نەپىس - بىپايان، يارقىن ۋە ھەيۋەتلىك يارىتىلغان. 15 - ئەسىر ئوتتۇرا ئاسىيا ھاياتىنىڭ بىباھا قامۇسى ھېسابلانغان بۇ ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇن دائىرىسىمۇ كەڭ. ئۇنىڭدا تۆۋەن قاتلامدىكى پادىچىلار ۋە مۇلازىملارنىڭ ھاياتىدىن تارتىپ تاكى خانۇ - خاقانلارنىڭ سۈرىتى، سەپەر - ئوۋ پائالىيەتلىرى، تەنتەنىلىك قوبۇل مۇراسىملار، ئاجايىپ نەقىشلىك سارايلار، ھەيۋەتلىك ئۇرۇش مەيدانلىرى، ئاھىقلارنىڭ ئوتلۇق سۆيگۈ جەلۋىسى، ئوردا ۋە ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ تىپىك باغ مەنزىرىسى قاتارلىق مەزمۇنلار ئەكس ئەتكەن ۋە ئۇلار بېھزادنىڭ بەدىئىي غايىۋى پىكىرلىرىگە ۋاستە قىلىنىپ تەسۋىرلەنگەن.

تۆۋەندە بىز بېھزادنىڭ بىرىنچى باسقۇچلۇق ئىجادىيىتى دەۋرىگە ۋەكىل قىلىپ ئۇنىڭ نەۋبەر - ياشلىق چاغلىرىدا ياراتقان مەشھۇر ئەسىرى «دارا ۋە يىلقىچىلار» بىلەن ئۇنىڭ ئىجادىي تالانتىنىڭ كامالەتكە يەتكەنلىكىنى نامايان قىلىدىغان يەنە بىر نادىر رەسىمى «سۇلتان ھۈسەيىن باغ سەيلىسىدە» (1495 - يىلى سىزىلغان) ھەققىدە توختىلىمىز.

«دارا ۋە يىلقىچىلار» ناملىق مەشھۇر سۈرەت ئەڭ كېچىكىندىمۇ 1488 - يىلى سىزىلغان بولۇپ، ئۇ سۇلتان ھۈسەيىن ئۇچۇن سۇلتان ئەلى مەشھەدى تەرىپىدىن 1488 - يىلى كۆچۈرۈپ تاماملانغان سەئدىنىڭ «بوستان» دىكى ئۇچ پارچە ئەسىرىنىڭ جەۋھىرى.

ئەسەردە ئىران شاھى دارانىڭ تاغدا يىلقىچىلارنىڭ قارشى تەرىپىدىن چىقىپ كېلىش ئەھۋالى تەسۋىرلەنگەن. زور ماھارەت بىلەن سىزىلغان مەزكۇر سۈرەتكە نەزەر سالغىنىمىزدا، پەيلاسوپ شائىر شەيخ سەئدىنىڭ شۇ مەزمۇنغا ئائىت ھېكايىسىنىڭ رەسسام تەرىپىدىن تېخىمۇ بېيىتىلغانلىقىنى كۆرىمىز.

ئىران شاھى دارا تاغدا ئوۋ قىلىپ يۈرۈپ، ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ ۋە يايلاقتىكى يىلقىچىلارنىڭ قارشىسىدىن چىقىپ كېلىدۇ. توساتتىن پەيدا بولغان قوراللىق كىشى سەۋەبىدىن مال - چارۋىلارنىڭ تىنچلىقى بۇزۇلىدۇ. رەسسام بۇ يەردە چارۋا ۋە چارۋىچىلارنىڭ دارا تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن چۆچۈش ۋە ئىسەنكىرەش ھالىتىنى ماھىرلىق بىلەن يارىتىدۇ. دارا چارۋىچىلاردىن بىرسىنىڭ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى يامان ئادەم دەپ قالىدۇ ۋە ئوقيا سىنى بەدلەشكە تۇتۇنىدۇ. بۇ ھال «بوستان» دىكى ئەسلى ھېكايەتتە مۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ:

بۇ دۈشمەن ئۇرۇشماقما كەلدى، نېتەي؟ شۇ دەم توغرىلاپ، ئاڭا تارتتى كامان،
ئۇزاقدىن بىر ئوق بىرلە نابۇد ئېتەي. دېدى بىر نەپەستە قىلاي بەنىشان...

ھەمدە ئۆز ھەرىكىتىنى توختاتقان، ھەتتا ئوتلاپ يۈرگەن چارۋىلارمۇ بۇ ھالەتكە

رازى بولمىغاندەك ئىدى. دارا ئېتىپ ئۆلتۈرمەكچى بولغان چارۋىچى شائىر تامانىدىن مۇنداق زۇۋانغا كىرگۈزۈلدۇ:

دېدى: «ئەي شەھەنشاھى ئالەمپاناھ، مەن ئۆز پادىچىڭ، مۇندا كۆپتىن بۇيان،
زامانەڭگە كۆز تەگمىسۇن، قىل نىگاھ. تولا چارۋىلىرىڭنى ساقلارمەن هامان!...»

بۇ كۈپلېتتقا ئۇلاپلا پادىچى شاھقا يەنە مۇنداق تەنە قىلىدۇ:

«كېرەك بولغاندا ماڭا قايسى ئوت، (چۆپ) تونۇيمەن يەنە چارۋىلارنى شۇ خىل،
تونۇيمەن ئۇنى شۇ مىنۇت ئىچرە، پۈت. پادىچىڭنى، شاھىم، مەندەك تونۇغىل».

تەسۋىر مەركىزىدە تۇرغان ۋە قوللىرىنى قول باغلىغان هالەتتە پەسرەك چۈشۈرۈپ، دولىسىنى قىسىپ سوراق نەزەرى بىلەن ئالقانلىرىنى ئېچىپ تۇرغان، قەددى ـ قامىتى سەل ئېگىلگەن پادىچىنىڭ يەنىلا قاۋۇل بەستى بىلەن خۇش خۇي چىرايى، ياش، سالاپەتلىك پادىشاهقا نىسبەتەن تېخىمۇ مەنىدار، هېكمەتلىك ۋە ئۆتكۈر قىلىپ سىلىشتۇرما قىلىنغان. شائىرانە مەنزىرە، تەبىئىي دىراممانىڭ هېكايە مەزمۇنىنى يورۇتۇپ بەرگۈچى سەھنە تۇرلۇك رەڭ، سىزىق ۋە نۇقتىلارنىڭ يارىشىدە جانلاندۇرۇلغان. بۇ يەردە رەسسام نوقۇل بويالغىلا زورلاپ ئىش كۆرمەستىن بەلكى تۇرمۇشنىڭ ماهىيەتلىك چىن مەزمۇنلىرىنى گەۋدىلەندۇرۇپ بەرمەكچى بولغان. دارانىڭ چارۋىچىلار ئارىسىدىكى سۈرىتىگە نەزەر سالغىنىمىزدا زەھىرىددىن مۇهەممەد بابۇرنىڭ بېهزاد ئىجادىيىتىنىڭ بەزى خۇسۇسىيەتلىرى هەققىدە ئېيتقان مۇنۇ سۆزلىرى ئېختىيارسىز ئېسىمىزگە كېلىدۇ: «رەسساملاردىن بىرى پەقەت بېهزاد ئىدى. ئۇ رەسساملىق ئىشىنى ناهايىتى ئىنچىكىلەپ قىلاتتى. لېكىن ساقالسىز كىشىلەرنى ناچار سىزىپ قويىاتتى، ئېگىكىنى بەك چوڭ قىلىۋېتەتتى، ساقاللىق ئادەمنى ياخشى سىزاتتى. يۈزىنى كۆركەم چىقىراتتى». ئومۇمەن «دارا ۋە يىلقىچىلار» دىكى شېئىر بىلەن رەسىم تەسەۋۋۇر مۇهىتى يېقىندىن شۇنچىلىك دەرىجىدە جىپسىلاشتۇرۇلغانكى، پەيلاسوپ شائىرنىڭ شېئىرىدىن بېهزادنىڭ رەسىمى، ئۇلۇغ رەسسامنىڭ ئەسىرىدىن سەنئىتىنىڭ شېئىردي هېكايىتى تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. يەنە بۇ يەردە هەقىقي رەۋىشتە «شېئىر ــ قارىغۇ رەسىم، رەسىم ــ گاچا شېئىر»⑦ (داۋىنچى) بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. بۇ رەسىم تارقىلىق بىز ئۇستاز بېهزادنىڭ تۆۋەن قاتلامدىكى مېهنەتكەشلەرنى زور مېهىر ـ مۇهەببەت بىلەن رېئال ۋە گۈزەل هېكايىلار مەۋقەسىگە قويۇپ تەسۋىرلىگەنلىكىنى، ئۇنىڭ زامانداش رەسساملارغا قارىغاندا غايىۋى جەهەتتىكى ئۇلۇغلۇقىنى هېس قىلالايمىز.

بېهزادنىڭ بۇ باسقۇچلۇق ئىجادىيىتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىگە مەنسۇپ يەنە بىر ئۇلگىلىك ئەسەر «سۇلتان هۈسەيىن باغ سەيلىسىدە» بولۇپ، بۇ ئەسەر ــ رەسسامنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىجادىيىتىنىڭ بىباها دۇردانىسى هېسابلىنىدۇ. بۇ مەشھۇر ئەسەر تېخىراندىكى گۈلىستان سارىيىي سەنئەت يۇرتىدا ساقلىنىۋاتقان بولۇپ، 1935 ـ يىلى لېنىنگراتتا ئۆتكۈزۈلگەن ئىران سەنئىتى كۆرگەزمىسىگە قويۇلغان. سۈرەتتە سۇلتان هۈسەيىننىڭ ئۆز كېنىزەكلىرى بىلەن باغدا، قولدا بىر تال ئەنجۈرگۈلنى تۇتۇپ، چېچەكلەپ تۇرغان دەرەخنىڭ ئاستىدا تۇرغانلىقى، هەرەملىرىنىڭ شاهنىڭ خىزمىتىدە بولۇۋاتـ

قاندىقى، يەنە بىرسىنىڭ چاڭ چېلىۋاتقاندىقى، يەنە بىرسىنىڭ لالـە رەڭلـىك قەدەھـكە مەي تولدۇرۇپ تۇرغاندىقى، ئىككى قىزنىڭ شاھنىڭ يېنىـدا تۇرۇپ، ئۇنىڭـغا ئىپار سېـپىۋاتقاندىقى، قالغانلىرىنىڭ ھەم خانغا ئېھتىرام بىلدۇرۇپ خىزمەتكە تەييارلىنىۋاتقاندىقى تەسۋىرلەنـگەن. ئەسەر سۈپـىـۋىزۇك كـۆل سۈيىگە ياكى ئەينەككە ئوخشاش گۈزەل باغ مەنزىرىسىنى ھەقىقىي ناماياں قىلغان. بۇنىڭ بىلەن بىۋاسىتە مەنزىرىسىنى تەسـۋىرلەشتىكى كامالىتى ئارقىلىق ئۆز زامانىسى ئۈچۈن يەنە بىر قېتىـم ئۇلـىگە ياراتـقان. بۇنىڭدىن باشقا بېھزاد بۇ دەۋردە سۇلتان ھۈسەيىنىڭ پورتىرېتىنمۇ سىزغان بولۇپ، بۇ ئەسىردە شاھنىڭ تاشقى قىياپىتىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ چوڭقۇر تەرەپـلىرىنى يورۇتۇپ بەرمەكچى بولغان. بۇ رەسىمدىكى بارلىق ئالامەتـلەر بابۇرنىڭ سۇلـتان ھۈسەيىن مىرزا ھەققىدىكى تەسۋىرلىرى بىلەن بىردەكلىككە ئىگە بولغان.

ئىككىنچى، شەيبانىخان ۋە ئىسمائىل سوفىي دەۋرىدىكى بېھزاد.

بۇ ئۇلۇغ رەسـسام بېھزادنىڭ شەيبانىخانىنىڭ قولىدىن ئىسمائىل سوفىنىڭ قولـىغا ئۆتكەن ئۆتكۈنچى دەۋردىكى ھاياتى ۋە ئىجادىيىتىنى يەنە بىر تۈرلۈك قىلىپ ئىپادىلەيدۇ، ئۇنىڭـغا زور ئەسىرنىڭ دەسلەپـكى ۋاقىتلىرىدا ئىجاد قىلىنغان بېھزاد ئەسەرلىرى بىر تەرەپتىن رەسسامـنىڭ پىشـقان بەدىئىي ماھارىتىنى نامايان قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسى ۋە ھېسسىياتىدىكى مۇرەككەپلىكلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بۇ باسقۇچتىكى رەسىملەردە بېھزاد روھىي دۇنـياسىدىكى قىسمەن مەيۈسلۈكـنىڭ كۆلەڭگىلىرىمۇ كۆزگە تاشلىنىدۇ. چۈنكى بۇ مەزگىلدە بېھزادنىڭ بـۇيۇك پەرۋىشچىسـى ۋە ئۇستـازى ئەلىشىر نەۋائى (1501 - يىلى يانۋار) ھەم ئۇنىڭ ئۇزۇن يىللىق ھەمراھچىسـى بولـغان سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا (1506 - يىلـى 5 - مـاي) لار ئارقىـمـۇ ئارقا بۇ دۇنيـا بىلەن ۋىدالىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سۇلتان ھۈسەيىن بايقارا دەۋرىدە ئاساسىشلىق ۋە ئەنئەنـلىـك تاپقان تۆمۈرىلەر دۆلىتى ئەمىرلەرنىڭ ھاكىمىيەت تالىشىش ئۇرۇشلىرى تۈپەيلىدىن ئەنـسىزلىك ئىچىدە قالىدۇ. ئاقۇيۇنلار ھۈھەممەد شەيبانىخان (1507 - يىلـى ماي) ھېراتـنى ئاسانلا ئىشغال قىلىدۇ. دېمەك كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىق بولـغان، 5 - 6 يىل ئىچىدە يۇز بەرگەن بۇنداق ئۆزگىرىشلەر بېھزادنى گاڭگىرىتىـپ قويـمـدۇ، ئۇنىڭـغا زور ئەلـەم، ئېغىر زەربە بولۇپ تۇيۇلىدۇ. بابۇر دەل مۇشۇنـداق پاراكەنـدە يىللاردىـكى ئەھۋالـلار ھەققىدە توختىلىپ: «يەنە موللا سۇلتان ئەلى مەشھەدى بىلەن بېھزاد مەنسۇرنىڭ خەت ۋە رەسىملىرىگە قەلەم تەگكۈزۈپ تۈزىتىش كىرگۈزدى»⑧ دەپ يازىدۇ. دېمـەك جەمئىـيەتتە بولۇپ ئۆتكەن بۇنداق زور ئۆزگىرىشلەر ئالدىـدا ئۇ ئاماسىز قالـمـدۇ ۋە بۇلار رەسسامنىڭ ئىجادىي ئەمگەكلىرىدە ھەر خىل يوللار بىلەن ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. بۇنـداق ئالامەتلەر ھەم ئۇستازنىڭ بىرىنچـى دەۋرلـىك ئىجادىـي ھاياتـىنىڭ ئاخىـرلىشـىپ، كېيىنكى دەۋرلىك ھاياتى ۋە ئىجادىيىتىنىڭ باشلانغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بېھزادنىڭ بۇ باسقۇچلۇق ھايات پائالىيىتى ۋە ئىـجادىيـەت ۋاقـتى شەيبانىخـان، ئىسمائىـل شاھ

(سوفي) دەۋرلىرىدىن شاھى تەھماسىپ (1524 — 1576) دەۋرلىرىگىچە، بارىدۇ. چۈنكى ئىسمائىل شاھ (سوفي) دەۋرىدە ھېراتتىن تەبرىزگە ئۇستاز بىلەن بىرگە بارغان ئۇنىڭ بىر گۈرۈھ ئوقۇغۇچىلىرىدىن بولغان قازى ئەھمەد ھېرمۇنشى ئۆزىنىڭ خەتتاتلىق ۋە تەسۋىرىي سەنئەت نامايەندىلىرى ھەققىدىكى بىر رىسالىسىدە، «ئۇستاز بېھزادنىڭ شۇجاەدىي پائالىيىتى سۇلتان ھۈسەيىن مىرزا دەۋرىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىن شاھى تەھماسىپ ھۆكۈمرانلىقىنىڭ بىرىنچى كۈنلىرىگىچە داۋام ئەتتى» دەپ يازغانىدى. بۇلار-دىن شۇنى كۆرۈش مۇمكىنكى، بېھزادنىڭ كېيىنكى ئىجادىي پائالىيىتى ئۆتكۈنچى ھۆكۈمرانلارنىڭ قولىدا روھىي جەھەتتىكى مەيۇسلۇكى بىلەن تاكى 1530 - يىللىرىغىچە داۋاملاشقان.

بېھزاد بۇ باسقۇچتا خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ «لەيلى - مەجنۇن» داستانىغا ئىشلىگەن نەچچىلىگەن نەپىس ۋە لېرىك رەسىملەرنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا، تەخمىنەن 20 پارچىگە يېقىن ئەسەر ئىجاد قىلغان. خاراكتېرلىكى شۇكى، رەسسام بۇ دەۋردە ھەجۋىي مەزمۇندىمۇ رەسىم سىزغان. بۇ ھەقتە زەينىددىن ۋاسفى بەزى مەلۇماتلارنى قالدۇرغان.

بېھزادنىڭ بۇ دەۋر ئىجادىي ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمى ئەينى دەۋردىكى ئىرانىنىڭ مەركىزى تەبرىزدە ئۆتكەن. بېھزاد تەبرىزگە كەلگەندىن كېيىن شاھ ئىسمائىل سوفي ئۇنىڭ رەسسامىلىق تالانتىغا ئېھسان - ئاپىرىنلار ئوقۇلۇپ يېزىلىغان بىر پەرمانىنى چىقىرىپ بېھزادنى ئوخشاشلا تەبرىز كىتابخانىسىنىڭ باشلىقلىق مەنسىپىگە تەيىنلىگەن. گەرچە بېھزاد تەبرىزگە كەلگەندىن كېيىن ھېرات تەسۋىرىي سەنئەت مەكتىپىنىڭ يىراق تۆمۈرىلەر دەۋرىدىن كېلىۋاتقان ئەنئەنە ۋە مەۋقەسى ئۆزۈلۈپ، بۇ مەكتەپ تاقالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بۇ يەردە ياشىلىقنىڭ نەۋبەر چاغلىرىدا ياراتقان «دارا ۋە يىلقىچىلار» كەبى دەۋر ئەھمىيەتكە ئىگە مەشھۇر ئەسەرلەرنى ياراتقان. بۇلار «ئىسكەندەر ئۆگىنىڭ ئېلىشىشى» ۋە چىرايلىق باھار مەنزىرىسى ئىچىدىكى ياشانغان شائىر بىلەن بىر يىگىتنىڭ تەسۋىرىي قاتارلىقلاردۇر.

رەسسام «ئىسكەندەر ئۆگىنىڭ ئېلىشىشى» ناملىق ئەسىرىدە ئاق ۋە قارىدىن ئىبارەت ئىككى بۇغرا ئۆگىنىڭ تالىشىۋاتقانلىقى، ئىسكەندەر كىشىنىڭ تانىلىرىدىن تارتىپ ئۆگىلەرنى ئاجراشتۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىدەك مۇرەككەپ ھېرىكەتنى قىزىقارلىق ۋە كىشىنى جەلب قىلارلىق دەرىجىدە ئەكس ئەتتۈرگەن. رەسسامدىكى بۇنداق تەسەۋۋۇر بىز «ھەقىقىي» جەڭ مەنزىرىسىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمىز. ئۇلۇغ رەسسام مۇرەككەپ ھالەتلەر چىن ۋە ئادەمنى ئىشەندۈرەرلىك دەرىجىدە سۈرەتلەنگەن بۇ ئەسىرى ئارقىلىق ھۆكۈمرانلارنىڭ ھاكىمىيەت تالىشىپ، ئۆزئارا قالايمىقان ئۇرۇش قوزغىغانلىقىدەك ئەينى دەۋرنىڭ زور ئىجتىمائىي رېئاللىقىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. پۈتۈن بىر دەۋرنىڭ تارىخىي پاجىئەلىرىنى ئىچىگە ئالغان بۇ ئەسىرنى باشقا ئەسەرلەردىكە تەكلەشتۈرۈپ بولمايدۇ. بۇ رەسىم سىزىلىپ بولغاندىن كېيىن تېزلا قولدىن-قولغا ئۆتكەن. كىشىلەر ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن نۇسخىلىرىنىڭ بىرسىنىڭ ئوك تەرەپ ئۇستىگە: «بۇ تەسۋىر ئەسلىدە قۇرئان ئايەتلىرىدىكى، «ئۇلار تۆگىلەرنىڭ قانداق يارىتىل-

غانلىقىنى كۆرمەمسۇ؟» دېگەن مەزمۇنغا ئىشارە قىلىنىدىكى، شىكەستە قەلەملىك، مۇرادى قانلىغان پەقەر بەيزاد ئۆمرى 70 دىن ئاشقاندىن كېيىن يۇقىرى تەجرىبىلىرى نەتىجىسىدە مۇشۇ ئىشقا قول تىقتى. ئاخىرەت كۈنى ئالالدىن ئەپۇ قىلىش سورىلمىدۇ»⑪ دېگەن مەزمۇندىكى ئىزاھى ئىلتىجا قىلىپ ردسم رامكا ئىچىگە ئېلىنغان. بۇ مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى ئىستانبۇلدىكى كۈلىستان سارىيى مەنئىەت بۆلۈمىنىڭ 63 - بېتىدە ساقلانماقتا. ئەسەر 1931 - يىلى لوندۇندا بولۇپ ئۆتكەن ئىسلامىنىڭ كۆرگەزمىسىگە قويۇلغان. مەنئىەتشۇناسلار بۇ ئىككى پارچە ئەسەرنىڭ 1525 - يىلى ھىراتتا ئىجاد قىلىنغانلىقىنى جەزملەشتۈرىدۇ. 16 - ئەسىرنىڭ تەخمىنەن 30 - يىللىرىدا تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بەزىلەر بەيزادنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىنى ھىراتتا ئۆتكۈزۈپ 1536 — 1537 - يىللىرى ۋاپات بولغان دېسە، يەنە بەزىلىرى تەبرىزدە ۋاپات بولۇپ، مەيىتى تەبرىزدىكى كامال خوجەندىنىڭ قەبرىسى يېنىدا قويۇلغان دەپ قارايدۇ.

ئۇچىنچى، بەيزاد سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئەمىر تۆمۈردىن شاھ تەھماسىپ دەۋرىگىچە بولغان ئىككى ئەسىرگە يېقىن ۋاقىتتا ئوتتۇرا ئاسىيا مۇسۇلمان تۈركلىرىنىڭ تەسۋىرىي سەنئەت ئىشلىرى مەدەنىيىتىنى كىتابچىلىقىنى ئاساس قىلىپ، ئاجايىپ تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. بولۇپمۇ ئەلشىر نەۋائىنى مەنسۇى تۆۋرۈك قىلغان سۇلتان ھۈسەيىنىڭ مەرىپەتپەرۋەر دۆلەت سىياسىتى بەيزاد كەبى بۈيۈك رەسساملارنى يارىتىپلا قالماي، بەلكى ئوتتۇرا ئاسىيادا بەيزاد باشچىلىقىدىكى تەسۋىرىي سەنئەت مەكتىپىنى بارلىققا كەلتۈردى. ھىرات ۋە تەبرىزدە يېتىشىپ چىققان بەيزاد سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى (شاگىرتلىرى) ئۇستازىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنمۇ رەسساملىقتىن باشقا ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ بېرىۋاتقان دىنىي ئەقىدىسى مۇھىتىدا يەنە كېيىنكى دەۋرلەردىكى نەققاشلىق، خەتتاتلىق، بىناكارلىق قاتارلىق ساھەلەر ئۈچۈن چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى.

تۆۋەندە بىز بەيزاد سەنئەت مەكتىپىنىڭ بىر قىسىم ئالاھىدە نامايەندىلىرى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ ئۆتىمىز.

1. شاھ مۇزەففەر (1481 — 1505). مىرزا ھەيدەر ۋە بابۇرلار ئۆز ئەسەرلىرىدە شاھ مۇزەففەر ھەققىدە بەزىبىر بايانلارنى قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ رەسساملىقتا خاس ۋە نەپىس ئۇسلۇب يارىتالىغانلىقىنى تىلغا ئالغان. بۇ يېتىشۋاتقان سەنئەتكار بەختەك قارشى 24 يېشىدا ۋاپات بولغان.

2. شەيخزادە مەھمۇد (? — 1570). بۇ كىشى مەشھۇر رەسسام ۋە خەتتات بولۇپ، بەيزاد بىلەن سۇلتان ھۈسەيىن سارىيىدا بىرگە ئىشلىگەن. شەيخزادە 16 - ئەسىرنىڭ 30 — 40 - يىللىرىدا 30 پارچىغا يېقىن ئەسەر ئىجاد قىلغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئابدۇراخمان جامىينىڭ «تۆھفەتۇل - ئەھرار» (سۇلتان ئەلى مەشھەدى كۆچۈرگەن نۇسخىسى) ۋە نىزامىنىڭ «خەمسە» سىدە ساقلىنىپ قالغان. ئەڭ مۇھىمى ئۇ ئەسەرلىرىنىڭ پورتىرېتىنى سىزغان. شۇ زامان تارىخچىلىرىدىن زەينىددىن ۋاسىفى ئەسەرلىرىنىڭ پورتىرېتىنى بەيزادنىڭ سىزغانلىقىنى ئالاھىدە تىلغا ئالىدۇ. يەنە بەزىلەر شەيخزادە سىزغان ئەسەرلىرىنىڭ پورتىرېتى بىلەن بەيزادنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بەزىبىر ئوخشاشلىقلارغا قاراپ، شەيخزادە ئۇنىڭدىن پايدىلانغان دەپمۇ قارايدۇ. قانداقلا بولمىسۇن شائىرنىڭ

زامانداشلىرى تەرىپىدىن سەزىلغان، دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن، چوڭرىسى شۇنچە مەنىدار، نۇرلۇق كۆزلىرىدە كىچىكىدۇر دەققەت بىلەن تىكىلگەندەك قىلىپ تەسۋىرلەنگەن بۇ بەيھا سۈرەت 1931 - يىلى لوندوندا بولۇپ ئۆتكەن ئىران سەنئىتى كۆرگەزمىسىگە قويۇلغان. ھازىر تېھرانىدىكى شاھىنشاھ كۇتۇبخانىسىدا ساقلانماقتا. شەيخزادە رەسساملىق ئۇسلۇبى بويىچە بېھزادنى ئەسلىتىدىغان ئەڭ مۇنەۋۋەر شاگىرتتۇر.

3. قاسىم ئەلى چېھرىكەش (پورتىرىت سەزغۇچى). بېھزادنىڭ شاگىرتى. ماھىر رەسسام ۋە خەتتات. ئۇ شاھ ئىسمائىل سوفىي ھېراتنى بېسىۋالغاندىن كېيىن سىيىستان ۋىلايىتىگە بېرىپ مۇدەررىسلىك قىلغان. بېھزاد تەبرىزدە شاھ كىتابخانىسىنىڭ باشلىقى بولغاندا قايتىپ كەلگەن. تارىخچى خاندەمىر ئۆز ئەسىرىدە مەلۇم سەھىپە ئاجرىتىپ ئۇنىڭ تەسۋىرىي سەنئىتە جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە يۇكسەك باھا بەرگەن.

4. مەۋلانا خوجا مۇھەممەد نەققاش (؟ — 1507) سۇلتان ھۈسەيىن سارىيىمىنىڭ مەشھۇر ئالىمى، نەققاش ۋە رەسسام، تۇرلۇك ھۈنەرلەر ئىگىسى ۋە شائىردۇر. ئۇ نەۋائىنىڭ قولدا تەربىيىلەنگەن ۋە ئۇنىڭ كىتابدارى بولغان. نەۋائىنىڭ «مەجالىسۇن - نەفائىس» ناملىق ئەسىرىدە ئۇنى: «ئەخلاقتا خىزىر، ئەتۋاردا پەرىشتە» دەپ تەرىپلىسە، تارىخچى خاندەمىر ئۆز ئەسىرىدە، «تۇرلۇك پەن ۋە ئىلىملەر بويىچە كاتتا ماھارەتكە ئىگە ئىدى» دەپ يازغان. ئۇ ھېراتتا چىنىچىلىكنى ئاساس قىلغان كۇلالچىلىق سەنئىتىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن. بولۇپمۇ ئۇنىڭ نەۋائى ئۈچۈن كەشپ قىلغان تام سائىتى ھاياتىدىكى ئەڭ ئەھمىيەتلىك ئۇتۇقى ھېسابلىنىدۇ.

5. دەرۋىش مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد مۆمىن (؟ — 1546) زامانىسىنىڭ مەشھۇر رەسسامى ۋە بېھزاد تەسۋىرىي سەنئىتە كارخانىسىنىڭ نەققاشى. ئۇ ياشلىقىدا بېھزادقا شاگىرت بولغان. نەۋائىنىڭ دېيىشىچە، بېھزاد تەسۋىرىي سەنئىت كارخانىسىدىكى رەسىملەرنىڭ نادىرلىرىنى ئۇ سىزغان. ئۇ سىزغان بىر ئۈچىنىڭ نەيزىسىنىڭ ئۈچىدا شىرنى كۆتۈرۈپ تۇرغانلىقى ھەققىدىكى رەسىم ئەڭ مەشھۇردۇر.

6. بەدىئۇززامان مىرزا (؟ — 1514) نەسىلىق ھەم باشقا خەتلەر ئۇستازى، شۇنداقلا مەشھۇر رەسسام. ئۇ سۇلتان ھۈسەيىننىڭ ئوغلى. نەۋائىنىڭ مۇخلىسى ۋە شاگىرتى. نەۋائى: «مەجالىسۇن - نەفائىس» ناملىق ئەسىرىدە ئۇنىڭ خەتتاتلىق ۋە رەسساملىق ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بەرگەن.

7. سۇلتان مۇھەممەد 16 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ۋاپات بولغان. بېھزاد تەسۋىرىي سەنئىت مەكتىپىنىڭ مۇنەۋۋەر نامايەندىسى. بېھزاد ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇ ھېرات تەسۋىرىي سەنئىت مەكتىپىنىڭ ئەنئەنىسىنى داۋاملاشتۇرغان ۋە نۇرغۇن شاگىرت يېتىشتۈرگەن. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە بېھزاد مەكتىپىنىڭ ئۇسلۇبى يارقىن گەۋدىلەندۈرۈلگەن.

8. خوجا ئابدۇلئەزىز نەققاش - شاھ ئىسمائىل كىتابخانىسىنىڭ نەققاشى ۋە رەسسامى، ئۇستاز بېھزادنىڭ شاگىرتى.

9. مەۋلانا مۇزەففەر ئەلى نەققاش — ئۇستاز بېھزادنىڭ جىيەنى. شاھ تەھماسىپ ئۇنىڭ رەسساملىق ۋە نەققاشلىقتىكى ماھارىتىنى بېھزاددىن ئۇستۇن باھالىغان.

10. مەۋلانا يۈسۈپ نەققاش. بېھزادنىڭ شاگىرتى. زەينىددىن ۋاسىغى ئۆز ئەسىرىدە ئۇزۇن سەھىپە ئاجرىتىپ، ئۇنىڭ رەسساملىق ۋە خەتتاتلىقىتىكى قابىلىيىتىگە يۇكسەك باھا بەرگەن.

بۇلاردىن باشقا، مەشھۇر خەتتات ۋە رەسسام ئابدۇللا مەرۋارىد كىرمانى ۋە خەتـ
تاتلىقنىڭ يەتتە خىل ماھارىتىنى پۇختا ئىگىلەپ، سۇلتان ھۈسەيىن سارىيىدا ئىشلە
گەن ۋە كېيىنرەك ھىندىستان پادىشاھى ھۇمايۇن سارىيىدا كاتتا ئابرويغا ئىگە بولـ
غان مەشھۇر خەتتات ھەم نەققاش ئەشرەپخان مىرمۇنشى قاتارلىق نامايەندىلەرمۇ بېھـ
زاد تەسۋىرىي سەنئىتى مەكتىپىنىڭ شىپالىق بۇلاقلىرىدىن سۇ ئىچكۈچىلەردۇر.

يۇقىرىقىلاردىن شۇنداق يەكۈن چىقىرىشقا بولىدۇكى، شەرق مۇسۇلمان ئويغىنىشىنىڭ
ئاخىرقى نامايەندىلىرىدىن بولغان ئۇلۇغ رەسسام كامالىددىن بېھزاد ئۆزىنىڭ ئاجايىپ
ئەمگەكلىرى ۋە يېتىلگەن تەسۋىرىي سەنئىتى مەكتىپى ئارقىلىق ئوتتۇرا ئاسىيادىكى نامى
ئۇلۇغ ھىراتنىڭ ئىللىق مەنىۋى مۇھىتىنى نۇرلاندۇرۇشتا ئۆزىدىن ئاۋۋالقى ئۇلۇغبەگ،
بايسۇنقۇر مىرزا ۋە تېخىمۇ ئىلگىرىكى تۆمۇرلەر دەۋرلىرى شەرق تەسۋىرىي سەنئىتىنىڭ
ئەنئەنە، ئۇسلۇب ۋە بەدىئىي غايە جەھەتتىكى ئۇتۇقلىرىنى ئىجادىي ئۆزلەشتۈردى.
كېيىنكى ئەسىرلەردىكى شەرق «خەمسە» چىلىكىنىڭ باشلىنىشىغا سەۋدب بولغان ھىندىس
تان مەسىلەر توپلىمى «چاندىرا - پاندىرا» غا ئاساسەن ئۆزگەرتىپ ئىشلەنگەن بەدىئىي
ھەكىمنىڭ «كەللە ۋە دېمىنە» ناملىق مەشھۇر ئەسەردىكى پەلسەپىۋى مەسىلىلەرگە ئاسا
سەن سىزىلىپ، ئەسەرگە قىستۇرما قىلىنغان مەشھۇر رەسسام ئالىمزاتنىڭ «قۇش ۋە
پادىشاھ»، نامسىز رەسسامنىڭ «تۈلكە، شىر، ئېشەك» قاتارلىق نادىر ئەسەرلىرىنىڭ رەڭ،
سىزىق، نۇقتا تەرەپلىرىدىكى ماھارىتىنى ئوبدان ئىگىلەپ، ئونلاپ شاگىرتلارنى تەربـ
يىلەش بىلەن بىرگە ھىرات تەسۋىرىي سەنئىتى مەكتىپىنىڭ بەدىئىي مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى،
نەققاشلىق، رەسساملىق، خەتتاتلىق قاتارلىق تەرەپلەردىن بەدىئىي بېزەك ئىجادىيـ
لەن تەبرىز، بۇخارا ۋە ھىرات كىتابخانىلىرىدا ساقلىنىۋاتقان نەۋائىي ئەسەرلىرىنىڭ
كىتابەت سەنئىتىدە ئەڭ يۇكسەك باسقۇچقا كۆتۈردى. بۇنىڭدىن باشقا بېھزاد ھايات
ۋاقتىدا ئۆز ئەسەرلىرىدىن بىر توپلام، شاگىرتلىرى بىلەن 40 پارچە رەسىمنى ئۆز
ئىچىگە ئالغان بىر توپلام تۈزگەن بولۇپ، توپلامدىكى «بۇ ئەسەرلەرنىڭ ھەر بىر نۇقـ
تىسى ئادەم كۆزىدەك جانلىق» (ئايېھ) بولۇشىدەك ئالاھىدىلىكى بىلەن ئۆز دەۋرىدە
كەڭ تارقالغان. ھەتتا ئۇنىڭ بىر قىسىم رەسىملىرى گىلەم قاتارلىق توقۇلما بۇيۇملارغا
بېزەك سۈپىتىدە كەشتىلەنگەن. دەل مۇشۇنداق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئۇلۇغ رەسسام
بېھزاد ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى تەسۋىرىي سەنئىت تارىخىدا تۈنجى ئىنسانپەرۋەر،
رىئالىست رەسسام، شۇنداقلا دىنىي ئەقىدىلەرگە قارشى ئىسيانكار سەنئەتكار بولۇشقا
مۇناسىپتۇر.

بۇ يەردە شۇنداق بىر نۇقتىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئوتتۇرا ئاسىيادا
تەسۋىرىي سەنئەت بولۇپمۇ رەسساملىق 15 - ئەسىرنىڭ ئالدى - كەينىدە ئەنە شۇنداق
ئوتتۇقلارغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بىر پۈتۈن مەدەنىيەت تارىخىمىزدا ئەڭ كۆپ
قارشىلىققا ئۇچرىغان بىر ساھە بولدى. ئىسلام دىنى ئوتتۇرا ئاسىياغا تارقالغاندىن كېـ
يىمن ئوتتۇرا ئاسىيا مۇتەپەككۇرلىرى ئالدى بىلەن تەقۋادار مۇسۇلمانلاردىن بولۇپ
قېلىشقانىدى. ئەدەبىيات بىلەن سەنئەتمۇ قويۇق دىنىي خاھىش بىلەن يوپۇقلانىدى.
ئىسلام ئۆلۈمالىرى رەسساملىق سەنئىتىگە نىسبەتەن تۇرلۈك قاراشلاردا بولىدى.
بەزى ئۆلۈمالار ئۇنىڭ گۈللىنىشىگە نىسبەتەن قوللاش، ئۇنى ئىسلامىيەت

مەدەنىيىتى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش پوزىتسىيىسىدە بولدى، يەنە بەزىلىرى بۇ سەنئەتكە قارشى تۇردى. بولۇپمۇ XVI ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ بارغانسېرى ئەسەبىيلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن سوفىزم ئېقىمىنىڭ مەدەنىيەتكە كەلتۈرگەن بالايىئاپەتلىرى تەسۋىرىي سەنئەتكىمۇ ئېغىر زەربە بەردى. مۇشۇنداق شارائىتتا بەھزادنىڭ رەسىم سىزىشى ۋە ئۇنى ئەۋج ئالدۇرۇشىغا ئەينى ۋاقىتتىكى ھېراتنىڭ گۈلمەپ - ياشىنغان ئىلىم-مەرىپەت ھاۋاسى سورۇن ھازىرلىغان، شۇڭا ئۇ دارغا ئېسىلمىغان.

ئۇرۇش پاراكەندىچىلىكلىرى ۋە دىنىي ئەسەبىيلىكنىڭ كۈچەيگەنلىكى سەۋەبىدىن بولسا كېرەك، XVI ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن باشلاپ ئوتتۇرا ئاسىيا تەسۋىرىي سەنئىتىدە رەسساملىق چېكىنىشكە قاراپ يۈزلەنگەن. شۇنىڭدىن كېيىن ياۋروپا ۋە ئىران ئالىملىرى بىر پۈتۈن چاغاتاي دەۋرى تەسۋىرىي سەنئىتى، بولۇپمۇ رەسساملىقنى مەركەز قىلغان بەھزاد سەنئىتىنى مەكتىپىنىڭ مىراسلىرىنى توپلىدى. بۇ ھەقتە مەخسۇس ئەسەر-لەر يېزىشىپ تەتقىق ئېلىپ باردى. بىراق ئۇلار ئۆز تەتقىقاتلىرىدا ھېرات بەسۇلتانلىغا-دىن كېيىن بەھزاد ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرىنىڭ تەبرىزدە ئىسمائىل شاھنىڭ كىتابخانىسىدا ئىشلەپ قالدۇرغان ئىجادىي ئەمگەكلىرىنىڭ ئىرانىدا ساقلىنىپ قېلىش مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا تەسۋىرىي سەنئىتىنى ئىران سەنئىتى دائىرىسىگە قوشۇۋېتىشتەك خاتالىقلارغا يول قويدى. بىراق ئافغان ئالىملىرىدىن مۇھەممەد ئەلى، مۇھەممەد ئابدۇللا چاغاتايى، ئەلى ئەھمەد نائىمىيلار شەرقنىڭ بۇ بۇيۇك رەسسامى ۋە نەققاشى كامالىددىن بەھزادنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيەتلىرى ئۈستىدە مەخسۇس ئەسەرلەر ئېلان قىلىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا تەسۋىرىي سەنئىتىنىڭ ئىران تەسۋىرىي سەنئىتىدىن پەرقلىق ئالاھىدە-لىكىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈردى.

نۆۋەتتە بەھزاد ۋە ئۇنىڭ سەنئەت مەكتىپى (كەڭ مەنىدە) ئۇنىڭ تارىخى ۋە دىنىي ئارقا كۆرۈنۈشى، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ (شىنجاڭمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) ئومۇمىي تەسۋىرىي سەنئىتى، بۇنىڭ بىلەن ئىران تەسۋىرىي سەنئىتىنىڭ مۇناسىۋىتى ۋە پەرقى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىش ۋە بۇ ھەقتىكى ئىزدىنىش ۋە تەتقىقاتنى چوڭقۇلاشتۇرۇش، چاغاتاي دەۋرىدىكى مەدەنىيەت ۋە سەنئىتىمىزنى چۈشىنىش ۋە تەتقىق قىلىشىمىزدا زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش.

ئىزاھلار

① «بۇلاق» ژۇرنىلى، 92 - يىللىق 4 - سان، 153 - بەت.
② «مىنىئاتىيۇرا تارىخىدىن لەۋھەلەر»، تاشكەنت، 1970 - يىلى، ئۆزبېكچە نەشرى، 59 - بەت.
③ يۇقىرىدىكى كىتاب، 93 - بەت.
④ يۇقىرىدىكى كىتاب، 94 - بەت.
⑤ يۇقىرىدىكى كىتاب، 49 - بەتلەر
⑥ «بابۇرنامە» مەللەتلەر نەشرىياتى 1991 - يىل نەشرى، ئۇيغۇرچە 343 - بەت.
⑦ «سەنئەتنىڭ ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا» 87 - يىلى، شىنجاڭ مەدەنىيەت - سەنئەت كادىر-لار مەكتىپى باستۇرغان ئۇيغۇرچە ماتېرىيالنىڭ 22 - بېتى
⑧ «بابۇرنامە» يۇقىرىدىكى نەشرى 389 - بەت.
⑨ «مىنىئاتىيۇرا تارىخىدىن لەۋھەلەر» يۇقىرىدىكى نەشرى 115 - بەت.

سابق سوۋېت ئىتتىپاقىدا «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۆگىنىش

(«قۇتادغۇبىلىك» خەلقىمىزنى ئىلمىي مۇھاكىمە يېغىندا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ماقالە)

ساۋۇت موللاۋۇدوۋ (قازاقىستان)

مەلۇمكى، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۆگىنىش ۋە نەشىر قىلىش تارىخى مەشھۇر تۈركىلوگ، ئاكادېمىك ۋ. ۋ. راداۋېنىڭ (1837 — 1918) بىباھا ئىلمىي ئەمگەكلىرىدىن باشلىنىدۇ. راداۋېتنىن ئىلگىرى بۇ پۈتىمىا مەقەددىمىسىنىڭ فرانسۇزچە تەرجىمىسى، دەسلەپكى مەلۇمات فرانسۇز ئالىمى پ. ئا روبېرنىڭ «ئۇيغۇر مەرپىلىرى بىلەن يېزىلغان تۈركىي قول يازما توغرىلىق ئاخبارات» ناملىق ماقالىسىدە ئېلان قىلىنغان. 1825 - يىلى پارىژدا بېسىلغان بۇ ماقالە «قۇتادغۇبىلىك» مەقىددىكى بىرىنچى ئىلمىي تەتقىقات ھېسابلىنىدۇ.

قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىش ساھەسىدە تونۇلغان تەتقىقاتچى فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور د. م. ناسىلوۋنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، مەزكۇر ماقالە ئىدە ئەسەرنىڭ قول يازمىسى، ئەرەب مەربىلىرى بىلەن كۆچۈرۈلگەن تىرانسكرىپسىيىسى، پۈتىما مۇقەددىمىسىنىڭ فرانسۇزچە تەرجىمىسى فىيرەستى، دەسلەپكى ئون ئىككى بابنىڭ مەزمۇنى، ئاساسىي ئىدىيىلىرىنىڭ بايانى، پۈتىمىنىڭ ۋە قول يازمىنىڭ يېزىلغان ۋاقتى (سەنەسى) توغرىسىدا شۇنداقلا باشقا مەلۇماتلار بېرىلگەن①.

پروفېسسور ھ. ۋامبېرى تەرىپىدىن «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ 1870 - يىلى ئاۋسترىيىدە نەشىر قىلىنىشى بىلەن بېسىلىشى ئىلىم ئەھلى دۇنياسىدا قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىي يادىكارلىقىنىڭ بىرىنچى نەشرى دەپ ھېسابلانماقتا. ۋىنگېر ئالىمى بۇ ساھەدە چوڭ ئوتۇقلارنى قولغا كەلتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نەشرى تولۇق ئەمەس ئىدى. بۇ ھەقتە تەتقىقاتچى تۆۋەندىكىچە ئىقرار قىلغان: «... مەنبە ئاساسلىق ئىشلەنىدى دېگەن پىكىرىدىن يىراقمەن، ئۇ تۈركلوگىيىنىڭ نۇرغۇنلىغان بىباھا بايلىقلىرىنى ئۆزىدە سىر تۇتماقتا ۋە مېنىڭ قولۇمغا قارىغاندا ماھىرراق قوللارنى تەشنالىق بىلەن كۈتمەكتە»②

ۋامبېرى ئارمان قىلغان تەتقىقاتچى — ئاكادېمىك راداۋپ بولدى. روبېرى، ۋامبېرى راداۋپلار «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۇيغۇر تىلىنىڭ يادىكارلىقى سۈپىتىدە ئۆگەنگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۇيغۇرلار، ئۇلارنىڭ تىلى ۋە يېزىقى، ئۇيغۇر تىلى سۆزلۈكلىرىنىڭ ئېتىمو-

---

① د. م. ناسىلوۋ «ۋ. راداۋپ ۋە قەدىمكى ئۇيغۇر يادىكارلىقلىرىنى ئۆگىنىش» «سوۋېت تۈركلوگىيىسى» ژۇرنىلىنىڭ 1972 - يىللىق توپلىمى، رۇسچە مۇسكۋا نەشرى، 67 - 68 - بەتلەر.

② د. م. ناسىلوۋنىڭ يۇقىردا كۆرسىتىلگەن ماقالىسى، 70 - بەت.

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېڭى تورىسى

لوگىيىسى توغرىلىق مەلۇمات ھەم چۈشەندۈرۈشلەرنى بېرىشكە تىرىشقان. بۇ جەھەتتىن ۋ. رادلوپنىڭ ئاجايىپ ئىلمىي خىزمەتلىرىنى ئالاھىدە تەكىتلەش ھاجەت. چۈنكى، بۇ ئالىم پوئېمنى ئۆگىنىش، نەشر قىلدۇرۇش ھەم نەمىس تىلىغا تەرجىمە قىلىش ئىشلىرىغا ھاياتىنىڭ ئوتتۇز يىلىدىن ئارتۇق ۋاقتىنى سەرپ قىلغان. ئۇنىڭ «ئۇيغۇرلار مەسىلىسىگە دائىر» ناملىق مۇقەددىمە ئورنىغا 1890 - يىلى يېزىلغان ئىلمىي تەتقىقاتى پروفېسسور پ. مېلىئۇرانىسكى تەرىپىدىن رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ 1893 - يىلى ئالاھىدە كىتاب بولۇپ چىقتى. گەرچە بۇ كىتابنىڭ مەتبەئىدە بېسىلغىنىغا 100 يىل ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇ ھازىرقى ۋاقىتتىمۇ ئۆزىنىڭ ئىلمىي ۋە تارىخىي ئەھمىيىتىنى يوقاتمىدى.

شۇ پەيتلەردە، «قۇتادغۇبىلىك» قول يازمىسىنىڭ يالغۇز بىرلا نۇسخىسى ئاۋستىرىيىدە ساقلانغانلىقى ئۈچۈن ۋ. رادلوپ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇش ۋە فوتو نۇسخىسىنى ئېلىش مەقسىتىدە 1884 - يىلى ۋېنىغا بارغان. قول يازمائۇ ستىدە جىددىي تەتقىقات يۈرگۈزگەن ئالىم ئەسىرنىڭ فاكسىمىل نەشرىنى 1890 - يىلى پېتربورگدا ئېلان قىلغان. 1891—1910 - يىللىرى رادلوپ پوئېمنىڭ تىرانسكرىپسىسى ۋە نەمىسچە، تەرجىمىسىنى، ۋېنا نۇسخىسىنى نەشر قىلدۇرغاندا يېڭى تېپىلغان قاھىرە قول يازمىسىدىنمۇ پايدىلانغان.

رادلوپ ۋاپاتىدىن كېيىن، قەدىمكى ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرىنى ئۆگىنىش ۋە نەشر قىلىش ئىشلىرىنى ئۇنىڭ شاگىرتى پروفېسسور س. مالوف جىددىي تۇرده داۋاملاشتۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاساسلىق ئەمگەكلىرىده پوئېمغا ئىسلام دەۋرىدىكى دىداكتىكىلىق مەزمۇنغا ئىگە ۋە سەنە قويۇلغان ئەڭ قەدىمكى يادىكارلىق دەپ خاراكتېرلىستىكا بەرگەن.① «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تىلى ۋە ئۇنىڭ تۈركىي تىللارنىڭ ھەم ئەدەبىياتلىرىنىڭ تارىخىدىكى ئورنى ھەققىده ئا. ن. ساموىلوۋىچ، ن. ئا. باسكاكوف، ۋ. م. ناسىلوۋ ئا. م. شىرباك، ئى. ر. تېنىشېۋ، ئا. ت قايداروۋ، گ. س. سەدۋاقاسوۋ، ئى. ۋ. ستېپلىۋا، گ. ف. ھلاگوۋا، ق. كەرىموۋ ۋەباشقائالىملارکۆپلىگەن ئىلمىي تەتقىقاتلارنى يۈرگۈزۈپ بۇ ساھەگە يېتەرلىك ئۇلۇش قوشتى.

پوئېما بىرىنچى نۆۋەتتە قاراخانىلار دەۋرى تىلىنىڭ يازما يادىكارلىقى سۈپىتىده تەتقىق قىلىنغان. ئالىملارنىڭ كۆپچىلىك قىسمى «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئۇيغۇر تىلى ئىكەنلىكىگە شۈبھىلەنمىگەن، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى ياكى قاراخانىلار دەۋرى ئۇيغۇر تىلى تۈركىي تىللارنىڭ تارىخىنى ئۆگىنىش جەريانىدا ئاساسىي نۇقتا بولدى دەپ ھېسابلىغان. ئۆزبېك تېلىنىڭ تارىخىنى ئۆگەنگەن ئاتاقلىق تۈركلوگ ئا. شىرباك تۆۋەندىكى پىكىرنى ئېيتقان: «ئۆزبېك ئەدەبىي تىلىنىڭ تەرەققىياتىدا سىرتقى ئاملىلار دائىرىسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ كلاسسىك مىراسىنىڭ تەسىرى بىرىنچىلىك ئورۇنغا ئىگىدۇر. 11 — 14 ئەسىرلەر مابەينىده قەشقەرده شەكىللەنگەن ئەدەبىي ئەنئەنىلەر ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇزۇن مۇددەت داۋامىدا ئەدەبىي ئۇلگە سۈپىتىده خىزمەت قىلغان ئومۇمىي تىلنىڭ تەرەققىياتىغا زېمىن يارىتتى»② دەپ تەكىتلىگەن.

---

① ئا. شىرباك. «ئۆزبېك ئەدەبىي تىلى قەدىمكى دەۋرىگە دائىر ئاكادېمىك گوردلېۋسكىنىڭ 70 يىللىقىغا بېغىشلانغان كەتاب»

② «سوۋېت تۈركلوگىيىسى» ژۇرنىلى 1945 - يىلى 4 - سان. رۇس تىلىدا.

بىراق 60 — 70-يىللىرى مىللىي جۇمھۇرىيەتلەردە ئەسەركە بولغان قىزغىنلىق ئەۋجىگە يەتكەندە، ئۇنىڭ تىلى ھەققىدە ئېگىز پاس پىكىرلەر ئېيتىلمىشقا باشلىدى. مەسىلەن: قازاق ۋە قىرغىز ئالىملىرى يازما ئەدەبىياتلىرىنىڭ تارىخى پەقەت 19-ياكى 20-ئەسىرلەردىن تارتىپ ۋۇجۇدقا كېلىشىدىن قەتئىينەزەر، «قۇتادغۇبىلىك» كە ۋارىسلىق قىلىشقا تىرىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەدەبىياتشۇناسلىق تارىخلىرىنى 11-ئەسىردىن باشلاش كېرەك دەپ مەيدانغا چىقتى. ئۆزبېك ئالىملىرى قەدىمكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆزلەشتۈرۈش جەريانىدا يېقىن قېرىنداشلىقنىڭ ئىسمىنى تامامەن ئۇنتۇپ قالدى.

ئەنە شۇنداق تالاش تارتىشلار پەيتىدە ئاتاقلىق ئالىم ئې. ر. تېنىشنى «ئالتۇن يارۇق ۋە قۇتادغۇبىلىك» نامىلىق ماقالىسىنى ئېلان قىلدى.① ئۇنىڭدا «ئالتۇن يارۇق» قول يازمىسىدا تۈركچە-ئۇيغۇرچە دېگەن ئېنىقلىما بار، «قۇتادغۇبىلىك» تە بولسا بۇنداق ئېنىقلىما يوق. شۇڭلاشقا بۇلار ئىككى تىلدا يېزىلغان، پۈتۈلگەن ۋاقىتمۇ بىر-بىرىگە يېقىن. شۇنىڭدىن كېيىن تېنىشنى «ئالتۇن يارۇق» تىلىنى «د» گۇرۇپپىسىغا، قۇتادغۇبىلىك تىلىنى «ز» گۇرۇپپا تىلىغا تەئەللۇق دېگەن پىكرىنى ئالغا سۈردى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئالىم «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان دېيىشكە ئاساس يوق دەپ، ئەسىرنىڭ تىلىنى ئومۇمەن چىگىل ئۇيغۇر تىلى دەپ ئېنىقلاش مۇمكىن، ئەمدى چىگىل تىلى بولسا قاراخانىلار دۆلىتىدە ئاساسىي رەسمىي تىل بولغانمىكەن، دېگەن پەرەزنى ئىلمىي تەتقىقاتنىڭ نەتىجىسى سۈپىتىدە كۆرسىتىشكە تىرىشتى.

مەزكۇر پىكىر تۇپ ماھىيىتى بىلەن خاتا ئىدى. چۈنكى، پروفېسسور س. مالوف يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن كىتابىدا شۇ دەۋردە ئۇيغۇر تىلىدا «ز» نىڭ ئورنىغا «د» تاۋۇشىنى قوللىنىش كۆرسىتىلگەنىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى تۆۋەندىكى نۇقتىلىق مەسىلىلەرگە دىققەت قىلىش ھاجەت، ئەلۋەتتە. بىرىنچىدىن، مەزكۇر ئىككى ئەسەر بىر دەۋردە يېزىلمىغان. ئىككىنچىدىن، ئۇلارنىڭ بىرى نەسرىي، يەنە بىرى نەزمىدە پۈتۈلگەن. ئۈچىنچىدىن «ئالتۇن يارۇق» تەرجىمە بولسا، «قۇتادغۇبىلىك» ئورىگىنال ئەسەردۇر. تۆتىنچىدىن، بۇ ئەسەرلەر ئىككى خىل ئىدىئالوگىيىنىڭ، يەنى بۇ بۇددىزم ۋە ئىسلامنىڭ مەھسۇللىرى ئىدى...

مەقسەت بىلەن ئېيتىلغان بۇ پىكىر بەزى ئالىملارغا يېقىپ قالدى، «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەمەس دېگۈچىلەر تېنىشنىڭ خۇلاسىسىنى بەكمۇ قوللىدى. بولۇپمۇ س. موتەللىپوف، ق. كەرىموف، ق. مەھمۇدوفقا ئوخشاش ئالىملار پائالىيەتچان بولۇپ، تېنىشنىڭ شۇ ئاۋازلىق مەزمۇنىدىكى ماقالىسىنى كەڭ دائىرىدە تەشۋىق قىلىشقا باشلىدى. چۈنكى، ئۇلار چىگىل مەسىلىسىنى بۇرۇنلا كۆتۈرۈپ يۈرگەنىدى. شۇنىڭ تەكىتلەش لازىمكى، بۇ پائالىيەتچانلىقنىڭ ئاقىۋىتى «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئۆزبېكچە نەشرىگە زىيان يەتكۈزدى. ف. كەرىموف «قۇتاتغۇبىلىك» نەشىر قىلىنىپ خاتا يول بىلەن ماڭدى، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئالىم «د» تاۋۇشىنىڭ ئورنىغا ئېنىقتىرىنىتال «ز» نى قوللىنىپ، ئۆزبېكچە «د» تاۋۇشىنىڭ ئۇستىگە چېكىت قويۇپ ترانسكرىپسىيە قىلدى. مەسىلەن: ئودغۇرمىش، قازاش، ئىزىس.

① «ئەنگۈ گېئوگرافىيە، دېئالوگىيولوگىيە ۋە تىل تارىخى» تېنىشنىڭ، 1973-يىلى، 140-141-بەتلەرگە قارىلسۇن.

ئۇ. تېنىشۇف پىكىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى كۆرگەن چوڭ تۈركلوگلار ئۇنىڭغا قەتئىي رەددىيە بېرىشتى. بىرىنچى نۆۋەتتە پروفېسسور ن. باسكاكوپ «تۈركىي ئەدەبىي تىلىنىڭ تارىخىنى دەۋرلەشتۈرۈش» ناملىق ماقالىسىنى 1973 - يىلى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا «كونا ئۆزبېك تىلى» دېگەن ئاتالغۇنىڭ ناتوغرا ئىكەنلىكىنى مىساللار بىلەن تەكىتلەپ، قاراخانىلار دەۋرىدىكى ئەدەبىي تىلغائالاھىدە دىققەت قىلدى. «تۈركىي تىل» نىڭ ھەر بىر ۋارىيانتىنى، بىر تەرەپتىن دۆلەت بىرلەشمىسىگە، ئىككىنچى تەرەپتىن ئېتنىك ئاساسىغا نىسبەتەن خاراكتېرلەنگەندە مەملىكەت مىقياسىدا ياندىشىلغاندا قارىخانىلار دۆلىتىنىڭ ياكى قارىخانىلار تىلى، ئېتنىك جەھەتتىن بولسا ئۇيغۇر - قارلۇق تىلى دەيمىز. چۈنكى قارلۇقلار ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپ سانلىق قەبىلىسى بولۇپ، شۇلارنىڭ تىلىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.① لېكىن شۇ نەرسە مەلۇمكى، چېگىل مەسلىسىنى ئېنىقراق ئېيتقاندا، پەرزىنى ئالغا سۈرگەن تەتقىقاتچىلار چېگىل تىلى توغرىلىق ھېچ قانداق ئىلمىي ئەمگەكنى يارىتالمىدى. چۈنكى، بۇ تىلدا يەنى شېۋىدە يېزىلغان يازما يادىكارلىق مەۋجۇت ئەمەس.

ئۆز پىكرىنىڭ ئەمەلگە ئاشمىغانلىقىنى كۆرگەن تېنىشۇف 1979 - يىلى چىققان «قەدىمكى ۋە ئوتتۇرا تۈركىي يازما يادىكارلىقلىرى تىلىنىڭ قوللىنىشىغا دائىر» ناملىق ماقالىسىدە چېگىللارنى ئۇنتۇپ قېلىپ قاراخانىي ئۇيغۇر تىلى دېگەن ئاتالغۇنى قوللاندى. ئالىمنىڭ بۇ پىكرى تۈركولوگىيە پەنى ئۈچۈن، ئەلۋەتتە يېڭىلىق ئەمەس ئىدى. چۈنكى قاراخانىلار تىلى، ئۇيغۇر قارلۇق، قارلۇق ئۇيغۇر دېگەن ئاتالغۇلارنى ساموىلوۋىچ، باسكاكوپ، شېرباك ۋە باشقا ئالىملار ئاللىقاچان قوللىنىپ كەلگەن. «قۇتادغۇبىلىك» نى بەدىئىي ئەدەبىي يادىكارلىق سۈپىتىدە ئۆگىنىش ئىشىغا بېرتېلىس، س. ئۇزانوۋ، ئى. ستېپلۇۋا، م. فونكېن ۋە باشقا ئالىملارنىڭ بىر قاتار تەتقىقاتلىرى بېغىشلانغان ئۇ ئۇغ شائىر ئەلشىر نەۋائىنىڭ ئىجادىيىتىنى كەڭ مىقياستا تەكشۈرگەن پروفېسسور بېرتېلىس دىققەتكە سازاۋەر مەسىلىنى كۆتۈرۈپ مۇنۇ پىكىر بىلەن ئورتاقلاشتى. نەۋائى «قۇتادغۇبىلىك» نى بىلىش - بىلىمسىلىك مەسىلىسى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈپ ئۇنىڭ بۇ ئەسىرنى كۆرمىدى دېيىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى پوئېمىنىڭ ئاساسلىق قول يازمىسى ھىرات شەھىرىدە كۆچۈرۈلگەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە نەۋائى ئەسىرنى ئوقۇغان دېيىش ئۈچۈن ئىشەنچىلىك ئىسپاتلار ھازىرچە يوق. شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، نەۋائى ئەسىرىدىكى ئىسكەندەر بىلەن ئارىستوتېلنىڭ سۆھبىتى مۇنازىرە شەكلى جەھەتتىن قاراغاندا «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئاساسىي قىسىملىرىغا بىزنى يېقىنلاشتۇرىدۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن نەۋائى نىزامىغا قاراغاندا يۈسۈپ خاس ھاجىپقا يېقىنراق تۇرىدۇ. مەن بۇ يەردە نەۋائى مەشرەپ ئۇيغۇر پوئېمىسىغا تەقلىد قىلىۋاتمىدۇ دېمەكچى ئەمەسمەن. پەقەت بىر نەرسىنى يەنى «قۇتادغۇبىلىك»چىقىقان دائىرىلەرنىڭ (مۇھىتلارنىڭ) ②ئەنئەنىلىرىنىڭ تەسىرىنى كۆرسىتىمەكچىمەن.

كېيىنكى ئون يىل ماباينىدە قۇتادغۇبىلىك داستانى تۆت قېتىم نەشىر قىلىندى. رۇس تىلىدا (1883 — 1990) 50 مىڭ تىراژ بىلەن ئىككى قېتىم بېسىلىپ چىقتى. بۇ مەشرەپ مىراسىنىڭ تەرجىمىلىرى قازاق (1986) ۋە قىرغىز (1988) تىللىرىدا بېسىلىپ چىقتى. بۇ كىتابلاردىكى مۇقەددىمىلەردە «قۇتادغۇبىلىك» قازاق ياكى قىرغىز تىلىدا يېزىلغان يازما يادىكارلىق دېيىلمەسلىكىنى بىراق بېزىنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىدىن قالغان ئۇ ئۇغ مىراس دېگەن ئىبارىلەرنى قوللاندى. ئاكادېمىك ئا. كونونوف 1983 - يىلى «قۇتادغۇ-

② ئۇ. بېرتېلىس، ئىسكەندەر ھەققىدە رومان. موسكۋا 1948 - يىل نەشرى، 131 - بەت.

بىلىك نىلگە» ئەسىرىدىكى بېغىشلانغان ماقالىسىدە پوئېما قارىخانىي ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان دېگەن پىكىرگە كەلدى. ئەسەرنى 1990 - يىلى ئىشرگە تەييارلىغان رۇس ئالىمى م. فونكىن بۇ يادىكارلىق ئاراڭلاش قاراۋۇق ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەدەبىي تىلنىڭ مەدھىيىلىك دەپ ئوتتۇرا ئاسىيا تەۋەسىدىكى تۈركىي تىللىق خەلقلەرنىڭ ئومۇمىي مىراسى دېگەن كونا پىكىرنى تەكرارلىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى ئۇ ھەزرىتى يۈسۈپنىڭ ۋاپات بولغان ۋاقتى ۋە ئورنىنى شۇنداقلا قەبرىگاھىنى ئېنىقلاش مۇمكىن ئەمەسلىكىن دەپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ھەم جۇڭگودىكى تەتقىقاتلاردىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى. شۇنىڭغا قارىماي كېيىنكى ئون يىل ئىچىدە چەتئەللىكلەر كۆنۈنوف، ئۇيغۇر كەنلارنىڭ ئىلمىي تەتقىقاتلىرى «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۆگىنىش ساھەسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن ئۇتۇقلار دەپ ھېسابلاش لازىم. بۇ نەشرىلەر سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا قەدىمكى ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقى مۇخلىسلىرىنىڭ سانىنى تېخىمۇ كۆپەيتتى. چۈنكى، بۇ ئۇلۇغ مىراس مەركىزىي ئاسىيادىكى خەلقلەر مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا مىسلىسىز ئۇلۇش قوشقان مۇھىم مەنبەدۇر.

قەدىردان يولداشلار:

«قۇتادغۇبىلىك» كە بېغىشلانغان خەلقئارا مەجلىسكە قاتنىشىۋاتقىنىمىزغا ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، ھەممە چەت ئەللىك مېھمانلار نامىدىن ھۆرمەتلىك ساھىبخانلارغا سىلەرگە قىزغىن تەشەككۈرىمىزنى ئىزھار قىلىمىز، ئازلا مۇددەت مابەينىدە جۇڭگو مىللەتلەرگە قىزغىن تەشەككۈرىمىزنى ئىزھار قىلىمىز، ئازلا مۇددەت مابەينىدە جۇڭگو مىللەتلەرنىڭ ھەر جەھەتتىكى تەرەققىياتى پۈتكۈل جاھانغا قايىل قىلدۇرماقتا. شۇ جۈملىدىن 50 تىن ئارتۇق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى گۈللەندۈرۈشتە پارتىيە ۋە ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلۇقى ئاجايىپ زەتجىلەرنى تۆھپە قىلماقتا. بۇ بۇلتۇر ئۆتكۈزۈلگەن «12 مۇقام» ھەققىدىكى ۋە بۇ قېتىمقى «قۇتادغۇبىلىك» كە بېغىشلانغان خەلقئارا كونفېرېنسىيىلەر بۇنىڭغا روشەن دەلىل بولالايدۇ. ئەمدى ئۇنى ئەچىپ يىل ئىچىدە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئۇنىۋېرسىتى ۋە ھازىرقى ھاياتىمىزغا دائىر مىڭلىغان ماقالە ۋە كىتابلارنىڭ نەشر قىلىنىشى ھەر قانداق ئىنسانىنى ھەيران قالدۇردى.

قاراخانىلار دەۋرىدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر شاھ ئەسىرى ئاجۇنىدىكى بەدىئىي سۆز سەنئىتىنىڭ خەزىنىسىگە قوشۇلغان زور ئۆلۈش بولدى. يەنە شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپلىگەن ئەلنەردە «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۆز ئانا تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، ئىلمىي تەتقىقاتلارنى يۈرگۈزمەكتە. مەسىلەن: بەش - ئالتە يىل مابەينىدە «قۇتادغۇبىلىك» رۇس، قازاق، قىرغىز تىللىرىدا نەشر ئېتىلدى. قازاقستان، ئۆزبېكستان، قىرغىزستان، تۈركمەنىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە «قۇتادغۇبىلىك» ئالىي ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ پروگراممىلىرىغا كىرگۈزۈلۈپ كەڭ مىقياستا ئوقۇتۇلماقتا. قازاقستانىدىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ دەرسلىك ھەم ئوقۇش كىتابلىرىدا ئۇلۇغ شائىرنىڭ ئۆلمەس مىراسى ئۆز ئەكسىنى تاپقان.

بۈگۈنكى كۈندە بىزنىڭ قازاقستاننىڭ پىرىزىدېنتى ن. ئە. نازارباېۋنىڭ جۇڭگو رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىشى تۈپەيلى قوشنا مەملىكەتلىرىنىڭ ھەر ساھەدىكى مۇناسىۋەتلىرى تېخىمۇ تەرەققىي ئېتىدۇ دەپ ئىشىنىمىز.

سۆزىمىزنىڭ ئاخىرىدا مۆھتەرەم بۇرادەرلەر يەنە بىر قېتىم ئۆزرە ئېيتىپ، شەرقىنىڭ قەدىمكى شەھىرى بولغان يېڭى بېيجىڭ مۇنبىرىدە «قۇتادغۇبىلىك» توغرىسىدىكى پىكىر مۇلاھىزىلىرىمىزنى ئورتاقلىشىشقا ئىمكانىيەت ياراتقىنىڭلار ئۈچۈن سەمىمىي مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرىمىز. دىققەت بىلەن تىڭشىغىنىڭلار ئۈچۈن كۆپ رەھمەت.

يۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

بەھرام پارس ۋە بالاھۇسن پەرى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇدەممەتئىلى مەمتىمىن

پارس ۋىلايىتىدە بەھرام ئاتلىق بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇزى چىرايلىق، كېلىشكەن يىگىت ئىدى. ئەدلى ـ ئادالەتتە جاھان پادىشاھلىرى ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتى. ئۇنى كۆرگەن ھەر قانداق كىشى ئاشىق ـ شەيدا بولۇپ كۆڭۈل ئارامنى يوقتاتتى. ئۇنىڭ مەملىكىتىنىڭ ئەتراپىدا ئۇۋ قىلىشقا ئەپلىك بولغان توقايزارلار ۋە جاڭگالمىقلار كۆپ ئىدى. بۇ يەردە ھەرخىل ھايۋانلار، ئاجايىپ مەخلۇقاتلار نۇرغۇن ئىدى.

پادىشاھنىڭ قىرىق خوتۇنى بولسىمۇ، بىرەر پەرزەنتى يوق ئىدى. شۇ سەۋەبتىن غەمكىن ۋە پەرىشان ئىدى، ئۆزىنىڭ غەم ـ قايغۇسىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن شىكارغا كۆپ چىقاتتى.

بىر كۈنى پادىشاھ: «يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان بارلىق پۇقرالىرىم ئالدىمغا كەلسۇن» دەپ پەرمان قىلدى. پۇقرالار پەرمان بويىچە پادىشاھنىڭ ئالدىغا يىغىلدى. پادىشاھ: «سەھرالغا چىقىڭلار!» دەپ بۇيرۇدى. ھەممىسى پادىشاھ بىلەن دەشتكە چىقتى. شاھ بەھرام پۇقرالارغا يېرىم تاش جايىنى ئايلىنىپ ئۇۋ قىلىشنى بۇيرۇدى. ھەممىسى ھەر تەرەپتىن ئۇۋ قىلىش ئۈچۈن يۈگۈرۈشتى. ئۇۋلىغان ئۇۋلىرىنى شاھ بەھرامنىڭ ھۇزۇرىغا كەلتۈرۈشتى. توساتتىن شاھ بەھرام بىر قۇلاننى كۆرۈپ قالدى، قۇلاننىڭ رەڭگى قىزىل، چىرايلىق بولۇپ، تۇرۇپ تۇرالمايتتى. شاھ بەھرام ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. قۇلانمۇ شاھ بەھرامغا يېقىنلاشتى. شاھ بەھرام ئاتتىن چۈشۈپ كەمەن تاشلاپ ئاستا ـ ئاستا بېرىپ ئارقىسىنى سىيلىدى. قۇلانمۇ جىم تۇردى. شاھ بەھرام قۇلىنىغا بىر نەقىشلىك ئىگەر كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى، كەلتۈردى. شاھ بەھرام ئۆز قولى بىلەن ئىگەرلەپ ئۇستىگە مىندى. ئەمرلەر، بەگلەر ۋە پۇقرالار «ھۇبارىڭ بولسۇن» دېيىشتى. شۇندىن كېيىن شاھ بەھرام ئۇنىڭ چېپىشىنى كۆرمەكچى بولۇپ بىر قامچا ئۇردى. قۇلان ھاۋاغا ئۇچتى، بىردەمدىلا كۆزدىن غايىپ بولدى. ھەممە خەلق بۇنى كۆرۈپ: «ۋاھەرىغ! شاھ بەھرامنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغۇدەك بۇغلىمۇ يوق ئىدى» دېيىشىپ ھەيران بولۇپ قايتىشتى.

ئەتىسى ئەمرالار يىغىلىپ مەسلىھەت قىلدى. دۇشمەن باش كۆتۈرۈشتىن ئىلگىرى ۋالىي تەيىنلەش كېرەك، دېگەن پىكىرگە كېلىشىپ ۋەزىرنى شاھ بەھرامنىڭ ئورنىغا ئولتۇرغۇزدى.

شاھ بەھرام قۇلاننىڭ يايلىغا مەھكەم يېپىشىپ ئۇلۇغلارنى ياد ئېتىپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

ئەۋۈەل باشدە يوقدىن بار ئەتكەن ئەللاھ،
بىزگە، ھىممەت بەرگىل قويمە، بۇ زارە.
ھەۋا ئىچىرە دېدىم ئەسرۇن مىنەللاھ،
بىزگە، ھىممەت بەرگىل قويمە، بۇ زارە.
ھەرسۇ ھەۋايىمدىن يەتتى بۇ ئازار،
كەك جەھان بولۇپدۇر كۆزلەرىمە، تار،
ئون ئىككى ئىمامىلار ئول تۆرت ۋەلى يار،
بىزگە، ھىممەت بەرگىل قويمە، بۇ زارە.
باشىدىن بۇيلە ئىشنى بارمۇ كۆرگەنلەر،
نەمۇشكىل ئىش باشقە تۇشتى يارەنلەر،
سەھ تەن ھەفتە تەن جىلتەن غايىپ ئىرانلار
بىزگە، ھىممەت بەرگىل قويمە، بۇ زارە.
كۆزلەرىم ياربلدى، چىقتى يۇرەكىم
كۆكتىن تەنابىم يوق يەردىن تىرەكىم،

ئەلقىسسە، قۇلان شاھ بەھرامنى بىرنەچچە زاماندىن كېيىن بىر جايغا ئاپىرىپ قويدى. شاھ بەھرام بەۋش بولۇپ يىقىلدى، بىرئازدىن كېيىن ئۆزىگە كەلدى. ھەيران بولۇپ! بىر ئاجايىپ لاتاپەتلىك باغنى كۆردى. بۇلبۇللار، ھەر خىل قۇشلار سايراپ تۇرىدۇ. لۇك تۇمەن گۈللەر ئېچىلغان. شاھ بەھرام باغنى تەرىپلەپ ئەمىر ۋە بەگلىرىنى يادلاپ بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

يەل كۆتەرىپ ھەۋا ئۇچتۇم
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
بەۋۇش بولۇپ ياتىپ ئويغىدىم
ھەقىنىڭ ئەجەپ سۇنئىمن كۆردۇم،
بۇ چەمەنلىك باغە كىردىم.
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
ئاچىلىپتۇر تۇرۇپ گۈللار،
سايراشۇر شەيدا بۇلبۇللار،
مۇشكۇ ئەنبەر قۇ - قۇ يەللەر،
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
توقسان توققۇز مىڭ مەشايىخ كېرەكسىم
بىزگە ھىممەت بەرگىل قويمە بۇ زارە.
يىغلاسام مەن چەكسەم ئاھى پەر يادى،
كىمسەم باردۇر مەندىن ئىشتىسۇن دادى.
ياراتقان تەكرىمنىڭ مىڭ دە بىر ئاتى
بىزگە ھىممەت بەرگىل قويمە بۇ زارە.
ھىچ تاپىلماس دەردۇ ئەلەم تەببى،
قايسى يەر تۇفراغىم چەكتى نەسىبى،
يا مۇھەممەد گۈزەل ھەقنىڭ ھەببى
بىزگە ھىممەت بەرگىل قويمە بۇ زارە.
فارىس سۇلتانى مەن چۇن ھەۋا كەزدىم،
قەزا ئوقىن شىرىن جانىمغە، تۇزدۇم.
شاھ بەھرام يەردىن كۆكتىن قول ئۇزدىم،
بىزگە ھىممەت بەرگىل قويمە بۇ زارە.

ئەلقىسسە شاھ بەھرامنى بىرنەچچە زاماندىن كېيىن بىر جايغا ئاپىرىپ قويدى. شاھ بەھرام بەۋش بولۇپ يىقىلدى، بىرئازدىن كېيىن ئۆزىگە كەلدى. ھەيران بولۇپ! بىر ئاجايىپ لاتاپەتلىك باغنى كۆردى. بۇلبۇللار، ھەر خىل قۇشلار سايراپ تۇرىدۇ. لۇك تۇمەن گۈللەر ئېچىلغان. شاھ بەھرام باغنى تەرىپلەپ ئەمىر ۋە بەگلىرىنى يادلاپ بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

يەل كۆتەرىپ ھەۋا ئۇچتۇم
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
بەۋۇش بولۇپ ياتىپ ئويغىدىم
ھەقنىڭ ئەجەپ سۇنئىمن كۆردۇم،
بۇ چەمەنلىك باغە كىردىم.
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
ئاچىلىپتۇر تۇرۇپ گۈللار،
سايراشۇر شەيدا بۇلبۇللار،
مۇشكۇ ئەنبەر قۇ - قۇ يەللەر،
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
يەغاچلار تۇرمىش سەر - بەسەر،
كەتتى بىزدىن غەم دەردىسەر،
سۇلارى چۇن ھەۋزۇ كەۋسەر
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.
بەھرام شاھە رەھمەت بولسۇن،
جانىمىز مىننەت بولسۇن،
يالغانچىغە زەخمەت بولسۇن،
مەگەر بەگلەر بۇ جەننەتدۇر.

ئەلقىسسە شاھ بەھرام تاماشا قىلىپ يۇرۇپ پەرىلەرنىڭ پادىشاھىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ باغدىن چىقىپ كەلمەكتە ئىدى. ئەتراپىدا تىللا كەمەر باغلىغان يۈز نەپەر چىرايلىق خىزمەتكارلىرى بار ئىدى، كېلىپ شاھ بەھرامغا سالام قىلدى. شاھ بەھرامنىڭ خۇشال قىلىش ئۈچۈن پەرىلەر شاھى بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

ئەي ئادەمزادنىڭ پادىشاھى، خۇش كېلىپسەن چاغىمىزە،
سەيرگاھىڭ بولسۇن قۇتلۇق، قەدەم باستىڭ باغىمىزە.

سەيرە كاھىدە بولدىك دۇچار ئالى ھىممەت بەلەند ئاسار،
سەن شاھىمسەن، مەن خىزمەتكار قوشۇل يۈرەك باغىمىزە.
لايىق ئېردىسىك كۆپ ئەۋسافە ئالۇپ كېلدىك كۇھى قافە
تەماشاقىل چار ئەترانە، سولىمىزە، ساغىمىزە.
سەن ـ سەن سۇلتان، مەن قۇل كەبى، باشە سەنچايىن گۇل كەبى،
شاھىم قوندۇك بۇلبۇل كەبى باغدا سۇنبۇل تاغىمىزە.
سەفىد شاھ دەر بۇ سەرايىك جەننەت كەبى شۇبۇ جايىك،
تۇتىيادۇر خاكپايىك كۆزلەر بىلەن قاشىمىزە.

شۇندىن كېيىن پەرىلەرنىك پادىشاھى:

— مېنى سەفىد شاھ دەپ ئاتايدۇ. كېلىك، بىر پىيالە ئىچىپ غەم ـ غۇسسىنى تۇگىتەيلى،— دەپ ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن شاھ بەھرامنىك ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. قەدەھلەر ئايلاندۇرۇلدى، كەيپ بولۇشتى. بىرەر سائەتتىن كېيىن شاھ بەھرامنىك قۇلىغا ھەر تۈرلۈك ئاۋازلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئاۋاز چىقارغانلار كۆزگە كۆرۈنمىدى. شاھ بەھرام ھەيران بولۇپ سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىك سۈرىلىرىنى كۆزىگە تارتتى، ھەممىنى كۆردى، ھەيھات! يۈزمىڭلاپ پەرىزاتلار ئىككى تەرەپتە خىزمەت قىلىپ تۇرار-مىش. سەفىد شاھ:

— مۇشۇلارنىك قايسىسىنى خالىسىڭىز، شۇنىك بىلەن سۆھبەت قىلىك،— دېدى. شاھ بەھرام ئۇلاردىن بىر پەرىزاتنى تاللىدى. بۇنىڭغا يەنە ئون پەرىزاتنى خىزمەت قىلىش ئۈچۈن بەردى. سەفىد شاھ بۇيرۇپ بىر ساندۇق كەلتۈردى. ساندۇقنىك ئىچىدىن يۈز خىل رەڭمۇرەك دەستە ـ دەستە كىيىملەر چىقتى. شاھ بەھرام ھامىمامغا چۈشۈپ بولۇپ كىيىملەرنى كىيدى.

شاھ بەھرام پەرىزاتلار بىلەن ئەيش ـ ئىشرەتكە مەشغۇل بولدى. بىر كۈنى پەرى-لەر شاھى شاھ بەھرامدىن رۇخسەت تىلىدى:

— كەندال شاھ ئاتلىق قۇردىشىمىزنىك تويى بار، شۇ يەرگە بېرىپ كېلىمەن.

شاھ بەھرام ماقۇل بولدى. سەفىد شاھ يېنىدىن بىر ئاچقۇچ چىقىرىپ شاھ بەھ-رامنىك قولىغا بەردى:

— بۇ ئولتۇرغان جايىڭىزنىك ئوڭ تەرىپىدە بىر باغ بار. ئەگەر خالىسىڭىز شۇ باغقا بېرىپ تاماشا قىلىك، — دەپ، ئۆزى كەندال شاھنىك ھۇزۇرىغا راۋان بولدى.

شاھ بەھرام ئەتىسى ھېلىقى باغقا كىردى. ئالىي ئىمارەتلەر ئاسمانغا تاقاشقاندى. شاھ بەھرام بۇ ئىمارەتلەرنى تاماشا قىلىپ يۈرۈپ چارچىدى. بىر دەستە گۈل ئۈزۈپ بېشىغا قويۇپ ئۇيقۇغا كەتتى. بىرئازدىن كېيىن بىر تۈرلۈك ئاۋاز كەلدى، كۆزىنى ئېچىپ قارىسا بىر توپ كەپتەرلەر كۆلنىك ئەتراپىغا قوندى، بىر سلكىنىپ پەرىزاتلارغا ئايلاندى. ئاندىن كېيىن كىيىملىرىنى يېشىپ قويۇپ ھەممىسى سۇغا چۆمۈشكە باشلىدى. شاھ بەھرام بۇ پەرىزاتلاردىن كۆزىنى ئۈزەلمىدى. بۇلارنىك ئىچىدە بىر پەرىزاتقا ئاشىق بولۇپ قالدى، ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاپ كېلىپ ھېلىقى پەرىزاتنىك كىيىمىنى ئوغرىلىدى.

پەرىلەر سۇددىن چىقىپ كېيىملىرىنى كېيىپ ئۇچۇپ كەتتى. ئەمما ھېلىقى چىرايلىق پەرى كېيىملىرىنى تاپالمىغاچقا تەلۈرۈپ ناله قىلىپ يىغلاشقا باشلىدى. شاھ بەھرام بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئىشق ئوتىدا كۆيۈپ بۇ مۇڅەممەسنى ئوقۇدى:

ئەي پەرى ئاشۇفته بولمه باقمه ھەريان كەل بېرى،
ئەيلەيدى ھۇسنۇڭ مېنى ئەقلىمنى ھەيران كەل بېرى.
ئەقلىۋ ھۇشىمنى ئالىپ سەن ماھ تابان كەل بېرى،
ساجى سۇنبۇل، يۈزى گۈلدۈرئىنجۇ دەندان كەل بېرى.
ئالدى جانىم كۆزلەرىڭ، ئەي شاھى خۇبان، كەل بېرى.

تەنده جانىم ئالغالى قەسد ئىله چىقىدىڭ شانىمه،
تىغى غەمزىڭ ببرله تۆكسەڭ مەن بېخىل مەن قانىمه.
شۇھئىي نازىڭ مېنى ئوت ياقتى شىرىن جانىمه،
قىلغالى ئەھدۇ ۋەفالار، ئەي سەنەم، كەل يانىمه،
ئەيلەگىل ئەمدى سىز ئەلان ئەھدى بەيمان كەل بېرى.

گۈل يۈزۈڭ كۆرگەچە بۇگۈن سەبرۇ قەرارىم قالمىدى،
ئەيكىم ئالدىڭ تەنده جانۇ ئىختىيارىم قالمىدى.
سەن سىزدىن كەچمەس كۈنىم ھەم رۇزگارىم قالمىدى،
.....
ھەر تەرەفته تەرمۇلۇب سەن بولمه لەرزان كەل بېرى.

تەلئەتىڭ شەمئى مۇنەۋۋەردۇر جەمالىڭ ئافتاب،
ئاي يۈزۈڭ كۆرگەچ بۇ كۈن بولدى مېنى ھالىم خەراب.
جانۇدىلده ئاشق بولدىم ئەيلەدىڭ باغرىم كەباب
بۇ ئۆتەر يالغانچى دۇنيادا ئايائى ماھىتاب
قويمە فاردس شاھى مەن بەھرام سۇلتان كەل بېرى.

شاھ بەھرام بۇ غەزەلنى تۇگەتكەندىن كېيىن پەرىزات ئازراق مايىل بولۇپ سالام قىلىپ يېنىغا كەلدى:

— ئەي ئادەمزاتنىڭ پادىشاھى، كېيىملىرىڭنى بېرىنى ساقلاپ قېلىپ قالغانلىرىنى بەرگىن،— دېدى. شاھ بەھرام كۆڭلەكنى ئېلىپ قېلىپ قالغانلىرىنى بەردى. پەرىزات كېيىملىرىنى كېيىپ دەرھال ئۇچۇپ بىر ئالىي ئىمارەتنىڭ بۇرچىغا قونۇپ شاھ بەھرامغا سوئال قويدى. شاھ بەھرام جاۋاب بەردى:

پەرىنىڭ سوئالى:
قاچىپ چىقتىم قوللارىڭدىن سېنىڭ يارىڭ مەن ئەمەسمەن،
يۈرگىل قالما يوللارىڭدىن سېنىڭ يارىڭ مەن ئەمەسمەن.
بەھرامنىڭ جاۋابى:
كەلگىن پەرى، قارا كۆزۈم، سېنىڭ يارىڭ مەن ئىرۇرمەن،

شەھدۇ شەكەر شىرىن سۆزۈم سېنىڭ ياردىڭ مەن ئېرۇرمەن.
پەرىنىڭ سوئالى:
غافىل ئىدىم سالدىم ئالە، ئاشق بولدىڭ بۇ جەمالە،
كەت تۇشمەكىل خام خىيالە، سىنىڭ ياردىڭ مەن ئەمەسمەن.
بەھرامنىڭ جاۋابى:
مەن ئاشىقىڭ ساڭا بەندە قولۇم تەمىز بولدىڭ تەندە،
مەن تۇبەندە، سەن بەلەندە سېنىڭ ياردىڭ مەن ئېرورمەن
پەرىنىڭ سوئالى:
لىباسلارىم ئالدىڭ مېنىڭ، باردۇرنى مەقسەدىڭ سېنىڭ،
نې سۆزىڭ بار، نې مەتلەبىڭ سېنىڭ ياردىڭ مەن ئەمەسمەن.
بەھرامنىڭ جاۋابى:
تۇشدىم سېنىڭ خىيالىڭگە، ئاشق ئولدۇم جەمالىڭگە،
ئىنتىزارمەن ۋىسالىڭگە، سېنىڭ ياردىڭ مەن ئېرۇر مەن.
سوئال: كەلگىل ئادەمزادىم مېنىڭ، كىمغەيبتەر دادىم مېنىڭ
بالا ھۆسن ئاتىم مېنىڭ سېنىڭ ياردىڭ مەن ئەمەسمەن.

جاۋاب: شاھ بەھرام دەر ھەۋاسمەن، غۇنچە، گۈلۈڭ نەۋاسمەن.
فارس شەھرىنىڭ پادىشاھىمەن سېنىڭ ياردىڭ مەن ئېرۇرمەن.

جۇ سۆزلەردىن كېيىن بالا ھۆسن پەرى:
— ئەي شاھ بەھرام، پەرىزات ئادەمزاتقا بويۇن ئەگمەيدۇ. ئادەمزات ۋاپاسىز. ۋاپاسىزلىقتا پەرىلەرنىڭ ھەممىسىگە مەشھۇر،— دېدى ۋە يەنە سورىدى،— مېنىڭ كېيىملىرىمنى نېمە مۇددىئا بىلەن ئالدىڭ؟
شاھ بەھرام:
— سېنىڭ ئىشقى ئوتۇڭ ماڭا تەسىر قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدىم،— دېدى.
بالا ھۆسن پەرى:
— پەرىلەرنىڭ پادىشاھى سەفىد شاھ كەلسە سېنىڭ مىڭ مېنىڭ جېنىمىزدىن بىرى نىمۇ قويمايدۇ. چۈنكى بۇ باغ ئەسلىدە بىر چۆل ئىدى. مەن پەرىزاتلىرىم بىلەن بۇ يەردىكى سۇغا كېلىپ چۈشەردىم. سەفىد شاھ بۇ چۆلدە مېنى كۆرۈپ ئاشىق بىقارار بولۇپ، بۇ يەرلەرنى مېنىڭ ئۈچۈن ئاۋات قىلدى. ئۇ ھەممە دېۋە پەرىلەرنىڭ پادىشاھى، سەن بولساڭ ئادەمزات، — دەپ بۇ نەسىھەتنى قىلدى:
پەرىنىڭ سوئالى:
كەل ساڭا بولدەم بەرەي ئىنئام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز،
كۆزلەرىمنىڭ رەۋشەنى گۈلفام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز.
بولماغايسەن بول يەرە بەدنام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز،
جانىڭگە قەسد ئەتمە شاھ بەھرام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز.

بەھرامنىڭ جاۋابى:
سەرۋى بويلۇق نازەنىن دىلدار سەندىن كەچمەگۈم،
سۆزلەرى شىرىن شەكەر گۈفتار سەندىن كەچمەگۈم،
سەرۋى قامەت شۇخ خۇشرەپتار سەندىن كەچمەگۈم،
بۇ سۇچۇك جاندىن كېچۈرمەن يار سەندىن كەچمەگۈم.

سوئال: دۇ پەرىلەر شاھدۇر كۆپتۇر سەفدىنىڭ لەشكەرى،
يۇتقالى ئاغزىدىن ئاچپ چىققاي بۇ باغنىڭ ئەجدەرى.
قاچ بار باشىڭنى قۇتقار تۇرمە مۇندىن كەت نەرى،
جانىڭ، قەسىد ئەتمە، شاھ بەھرام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز.

جاۋاب: كەتمەگۈم سەندىن پەردم مۇنچە، جاپانى بەرسەلەر،
كۇللى ئالەم دۇلەرى قەسدىمغە، ھەردەم كەلسەلەر.
سانسىز لەشكەر يېغىپ سەپ - سەپ بولۇبان تۇرسالەر،
بۇ سۇچۇك جاندىن كېچەرمەن يار سەندىن كەچمەگۈم.

سوئال: قورقامەنكەم سالماغاي ھەم كۆپ مەلامەتلەرماڭا،
چەك ئۆزۇك بىريان شاھىم چۇن كېلۇر ھەيغىم ساڭا.
كەت، باشىڭنى يەلغە، بەرمە تارت ئۆزۇڭنى بىر ياڭا
جانىڭ، قەسىد ئەتمە شاھ بەھرام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز.

جاۋاب: ئۇشبۇ غەمزەڭ تىغى بىرلەن بۇ ئەزىز تەن بولسا لاش،
دۇ پەرىلەر بارچەسى ياغدۇرسەلەر بىشىغا تاش.
كەتمەيەم سەندىن پەردم چۇن قويمىشەم يولڭا باش،
بۇ سۇچۇك جاندىن كېچۈرمەن يار سەندىن كەچمەگۈم.

سوئال: ئاتما ئوق بۇ تاشە پەيكانىڭ كېرەكمەسمۇ ساڭا،
دۇ سەفدە كۆرسە تۆكەر قانىڭ كېرەكمەسمۇ ساڭا.
ئۆزنى ئال مۇندىن شىرىن جانىڭ كېرەكمەسمۇ ساڭا،
جانىڭە قەسىد ئەتمە شاھ بەھرام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز.

جاۋاب: سالەى ئوت ھۆسنۈڭ كەمالىدىن بىزە ھەيىۇلكەردم،
سۆيسەلەر ئىشقىڭدا قايتمام ئول نەسىمدەڭ تەردم،
ئال بۇ جانىم، بەر مۇرادىڭ مۇندە قويمەى ئەي پەردم،
بۇ سۇچۇك جاندىن كېچۈرمەن يار سەندىن كەچمەگۈم.

سوئال: ئايتۇر بالا ھۆسنىڭى ئەي پەلەكنىڭ گەردىشى،
مۇپتىلائى ئىشىق ئەيلەپ خاتىرىگە تەشۋىشى.
كەچ خىيالىڭدىن مۇشەققەتدۇر بۇ ئاشقىلىق ئىشى،
جانىڭ، قەسىد ئەتمە شاھ بەھرام بىزدىن كۆڭۈل ئۈز.

جاۋاب: ئەي پەردم، ئىشقىڭدا شاھ بەھرام ئايدى بىر غەزەل،
باشتا قىسمەت ئەيلە سەھەى ئىشىنە يۈقتۇر بەدەل،
يوق قۇتۇلماقتا پەردم گەر بولسا تەقدىرى ئەزەل،
بۇ سۇچۇك جاندىن كېچۈرمەن يارسەندىن كەچمەگۈم.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزلەردىن كېيىن بالا ھۆسن باغدىكى. شاه بەھرام ئاشىقلىقتىن ئەسلا تانمايدۇ. شاه بەھرامنىڭ ئاشىقلىقىغا ئىشەنگەن بالا ھۆسن پەرى قىردىق غۇلاچ چېچىنى تاشلىدى، شاه بەھرام چاچنى مەھكەم تۇتۇپ يېنىغا چىقتى. پەرىزات:

— ئەي شاهىم، مەنسۇسىڭا ئاشىقمەن، قانداق قىلىشىم كېرەك، — دىدى.

شاه بەھرام بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ بالا ھۆسىن پەرىنىڭ ئىككى قوش ئانارىغا قول ئۇزارتتى. بالا ھۆسن ناز كەرىشمە بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ بىر چەتكە بېرىپ بىر سۆز ئېيتتى:

سوئال:

تالاشىپ سەن بىئەدەپلىك ئەيلەمە،
يۈرگىل بەھرام قول ئۇزاتمە ئانارە.
سەن كېتە، بىلمەسسەن بۇ ئىشقىڭ بىلە،
يۈرگىل بەھرام قول ئۇزاتمە ئانارە.

جاۋاب:

يەنە قويما تۆگۈنلەرۇ داغلارى،
كەل نازۇكۇم سەنەم سوزلىمە بىزدىن.
بىز كېزەيلۈك سەيىر ئېتىبان باغلارى،
كەل نازۇكۇم سەنەم سۆزلىمە بىزدىن.

سوئال:

شەرتسىز مەتلەبكە يېتە بىلمەسسەن،
باغلارىڭ تۈكمەسسەن تۈنا بىلمەسسەن،
كۆبرۈكسىز يەرلەردىن ئۆتە بىلمەسسەن.
يۈرگىل بەھرام قول ئۇزاتمە ئانارە.

جاۋاب:

كۆرمەسسەم يولدىن بارىپ كەلمەسەم،
بىلمەدىم كۆبرۈكىن بىر سالمەسەم.
قول ئۇزاتىپ تۈگمەلەرىڭ ئالمەسەم،
كەل نازۇكۇم سەنەم سۆزلىمە بىزدىن.

سوئال:

ئۈستەكىڭ بار ئاق يۈزەكى خاللارغا.
ئەرى زەھرىدىن چەكمەي يەتمەس باللارغا.
كۆزۈڭ كۆرەر، قولۇڭ يەتمەس دالالارغا،
يۈرگىل بەھرام قول ئۇزاتمە، ئانارە.

جاۋاب:
غەمزەڭ ئوقدۇر، قاشلىڭ مىسلى كامانداۋۇر،
ئىشقىڭ ھاۋاسىدا سەردىم باياندۇر
مەن تەشنامەن، كەۋسەر لەبىڭدىن قاندۇر،
كەل نازۇكۇم سەنەم سۆزلىمە بىزدىن.
سوئال:
بالا ھۆسن غۇنچە گۈلۈڭ باھارى،
قارا ساچىم قاق تاغنىڭ شامالى.
يېڭى مېۋە قىلمىش ئالما ئانارى،
يۈرگىل بەھرام قول ئۈزاتمە ئانارە.
جاۋاب:
يېڭى باشتىن مېنى سالمە بەلاغە،
ئاق يۈزە ئاشقىم قىزىل يەككاگە،
بۇ بەھرامنى باغبان ئەيلە شول باغە،
كەل نازۇكۇم سەنەم سۆزلىمە بىزدىن.

ئەلقىسسە، بۇ سوئال جاۋابتىن كېيىن بالاداۋسن پەرى:
— ئەي شاھ بەھرام، مېنىڭ ۋەسلىمگە يەتمەكچى بولساڭ ئەھدۇ - پەيمان قىل، بولمىسا مەن ساڭا بويۇن ئەگمەيمەن. بۇ ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس، — دېدى.
شۇنداق كېيىن ئىككىسى ئەھدۇ - پەيمان قىلىشتى، ئاندىن كېيىن ئەيش - ئىشرەت زوق ساپالەر بىلەن مەشغۇل بولدى. بالاداۋسن پەرى:
— جاپانى سەپەر شاھ چەكتى، راھەتنى سەن كۆردۇڭ. چۈنكى بۇ باغلار سەپەر شاھىنىڭ ئەجرى - مېھنىتى بىلەن بەرپا قىلىنغانىدى. ئەمدى ئۇ دوستۇڭ سەپەر شاھ بېشىڭغا نېمە كۈنلەرنى سالىدۇ، ئېيتمىيات قىلغىن، — دەپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

سوئال:
مەن قورقارمەن شۇم فەلەكدىن،
ئۈستىمىزدىن تۈشسە بۇ كۈن.
سەپەر شاھىم رەھىمسىزدۇر،
سەن بىلە يولۇقسا بۇكۈن.
جاۋاب:
سەن قورقماغىل تەكرىم بىلۈر،
نە ئىش كەلسە باشىمىزغا.
يولۇكىدا مەن باشىم بەرسەم،
ئىگە بولغۇڭ لاشىمىزغا.

سوئال:
بالا ھۆسن پەھىمسىزدۇر،
مۇندا دېمە ۋەھىمسىزدۇر.
ئۇشبۇ فەلەك رەھىمسىزدۇر،
ئاغۇ ئاشە قوشسا بۇكۈن.
جاۋاب:
بەھرام شاھ دەر يانە - يانە،
ئوت تۈشۈپتۇ تەنۇ - جانە.
ساغىنۇرمەن بىر يەزدانە،
ئاغۇ تۈشمەس ئاشىمىزغا.

ئەلقىسسە بۇ سۆزلەر تامام بولغاندىن كېيىن بالاھۆسن پەرى بىر سائەت تەپەككۇر قىلىپ:
— ئەي شاھ بەھرام جېنىم ئەپەندىم، غەم قىلما، ساڭا بىر تەدبىر كۆرسىتەي، دوستۇڭ دېۋە، پەرىلەرنىڭ پادىشاھى سەپەر شاھ يېنىڭغا كەلسە ھەرگىز ئۇنىمە، يەنە سۆزلىسە جاۋاب بەرمە، تاكى سۇلايمان پەيغەمبەر نامىدىن ئانت ئىچمىگۈچە شۇنداق قىل. تەكرى تائالا ئۇنىڭ كۆڭلىگە رەھىمسىزلىك سېلىپ، مېنى ساڭا بېغىشلىسا ئەجەپ ئەمەس، — دېدى. ئىككىسى ۋەدىلەشتى. شاھ بەھرام باغدىن چىقىپ باغ ئىشكىنى بەكتىپ ئاۋۋالقى جايىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ئەتىسى سەفىد شاھ كەندال شاھنىڭ تويىدىن نۇرغۇن سوۋغات ۋە تۆھپىلەرنى ئېلىپ كېلىپ شاھ بەھرامنىڭ ئالدىغا قويىدى. بەھرام غەمكىن ئادەمدەك بۇ نەرسىلەرگە قارىماي ئولتۇردى. سەفىد شاھمۇ بىر سائەت بېشىنى تۆۋەن قىلىپ تەئەججۇپ بارمىقىنى چىشلەپ ھەيرانلىق دېڭىزىغا غەرق بولۇپ ئولتۇردى، ئاندىن كېيىن شاھ بەھرامنىڭ يېنىغا كېلىپ كەيپىياتىنى سورىدى. شاھ بەھرام بېشىنى ئەسلا كۆتەرمىدى. مۇشۇ ئەھۋالدا بىر كېچە-كۈندۈز ئۆتتى. سەفىد شاھ «بۇنىڭ بەلكىم بىر تەلىپى بولسا كېرەك، سۆزىنى سورای» دەپ ئويلاپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

غەم يېمە مۇشكۈل ئىشىڭ گەر بولسا ئاسان ئەيلەيمن،
تەندە بولسا جان سېنىڭ دەردىڭگە دەرمان ئەيلەيمن.
دە ماڭا گەر يەتتى قات ئاسماندا بولسا مەتلەبىڭ،
بىر سەدايى نەئرەدىن يەر كۆكنى لەرزان ئەيلەيمن.
گەر غەزەپ بىرلە چىقىپان سەن ئەگەر ھۆكم ئەيلەسەڭ،
تۇرمىسام گۈرزۈم ئالىپ يەر بىلە يەكسان ئەيلەيمن.
سەن ئەگەر كۆكدىن يەرە دېسەڭكى ياغدۇر دەر بالا،
ئاھىم ئوتىن ياشناتۇپ ياشمنى باران ئەيلەيمن.
سەن ئەگەر ساھىبجەمال يۈزمىڭ پەرىزاد ئىستەسەڭ،
خىزمىتىڭگە كەلتۇرۇپ دۆسىڭغە ھەيران ئەيلەيمن
بۇ سەفىد شاھ ئانت ئىچىپ دەزرەت سۈلايمان باشىدىن،
تەندە جانىم ئىستەسەڭ يولىڭدە قۇربان ئەيلەيمن.

ئەلقىسسە، بۇنى ئاڭلىغان شاھ بەھرام: «ئەمدى سەفىد شاھ مېنىڭ يۈزىغا-قارىمىسا ئۆچۈن جېنىمدىن ئەندىشە قىلماي سۈلايمان ئەلەيھىسسالام نامىدىن ئانت ئىچتى. مەن بالاھۆسنگە ئاشىق بولغانلىقىمنى بايان قىلاي» دەپ ئويلاپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

ئەي سەفىد شاھىم، ئىشىت بىر جانە ئاشىق بولمىشەم،
ئاڭلىغىل ئەرزىمنى بىر جانانە ئاشىق بولمىشەم.
نەۋ باھاردا ئاچىلغان نازە گۈلشەن ئىچرە ھەم
گۈل يۈزى، سۆمبۈل ساچى رەيھانە ئاشىق بولمىشەم.
تىشلارى ئىنجۇ كەبى ئەرنىلەرى ياقۇتدەك
لەئل كەۋھەر مەئدەنى جۈن كانە ئاشىق بولمىشەم.
گۈل يۈزىن كۆرگەچ تۇتاشۇپ كۆيسە جانىم نې ئەجەب،
گۈيىيا شەمئىغە مەن پەرۋانە ئاشىق بولمىشەم
كۆزى جاللاد، قاشلارى شەمشىردەك جانىم ئالۇر،
غەمزەسى ئوق، كىرپىكى پەيكانە ئاشىق بولمىشەم.
كەتتى ئولكىم چۈن مېنى يولىندە سەرگەردان ئېتىپ،

ئايرۇ تۇشتۇم تەلمۇرۇپ ھەريانە ئاشىق بولمىشىم.
كۆزلىرى بالاھۆسنىڭە تۇشتى شول بەھرامنىڭ
جۇملە ئالەم كۆزگۈسى سۇلتانە ئاشق بولمىشىم.

ئەمما، سەفىد شاھ بالاھۆسنىنىڭ ئېتىنى ئاڭلىغان ھامان بىر ئاھ تارتتى، تاغۇ - تاشلار لەرزىگە كەلدى. ئۆزى بىھۇش بولۇپ يىقىلدى. ئىككى كېچە - كۈندۈز ياتتى. ئۇچىنچى كۈنى ئۆزىگە كېلىپ شاھ بەھرام بىلەن بۇ سوئال - جاۋابنى ئېيتتىشتى:

سوئال: ئول پەرىنىڭ ئاتىن تۇتساڭ قارا باغرىم قانە تۇشەر،
ھەسرەتتىن بىر ئاھ ئۇرسام، تاغلار لەرزان تۇشەر.
جاۋاب: مەن ئىچىپ ئاشق مەيىن سەرمەست بولۇپ قاچقان مەنمەن،
چىن ئىشقىدا ئول فەرىنىڭ جانۇ تەندىن كەچكەن مەنمەن.
سوئال: ھەركىم شۇڭا يامان سانار تەنىن چېكىپ قانىن شورار،
ئەندامىلارى لەرزان ئۇروپ ۋەئىدەسى يالغانە تۇشەر.
جاۋاب: بۇلبۇلۇم لالەزارىڭ گۈلشەنى گۈل ئۈزارىڭ،
مەۋسۇمى نەۋ باھارىڭ قىزىل گۈلىن ئاچقان مەنمەن.
سوئال: ھەرتىكەن گۈللارە يەتمەس كۆزۈڭ كۆرەر قولۇڭ تەگمەس،
يەر ۋە كۆكدە مەكان تۇتماس چېكىلۇر ھەريانە تۇشەر.
جاۋاب: يارىم كەتتى زاغ ئىچىندە، بىزنى قويدى داغ ئىچىندە،
سول يانىدە باغ ئىچىندە بۇيۇن ئىگۈب قۇچقان مەنمەن.
سوئال: سەفىد شاھ دەر كەلدىم دادە، ھەيق ئۆمرىڭ بەرمە بادە،
بويۇن ئەگمەگەن ئادەمزادە بىل ئۇچار ئاسمانە تۇشەر.
جاۋاب: كەتتى ھۇشىڭ باشىدە بۇ ئىشلەرگە يوقتۇر ۋەھمىڭ،
بالا ھۆسن ئول مەھبۇبىڭ بەھرام دەركەچكەن مەنمەن.

بۇ سۆزلەردىن كىن سەفىدشاھ بارمىقىنى چىشلىدى:

— ئەي بەھرام، مەن سېنى ئىنچە ئۇچۇن ۋىلايىتىڭدىن كەلتۈردۇم. ئۆز پۇتۇمغا پالتا چاپتىم، ئۇزۇمگە قىلدىم. ئەي شاھ بەھرام، سەن مېنىڭ ئوغلۇم، بالا ھۆسۇن كېلىنىم بولسۇن، بۇ تەختى - بەختىم ساڭا بولسۇن، - دەپ توقۇز كېچە - كۈندۈز تەي قىلىپ بالا ھۆسنىنى بەھرامغا نىكاھقىلىپ بەردى. ئاندىن كېيىن ئەيش - ئىشرەتكە مەشغۇل بولدى.

فارىس ۋىلايىتىدە پادىشاھىنىڭ ئورنىغا ۋەزىرنىڭ تەختىكە ئولتۇرغۇزغانىدى. بىر نەچچە مۇددەت ئۆتكەندىن كېيىن، ۋەزىر مەغرۇرلىنىپ، ھەددىدىن ئېشىپ شاھ بەھرامنىڭ ھەرەملىرىگە قول ئۇزارتتى. پادىشاھنىڭ ھەرىمىدە ساھىمىجامال دېگەن چىرايلىق بىر خوتۇنى بارئىدى. ۋەزىر ئۇنىڭغا كىشى ئەۋەتتى. ئەمما ئۇ

— ئەگەر ۋەزىر مېنى زورلىسا ئۆزۈمنى ھالاك قىلىمەن، كەلمىسۇن، — دېدى. ۋەزىر

دەرغەزەپ بولۇپ بۇنى زىندانغا سالدى. ھەر كۈنى يېرىم نان، بىر ئىچىم سۇ بەرـ دى. بۇ خوتۇن شاھ بەھرامدىن ھامىلدار بولغاندى. ۋاقتى كېلىپ زىندان ئىچىدە بىر ئوغۇل تۇغدى. ئۇنى يۆگەكلەپ سۈت بەردى. شاھ بەھرامنىڭ غايىب بولغىنىغا بەش يىل بولغاندى. بۇ ئوغۇل زىندان ئىچىدە بەش ياشقا كىردى. ئانىسى ھەر كۈنى خۇداغا نالە قىلاتتى.

شاھ بەھرام بالا ھۆسىن بىلەن سۆھبەتتە ئىدى. بىر سەھەر ۋاقتىدا چۈش كۆردى. چۈشىدە شۇ ساھىبجامال خوتۇنى پەريات قىلىپ يىغلاپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ پەريادىغا باغرى ئېزىلىپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. كۆڭلى غەم قايغۇغا تولدى. كۆزىدىن ياش ئاققۇزۇپ بالا ھۆسىنگە:

— بۇ كېچە چۈش كۆرۈپ كۆڭلۈم پەرىشان بولۇپ تۇردۇم. بەش يىل بولۇپتۇ، ۋىلايىتىم، مال-مۈلكۈم، ھەرەملىرىمدىن ئايرىلىپتۇر مەن. ئەمدى ئىلاجى بولسا ئۆز ۋـ لايىتىمگە بارسام، — دېدى.

— ئەي شاھىم، ئىختىيار ئۆزۈڭدە، — دېدى بالا ھۆسىن پەرى. ئۇندىن كېيىن پەـ رىلەر شاھى سەفىد شاھقا مەلۇم قىلدى. سەفىد شاھ پەرمان قىلىپ بىر تەخت كەلتۈردى. ھېسابسىز ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى تەختكە تولدۇرۇپ تەييار قىلدى. پەرىلەر شاھى بىرتال چېچىنى بەھرامغا بەردى:

— ھەر قانداق يەردە بېشىڭغا ئىش كەلسە بۇنى كۆيدۈرسەڭ مەن ھازىر بولىمەن، — دېدى. بەھرام بىلەن بالا ھۆسۈننى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ زەبەر دەست تۆت دىۋىسگە ئەمىر قىلدى:

— بۇ تەختنى كۆتۈرۈپ شاھ بەھرام قەيەرنى خالىسا شۇ يەرگە ئاپىرىڭلار، قاچان رۇخسەت بەرسە شۇ چاغدا قايتىپ كېلىڭلار.

تۆت دىۋە تەختنى كۆتۈرۈپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلدى، تاغلاردىن ۋادىلاردىن، چۆللەردىن، كۆللەردىن ئۆتۈپ پارس ۋىلايىتىگە كەلدى ۋە شەھەر دەرۋازىسىنىڭ تاشقىرىدا بىر يەرگە قونىدى، شاھ بەھرام دىۋىلەرگە:

— بۇ يۇرتتىن كەتكىنىمگە بەش يىل بولدى، بۇ يەردە نېمە ئىشلار بولغىنىدىن خەۋىرىم يوق، سىلەر تۆگە سۈرىتىدە بولۇڭلار، مەن سودىگەر قىياپىتىدە بولاي، — دېدى. دىۋىلەر بىر يومۇلىنىپ تۆگە سۈرىتىگە كىردى. بەھرام سودىگەر بولۇپ تۆگىلەرنى يېـ تىلەپ كارۋانسارايغا كەلدى. سارايۋەنگە بىرمۇنچە ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى بەردى. سارايـ نىڭ بىر جايىنى تەييارلاپ بالا ھۆسۈننى سانـدۇق بىلەن چۈشۈردى. شاھ بەھرام سورىدى:

— بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى كىم؟

سارايۋەن بىر ئاھ ئۇرۇپ:

— بىزنىڭ بىر پادىشاھىمىز بار ئىدى. ئۇنى شاھ بەھرام دەپ ئاتايتتى. ئادالەتتە، ھۆسـن جامالدا ۋە خۇلۇقتا دەۋرانىنىڭ نادىرى ئىدى. ئۇنىڭغا ھېچقانداق پادىشاھ باراـ ۋەر كېلەلمەيتتى. بۇ پادىشاھ بىر قېتىملىق شىكاردا يوقاپ كەتتى. ئورنىغا پالان ۋەزىر-

نى پادىشاھ قىلدى،ـــدەپ بولغان ۋەقەلەرنى بايان قىلدى.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان شاھ بەھرام بالا ھۆسىننى سارايىنىڭ ئىچىگە قويۇپ ئۆزى سەھراغا ئوۋ قىلىش ئۈچۈن چىقتى.

شۇ كۈنى ۋەزىرمۇ ئوۋغا چىققانىدى، شەھەر ئىچىگە غۇلغۇلا تولدى. بالا ھۆسىن «بۇ نېمە ئالامەت؟» دەپ دەرىزىدىن قارىدى. شۇ چاغدا ۋەزىر بالا ھۆسۈسىنىنى كۆرۈپ قالدى. ۋەزىر ئەقلىنى يوقتىپ سارايسىمان بولۇپ بىر سۆز ئېيتتى:

دەرىزىدىن چىقتىكىم بىر ئايە تۇشتى كۆزلەرىم،
ئالەمنى روشەن قىلان شەھلايە تۇشتى كۆزلەرىم.
غەمزەسى يوق گويياكىم كىرپىكى يەكان ئېرۇر،
چۈن قۇرۇلمىش قاشلەرى ئول يايە تۇشتى كۆزلەرىم.
تازە-تازە گۈل ئاچىلمىش نەۋ باھارىڭ پەسلىدە،
گۈلشەن ئىچرە ئول گۈلى رەئنايە تۇشتى كۆزلەرىم.
كۆردىكىم ئولدۇر مەگەر بولسا پەرىدۇ يابەشەر،
ئۈيلە ئۇچماق ھۇرىدۇر مەئۇايە تۇشتى كۆزلەرىم.
سىز دېمەڭكىم ھۆسن ئىچىندە ئۇشبۇ ئادەم زادە بار،
ئۈيلەكىم بىر پەرى پەيكەر سىمايە تۇشتى كۆزلەرىم.
چۈن ۋەزىردەر كۆرمىگەيدىم، كۆيمىگەيدىم كاشكى،
ئاھكىم نەچۈن بۇگۈن سەھرايە تۇشتى كۆزلەرىم.

ۋەزىر بۇ شېئىرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن:

ـــسارايۇەنىدىن ئۇقۇشۇڭلار، بۇ نېمە ئەھۋال،ـــدەپ بۇيرۇدى، بەگلەر سارايۇەنىنى كەلتۈردى. سارايۇەن:

ـ ئۇچ كۈن بولدى بىر سودىگەر كەلگەن، ئۇنىڭ بىر خوتۇنى بار، چىرايلىقلىقتا تەڭداشسىز،ـــدې ى. ۋەزىر:

ـ ئۇنداق بولسا بىزگە، مۇناسىپ ئىكەن، ئېلىپ كېلىڭلار،ـدېدى. شۇ زامان ھۇجرىنى بۇزۇپ ئاچتى. بالا ھۆسن:

ـ بۇ ساندۇقتا مېنىڭ كىيىملىرىم بار، ساندۇقنىڭ ئاچقۇچى سودىگەردە،ـــدېگەنىدى، ساندۇقنى دەرھال ئۇرۇپ سۇندۇردى. بالا ھۆسن:

ـ سىلەر چىقىپ تۇرۇڭلار، كىيىملىرىمنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كىيەي، ئاندىن كېيىن پادىشاھىڭلارنىڭ خىزمىتىگە بارای،ـــدېدى.

مۇلازىملار تاشقىرىغا چىقىشتى، بالا ھۆسن كىيىملىرىنى كىيىپ بىر يومىلىپ كەپتەرگە ئايلىنىپ ئۇچۇپ بېرىپ ۋەزىر ئولتۇرغان تەختنىڭ ئۈستى تەرىپىگە قوندى، بۇنى ھەممەيلەن كۆردى. كەپتەر:

ـ ئەي تۇزكور ھارامزادە، مېنى شاھ بەھرام مىڭ بىر جاپالار بىلەن قاپ تېغىدىن كەلتۈردى. ئەمدى ساڭا ئۆلۈم، ماڭا يول بولسۇن، مېنى ئىزلىگەن كىشى شەھرى سەبزىدىن تاپسۇن،ـــدەپ ئۇچۇپ كەتتى. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ۋەزىرنىڭ ئەھۋالىنى ئۆز-

كەرىپ ئىچكە ئوت چۈشتى. ھەممە خەلق شاھ بەھرام ئېلىپ كەلگەن پەرىزات ئىكەنلىكىنى بىلدى. ۋەزىر ئادەملەرگە بۇيرۇدى:

— ھېلىقى سودىگەر ھەرقانداق يەردە بولسا تۇتۇپ ئۆلتۈرۈڭلار.

سارايۇەن بۇ ھارامزادە ۋەزىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ خاپا بولۇپ سارايغا باردى. شاھ بەھرام بىر قۇلان ئوۋلاپ سارايغا كەردى. سارايۇەن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

سىز كەتكەن سوڭ باشىمزدىن نەقسىلەر ئۆتتى شاھىم،
بىر كەلىمە ئەرز ئەيلەسەم باشە ئىشلار تۈشتى شاھىم.
سۆزۈم ئىشت، بولما دىلكىر، شاھى مەردان بولسۇن دەستگىر،
ئول ھارامزادە ۋەزىر باشە ئىشلار سالدى شاھىم.
كۈچلى ئەدۇلار مەست ئولۇپ قالدى دۈشمەن زىرۇ دەست،
بىر پىيالە مەست ئولۇپ دولقۇن ئۇرۇپ تاشتى شاھىم.
مەھ بۇبىگىز سەيران ئېتىپ، سۈڭ،كلىرىم لەرزان ئېتىپ،
ئوۋ تاغىنى ۋەيران ئېتىپ ئوۋلايمن دەپ ئاشتى شاھىم.
تۈشتى ئانىڭ خىيالىنە، يېتەيمن دەپ ۋىسالىنە،
ئارزۇ بولۇپ جامالىنە بىر جاندىن كەچتى شاھىم.
دەردىن دېسەم شول زالىمنىڭ، سەن ئىگىسى بول مالىمنىڭ،
ۋەزىرنىڭ قىلغان جەۋرىدىن پەرىزادىڭ قاچتى شاھىم.
خاجە ساراي دەرلەر بىزگە، كۆپ ۋەدىلەر ئايدى سىزگە،
ۋەدە بىرىپ شەھرى سەبزىگە كەپتەر بولۇپ ئۇچتى شاھىم.

ئەلقىسسە، سارايۇەن بۇ سۆزنى تامام قىلدى، بۇنى ئېشتىپ شاھ بەھرام بىر ئاھ ئۇردى. ئاغزىدىن ئوت ئۇچقۇنلىرى چىقتى، ئاندىن كېيىن پەرىلەر شاھى سەفىد شاھ-نىڭ چېچىنى ئوتقا سالدى. شۇ زامان سەفىد شاھ ھازىر بولۇپ:

— ئەي بەھرام شاھ. بېشىڭغا نېمە ئىشلار چۈشتى؟ — دېدى. بەھرام شاھ بۇ سۆزنى ئېيتتى. پەرىلەر شاھى جاۋاب بەردى:

بەھرام:
يېڭى باشتىن باشىم قالدى دەرتلەرە، سۇراغ سالىڭ يىقىنلەرە، دەشتلەرە،
خەۋەر بەرگىل شەھرى سەبزىنىڭ يولىدىن. نى مۇشكۈل سەۋدالار تۈشتى باشلارە.
كۆزۈم چۈشتى تۇزانلەرە، گەردلەرە، زالىم ۋەلەك ئاغۇ سالدى ئاشلارە،
خەبەر بەرگىل شەھرى سەبزىنىڭ يولىدىن. خەبەر بەرگىل شەھرى سەبزىنىڭ يولىدىن.

سەفىد: جاۋاب:
ھەسرەت ئوتىن شىرىن جاندىن سالۇرسەن، يوللارىنى كۆرمەمشىم كىمسەدىن،
مەن بىلمەسمەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى. ھېچ ئاتىنى سورىمامشىم كىمسەدىن.
ئەي بەھرامىم قانداق خەبەر ئالۇرسەن، ئىشتىمەدىم بىلمەمشىم كىمسەدىن،
مەن بىلمەسمەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى. مەن بىلمەسمەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى.

سوئال:
ئالدۇرمىشىم ۋەقت خۇشلىك چاغلارى،
كۈلۈم سولۇپ خازان ئۇردى باغلارى.
قەلبىمدىكى داغ ئۇستىنە داغلارى،
مەيلىم بەرگىل شەھرى سەبزىنىڭ يولىدىن.

جاۋاب:
كىمدە ئۆچۈك باردۇر ئەيلە بەيانىن،
ئالايمىن جانىنى، تۆكەيمىن قانىن.
بىلمەيمىشىم مەن ئانىڭ نامۇ نىشانىن،
مەن بىلمەسمەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى.

سوئال:
يۇرەكتە دەردىم چوق يوق مەندە دەرمان،
تۇشۇپدۇر باشىمە بىر ئاخىر زامان.
ياريمنى يەتتۇرۇپ قالدىم سەرگەردان،
خەبەر بەرگىل شەھرى سەبزىنىڭ يولىدىن.

جاۋاب:
بارچەنى ياراتقان سۇبھان ھەققىچۈن،
ئەرشى كۇرسى يەرۇ ئاسمان ھەققىچۈن،
ئانىت ئىچەرمەن شاھ سۇلايمان ھەققىچۈن،
مەن بىلمەسمەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى.

سوئال:
بەھرام شاھنىڭ ھۇشىن ئالىب كېتىپدۇر،
ئانچە جاپالارى كۆرۈپ كېتىپدۇر.
شەھرى سەبزە ۋەئدە بېرىپ كېتىپدۇر،
خەبەر بەرگىل شەھرى سەبزىنىڭ يولىدىن.

جاۋاب:
سەفەد شاھ دەر مەگەر ئانىڭ بىلمەسەم،
يېقىندا ئىشلەرىدە سوراغ سالماسەم.
بارغاندىن كەلگەندىن خەبەر ئالماسەم،
مەن بىلمەسمەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى.

شۇندىن كېيىن سەفد شاھ:
— مەن ئانامدىن تۇغۇلۇپ ئالەمگە كەلگەندىن بېرى شەھرى سەبز دېگەن شەھەرنى ئاڭلىمىغانمەن، — دېدى. شاھ بەھرام:
— كۆرمىگەن، ئاڭلىمغان بولساڭ، ئەي سەفەد شاھ، بۇ ئىش تۇرۇپ تۇرسۇن، ۋەزىرنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز، مەسلىھەت شۇكى: تۇزكورلۇق قىلغان خىيانەتكار ۋەزىرنىڭ جازاسىنى بەرمەك كېرەك، — دېدى. دېۋىلەر شاھى بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل قىلىپ دېۋە پەرىلەرنى چاقىرىپ تەختنى كەلتۈرۈپ شەھەرنىڭ بېغىغا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. دېۋىلەر تەختنى كەلتۈردى. سەفەد شاھ بىر دېۋىگە:
— ۋەزىر ھارامزادىنى كەلتۇر! — دەپ بۇيرۇدى. ۋەزىرنى كەلتۈردى. شاھ بەھرام:
— بۇ ھارامزادىنى ئۇرۇپ پارچە-پارچە قىلىڭدت، — دېدى. شۇ ھامان ۋەزىرنى ئۇرۇپ يەر بىلەن يەكسان قىلدى. ۋەزىر ھارامزادىنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئەسەر قالمىدى. شەھر خەلقى بۇ ئىشنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، ئاندىن كېيىن شاھ بەھرامنىڭ ئايىغىغا يىقىلدى. شاھ بەھرامنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن تەختكە چىقاردى. شاھ بەھرام ۋەزىرگە تەۋە بولغان ئەملى ھەرەملەرنى سىياسەت مەيدانىغا كەلتۈرۈپ ئۇلارنى جاللاتقا تاپشۇردى. ئۆزى بالا ھۆسنىنى ئىزلىمەكچى بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن سەفەد شاھ بەھرام شاھنى تەختكە چىقىرىپ دېۋىلەرگە كۆتەرتىپ كوھىقاپقا ئېلىپ باردى. ھەممە دېۋە پەرىلەرنى چاقىرىپ ئۇلاردىن بالا ھۆسىن تۇرغان شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى سوردى. دېۋە پەرىلەر بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. سەفەد شاھ ھەيران بولۇپ شاھ بەھرامغا:
— بىزنىڭ تۆت قېرىندىشىمىز بار. قاپ تاغلىرىنىڭ ئارقىسىدا تۆت قەلئەگە پادىشاھدۇر. ئۇلار نەررە شاھ، سەرخاب شاھ، كەنداب شاھ ۋە كەندال شاھدۇر. ئۇلارغا

خەۋەر قىلاي، بەلكىم ئۇلار شەھىرى سەبزىنىڭ يولىنى بىلەر، — دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن سەفىد شاھ بىرنەچچە پەرىلەرگە بۇيرۇپ شاھ بەھرامنى كۆتۈرۈپ سەرخاب شاھنىڭ قېشىغا يەتكۈزدى. سەرخاب شاھ شاھ بەھرامنى كۆرگەندىن كېيىن تەزىم بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ يېنىدىن جاي بەردى. سەرخاب شاھ پەرىلەرگە:

— قېرىندىشىم سەفىد شاھ بەھرامنىڭ تەربىيىنى قىلىغانىدى. ئېيتقاندىنمۇ زىيادە ئىكەن، — دېدى. ئىشارەت قىلدى. تائام ۋە شاراب كەلتۈردى. تائامدىن ئازراق يېدى. شۇندىن كېيىن بەھرامدىن ھال-ئەھۋال سورىدى. شاھ بەھرام بۇ ئەبياتنى ئوقۇپ جاۋاب بەردى:

كەتتى يارىم سەن ئىشىت بىچارە قالدىم تەلمۈرۈپ،
قويدى يۈزمىڭ غەم بىلەن ئاۋارە قالدىم تەلمۈرۈپ.
فۇرقەت ئىچرە بولمىشىم كۆپ زار سەرگەردان سەبىل،
ئاھ ئەيلەي باغرىمى يۈز پارە قالدىم تەلمۈرۈپ.
بولدى غايىپ كۆزلەرىمدىن سىررى پىنھان ئىچرە ئول،
مەن ئانىڭ زارىن چېكىپ ئاشكارە قالدىم تەلمۈرۈپ.
كەل ئىشىت بۇ دادىمى چۈن كەتتى يار قولدىن چىقىپ،
ھەسرىتىدىن ئايرىلىپ مەن زارە قالدىم تەلمۈرۈپ.
ئەرزىم ئول باش قويمىشىم مەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنە،
كەتتى يارىم، غەم بىلە ئەنكارە قالدىم تەلمۈرۈپ.
شەھرى سەبز ۋەئىدە بەرمىش يار شاھ بەھرام ئۈچۈن،
تاپمىسام مۇشتاقمەن دىدارە قالدىم تەلمۈرۈپ.

شاھ بەھرام بۇ سۆزنى تۈگەتكەندىن كېيىن سەرخاب شاھ ھەم بارلىق دىۋە-پەرىلەرنى چاقىرتىپ شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى سورىدى. ئۇلار بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. سەرخاب شاھ ھەيران بولۇپ بەھرامغا:

— ئەي شاھىم، كەنداب ئاتلىق قېرىندىشىم بار، ئەلۋەتتە ئۇ شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى تېپىپ بېرەر سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن تەۋرۈك قالغان بىر تەقىيە بار، ئۇنى ساڭا ھەدىيە قىلىمەن، خاسىيىتى كۆپ، بىر خاسىيىتى شۇكى ھەركىم بۇ تەقىيەنى بېشىغا كىيسە ھېچكىمگە كۆرۈنمەيدۇ. لېكىن ئۇ ھەممىنى كۆرىدۇ، — دېدى.

شاھ بەھرام خۇشال بولۇپ تەقىيەنى بېشىغا كىيدى. شۇندىن كېيىن سەرخاب شاھ چېچىدىن بىر بۆلەك يۇلۇپ شاھ بەھرامغا بەردى:

— ھەر يەردە بېشىڭغا بىر ئىش چۈشسە ئوتقا سېلىپ كۆيدۈرگىن مەن ھازىر بولىمەن، — دېدى. يەنە خەت يېزىپ كەنداپ شاھقا بىرىش ئۈچۈن شاھ بەھرامنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. كۆپ سۆزلەرنى ئېيتىپ تەكىتلىدى. دىۋە-پەرىلەرگە بۇيرۇپ بەھرامنى تەخت بىلەن كۆتۈرۈپ ھاۋاغا ئۇچتى. بىرنەچچە زامانىدىن كېيىن كەنداب شاھنىڭ قەلئەسىگە يېتىپ باردى. كەنداپ شاھ بۇلارنىڭ كەلگىنىدىن خەۋەر تېپىپ ئالدىغا چىقىپ، ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئەپكىلىپ، ئۆز يېنىدىن ئورۇن بەردى. خادىملار ئاش ۋە

تاتام كەلتۇردى. تاناۋۇل قىلدى. ئاندىن كېيىن ھال-ئەھۋال سورىشىپ، شاھ بەھرام بۇ سۆزنى يىغلاپ ئېيتتى:

شاھى كەنداپ ئەرزىم بەيان ئەيلەيىن، قالمادى كۆڭۈلدە سەبرۇ قەرارىم،
تۇرقە قارا كۆزلۈ پەرىم كېتىپدۇر. كېچە-كۈندۈز ئىنتىزارىم كېتىپدۇر.
دىلۇ جاندىن سىزگە ئەيان ئەيلەيىن، چىقتى قولدىن يارىم تۇرفە چاغندە،
قولدىن چىقىپ زۇلفى تارىم كېتىپدۇر. قالمىشام ئۆرتەنىپ دەردى داغندە.

ئايرۇ تۇشتۇم ياردىن، كۆيدى شىردىن جان، بۇلبۇل ئۇچتى گۈل قالمىدى باغندە،
چىقمىشام سوراغىن سالىبان ھەريان. گۈلشەن ئىچىدە گۈلئۇزارىم كېتىپدۇر.
مەن كەلدىم داد ئايتىپ زارۇ سەرگەردان،
ئەقلۇ ھۇشۇم، ئىختىيارىم كېتىپدۇر. شەھدۇ شەككەر شەربەتتىن ئىچىپدۇر،
شاھى بەھرام ئەزىز باشتىن كېچىپدۇر،
قىشقا ئايلانۇپتۇر كۆكلەم بەھارىم، شەھرى سەبزە ۋەئدە بېرىپ ئۇچۇپدۇر،
خەزان ئۇرۇپ سولدى باغچەدە بارىم. نازلى پەرى غەمگۇسارىم كېتىپدۇر.

ئەلقىسسە، كەنداپ شاھ بۇ سۆزنى ئىشتكەندىن كېيىن بارلىق دىۋە-پەرىلەرنى چاقىرىپ ئۇلاردىن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى سورىدى. دىۋە-پەرىلەر ئېيتتىكى:

— ئەي شاھىم، بىز زادىلا بىلمەيدىكەنمىز.

شاھ بەھرام ئۇلاردىن بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ، تولىمۇ غەمكىن بولۇپ بېشىنى تۆۋەن سالدى. كەنداپ شاھ:

— ئەي شاھ بەھرام، مۇنچىلا قايغۇرۇپ كەتمىگىن. مېنىڭ كەندال شاھ ئاتلىق چوڭ ئاكام بارلىق جىن ۋە پەرىلەرنىڭ شاھىدۇر. ئۇ سېنىڭ ھەرقانداق مۇشكۈل ئىشلىرىڭنى ئاسان قىلىدۇ، — دېدى. كەنداپ شاھتا سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن قالغان بىر ھاسا بار ئىدى، شۇ ھاسىنى شاھ بەھرامغا ھەدىيە قىلدى. بۇ ھاسىنىڭ شۇنداق خاسىيىتى بارئىدىكى، ھەرقانداق قۇلۇپ ياكى زەنجىر بولمىسۇن، بىرلا ئىشارەت بىلەن پارە-پارە بولۇپ كېتەتتى. كەنداپ شاھ يەنە چېچىدىن بىرنەچچە تالنى يۇلۇپ شاھ بەھرامغا بەردى ۋە:

— ھەرقانداق جايدا بېشىڭغا بىرەر مۇشكۈل ئىش چۈشسە بۇنى ئوتقا تاشلىساڭ، مەن دەرھال قېشىڭدا ھازىر بولىمەن، — دېدى. ئاندىن ئۇ بىر پارچە خەت يېزىپ بەھرامغا تۇتقۇزدى ۋە بىر خەۋەرچىنى قوشۇپ يولغا سالدى.

ئۇلار تاغلاردىن ئېشىپ، چۆللەرنى كېزىپ ئاخىرى كەندال شاھنىڭ قەلئەسىگە يېتىپ باردى. شاھ بەھرام قارىغۇدەك بولسا كەندال شاھنىڭ شانۇ شەۋكىتى ھەممىدىن يۇقىرى ئىكەن. كەندال شاھ بەھرامنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلاپ، ئۇنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئوردىسىغا ئەكىلىپ، ئۆز تەختىنىڭ يېنىدىن ئورۇن بەردى. مۇلازىملارنى بۇيرۇپ شاھانە زىياپەت تەييارلىتىپ، دەستخانىنى رەڭمۇ رەڭ نازۇ-نېمەتلەر بىلەن بېزىدى. ئاندىن بەھرامنى غىزاغا تەكلىپ قىلدى. بەھرام غىزالانغاچ ئولتۇرۇپ كەندال شاھ بىلەن ئەھۋاللاشتى. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

مەن سەبىل بىر يار ئۈچۈن ئەرزىمنى ئىزھار ئەيلەسەم،
ھالىمى ساڭا دېيۈپ سىرىمنى ئاشكار ئەيلەسەم.
جىسمىم جاندىن كەتتى بىل زەررە مەدارىم قالمادى،
ئىستەرەم يارىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى بىمار ئەيلەسەم.

چۆللەرە تۈشسەم تەنۇ جانىمنى ئەيلەپ چاك-چاك،
كۆڭلۈمى غەم بىرلە يۈز دەردە گىرىفتار ئەيلەسەم.
سەن ئىشىت يار ئىشقىدىن چوق نەرسە تۈشتى باشمە،
تۇرمىسام ئۆزۈمنى چۇن يۈز دەردكە دۇچار ئەيلەسەم.

ئەلقىسسە، كەندال شاھ ئېيتتىكى:

— سىز كېلىشتىن بۇرۇن خەۋىرىڭىز يېتىپ كەلگەندى. مەن شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن دۈشمەنلەرنى ئەۋەتكەندىم. ئۇلار تېخى قايتىپ كەلمىدى. خۇدا خالىسا چوقۇم خىزمىتىڭىزنى ئادا قىلىمەن.

شاھ بەھرام بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. خۇشالىقىدا كەندال شاھقا دۇئالار قىلدى. كېچە ئۆتۈپ تاڭ ئاتتى. شەھرى سەبزىنىڭ يولىنى ئىزدەپ كەتكەن دۈشمەنلەرنىڭ ھەممىسى يېتىپ كېلىپ:

— ئەي شاھىم، كوھىقاپنىڭ بارلىق قەلئەلىرىنى كەزدۇق. ئەمما شەھرى سەبزىدىن نىشان تاپالمىدۇق، — دېيىشتى.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ شاھ بەھرام غەمكىن بولدى. دەل شۇ چاغدا بىر ئەفرىت دۈە يېتىپ كېلىپ:

— ئەي شاھىم، نۇرغۇن تاغ ۋە دېڭىزلارنى كېزىپ ئاخىرى شەھرى سەبزىنى تاپتىم. شەھەر ئىچىدۇ تامامەن كۆرۈپ كەلدىم. سۆيۈنچە بېرىڭ، — دېدى. شاھ بەھرام بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇشۇقەت بولدى.

كەندال شاھتا سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن قالغان بىر جۇپ كىش بار ئىدى. بۇ كەشنىڭ خاسىيىتى شۇ ئىدىكى، ئۇنى كىيگەن ئادەم ھەرقانچە ئۇزۇن يول يۈرسىمۇ ھېرىپ-چارچىمايتتى. كەندال شاھ ئاشۇ كەشنى بەھرامغا بەردى. يەنە چېچىدىن بىرنەچچە تالنى يۇلۇپ بەھرامغا بېرىپ دېدىكى:

— ھەرقانداق جايدا بىرەر مۇشكۇلچىلىككە ئۇچرىساڭ بۇنى ئوتقا سالساڭ مەن دەرھال ھازىر بولىمەن.

ئاندىن شاھ بەھرامنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ، دۈشمەنلەرگە پەرمان قىلدى. دۈشمەن تەختىنى كۆتۈرۈپ ھاۋاغا ئۇچتى. ئۇلار تاغۇ-چۆللەرنى كېزىپ بىرنەچچە كۈن ئۇچقاندىن كېيىن بىر تاغنىڭ ئۈستىگە يېتىپ باردى. شاھ بەھرام تاغنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ شەھرى سەبزىنىڭ قەلئەسىنى كۆردى. بۇ قەلئە پىشىل زۇمرەتتىن ياسالغان بولۇپ، ئالەمگە نۇر چېچىپ تۇراتتى. شۇ چاغدا بىر ئەفرىت:

— بۇ شەھەر ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن قالغاندۇر. مۇشۇ تاغنۇ ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغلىرىدۇر. بىزگە بۇ تاغنىڭ نېرىسىغا — شەھەرگە ئۆتىمەككە

رۇخسەت يوقتۇر. خۇدايىتائالا سىزگە نىجاتلىق بەرسۇن، — دېدى. ئاندىن دىۋە-پەرىلەر شاھ بەھرام بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ كېتىشتى. شاھ بەھرام ئۆزى يالغۇز تاغ ئۈستىدە قالدى. كۆڭلى غەمگە توليۇپ، ياراتقان تەڭرىگە يالۋۇرۇپ يىغلاپ بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

گۈزەل شاھىم ئەرزىم مېنىڭ،
مېھرىبان جانانە يەتتۇر.
غەمزەسى ئوق، قاشى كەمان،
كىرپىكى پەيكانە يەتتۇر.
كىمسە يەتمەس ئەدالىتى،
سەن ئىشتىكىل فەريادىمى.
قادىر ئاللاھ بۇ دادىمى،
بىر ئەدل سۇلتانە يەتتۇر.
سەندە بار جەھاننىڭ ئەركى،
تۈز ئەيلەر تاغلار بەركى.
كۆزۈم نۇرى، جانىم كۆركى،
دۇسىن ئىچرە تولغانە يەتتۇر.

سەن يېتىشتۇرگىل سۇلتانىم،
تۆرە بەرگىل بۇ دۇنيانىم.
جىسمىم ئىچرە خەستە جانىم،
دەردىنى دەرمانە يەتتۇر.
ئىشتىق ئوتىنە كۆيۈپ سۇندۇم،
نالەش ئەيلەپ ساڭا ياندىم.
كۆڭۈل ئاۋلار جان پىدىيە ندىم،
جىسمىم ئىچرە جانە يەتتۇر.
ئەي پەرىم، ياد ئەيلەپ سىزى،
شاھى بەھرام دەرلەر بىزى.
ۋەئدە بەرمىش شەھرى سەبزى،
شول ئەھدى-پەيمانە يەتتۇر.

ئەلقىسسە، شاھ بەھرام ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيىسسالامنىڭ ھاسسىنى قولىغا ئېلىپ، قالپاقنى تەقىيىنى بېشىغا كىيىدى. پۇتىغاكەشنى كىيىپ، «يا ئەھەد، يا سەمەد، مىڭبىر ئاتقىدىن مەدەد» دەپ شەھرى سەبزىگە قاراپ راۋان بولدى. بىرنەچچە سائەت ماڭغاندىن كېيىن شەھەرنىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ باردى. شەھەر ئىچىگە كىرىپ كۆردىكىم، خالايىقنىڭ كۆپلۈكىدىن ئۇلارنىڭ ھېسابىنى ئېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۈزۈشى بىلەن ئاۋارە بولۇپ، ھېچكىم شاھ بەھرامنى كۆرمىدى، شاھ بەھرام شەھەر ئىچىنى ئايلىنىپ كۈننى كەچ قىلدى. كېچىنى شۇ يەردە تاڭ ئاتقۇزۇپ، يەنە شەھەرنى تاماشا قىلىپ ئايلاندى. لېكىن پەرىلەر شاھنىڭ بارگاھىغا بارىدىغان يول تاپالمىدى. ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتتى. تۆتىنچى كۈنى بىر توپ ئادەمنىڭ بىر تەرەپكە كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شاھ بەھرامۇ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئۇلار ئاخىرى پادىشاھنىڭ بارگاھىغا يېتىپ باردى. شاھنىڭ ئوردىسىنىڭ كۈنگۈرسى پەلەككە يەتكۈدەك ئىدى، مىڭلاپ جىن ۋە پەرىلەر شاھنىڭ خىزمىتىدە ھازىر ئىدى. پادىشاھنىڭ سەلتەنىتىدىن ئالەم زىلزىلگە كېلۇر ئىدى. پادىشاھنىڭ قېشىدا بىر پەرىزات تۇراتتى. ئۇ بالا ھۆسنىگە بەكمۇ ئوخشاش ئىدى. يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭغا ئەرزىھالىنى ئېيتاي دېسە، باشقىلار بىلىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلدى. قاراۋۇللارمۇ نېمىندۇر سەزگەندەك بولۇپ، سەگەكلىشىپ قالدى. بالا ھۆسن شاھ بەھرامنىڭ كەلگەنلىكىنى سېزىپ يىراقتىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا تونۇشلۇق بەردى. پادىشاھ بالا ھۆسنىنىڭ ئادەمزات بىلەن شەرەت قىلىشۋاتقانلىقىنى سەل-پەل سېزىپ قېلىپ ئۇنىكىنىسىغا دېدىكى:

— قىزىمغا بېرىپ دېگىن، ئادەمزاتقا كۆڭۈل بەرمىسۇن!

ئىنكئانا بالا ھۆسنكە:

— ئاتىڭنىڭ ئىيتقىنىدەك، «ئادەمزاتنىڭ ئەلچى كەلگەن ئىمىش. قىزىم ئۇنىڭغا كۆڭۈل بەرمەسۇن. ئادەمزات بىۋاپا كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆڭلىنى ئۇزسۇن. بىزنى خەلق ئاردىمىدا رەسۋا قىلمىسۇن. ئۇنىڭ يەنە بىرقانچە خوتۇنى باردۇر» دەيدۇ، — دېدى. شاھ بەھرام بۇ گەپلەرگە قۇلاق سېلىپ تۇرغانىدى. ئىنكئانا بولسا ئۇنى كۆرمىدى.

— ئەي ئانا، بۇ سۆزلەرنىڭ پايدىسى يوقتۇر. ئەزەلدە تەقدىر بۇيرۇغان بولسا ئۇنىڭغا ھېچقانداق چارە يوقتۇر. ئادەم بالىسى ھەرقانچە بىۋاپا بولسىمۇ مەيلى. مەن ئۇنىڭ بىلەن قىيامەتكىچە ئايرىلماسلىققا ئەھدى پەيمان قىلىشقان. ئەگەر پادىشاھ تېرەمنى تەتۇر سويسىمۇ بۇ ۋەدەمدىن قايتمايمەن، — دېدى بالا ھۆسن پەرى ئاندىن ئۇ بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

شول مۇرادىم - مەقسەدىم - ئاللاھنى كۆزلەر كۆزلەرىم،
قايتماغايمەن ئەي، ئانا، بەھرامنى كۆزلەر كۆزلەرىم.
يار ئۇچۇن بولسام ئانىڭ ئىشقىدا رەسۋايى جەھان،
ياخشى ئاتىڭ ئىستەمەم بەدنامنى كۆزلەر كۆزلەرىم.
ئەيلەرەم دىلدارىمە گەر بولسا يۇز جانىم فىدا،
كۆزلەرىمنى رەۋشەنى دىدەمنى كۆزلەر كۆزلەرىم.
ئادەمزاد ئەھلىدىن دېسەڭكى كەچكىل سەن بۇگۇن،
تا قىيامەت قويسە بىر ئەيبامنى كۆزلەر كۆزلەرىم.
كەچ خەيالىم ئەيلەمە بۇ ئەھدۇ پەيمان سەندە بار،
شەھرى فارىس ئەھدى ئىلە پەيمانىنى كۆزلەر كۆزلەرىم.
مەن ئۆزۈمنى ئەتمەگەيمەن بەندى زىندانىدىن خەلاس،
تاكى ئول يارىدىن كېلەن پەيغامنى كۆزلەر كۆزلەرىم.
كەچ ئانا، سەن بەرمەگىل بالا ھۇسنىگە تەشۋىشى،
قايتماغايمەن ئۇشبۇ بەھرام شاھنى كۆزلەر كۆزلەرىم.

ئەلقىسسە، بالا ھۆسن بۇ سۆزنى دېگەندىن كېيىن شاھ بەھرام ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلىپ بىر سۆز ئېيتتى:

نازلى پەرىم جان كېچىپ مەن ساڭا سەيرانە كەلدىم،
ئابدال جەندەسىنى كىيىپ چەرخ ئۇرۇپ جەۋلانە كەلدىم.
سەن يوقارى مەن پەستەيەم، بار ئىقرارە پەستەيەم،
سەردىتىگدىن مەن خەستەيەم دەردىمە دەرمانە كەلدىم.
زەقىب تەئنەسىندىن قاچىپ، قاپۇلارىڭ قۇفلىن ئاچىپ،
نەچچە دېگىزلاردىن كېچىپ، بۇگۈن شۇ مەيدانە كەلدىم.
غۇنچەسسەن باغۇ بارىڭ گۈل ئاچىلان نەۋ بەھارىڭ،
چېكىپ سېنىڭ ئاھۇ زارىڭ، بۇلبۇلۇم بوستانە كەلدىم.
كۆكسىلەرىڭ باغىن ئاچىڭ، ئال گەردانە گەۋھەر ساچىڭ،

چۇن ئىسمائىل كەلدىم قۇچۇڭ، كۆر ساڭا قۇربانە كەلدىم.
كەلدىم ئىشكىڭگە داد ئېيتىپ، تاجۇ-تەختىم بەرباد ئېيتىپ،
گۈل ھۆسنۈڭنى ئازاد ئېيتىپ، شەمئ ئۆزە پەرۋانە كەلدىم.
بەھرام شاھ دەر ئەرزىم سەزە، يانىپ كەلدىم شەھرى سەبزە،
دىلىبەر ۋەئدە بەردى بەزە، شول ئەھدۇ پەيمانە كەلدىم.

ئەلقىسسە، بالا ھۆسىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئۇيان-بۇيانغا قاراپ ھېچكىمنى كۆرمىدى. شاھ بەھرام قاتتىق بىر ئاھ ئۇردى. بالا ھۆسن بۇ ئاھ ئۇرغان ئاۋازنىڭ شاھ بەھرام ئىكى ئاۋازىغا ئوخشاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، خۇشاالمقىدا بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

ئىقرارىنە مەھكەم ۋەفالى يارىم، مەگەر كۆردۈڭ بىزدىن بىر بىۋەفالىق،
نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان ئېيتەرسەن؟ نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان ئېيتەرسەن؟
مېھنەت چېكىپ كەلگەن ۋەفالى يارىم، باغلى بولدۇم بىر ئىقرارە، بىر سۆزدە،
نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان ئېيتەرسەن؟ نە سەبەبتىن پەردە تۇتۇپسەن يۈزدە،
قەبۇل بولمىش مەگەر ھەققە نىيازىڭ، نە گۇناھۇ تەقسىر تاپتىڭ سەن بىزدە؛
ئالدى ئېيتىيارىم بۇ شىرىن سازىڭ. نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان ئېيتەرسەن؟
غايىبتىن بۇلبۇلدەك كېلۇر ئاۋازىڭ، قول - ئاياغىم باغلى، كۆڭلۇم دىلگىردۇر،
نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان تۇتارسەن؟ ئىگەم قىلغان بىزگە ئەزەل تەقدىردۇر.
سۆيەر-يارىم قۇلاق تۇتقىل سۆزىمە، تەكرى بىردۇر، ئىقرار بىردۇر، سۆز بىردۇر،
زالىم فەلەك پەردە چەكمىش يۈزىمە. نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان ئېيتەرسەن؟
مۇندا كېلىپ كۆرۈنمەيسەن كۆزىمە، كېمسەم يوقتۇر، ھېچكىم كەلمەس يانىمە،
نېچۇن ئۆزۈڭ بىزدىن پىنھان ئېيتەرسەن؟ ئۆلۈر بولدۇم، سۇسادىكمۇ قانىمە؟
باشدا قىسمەت ئەتمىش ياراتقان خالىق، بالا ھۆسن ئوتلار سالدىڭ جانىمە،
يۈزلۇ كۆزلەپ ئايتتىم يۈز جان فىدالىق. نېچۇن ئۆزۈڭ بىردىن پىنھان ئېيتەرسەن؟

ئەلقىسسە، بالا ھۆسن بۇ سۆزنى ئېيتقاندىن كېيىن شاھ بەھرام بالا ھۆسنىگە ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن بەشىدىن ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك قالپىقىنى ئالدى. ئاندىن بۇ ئىككى ئاشىق-مەشۇق بىر-بىرىنىڭ بويۇنلىرىغا قوللىرىنى سېلىپ، قۇچاقلىشىپ، سۆيۈشۈپ كۆرۈشتى. ئاندىن ئۇلار ئىمارەتنىڭ ئىشىكىگە كەلدى. سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاسىسى بىلەن فايىسى ئىشىكنى ئۇرسا شۇ ئىشىكنىڭ قۇلۇپى دەرھال ئېچىلۇر ئىدى. ھاسا بىلەن ئىشىكە ئۇرۇۋىدى، ئىشىك دەرھال ئېچىلدى. شاھ بەھرام بىلەن بالا ھۆسن ئىككىسى ئىچكىرىگە كىردى. ئۇلار يۈزلىرىگە يۈزىنى سۈركەپ يەنە سۆيۈشۈپ كەتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەنلەر ھەممىسى ھەيران بولۇشتى. بۇ ئىشنى بىرەمدىلا پادىشاھقا خەۋەر قىلىشتى. بۇنى ئاڭلىغان ئىتتىكانا:
— ئەي بالا-ھۆسن، بۇ نېمە ئىش؟— دەپ سوردى. بالا ھۆسن ئىسنىڭ ئانىغا مۇنداق دېدى:

دایه كۆر ئەلھەمدۇلىللاھ یارە ئۇغراشتىم بۇگۈن،
ئىشقىدا سەرمەست ئولۇبان قاینابان تاشتىم بۇگۈن.
باشىمزدىن كەچكەن ئول ھەرنە ھېكایەت ـ قىسسەنى،
بىر ـ بىرىمزغە دېيۇپ نېلەرنى سۆزلەشتىم بۇگۈن.
یاتتىم ئانچە، سۆھبەت ئەیلەپ قول بویۇنغە سالىشىپ،
ھەم ئۇپۇشۇپ، ھەم قۇچۇشۇپ كۈلدىم، ئویناشتىم بۇگۈن.
باۋەر ئەیلە دایە كۆر دىیدارە ۋاسىل بولمىشام،
ئایرىلىپ بۇ غۇسسە ـ غەملەردىن ئۇزاغلاشتىم بۇگۈن.
تۆشنى ـ تۆشكە قویۇبان، ئالما، ئانارىم ئىگەشىپ،
بویىنغە زۇلفۇم تاقىپ قەددىغە چۇلغاشتىم بۇگۈن.
شەھدۇ شەككەر سىندۇرۇپ دۇداغى دۇداغىم سۈرۈپ،
كۆكرەكىم كۆكسىغە قویۇپ خوپ قۇچاغلاشتىم بۇگۈن.
دائىما بالا ھۆسن یانىدا بەھرام شاھ ئىھرۇر،
بىر تۇشەك یاستۇقىدا یار بىرلە چۇلغاشتىم بۇگۈن.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئىنكىئانا «بۇ نېمىدېگەن بېمەنە گەپ» دەپ ئويلاپ قالدى. بۇنى كۆرگەن بالا ھۆسن شاھ بەھرامغا:

ـ ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەققىدە ئىنكىئانىغا ئۆزۈگىنى كۆرسەتكىن،ـ دېدى. شاھ بەھرام بېشىدىكى سۇلايمان قالپاقنى ئېلىپ ئۆزىنى ئىنكىئانىغا كۆرسەتتى. بۇ ھېكمەتنى كۆرگەن ئىنكىئانا ئەجەبلەنگەنلىكىدىن یاقىسىنى ئۇتۇپ تۆرۈپ قالدى. شاھ بەھرام ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنىڭغا بىرمۇ بىر بایان قىلدى. ئىنكىئانا شاھ بەھرامنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ، بالا ھۆسنىنىڭ ئاتىسىغا سۆیۈنچ ئېیتقىلى بېرىپ دېدىكى:

ـ ئەي پادىشاھى باكەرەم، شاھ بەھرام نەچچە تاغ ۋە نەچچە دېڭىزلاردىن ئۆتۈپ، ئۇزۇن ۋاقىت مۇشەققەت چېكىپ ئۆتۇ. ئەزىز جېنىدىن كېچىپ ئىزدەپ یۈرۈپ ئاخىرى بالا ھۆسنىنى تېپىپ یېتىپ كەپتۇ.

پادىشاھ ۋە خانىش ئىنكىئانىدىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ شاھ بەھرامنى كۆرگىلى كېلىشتى. شاھ بەھرام ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئالدىغا چىقىپ سالام قىلدى. ئاندىن شاھنىڭ ئايىغىغا باش قويدى. پەرىلەر شاھى شاھ بەھرامنى كۆرۈپ ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە ئاپىرىن ئوقۇدى. ئاندىن ئۇنىڭ قولىدىن یېتىلەپ ئاپىرىپ تەختىگە چىقاردى. پادىشاھ ناغرا ـ سۇنايلارنى چالدۇردى. بارلىق جىن ـ پەرىلەر یىغىلىپ ئەیش ـ ئىشرەت ۋە خۇشاللىققا چۆمدى.

ئەلقىسسە، پەرىلەر شاھى ۋەزىر، ئەمىر ۋە بەگلەرنى یىغىپ:

ـ بۇ ئىشقا قانداق مەسلىھەت بېرىسىزلەر؟ ئىختىيارنى سىزلەرگە قويدۇم،ـ دېدى. ئۇلار ئېيتتىكى:

ــ بالا ھۆسننى شاھ بەھرامغا بېرەيلى.

پادىشاھ بۇ مەسلىھەتنى قوبۇل قىلىپ بىرنەچچە كۈن تۇيۇ - تاماشا قىلدى. تەرەپ - تەرەپتىن جەن - پەرىلەر، ئەفرىتلەر ۋە ئاۋاستىلار توپ - توپ تويغا كېلىشكە باشلىدى. ئۇلارغا ئاش - تاۋام، تۇراڭ نازۇ - نېمەتلەر تارتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن بالا ھۆسننى شاھ بەھرامغا قايتىدىن نىكاھلىدى. ئۇلار ئەيش - پاراغەتكە مەشغۇل بولدى.

ئەلقىسسە، پەرىلەر شاھىنىڭ قىزىنى شاھ بەھرامغا بەرگەنلىكى جەمئى ئىنس - جىن، دىۋ - پەرىلەرگە مەلۇم بولدى. زەلزەلە ئاتلىق بىر ھارامزادە دىۋە بار ئىدى. «بالا ھۆسننى ئادەمزاتنىڭ پادىشاھىغا بېرىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئىشتىپ غەزەپ ئوتىدا ياندى. ئۆزىگە تەۋە دىۋە - پەرىلەردىن تۆت لەك لەشكەرنى يىغىپ شاھ بەھرامنى ئۆلتۈرۈشكە ئاتلاندى. ئۇ «ئادەمزاتنىڭ پادىشاھىنى ئۆلتۈرۈپ، بالا ھۆسننى ئۆزۈم ئالمەن» دەپ جار سالدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان پەرىلەر شاھى تولمۇ پاراكەندە بولدى. ئۇ شاھ بەھرامنى چاقىرىپ، بۇ ئىشقا قانداق چارە قىلىش توغرىلىق ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. شاھ بەھرام پادىشاھتىن يۈز بەرگەن ۋەقەنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى. ئۇ قايتىپ كېلىپلا بۇ ئىشنى بالا ھۆسنگە دېدى. بالا ھۆسن بۇ گەپنى ئاڭلاپ لا دەرھال ئاتىسىنىڭ قېشىغا باردى.

ــ ئەي ئاتا، نېمىگە قايغۇرۇۋاتىسىز؟ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ــ ئەي قىزىم،ــ دېدى پادىشاھ،ــ دىۋە زەلزەلە تۆت لەك لەشكەرنى باشلاپ كەپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن تاقابىل تۇرۇشقا ھەددىمىز يوق. ئۇ ھارامزادە ئەمدى بىزگە نېمە كۈنلەرنى كۆرسىتەر...

بالا ھۆسن ئاتىسىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، شاھ بەھرامنى خەۋەردار قىلدى. شاھ بەھرام پادىشاھنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭغا بۇ سۆزنى ئېيتتى:

ئەي، قېيىن ئاتا، قورقما دۈشمەن سۆزىنە،
تۇرغىل شاھىم سەبا سەۋاش كۆنىدۇر.
سېپىغا يىلۇق ياراتقانىنىڭ ئۆزىنىڭ،
تۇرغىل شاھىم، سەبا سەۋاش كۆنىدۇر.

تىڭلاماسلار بەلەندىنە - پەستىنە،
كېلۇر بولسا شەھرىگىزنى ئۇستىنە.
قۇۋۋىتى كېلۇر كۈچ يىگىتنى دەستىنە،
تۇرغىل شاھىم، سەبا سەۋاش كۆنىدۇر.

بىز لاپ ئۇرۇپ ھەرگىز قەباق قاقماسبىز،
ھەربەھۇدە سۆزلەرنى باقماسبىز،
ھۇندای لافۇ سىياسەتتىن قورقماسبىز،
تۇرغىل شاھىم، سەبا سەۋاش كۆنىدۇر.

تاڭلا بولسا دۈشمەن ھالىن كۆرەلىك،
توپلار قۇرۇپ، سەپ - سەپ بولۇپ تۇرالىك،
يىگىت سورسە قاشۇسىغە بارالىك،
تۇرغىل شاھىم، سەبا سەۋاش كۆنىدۇر.

غەم كەشتىك قولىن ئاشە يەتۈرمەس،
كۈچلى يىگىت كۆڭلىغە قايغۇ كەتۈرمەس،
ئەندىشىلىك بىر ئىشنى ھېچ بىتۈرمەس،
تۇرغىل شاھىم، سەبا سەۋاش كۆنىدۇر.

ياقام تۇتتۇم سەھەر ھەققە زار ئۇچۇن،
شىرىن جانىم سەبىل ئەتتىم بار ئۇچۇن،
بەھرام شاھ دەر، جان بېرەلىك ئار ئۇچۇن،
تۇرغىل شاھىم، تاڭلا سەۋاش كۆنىدۇر.

ئەلقىسسە، پەرىلەر شاھى بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

ئاندىن شۇئان دۇشمەنكە قارشى لەشكەر يىغىدى. «ئاللاھ كىمگە نۇسرەت ئاتا قىلار» دېگەن ئوي بىلەن ئەتىسى دۇھە زەلزىلە بىلەن جەڭ قىلغىلى چىقتى. شاھ بەھرام پەرىزاتلارنىڭ پادىشاھى ۋە ئۇنىڭ قۇرداشلىرىنىڭ چاچلىرىنى ئوتقا تاشلىدى. ئۇلار ھەددى ـ ھېسابسىز لەشكەرنى باشلاپ دەرھال ھازىر بولدى ھەم دۇھە زەلزىلەنىڭ قوشۇنىغا قارشى ئاتلاندى. بۇ چاغدا شاھ بەھرام بىلەن دۇھە زەلزىلە ئۆز ئارا مۇنداق دېيىشتى:

دېۋە:
غەلەت خەيالدىن قول كۆتەر،
تاشلاپ كەتكىل بۇل پەرىنى.
مەندىن بۇگۈن باشىڭ قۇتقار،
ئۆزۈڭ قاچقىل، قوي پەرىنى.

شاھ بەھرام:
بېرى كەل مۇنچە لاپ ـ ئۇرما،
مەن سويمىسام سەن ئېشەكنى.
مەيدان ئىچرە كۆپ كۆرمىشىم،
سېنىڭدەيمەن خەر ئېشەكنى.

دۇھە:
ئۇمىدىڭ بولسا بۇ جاندا،
كېزەر بولساڭ كەڭ جەھاندا،
باشىنىڭ قۇتقار بول مەيداندا،
قەددى بۈيى دىل پەرىنى.

بەھرام:
ياۋ دۇشمەن مەيداندا ئۆلسۇن،
غەزنە فەرلەر ئۇيۇن سالۇن،
شىرىن جانە زەيفىڭ كەلسۇن،
شول كۈن كۆرەي سەن ئېشەكنى.

دۇھە:
ئات سالىشىپ يۈرۈڭ بەگلەر،
دال ـ جەددالنى ئۇرۇڭ بەگلەر،
فېئۇلى ئازمىش كۆرۈڭ بەگلەر،
سەن بېغىشلا گۈل پەرىنى.

بەھرام:
ئەلى زۇلفىقارىن چالام،
بارسام ياقاڭدىن ئالام،
كېيىمپ قىلاي قەلەم ـ قەلەم،
تاپماي قاچارلار ئېشەكنى.

دۇھە:
قول كېسىلۇر بوغىن ـ بوغىن،
باشىڭ كېسىمپ ئالىپ تۇغىن،
يانچىلۇرسەن سانسىزلىقىن،
سال مەيدانە ـ بىر پەرىنى.

بەھرام:
لاپ ئۇرمىغىل يۈزى قارا،
ھال تۇشەرمۇسەن ئارا،
كېسىلۇرسەن پارە ـ پارە،
قايتقىل دەرمەن سەن ئېشەكنى.

دۇھە:
زەلزىلە دەر، باغرىم كەسسەڭ،
مەغزىم سۇرۇپ، رەڭگىم چەكسەڭ،
باشىم كېسىمپ، قانىم تۆكسەڭ،
نۇش جانىڭ ئال پەرىنى.

بەھرام:
بەھرام شاھ دەر، سېنى تۇتۇپ،
قوللارىڭ ئارقاڭغە تارتىپ،
مەيداندا سەن فەئلىڭ كېتىپ،
نېلەرەم سەن كۈچۈك ئېشەكنى.

ئۇ ئىككىسى بۇ گەپلەرنى دېيىشىپ بولغاندىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى بىردىنلا بىر ـ بىرىگە ھۇجۇم قىلىشتى. جەڭ شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، بەزىلىرى ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋېتىپ قىلىچلىرىنى ئويناتاتتى. بەزىلەر ھاي ـ ھايلىسا، بەزىلەر يىغلايتتى. بەزىلەرنىڭ قېنى چېچىلسا، بەزىلەر دوڭغىيىپ قوڭى ئېچىلاتتى. بەزىلەر ـ

نىڭ بويىنى ئۇزۇلسە، بەزىلەرنىڭ جەسەتلىرى چۈۋۈلاتتى. بەزىلەر شەردەك يۈگۈرسە، بەزىلەر بۇرىدەك ھۇۋلىشاتتى. شۇنداق قىرغىنچىلىق بولدىكى، قانلار جىلغىلاردا ئېرىق-ئېرىق بولۇپ ئېقىشقا باشلىدى. جەسەتلەر دۆۋىلىشىپ كەتتى. ئادەمنىڭ كاللىلىرى ھەممىلا يەردە ساينىڭ تېشىدەك ياتاتتى. شاھ بەھرام ئەشكەرلىرى بىلەن بىللە دىۋە زەلزەلەنىڭ ئەسكەرلىرىنى شۇنچىلىك قىردىكى، ئۆلۈكلەرنىڭ ھەددى - ھېسابى يوق ئىدى. تېرىك قالغانلىرىنى ئەسىر ئېلىپ پەرىلەرنىڭ پادىشاھىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى.

شاھ بەھرام دىۋە زەلزەلە بىلەن كەينى-كەينىدىن توققۇز قېتىم ئېلىشتى. ئاخىرى سالغا تاشلاپ دىۋە زەلزەلەنى سالغىغا ئىلىنىدۇرۇپ ئاندىن ئۇنى مەھكەم باغلىۋالدى. پەرىلەر شاھى ئادەمزاتنىڭ غەيرىتىگە ۋە باتۇرلۇقىغا تەھسىن ۋە ئاپىرىنلار ئېيتتى.

شاھ بەھرام دىۋە زەلزەلەنى لەشكەرلىرى بىلەن بىللە مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن بىر نەچچە ۋاقىتقىچە شەھرى سەبزە بالا ھۆسىن بىلەن خۇشال-خۇرام تۇرمۇش كەچۈردى. كۈنلەردىن بىر كۈنى شاھ بەھرام ئۆز يۇرتىنى سېغىنىپ، ئۆز ۋەلايىتىگە قايتىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ پادىشاھتىن رۇخسەت سورىدى. پادىشاھ ئائىلاج ئۇنىڭغا رۇخسەت بەردى ۋە دىۋىلەرگە:

— شاھ بەھرامنى تەخت بىلەن كۆتۈرۈپ، ئۆز ۋىلايىتىگە يەتكۈزۈڭلار، — دەپ پەرمان قىلدى. دىۋىلەر دەرھال شاھ بەھرام بىلەن بالا ھۆسنىنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ ھاۋاغا كۆتۈردى. ئۇلار پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ يولغا راۋان بولدى. بىرقانچە ۋاقىت ئۇچقاندىن كېيىن ئۇلار ئاخىرى پارس ۋىلايىتىگە يېتىپ باردى. دىۋىلەر شاھ بەھرامدىن رۇخسەت ئېلىپ قايتىپ كەتتى. شاھ بەھرام ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ۋە قېرىنداشلىرى بىلەن كۆرۈشتى. ئاندىن ئۆزىنىڭ شاھلىق تەختىگە چىقىپ، بالا ھۆسن بىلەن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بەختىيار تۇرمۇش كەچۈردى. نۇرغۇن پەرزەنتلىرى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشۇپ، مۇراد-مەقسەدلىرىگە يەتتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

يولۋاس بىلەن زەينەب

ئۆتكەن زاماندا زەينەب ئاتلىق جەزى يامان، ئۇرۇشقاق، تىلى سېسىق بىر ئايال ئۆتكەنكەن. ئۇ ئېرىنى دائىم تىللايدىكەن. ئېرى بولسائۇنىڭغا سەبرى ـ تاقىت قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئېرى ئايالىنىڭ بۇ خىل مىجەزىگە تاقىت قىلالماي، ئۇنى راسا دۇمبالاپتۇ. خوتۇنى ئاچچىقىدىن بىر سەھراغا يامانلاپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ ماڭا ـ ماڭا ئادەمزاتسىز بىر دەشتە باياۋانغا بېرىپ قاپتۇ. كۆتۈلمىگەندە ئالدى تەرەپتىن بىر يولۋاس هەيۋەت بىلەن نەرە تارتىپ كېلىپ قاپتۇ.

زەينەب ئۆزۈ ـ ئۆزىگە: «ئېرىنىڭ پەرمانىنى تۇتمىغانلىقنىڭ جازاسى مۇشۇ ئوخشايدۇ» دەپتۇ ۋە يامانلاپ چىقىنىغا يۈز مىڭ پۇشايمانلارنى يەپتۇ. ئۇ «بۇ بالالاردىن خالاس بولغان بولسام، بۇنىڭدىن كېيىن ئېرىمنىڭ پەرمانىدىن چىقمايمەن، هەرگىزمۇ ئۆيدىن تالاغا چىقمايمەن» دەپ قەسەم قىپتۇ. ۋە: «بۇ ماڭا كەلگەن بىر بالادۇر، ئەمدى بۇنىڭغا بىر هىيلە ئىشلىتىپ باقاي» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ:

ـ ئەي يولۋاس،ـ دەپ ۋارقىراپ تۇ،ـ يېقىنراق كەل، ساڭا ئېيتىدىغان مۇهىم بىر گېپىم بار.

ـ نېمە گېپىڭ بار؟ـ دەپتۇ يولۋاس زەينەبنىڭ يېنىغا ئاهاڭ بىلەن هەيۋەتلىك بىر شىر بار. ئۇ، نەچچە نۆۋەت يۇرتىمىزغا كېلىپ كۆپ كىشىلەرنى نابۇت قىلدى. يۇرت خەلقى ئۇ شىرغا تەڭ كېلەلمەي ئاخىرى مەسلىھەتلىشىپ ئۇنىڭ هەر كۈنى يەيدىغان ئوزۇقى ئۈچۈن ئۈچ ئادەم بەرمەككە پۈتۈشكەنىدى. شۇندىن بۇيان يۇرت خەلقى نۆۋەت بىلەن ئادەم ئەۋەتىپ بېرىدۇ. بۈگۈن نۆۋەت ماڭا يەتكەنىدى، شۇ يەرگە كېتىپ بارىمەن. سەمىگە بولسۇنكى، ئۇ شىرغا هېچقانداق يولۋاس تەڭ كېلەلمەيدىكەن، ئۇنىڭ بىرنەچچە يولۋاسنى تىرناق «هاپ» ئەتكىنىنى كۆرگەن ئادەم بار. شۇڭا سېنى بولسىمۇ كۈن كۆرسۈن دەپ بۇ يەردە ئۈزۈن تۇرماي چاقىقان كەتكىن، دېمەكچىمەن،ـ دەپتۇ.

يولۋاس زەينەبنى يېيىشنى ئاهاڭ يېتى خالاپتۇ ـ يۇ، تۇيۇقسىز شىرنىڭ كېلىپ قېلىپ، ئۇزۇنىڭ هالاك بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ كەينىگە يېنىپتۇ. يېرىم يولغا بارغاندا ئالدىغا بىر تۈلكە ئۇچراپتۇ ۋە يولۋاسنىڭ ساراسىمە ئىچىدە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراپتۇ. يولۋاس ئاڭلىغانلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

— بۇ ئىشىڭمز بولماپتۇ، — دەپتۇ تۇلكە، — ئادەملەر ناھايىتى قۇۋ كېلىدۇ ئۇ، سىزنى ئالداپتۇ. ئۇلار چوقۇم بىر كۈنى بىزنى ئوۋلاپ، تېرىلغۇرىمىزدىن جۇۋا قىلىپ كېيىشمدۇ. ياخشىسى، بۇ ئايالنىڭ ھېيلىسىگە ئىشەنمەي، ئۇنى تۇتۇپ يەيلى. چاققان بولۇڭ، مەنمۇ بىللە بېرىپ، ئۆز نېسىۋەمىنى ئالاي. يولۋاس ئېيتىپتۇ:

— ئەي تۇلكە دېگەن ھارامزادە! ئۇ خوتۇن يالغان ئېيقىنى يوق. مەن ئۇ يەرگە بارمايمەن. مۇبادا شىر كېلىپ قالسا، سەن بىر تۆشۈكنى تېپىپ كىرىۋالسەن. مەن شىرنىڭ كۈچلۈك پەنجىسىگە گىرىپتار بولمامدىمەن؟ تۇلكە:

— ئەگەر ھېنىڭ دېگەنلىرىمگە ئىشەنمىسىڭ، ھېنى پۇتىڭزغا باغلىۋېلىڭ ئەگەر شىر يېتىپ كەلسە ئاۋۋال ھېنى تاشلاپ بەرمەمسىز؟ — دەپتۇ. تۇلكىنىڭ بۇ سۆزى يولۋاسقا ماقۇل كېلىپ، تۇلكىنى ئايىغىغا باغلاپ كەينىگە يېنىپتۇ.

زەينىبە تۇلكىنىڭ يولۋاسنىڭ پۇتىغا باغلاقلىق كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ھەممە ئىشنى پەملەپتۇ. ئۇ دەرھال يولۋاسقا ۋارقىراپ:

— ئەي يولۋاس! خويمۇ ئوبدان كەپسەنا! مەن بىر جادۇگەر خوتۇندۇرمەن. ھېنىڭ يەيدىغان غەزايىم شىر گۆشى، ئۇ چىدىغىنىم يولۋاس شورپىسى ئىدى. بايات تىن سېنى شىرنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ ئاچچىقىدا ماڭا يېقىن كەلسە، تۇتۇۋېلىپ باللىرىمغا كاۋاپ ئېتىپ بېرەرمەن دېسەم، قېچىپ كەتتىڭ، ساڭا دېگەن گەپلىرىمگە پۇشايمان قىلىپ تۇراتتىم. ئەمدى ئوبدانغىنا كەپسەن تېخى، ئۆزۈڭنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئورنۇڭغا بىرورۇق تۇلكىنى ئەكەپسەن. مەن بۇنىڭغا ئۇنامدىمەن؟ بۇ كىچىككىنە بىر پارچە گۆش بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. ئەگەر ئۆز ئورنۇڭغا شىر ياكى بىرەر پىل ۋە يا باشقا بىر يولۋاس ئەپكەلگەن بولساڭ مەيلىتتى. ئەمدى سېنى ھەرگىز قويۇۋەتمەيمەن، — دەپتۇ. تۇلكە، بۇ سۆزنى ئىشتىپ ۋەھىمىگە چۈشۈپتۇ ۋە پەريات قىپتۇ:

— ئەي يولۋاس، بۇ خوتۇن ھەقىقەتەن بۇ باياۋاننىڭ ئاپىتى ئىكەن. قۇدرىتىڭ يەتمەسە دەرھال قېچىپ جېنىڭنى قۇتقازغىن!

يولۋاس شامالدەك قېچىپتۇ. تۇلكە ئۇنىڭ ئايىقىدا سۆرىلاپ، بېشى تاشقا كېسەككە تېگىپ يېرىلىپتۇ. جېنى مىڭ مەرتىۋە چىغىپ مىڭ مەرتىۋە كىرگەندەك بوپتۇ. قۇتۇلۇشنىڭ ئىلاجىنى تاپالماي، خىقىراپ كۆلۈشكە باشلاپتۇ.

— ئەي تۇلكە، نېمە كۈلسەن؟! — دەپتۇ يولۋاس ئاچچىقىدا.

— سېنىڭ ئەخمەقلىقىڭگە كۈلىمەن، — دەپتۇ تۇلكە، — سەن نېمە ئۈچۈن مېنى پۈتۈڭغا باغلۇۋېلىپ ئۆزۈڭگە ئېغىرلىق سالىسەن؟ مېلىقى جادۇگەر خوتۇن قوغلاپ يېتىپ كەلسە، ئىككىمىزنى بىراقلا لوقما قىلمامدۇ؟

يولۋاس ئويلاپ باقسا راستىنلا شۇنداق بولغۇدەك، شۇ ئان تۇلكىنى يېشىۋېتىپتۇ. تۇلكە بىر تۆشۈككە كىرىۋاپتۇ. يولۋاس تۇلكىدىن ئاجراپ شۇنداق قېچىپتۇكى، بىر دەمدە كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

زەينەبە بولسا، ئاشۇنداق ھېيلە بىلەن يولۋاستىن قۇتۇلۇپ مىڭبىر مۇشەققەتتە ئۆيىگە بېرىۋاپتۇ. شۇندىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ يامان مىجەزىنى ئۆزگەرتىپ، سىيلىق-سىپايە، مۇلايىم بولۇپ قاپتۇ. ئېرىنىڭمۇ ئۆز لايىقىدا ھۆرمىتىنى قىلىدىغان بوپتۇ. بۇ ئىككى ئەر-خوتۇن خۇشال-خۇرام ئىناق ياشاپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

«جامىئۇل-ھېكايات» ناملىق قول يازمىدىن نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇقادىر سادىر

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ھېكايە تىلىر

«ئەجايىپ ـ مەخلۇقات، غەرايىپ ـ مەۋجۇدات» ناملىق كىتابتىن

نەشرىكە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن مۇھەممەت

ئاجايىپ پاراسەت

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر تېۋىپ بىر كېسەل ئادەمنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— بۇگۈن يېمەك يەپسىز، — دېدى

— شۇنداق، — دېدى كېسەل كىشى.

— مېنىڭ ئېسلىمە كەلگۈچە يېمەك، — دېدى تېۋىپ. يەنە بىر كۈنى ئۇ تېۋىپ بىر كېسەلنىڭ ئۆيىگە كەلدى. تېۋىپ ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— بۈگۈن چۈجە يەپسىز، — دېدى.

— شۇنداق، — دېدى ئۇ كىشىگە.

— ھازىر چۈجە يەيدىغان ۋاقىت ئەمەس. كېسىلىڭىزگە زىيانلىق، — دېدى تېۋىپ.

خالايىقلار تېۋىپنىڭ دانالىقىدىن ھەيران قېلىشتى. تېۋىپنىڭ بىر ئوغلى بار بولۇپ، ھەر ۋاقىت تېۋىپنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ھۈنەر ئۆگىنەتتى. ئۇ دادىسىنىڭ بۇ كارامىتىنى كۆرۈپ سورىدى. دادىسى:

— مەن ئۇنى ھەقىقىي تېبابەت ئىلمى بىلەن ئەمەس، بەلكى پاراسەت بىلەن بىلدىم. مەن بىرنەچچە كېسەلنىڭ ئۆيىگە بارغانىدىم. ھويلىسىدا ئاقلانغان مېۋىلەر پوستىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردۈم. «مېۋە پىشسا يېيىشكە ئالدىراڭ» دېگەن

پاراسەت

گەپ بار، شۇڭا ئۇنىڭ مېۋە يېگەنلىكىنى بىلدىم.

يەنە بىر كېسەلنىڭ سارىيىمغا بارغانىدىم، قارىسام ئىشىك يېنىدا چۈجىنىڭ يۇلۇنغان قاناتلىرى تۇرۇپتۇ. بىلدىمكى چۈجىنى كېسەل ئادەمدىن باشقا ئادەم يېمەيدۇ. شۇڭا بۇ ساراي بېگى چوقۇم چۈجە يېگەن دەپ بىلدىم، — دېدى.

بالىسى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دادىسىنىڭ ھۈنىرىنى ئۆگەنگۈسى كەلدى ۋە ساراي بېگىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— سىز بۈگۈن ئېشەك گۆشى يەپسىز، — دېدى.

ساراي بېگى بۇنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى ـ دە، قاتتىق رەنجىپ:

— تووا قىلدىم، سىز ئالجىدىڭىزمۇ؟ ئېشەك گۆشىنى كىم يەيدۇ!؟ — دېدى.

تېۋىپنىڭ بالىسى بۇ ئىشەدەپ سۆزدىن خىجىل بولدى. ساراي بېگى تېۋىپقا بالىسىنىڭ قىلغان ھاقارىتىدىن ئەرز قىلدى. تېۋىپ بالىسىنى چاقىرتىپ:

— ئەي ھامما قەت، ئۇنىڭ ئېشەك گۆشى يېگەنلىكىنى قانداق بىلدىڭ؟ — دەپ سورىدى. بالىسى مۇنداق دېدى:

ــ سارايغا بارغانىدىم، قارىسام ئۇ يەردە ئېشەكنىڭ توقۇملىرى تۇرۇپتۇ. ئويلىدىمكى، ئەگەر ئېشەك تىرىك بولغان بولسا، توقۇم ئېشەكنىڭ ئۇچىدا بولغان بولاتتى. شۇڭا ئېشەك ئۆلگەن. ئېشەك بىر بولسا ئۆزى ئۆلدى، بىر بولسا ئاجايىپ تەسەۋۋۇر

بىر كۈنى ئەبۇ جەئفەر شاگىرتلىرىغا مۇدەررىسلىك قىلىپ ئولتۇرغانىكەن، مەدرىسكەناھايىتى كېلىشكەن ۋە سالاپەتلىك بىر ئادەم كىرىپ كەپتۇ. ئەبۇ جەئفەر شاگىرتلىرىغا:

ــ بۈگۈن شۇڭ ۋە ناھايىتى ھوشيار ئولتۇرۇڭلار. سۆز قىلغاندا ئېھتىيات قىلىڭلار، كېلىۋاتقان كىشىنىڭ سوئالىغا تۈتۈلۈپ قالمائڭلار، ــ دەپتۇ.

كەلگەن كىشى ئولتۇرۇپ ئۈنىڭ دەرسىنى ئاڭلاپتۇ. ئەبۇ جەئفەر نامازۋاقتى ھەققىدە سۆزلەپ:

ــ نامازبامداتنىڭ ۋاقتى ئىككىنچى سۈبھى يەنى سۈبھى سادىق ۋاقتىدا بولىدۇ. بۇ ۋاقىت خېلى ئۇزۇندۇر. ئەگەر كۈن چىقىپ كەتسە نامازبامدات ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىدۇ، ــ دەپتۇ. ئۇ كىشى سوئال قويۇپ:

ــ خەپشۇك! خەپشۇك! ئىش بەك قىلغان تەسەۋۋۇرنىڭ تەتۇرى ئىكەن، ــ دەپتۇ ئەبۇ جەئفەر شاگىرتلىرىغا قاراپ.

«ئاقىلانە» بۇيرۇق

مۇئاۋىيە بەننى مەرۋاننىڭ بىر ئېسىل قارچىغىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئوردا راۋىقىدا قولىدىن چىقىپ كېتىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئۇ شۇئان:

«پۇتۇن شەھەر دەرۋازىلىرى ئېتىلسۇن. قارچىغا شەھەردىن چىقىپ كەتمىگۈن!» دەپ پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

تەدبىرگە تەدبىر

بىر كىشى تۇڭمەنگە ئۇن تارتىشقا كىرىپتۇ. ئۇ تۇڭمەنگە قېتىلغان ئېشەك بىنىمىلا توختاپ قالماقنى كۆرۈپ:

ــ نېمە ئۈچۈن ئۇنى ئېشەكنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويىدىكىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. تۇڭمەنچى:

ــ ماڭا ئۈيقۇ تولا غالىپ كېلىدۇ. ئۇخلىغان ۋاقتىمدا قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازى چىقمىسىلا ئېشەك ماڭماپتۇ دەيمەن، دەپ ۋارقىراپ قويىمەن. ئېشەك داۋاملىق ماڭا ئىككى ئىنىمىلا ھەيدىلىتىپ، قوڭغۇراقنى يالغاندىن جىرىڭلىتىپ تۇرسا قانداق قىلىسىز؟ ــ دەپتۇ ئۇ كىشى.

تۇڭمەنچى ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ:

ــ ئەگەر ئېشىكىمگە بۇنچىلىك ئېشىنى بىلگۈچىلىك ئەقىل كىرسە، چوقۇم باشقا بىر تەدبىر تاپىمەن، ــ دەپتۇ.

قازاندا نېمە بولسا چۆمۈچتە شۇ

ئەبۇھەمزىنىڭ ئايالىنىڭ تۇغۇت تولغىقى تۇتۇپتۇ. ئۇ تۇغۇت ئانىسىنى تېپىپ كەپتۇ ۋە:

— بىر تىللا بەرەي، چوقۇم پۇتۇن ۋۇجۇدۇڭ بىلەن تىرىشقىن، بالا ئوغۇل بولسۇن، — دەپتۇ.

«دانا تەدبىر»

خەلىپە مەئمۇنىڭ زامانىدا دەجلە دەرياسىنىڭ سۇيى ناھايىتى ئۇلغىيىپ كېتىپتۇ. خەلىپە مەئمۇن مەنسۇر بىننى نۇئمانغا مەسلىھەت سېلىپ:

— دەريا سۇيى تېشىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇنى قانداق قىلىش كېرەك، — دەپتۇ.

مەنسۇر بىننى نۇئمان:

— نەچچە يۈز ئادەمنى چىلەك بىلەن دەريا سۇيىنى باشقا تەرەپكە توشۇشقا بۇيرۇق بەرسىلە، — دەپتۇ.

ماختانچاق قازى

خەلىپە مەئمۇن ۋەسىت دېگەن شەھرىنى ئالماقچى بولۇپ ئاتلىنىپتۇ. ئۇ دەجلە دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى ھەلەپ دېگەن شەھەرنىڭ ئۇدۇلىغا كەپتۇ.

ھەلەپ شەھىرىنىڭ قازىسى بىرمۇنچە ئادەملىرى چاقىرىپ، ئەگەر خەلىپە مەئمۇن دەريادىن ئۆتۈپ قالسا، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى شۇ ئادەملەرگە ماختاتقۇزماقچى بوپتۇ. ئەمما ئۇنى ماختىغىلى بىر ئادەممۇ كەلمەپتۇ. قازى ئامالسىز ئۆزى كېمىنىڭ ئۇدۇلىغا بېرىپ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن:

— مۆمىن مۇسۇلمانلارنىڭ پادىشاھى مۇشۇ شەھەرنىڭ قازىسىدۇر، — دەپ ئۆزىنى ماختاپتۇ.

خەلىپە يېنىدىكىلىرىدىن:

— ئۇ كىم؟ — دەپ سورapتۇ.

— ئۇ مۇشۇ شەھەرنىڭ قازىسى، ئۆزىنى ماختاۋاتىدۇ، — دەپتۇ يېنىدىكىلىرى.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خەلىپە كۈلۈپتۇۋە:

— شەھەرنى ئالغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا قازىلىقتىن ئىبارەت تاشلاڭلار. ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە بېرىلمەسۇن. بۇنداق قازى مۇسۇلمانلارنىڭ قازىسى بولۇشقا ھەرگىز لايىق ئەمەس، — دەپتۇ.

ھاماقەتلىكنىڭ جازاسى

بىر كۈنى مەسىرىدىكى بىر مەسچىتكە خالايىقلار يىغىلغان چاغدا، مەسچىتنىڭ يېنىدىكى سايىدا بىر خوتۇن كىشىنىڭ ئولتۇرۇپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى سورapتۇ.

ئۇ ئايال يىغلاپ تۇرۇپ:

— مەن بىر ياش مەزلۇم ئىدىم. ئېرىم ئون يىل بۇرۇن سەپەرگە چىقىپ كېتىپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى. ھازىر مەن بىر يوقسۇل تۇل بولۇپ قالدىم. قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەرز قىلدىم، ئەمما قازى «ئېرىڭنىڭ ئۆلگەنلىكىگە ئىسپات تاپقىن ئاندىن ئەرگە تەگ» دەپ، مېنى ئەرگە تەگكىلى قويمىدى. مەندە ئېرىمنىڭ ئۆلۈمى ھەققىدە ھېچقانداق ئىسپات يوق، — دەپتۇ.

خالايىقلاردىن بىرى:

— ماڭا ئىككى تىللا بېرىڭ، مەن قازىنىڭ قېشىغا بېرىپ: «بۇ مەزلۇم مېنىڭ ئايالىم ئىدى، مەن ئۇنى تالاق قىلغان» دەپ

كۆۋاەلىقتىن ئۆتۈپ بەرەي. قازى ئاندىن سەزىلىك ئەركە تېگىشىمزگە رۇخسەت قىلدۇ،— دەپتۇ.

ئايال يېنىدىن تۆت دەرەمنى چىقىرىپ:

— مېنىڭ مۇلكىمدە مۇشۇ تۆت دەرەمدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ كىشى تۆت دەرەمنى ئېلىپ ئايال بىلەن قازىنىڭ يېنىغا كېتىپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ كىشى خالايىقنىڭ ئالدىغا يىغلاپ قايتىپ كەپتۇ. خالايىقلار بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ سەۋەبىنى سوراپتۇ.

ئۇ كىشى:

— مەن ئۇ مەزلۇم بىلەن قازىنىڭ ئالدىغا بارغانىدىم شۇئان ئۇ مەزلۇم قازىغا ئاللاتوۋا قىلىپ: «بۇ مېنىڭ ئېرىم ئىدى. مېنى تاشلاپ بۇ شەھەردىن غايىپ بولۇپ كەتكىنىگە ئون يىل بولدى. ئۇنىڭدىن ئون يىللىق مېھىر ۋە نەپەقەمنى ئېلىپ بەرسىگىز» دېدى. مەن ئامالسىزلىقتىن ئۇنىڭغا ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. قازى: بۇ مەزلۇمنىڭ ئون يىللىق مېھىر ۋە نەپەقىسى بەدىلىگە ئون تىللا تۆلەپ بەرگىچە زىنداندا ياتسۇن، — دەپ ئەمر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن تىللا ئۈچۈن زىنداندا يېتىپ، ئۇ مەزلۇمغا ئون تىللا بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۇ مەزلۇمغا ئون تىللانمۇ بەردىم. مەزلۇمدىن ئالغان تۆت دەرەمنى قازىنىڭ دوغمىسى ۋە زىندان-بەككە بېرىپ ئاخىرى بۇ ئىشتىن قۇتۇلۇپ چىقتىم، — دەپتۇ.

ئوغرىلارنىڭ ھىيلىسى ھەققىدە

بىر ئوغرى بىراۋنىڭ ئالتۇن ھەمىنىنى قەستلەپ، كەينىگە كىرىپتۇ. ئۇ ئادەم ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ئوغرىمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن خۇپىيانە ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا ھەمىيىنىنى ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويۇپتۇ ۋە خىزمەتكارىنى چاقىرىپ:

— مەن تەرەت ئالىمەن، ئۆگزىگە سۇ ئېلىپ چىق، — دەپ، ئۆگزىگە چىقىپ، تەرەتكە ئولتۇرۇپتۇ. ئوغرى خىزمەتكارنىڭ ئۆگزىگە سۇ ئېلىپ چىققان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپپىدە ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، ھەمىيانىنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئوغرى بۇ ۋەقەنى ئۆز شېرىكلىرىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. شېرىكلىرى:

— ئالتۇننى سەن ئېلىپ ئۇ خىزمەتكارنى بالاغا قويۇپسەن - دە. مۇشۇ تاپتا ھەمىيانىنىڭ ئىگىسى خىزمەتكارنى تازا ئۇرۇۋاتقاندۇر، بەلكىم، — دەپ كۈلۈشۈپتۇ.

ئوغرى:

— مەن بېرىپ ھىلىگەر خىزمەتكار-مىنى قەستلەپ، كەينىگە كىرىپتۇ. ئۇ ئادەم ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ئوغرىمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن خۇپىيانە ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا ھەمىيىنىنى قويۇپتۇ ۋە خىزمەتكارىنى چاقىرىپ:

— مەن تەرەت ئالىمەن، ئۆگزىگە سۇ ئېلىپ چىق، — دەپ، ئۆگزىگە چىقىپ، تەرەتكە ئولتۇرۇپتۇ. ئوغرى خىزمەتكارنىڭ ئۆگزىگە سۇ ئېلىپ چىققان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپپىدە ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، ھەمىيانىنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئوغرى بۇ ۋەقەنى ئۆز شېرىكلىرىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. شېرىكلىرى:

— ئالتۇننى سەن ئېلىپ ئۇ خىزمەتكارنى بالاغا قويۇپسەن - دە. مۇشۇ تاپتا ھەمىيانىنىڭ ئىگىسى خىزمەتكارنى تازا ئۇرۇۋاتقاندۇر، بەلكىم، — دەپ كۈلۈشۈپتۇ.

ئوغرى:

— مەن بېرىپ ھىلىگەر خىزمەتكارنى شۇ يەردە قويۇپ كېتىپسىز، بىز ئېلىپ قويغان بولساق يېتىپ كېتەر ئىكەن. خوجايىنىم ھەمىيانىنى سىزگە ئاپىرىپ بېرىشىمنى بۇيرۇدى. مەن ئۇنى ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ.

— ھەمىيان قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ

ئىگىسى. ئوغرى «مانا» دەپ ھەمياننى يېنىدىن چىقىرىپتۇ ۋە:

— سىز ھەميانىنى ئالغىنىڭىز ھەققىدە بىر پارچە خەت پۈتۈپ بېرىڭ. ئاندىن ئاماناتقىزنى سىزگە قايتۇراي، — دەپتۇ. ھېلىقى ئادەم خۇشاللىقىدا خەت پۈتۈش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئوغرى كەينىگە بۇرۇلۇپتۇ-دە، كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

* *

بىر كۈنى بىر ئوغرى بىراۋنىڭ ئېشىگىنى ئوغرىلاپ ئېلىپ كېتىپتۇ. ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېلىپ قاپتۇ، ئوغرى دەرھال ئېشەكنىڭ نۇقتىسىنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ بويىنىغا ساپتۇ-دە، يولدا كېتىۋاتقان بىر ئادەمنى چاقىرىپ:

— سەن دەرھال بۇ ئېشەكنى ئېلىپ كەتكىن. مەن ئېشەكنىڭ ئىگىسىنى بۇ يەردە كالۋاك قىلىپ تۇراي، ئۇ كەتكەندىن كېيىن ئېشەكنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىسەن، — دەپتۇ. ئۇ ئادەم ئېشەكنى ئېلىپ كېتىپتۇ، بىرەر دەمدىن كېيىن ئېشەكنىڭ ئىگىسى يېتىپ كەپتۇ. قارىسا ئۆز ئېشىگىنىڭ نۇختىسى ناتونۇش بىر ئادەمنىڭ بويىندا تۇرغان.

— سەن نېمە ئادەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ ئوغرىدىن ئۇ كىشى.

— مەن سېنىڭ ئېشىگىڭمەن. مەن ئەسلى بىر ئادەم ئىدىم. ئانامنى قاخشىتىپ ۋاپاسىزلىق قىلغانلىقىم ئۈچۈن، ئاللا تائالا ئانامنىڭ قارغىشى دۇئاسىنى قوبۇل قىلىپ، مېنى ئېشەكنىڭ سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ قويغان. ئانام مېنى ئېلىپ چىقىپ ساڭا ساتقانىدى. كېيىن ئانام مېنىڭ ھالىمغا چىدىمايى ئىچى ئاغرىپ، ماڭا رەھمى كەلدى ۋە مەندىن رازى بولۇپ دۇئا قىلغانىدى. مەن يەنە ئادەم سىياقىغا يانىدىم. ئەمدى نوختاڭنى ئال، — دەپ بويىنىدىن نوختىنى ئېلىپ تاشلاپتۇ-دە، كېتىپ قاپتۇ.

ئېشەكنىڭ ئىگىسى نوختىنى تۇتقان ھالدا ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ.

* *

بىر ئوغرى بىر مۇنچە مالالارنى كۆتۈرۈپ يولدا كېتىپ باراتتى. ئۇ ئۇچرىغان لا ئۆيگە كىرەتتى. ئەگەر ئۆيدە ئادەم بولمىسا ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ ماڭاتتى. ئەگەر ئۆيدە ئادەم بولۇپ قالسا: «ماڭا ياردەم قىلىپ ئىشىك ئالدىدىكى پادىشاھنىڭ مالىنى كۆتۈرۈشۈپ بەرگىن» دەيتتى.

رىۋايەتلەر

توپلاپ رەتلىگۈچى: **ھامىدىن ھەزىز**

ئىمامى جەئىپەرى سادىق مازىرىغا ئائىت رىۋايەتلەر

ھەزرىتى ئىمامى جەئىپەرى سادىق — مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالتىنچى ئەۋلادى ئىكەن. چۈنكى، ئۇ ھەزرىتى مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ نەۋرىسى ئىمامى ھەسەننىڭ ئەۋلادى ئىكەن. جەئىپەرى سادىق پادىشاھىم ئىمام باقىرنىڭ ئوغلى، ئىمام باقىر ھەزرىتى ئىمام زەينۇلئابىدىننىڭ ئوغلى، زەينۇلئابىددىن بولسا ھەزرىتى ئىمام ھەسەننىڭ ئوغلى ئىكەن. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ھىجرىيىنىڭ 84 - يىلى بۇ زات يۈز نەچچە مىڭ كىشىلىك ئەسكىرىنى باشلاپ، ئۈزۈل زامانىسىدىكى ماچىن دۆلىتىنىڭ پايتەختى «شەھرى تىلسىمات» قا كەپتۇ. ئۇرۇشتا بۇ زات مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، 40 مىڭغا يېقىن ئەسكەر بىلەن قۇم دۆۋىسىنى بويلاپ مەشرىققە چېكىنىپ، كۇرستانغا ھۇجۇم قىلماقچى بوپتۇ. بۇ نېگىدىن خەۋەر تاپقان كۇرستان شەھرىنىڭ پادىشاھى ئۈز قوشۇنلىرى بىلەن ئىمامى جەئىپەرى سادىقنى كۈتۈپ يېتىپتۇ. ئىمامى جەئىپەرى سادىق قوشۇنلىرى بىلەن يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلار بىلەن كۇرستانلىقلار ئارىسىدا يەتتە كېچە - كۈندۈز جەڭ بوپتۇ. ئىككى تەرەپتىن نۇرغۇن ئادەم ئۆلۈپتۇ. ئىمامى جەئىپەرى سادىقنىڭ 40 مىڭ ئادىمىدىن ئۈچ ئادەم ھايات قاپتۇ. ئىمامى جەئىپەرى سادىقمۇ مازىرىدا «مازار» دەپ ئاتالغان دۆڭدە يارىلىنىپ يىغلىپتۇ. ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن ئورمانلىققا كىرىپ غايىپ بوپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ زات 85 ياشتا ئىكەنمىش.

بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە ئىمامى جەئىپەرى سادىق بۇ يەردىن غايىپ بولغاندىن كېيىن، كىشىلەر ئۇنىڭ مەدىنىدە مۇھەممەد پەيغەمبەر مەقبەرىسىگە دۇئا قىلىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرگەنمىش. ئۇ زات مەدىنىدە ۋاپات بولغانمىش.

يەنە بىر رىۋايەتتە: ئىمامى جەئىپەرى سادىق بۇ يەرگە كەلگەن ئەمەس. پادىشاھلىق قىلغانمۇ ئەمەس. بۇ يەردىكى زات ئىمامى جەئىپەرى سادىق بولماستىن بەلكى، تاراخانلار سۇلالىسى خوتەنىنى ئىستىلا قىلىش ئۇرۇشىدىكى بىر قوماندان بولۇپ، ئۆزىنى: «پەيغەمبەر ئەۋلادى سەئىد ئىمامى جەئىپەرى سادىقنىڭ ساداقا سادىق پادىشاھ» دەپ تەرىپلەپ، خەلق ئارىسىدا ئۆزىنىڭ نوپۇزىنى تىكلىگەن، دېيىلىدۇ.

ئۇ چاغلاردا ماچىن شەھەرلىرى

ئاھـايىتى ئاۋات ئىكەن. بۇ يەردىن باشـ
لانغان ئاھالە ئۆيلىرى كـۆچاغىچە، تۇتاشـ
قان بولـۇپ، «شەھرى تىلسىمـات»تا ئە-
گەر بىر كىشـى تۇخۇسىنـى «تاخ!» دېسە
ئۇ توخۇ ئـاۋادا ئۆگزىدىكە چىقىپ قـالسا،
شۇ قاقاقلىغان پېتى ئۆگزىدىن چۈشەلمـەي
كـۆچاغا بېرىپ قالارمىشكەن. شۇڭا ئۇلۇغـ
لىرىـمىز شەھرى تىلسىماتتا يېڭىلىـپ،
مەشرىقە قاراپ چېكىنگەندە كۇرستانلىقلار
بۇ يەردە ئالدىنى تـوسۇپ ئۇلارنى ھالاك
قىلـغان. يەرلىك ئۇدەملەر غـەلىبـە قىلىپ،
ئۆزلىرىدىن ئـۆلگەنلەرنىڭ جـەسەتلىرىنـى

شاھ مەشرەپ

بابا رەھىم مەشرەپ، ئـۆزىنـى پەيـ
غـەمبـەر ئەۋلادى، سەئـىد دەپ ئاتـىغان
ئاپـاق خـوجـىغا ھـۇرمـەت بولغانـلىكەن.
ئۇ خوجـا ئالدىدىكى سـاداقـەتلىك بىلەن
قىلغان خىزمىتىگە ھۇنـاسىپ «شاھ» مەرتـە-
ۋىسىگـە ئېرىشىپتۇ. كېيىنچـە ئۇ ئاپـاق
خـوجـىدىن ئازار يەپتـۇ. شۇندىن كېيـىن
ئۇقەلەندەرچە ياسىنىپ خوتەن سەپرىنى باشلاپتۇ
ئۇخوتەن يەرلىرىنى كېزىپ ماچىن دۆلىتىنىڭ پايـ
تەختى «شەھرى تىلسىمات»خارابىسىگە كەپتۇ.
بۇيەردە ئۇلۇغلىرىمىز توغرىسىدىكى جەڭنامە،
رىۋايەتلەرنى، ئىمامى جەئىپەرى سـادىق
مازىرى توغرىسىدىكى رىـۋايەتلەرنى ئاڭـ
لاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن «ئىمامـى جـەئىپەرى
سادىق يۇرگەن يـول» دېيىلگەن دۆڭىنـى
بويـلاپ يـولغا چىقىپتـۇ. ئۇ بۇ دۆڭـنىڭ
بېشىغا ئاز قالغاندا يولدىن چـەتلەپ كېـ
تىپ قاپتۇ. ئورمانلىقتا يا بىرەر ئادەمنـى
ياكـى يـولنى تاپـالماي، تېنىـپ ئورۇپ
قاپتۇ. ئاخىر دار راسلاپ ئېسىلىپ ئۆلۈشكە
تەرەددۇت قىلىپ، «ئەي خۇدا يا جېنىمنى
ئال، ياكـى ئىمامى جـەئىپەرى سـادىقنىڭ
نامۇ ـ نىشانىنى ئاشكارا قىل!» دەپ خۇـ

قۇمغا كۆمگەن. غازات قىلىپ كەلگۈچىلەر-
نىڭ جـەسىتـى بۇ تۈز تاغ ئەتراپىدا ئو-
چـۇقـلا قىلىپ، بوران ـ قۇمـلار تەدرىجىي
كۆمۈۋەتكـەنىمىش. بۇ دۆڭلـۈك ئەسـلىدە
تۈز چىقىدىـغان يەر بولۇپ، تۈزچىلار تۈز
كـولىغاندا، بىر ـ بىرىگە چـاپلىشىپ ياتقان
مۇكەممەل ساقلانغان جەسەتلەرنى ئۇچراتـ
قان. بۇ يەردە شۇنچىلا كـۆپ جـەسەت ۋە
قـەبرىـلەرنىڭ بولۇشى، يېقىـن ئەتراپتـا
ئاھالىنىڭ بولماسلىقى، قەدىمدە يۇز بەر-
گەن چوڭ بىر جەڭدىن دالالـەت بېرىدۇ.
شۇڭا، كىشىلەر بۇ يەرنى جـەڭگاھ دېيىپ
ئۇلۇغلاپ كەلگەن.

توغرىسىدىكى رىۋايەت

داغا مـۇناجات قىلىپ، تـوغراق ئۇستىگـە
چىقىپ، ئارغـامچىنىڭ ھـالقىسىنـى بوينىغا
سېلىپ، يەرگـە سەكرەپتۇ. ئەسلىدە مەشـ
رەپ ئېسىلىپ ئۆلۈشى كېرەككەن، لېكىن،
تـوغراقنىڭ شۇنچە، تـوم پۇتىقى ئاجـايىپ
سادا چىقىرىپ، يەرگە ئېگىلىپ، مەشرەپنىڭ
پۇتى يەرگە تېگىپ قـاپتۇ. مەشرەپ بۇنى
خۇدادىن كەلگەن كـارامەت دەپ ئويـلاپ
توغراق ئۇستىگە چىقىپ تارىخۇدەك بولسا،
يەراقتا چوقچـىپ تۇرغان دۆڭـىسى، يەنى
ئۆزى مېڭىپ كەلگـەن دۆڭنىڭ باشلىنىش
نۇقتىسىنى كۆرۈپتۇ. «مانا ئىمامى جەئـ
پەرى سادىقنىڭ نامۇ ـ نىشانى ئايان بول-
دى» دەپ شۇ يەردە «ئىمامـى جـەئپەرىم
سـادىق» دېگـەن مۇخـەممەسنـى ئوقۇپ،
سوپىلىرى بىلەن ھەلقە قىلغان پېتى ئىما-
مى جـەئىپەرى سـادىق مـازىرىغا قـاراپ
سۈرۈلۈشكە باشلاپتۇ. مازارغا يېتىپ بارغان
چاغدا بىر تالدىن خادىنى تىكلەپتۇ. شۇنـ
دىن ئېتىبارەن تاۋاپ قىلغۇچىلار بۇ مازار-
غا بىر خادا ھېچ بولمىسا، بىر تال ياغاچ
ياكـى بىر تال قىرلىق تاشنى تىكلەپ ئۆـ

دەتكەن ئايلىنىپتۇ. مەشرەپ ئېسىلغان ھېلىمقى توغراق تاۋاپچىلار مازارغا كېلىشتىن ئىلگىرى تاۋاپ قىلىدىغان جايغا ئايلىنىپتۇ. ناھەتچىلىكتە ئۇچراپ، ئۆز رەقىبىدىن ئۆچ ئېلىشقا قۇربىتى يەتمىگەن كىشى، مۇشۇ توغراق تۈۋىگە كېلىپ، شېخىغا ئېسىلىپ، خۇداغا مۇناجات قىلسا، ھاجىتى راۋا بولارمىش. پۈتكىنى يىرىسا كۈشەندىسى ئۆلەرمىش.

مەشرەپ بۇ يەردىكى كۈنلەردە بىر گەپ قازدۇرغان بۇ ۋە يەردە «چىن - ماچىن» دېگەن غەزەلنى يازغانكەن. بىر گۈلخان ئۆيى ياسىتىپ، ئۆزى ئوت يېقىپ چىن - ماچىن دېگەن غەزەلنى ئاھاڭغا سالغان. ئۇنى تەمبۇر، داپ، ساپايى، يالغۇزەك (نەي) لەرنىڭ كۈيى ساداسىغا تەڭكەش قىلىپ «ھۆكمەت» قىلغان. مۇزىتلىرى ساما سالغان. بۇ گۈلخانىنىڭ ئوتى يېقىلغاندىن ھازىرغىچە يانغىن ئۆچۈرۈپ قويۇلمىغان. «چىن - ماچىن» «مەن باراي» «ئىمامى جەئىپىرىم سادىق» قاتارلىق غەزەل - مۇخەممەسلەر ھەر كەچ گۈلخان ئەتراپىدا ئوقۇلۇپ، ساز ۋە «ئاللاھۇ» تەڭكەش سادالىرى ئارقىسىدا زىكرى - سۆھبەت قىلىش، تا ھازىرغىچە ئادەت بولۇپ كەلگەن. سەيلى سايا‌ھەت توختاپ قالغان كۈنلەردىمۇ ئۆزىنى مەشرەپكە مۇرىت ھېسابلايدىغانلار گەسىدە قونۇپ، گۈلخان ئۆيىدە نەغمە ناۋا قىلىپ، «ھۆكمەت» ئوقۇپ، گۈلخانىنى ئۆچۈرمەي كەلگەن. بۇ گۈلخان مەشرەپ زامانىدىن تا بۇ دەۋرگىچە يېنىپ تۇرغانمىش.

ھاجى پادىشاھ توغرىسىدىكى رىۋايەت

ھەزرىتى ھەببۇللا مۇپتىداجىم ياقۇببەگ بەدۆلەت خوتەنىنى ئىستىلا قىلىشتىن ئىلگىرىكى خوتەن ھۆكۈمرانى ئىدى. ئۇ زاتەن بۇ مازارلارغا كېلىپ دۇئا - تىلاۋەت قىلغان. ئۇ زات ئىمامى جەئىپەر سادىق مازىرىغا ئۆزى قول تېقىپ پەستىن دۆڭگە چىقىدىغان يول ياسىتىپ، بەلگە تاختايلارنى ۋە ئىشىك جاھازىسىنى ئورناتقان مەدرىسە - مەسچىت سالدۇرغان تاۋاپچىلار ئۈچۈن قونالغۇ ئۆيلىرىنى بىنا قىلدۇرغانكەن.

ياقۇببەگ بەدەۋلەت ھەققىدىكى رىۋايەت

ياقۇببەگ قوشۇن تارتىپ خوتەنگە قاراپ يولغا چىققاندىن كېيىن گۇمىدا ھەببۇللا ھاجىغا مەكتۇپ ئەۋەتىپ: «مېنىڭ خوتەننى بېسىۋېلىش نىيىتىم يوق. مەن ھاجى ئاتامنىڭ شاراپىتى بىلەن ئىمامى جەئىپىرى سادىق پادىشاھىمغا تاۋاپ قىلغىلى كەلدىم» دەپتۇ. ھەببۇللا ھاجى خوتەن چېگرىسىغا ئۇنىڭ ئالدىغا سالامغا بارغاندا، ھەببۇللا ھاجىنى ئۆلتۈرۈپ خوتەننى بېسىۋاپتۇ. ئاندىن ئىمامى جەئىپەر سادىق مازىرىغا بىر نەچچە قېتىم بېرىپ تاۋاپ قىپتۇ. ئۇمۇ يوللارنى بەلگىلەپ، مازارغا چىقىدىغان يەرگە بىر دەرۋازا جازىسى ئورناتقۇزغانكەن. مەسچىتنىڭ رەسمىي خانىقا ۋە مەدرىسە قىلىنىشى ھەببۇللا ھاجىدىن قالغان ئىشتۇر.

ياقۇببەگ بەدەۋلەت ھەققىدىكى رىۋايەت

ياقۇببەگ قوشۇن تارتىپ خوتەنگە قاراپ يولغا چىققاندىن كېيىن گۇمىدا ھەببۇللا ھاجىغا مەكتۇپ ئەۋەتىپ: «مېنىڭ خوتەننى بېسىۋېلىش نىيىتىم يوق. مەن ھاجى ئاتامنىڭ شاراپىتى بىلەن ئىمامى جەئىپىرى سادىق پادىشاھىمغا تاۋاپ قىلغىلى كەلدىم» دەپتۇ. ھەببۇللا ھاجى خوتەن چېگرىسىغا ئۇنىڭ ئالدىغا سالامغا بارغاندا، ھەببۇللا ھاجىنى ئۆلتۈرۈپ خوتەننى بېسىۋاپتۇ. ئاندىن ئىمامى جەئىپەر سادىق مازىرىغا بىر نەچچە قېتىم بېرىپ تاۋاپ قىپتۇ. ئۇمۇ يوللارنى بەلگىلەپ، مازارغا چىقىدىغان يەرگە بىر دەرۋازا جازىسى ئورناتقۇزغانكەن. مەسچىتنىڭ رەسمىي خانىقا ۋە مەدرىسە قىلىنىشى ھەببۇللا ھاجىدىن قالغان ئىشتۇر.

ياقۇببەگ قوشۇن تارتىپ خوتەنگە قىلىپ، پىششىق كېسەك بىلەن ھەيۋەتلىك قىلىپ سالدۇرۇپ، تاملىرىغا ئايەت ۋە نەقىشلەرنى ئىشلەتكۈزگەن. ئەپسۇسكى، بۇ بىر ئاسار - ئەتىقە تەكلىماكان چۆلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇشىغا قارىماي «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا تەلتۆكۈس ۋەيران قىلىۋېتىلدى.

ياقۇپ بەگ ئۆز ۋاقتىدا يەنە دۇئا - تىلاۋەت ئۆيلىرى يېنىدا نەزىر - چىراغ ئۆيى بىنا قىلدۇرۇپ، بۇ يەرگە بىر چوڭ داشقازان تەقدىم قىلغان. بۇ قازان ئىچىگە گىرۋەكتەك مۇنداق بىر كۇپلېت غەزەل نەقىشلەنگەن:

«تەقدىم قىلدى بۇ قازانىنى مۇھەممەت ياقۇپ،
نە ئەيلەيىن دۇنيا ئېلى خاكى مەرغۇپ.»

بۇ قازان ئالتۇندىن ياسالغان بولۇپ، 30، 40 چارەك گۈرۈچتە پولو قىلغىلى بولاتتى.

يۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تەتقىقاتچى ئابدۇشۇكۇر تۇردى

ھەسەن سېلىم

تەتقىقاتچى ئابدۇشۇكۇر تۇردى زامانىمىزدىكى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ساھەسىدە ئەجدادلار بىلەن ئەۋلادلار ئوتتۇرىسىدا كۆۋرۈك بولۇپ، ئۆتمۈش بىلەن كەلگۈسىنى باغلاشتەك تارىخىي ۋەزىپىنى ئادا قىلىش يولىدا ئېگىلمەس ئىرادە بىلەن تۆھپە يارىتىپ ئالقىشقا ئېرىشىپ كېلىۋاتقان مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىسلەردىن بىرى.

ئابدۇشۇكۇر تۇردى 1936 - يىلى غۇلجا شەھرىدە تۇغۇلۇپ، 1956 - يىلىغىچە غۇلجىدىكى «ئۈمىد مەكتىپى»، ئىلى ئوغۇللار تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنى پۈتتۈرگەن. ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ دادىسى ئۇزۇن يىللار ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەرقايسى شەھەرلەردە تۇرغان ۋە مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىش جەريانىدا كۆپلىگەن مەملىكەتلەردە بولغان تەرەققىيپەرۋەر ئوقۇمۇشلۇق كىشى بولۇپ، 40 - يىللاردا غۇلجىدا مەكتەپ ۋە ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇش، سانائىي نەپىس ئىشلىرىغا ئىقتىسادىي جەھەتتە ياردەم قىلغان سودا سانائەتچى كىشى ئىدى. ئۇ ئۆز بالىلىرىنى مەرىپەتكە ئىنتىلىدىغان، تەرەققىيپەرۋەر قىلىپ تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بەرگەنلىكتىن چوڭ بالىلىرىنى ئالما ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلىپ ئوقۇتقان. ياش ئابدۇشۇكۇر تۇردى باشلانغۇچ مەكتەپتە ساۋادىنى چىقىرىش بىلەنلا ئاكسىنىڭ ياردىمىدە لاتىن، سىلاۋىيان يېزىقلىرىنىمۇ ئۆگىنىۋالدى.

ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىلا ھەر خىل ژانىردىكى ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئىشتىياق بىلەن بېرىلىپ ئوقۇپ، ئەدەبىياتقا قىزغىن ھەۋەس باغلىغان ھەتتا قولىغا قەلەم ئېلىشقا جۈرئەت قىلىپ، ھەۋەسكار سۈپىتىدە شېئىرلارنىمۇ يازغان. بۇ تىرىشچان ياش ھەۋەسكارنىڭ تۇنجى شېئىرى 1952 - يىلى «ئىلى گېزىتى»دە ئېلان قىلىندى. بۇ زور ئىلھام ــ لەرزىك تۇيغۇلارغا چۆمگەن ياش ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. ئەينى ۋاقىتتىكى «شەرق ھەقىقىتى»، «قازاق ئىلى»ژۇرناللىرىدا بېسىلغان كلاسسىك يازغۇچىلار تونۇشتۇرۇلغان ماقالىلەر ۋە كلاسسىك ئەسەرلەردىن پارچىلار ئابدۇشۇكۇر تۇردىدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرۇپ، ئۇنىڭدا دەسلەپكى قەدەمدە كلاسسىك ئەدەبىياتقا نىسبەتەن ھەۋەس قوزغىغاندى.

بىلىمگە ھېرىسمەن ئابدۇشۇكۇر تۇردى ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا دەرىجىدە پۈتتۈرگەنلىكى ئۈچۈن 1956 - يىلى ئاپتونۇم رايونىمىزدىن بىرىنچى تۈركۈمدە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوقۇشقا چىقىرىلغان ئوقۇغۇچىلار قاتارىدا تاشكەنتتىكى ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتى (س ئا گ ئۇ)غا ئوقۇشقا ئەۋەتىلدى ۋە شۇ مەكتەپنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىندى. ئۇ چەتئەلدىكى ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىنى ئەسلەپ

مۇنداق دەيدۇ: «ئومۇمەن، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان بەش يىللىق ئالىي مەكتەپ مايانى مېنىڭ كېيىنكى ئىلمىي پائالىيەتلىرىم ئۈچۈن ئىلمىي جەھەتتىن ئاساس تەييارلاپلا قالماستىن، بەلكى مەنىدە ئىستىلىش ۋە ئۈمىدۋارلىق ئىلمىي پىلان تۈرغۇزۇى. چۈنكى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەينى زامانىدىكى ئىلىم-پەن تېخنىكىسى، ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ راۋاجلانغانلىقى، بولۇپمۇ مىللەتلەر ئەدەبىياتى ساھەسىدىكى خېلى كەڭ، چوڭقۇر تەتقىقات نەتىجىلىرى بىلەن شۇ زامانىدىكى شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى سېلىشتۇرغاندا، ئەلۋەتتە كىشىدە بىر خىل مەيۇسلىنىش ۋە خىجىللىق ھەمدە بۇنداق ھالەتتىن قۇتۇلۇش يولىدا كۈرەش قىلىش ئىرادىسى تۇغۇلماي قالمايتتى. ئەنە شۇ سەۋەپتىن مەندە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى بولۇپمۇ تېخى ئېچىلمىغان كلاسسىك مىراسلارنى تەتقىق قىلىش ھەۋىسى تۇغۇلغانىدى».

ھەقىقەتەن ئۇ ئۆز ئىرادىسى بويىچە ئويلىغىنىدەك ئەملگە ئاشۇردى. ئۇ مەكتەپتە ئوقۇغان بىرىنچى يىلىلا ئەلا نەتىجە يارىتىپ ئۈچۈن س ئا گ ئۇ تەشكىللى ئابدۇشۈكۈر تۇردىنىڭ غۇلجىدىكى ئانامەكتىپىگە تەشەككۈرخېتى ئەۋەتتى. بۇخەت 1957 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنىپ شىنجاڭلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ يۈكسەك ئىرادىسى نامايان قىلىنىدى.

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى بەش يىللىق ئوقۇش جەريانىدا خېلى چوڭقۇر، سىستېمىلىق ئۆتۈلگەن ماركسىزم-لېنىنىزم ئاساسلىرى ۋە ماركسىزمچە ئەدەبىيات نەزەرىيىسى ئابدۇشۈكۈر تۇردىنىڭ كېيىنكى تەتقىقاتلىرىدا ماركسىزم-لېنىنىزمچە يېتەكچى ئىدىيە تىكلەش، ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ۋە ئەدەبىيات تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشتا توغرا ئۇسۇل قوللىنىشى ئۈچۈن نەزەرىيەۋى ئاساس يارىتىپ بەرگەن بولسا، قەدىمكى تۈركىي تىلى، تىل تارىخى، چاغاتاي تىلى، پارس، ئەرەب تىللىرى دەرسلىكلىرى ئۇنىڭ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا ئەمەلىي ئاساس يارىتىپ بەردى. قەسقىسى، چەت ئەلدىكى ئوقۇغۇچىلىق مەزگىلى ئابدۇشۈكۈر تۇردىنىڭ ھاياتىدىكى ھەرخىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش، بىلىمنى چوڭقۇر ئۆگىنىش، كەسپىيلىشىشكە يۈزلىنىش، مۇستەقىل ئىشلەش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشتەك يېتىلىش دەۋرى بولدى. ئابدۇشۈكۈر تۇردى 1961 - يىلى 7 - ئايدا «ئۇيغۇر ھېكايىچىلىقىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە زۇنۇن قادىر ھېكايىلىرىدىكى ماھارەت مەسىلىسى» دېگەن تېمىدىكى دىسسېرتاتسىيىسى بىلەن س ئا گ ئۇ نىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ تولۇق كورسىنى ئىمتىيازلىق دېپلوم بىلەن تاماملىدى.

ئابدۇشۈكۈر تۇردى ئۇمىدۋارلىق بىلەن كۆڭلىگە پۈككەن ئىلمىي پىلانلىرىنى ئەملەگە ئاشۇرۇش — ۋەتەن ۋە خەلق ئۈچۈن تۆھپە يارىتىش ئىرادىسى بىلەن ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى قارمىقىدىكى «تارىم» ژۇرنىلىدا تەھرىر بولۇپ ئىشلەشكە باشلىدى. 50 - يىللاردا شىنجاڭدىن تېپىلغان كلاسسىك ئەدەبىياتقا دائىر قوليازمىلاردىن ئازلا بىر قىسمى گەرچە «تارىم» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان بولسىمۇ، 1957 - يىلىغا كەلگەندە ئوڭچىل ئىدىيىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن كلاسسىك ئەدەبىيات چەكلەنگەن ساھەگە ئايلىنىپ قالغانىدى. 60 - يىللارنىڭ بېشىدا كلاسسىك ئەدەبىياتقا دائىر بىر قىسىم ئەسەرلەر ئاز-تولا ئېلان

قىلىنىشقا باشلىدى. كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىغا ئىشتىياق باغلىغان ئابدۇشۇكۇر تۇر-
دى بۇ چاغدا ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «لەيلى مەجنۇن» داستانىنى 1962 - يىلى «تارىم»
ژۇرنىلىنىڭ 2 -، 3 - سانلىرىدا ئېلان قىلدى. لېكىن بۇ چاغدا يەنە سولچىل ئىدىيىنىڭ
قايتا باش كۆتۈرۈشى تۈپەيلىدىن كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىنىڭ يولى يەنە ئېتىپ
تاشلاندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئېلىپ بېرىلغان قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا ئاب-
دۇشۇكۇر تۇردىنىڭ قولىدىكى قەدىمىي قول يازمىلارمۇ شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدىكى قول
يازمىلارغا ئوخشاش نابۇت قىلىندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىشى بىلەن
ئابدۇشۇكۇر تۇردى كۆكتات ئورنىدى ۋە ئات ئوقۇرلىرى ئاستىغا يوشۇرۇپ قويغان بىر
قانچە كىتابنى ئاشكارا هالدا كىتاب جاهازلىرىغا قايتا قويۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى.
هەمدە ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ يېڭى ئېچىلغان داغدام يولىدا بىرىنچى قەدىمىنى باستى.
ئۇ دەسلەپتە ساقلىنىپ قالغان كىتابلىرى ئىچىدىن قەدىمىي قەھرىمانلىق داستانى
«ئوغۇزنامە» نى نەشرگە تەييارلىدى. لېكىن بۇ ئىش ئاسانغا چۈشمىدى. ئەينى ۋاقىتتە-
كى ئىدىيە ئۆزۈل - كېسىل ئازاد بولمىغانلىقتىن نەشرىيات ئورۇنلىرى ۋە ژۇرنالالار
بۇ ئەسەرنى بېسىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئابدۇشۇكۇر تۇردى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلا-
بى» دا قاشقىسى ئېنىق «ئۆلۈك يولۋاس» قىلىپ بېرىلغان قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا ئاب-
دۇشۇكۇر تۇردىنىڭ قولىدىكى قەدىمىي قول يازمىلارمۇ شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدىكى قول
يازمىلارغا ئوخشاش نابۇت قىلىندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىشى بىلەن
ئابدۇشۇكۇر تۇردى كۆكتات ئورنىدى ۋە ئات ئوقۇرلىرى ئاستىغا يوشۇرۇپ قويغان بىر
قانچە كىتابنى ئاشكارا هالدا كىتاب جاهازلىرىغا قايتا قويۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى.
هەمدە ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ يېڭى ئېچىلغان داغدام يولىدا بىرىنچى قەدىمىنى باستى.
ئۇ دەسلەپتە ساقلىنىپ قالغان كىتابلىرى ئىچىدىن قەدىمىي قەھرىمانلىق داستانى
«ئوغۇزنامە» نى نەشرگە تەييارلىدى. لېكىن بۇ ئىش ئاسانغا چۈشمىدى. ئەينى ۋاقىتتە-
كى ئىدىيە ئۆزۈل - كېسىل ئازاد بولمىغانلىقتىن نەشرىيات ئورۇنلىرى ۋە ژۇرنالالار
بۇ ئەسەرنى بېسىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئابدۇشۇكۇر تۇردى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلا-
بى» دا قاشقىسى ئېنىق «ئۆلۈك يولۋاس» قىلىپ قويۇلغان چاغلاردا پۈرسەتنى قولدىن
بەرمەي ئۆزلۈكىدىن خەنزۇ تىلى ئۆگەنگەنىدى. ئۇ «ئوغۇزنامە» نى خاۋ گۇەنجۇڭ بىلەن
بىرلىشىپ خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىپ، «شىنجاڭ داشۇ ئىلمىي ژۇرنىلى» دا، كېيىمن خەنـ
زۇ تىلىدا چىقىدىغان «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلدى. شۇنىڭدىن
كېيىنلا مىللىي تىلدىكى ژۇرنالالاردىمۇ جۈرئەت پەيدا بولۇپ، دەسلەپتە «تارىم» ژۇرنـ
لىدا ئېلان قىلىندى. بۇ شىنجاڭدا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن كېيىن تۇنجى قېـ
تىم ئېلان قىلىنغان كلاسسىك ئەسەر بولۇپ قالدى. شۇندىن ئېتىبارەن كلاسسىك ئەدە-
بىيات تەتقىقاتىغا دائىر ئەسەرلەرگە يول ئېچىلدى. ئابدۇشۇكۇر تۇردى شۇنىڭغا ئۇلاپلا
«تۈركىي تىللار دىۋانى» دىكى شېئىر، قوشاق ۋە ماقال - تەمسىللەر، «قۇتادغۇبىلىك»
دىن پارچىلارنى نەشرگە تەييارلىدى. ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ يۈكسەك سەۋ-
يىسىنى نامايان قىلىدىغان بۇ ئۇچ مەشھۇر نادىر ئەسەر شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تە-
رىپىدىن نەشر قىلىنغان «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن تاللانمىلار» توپلامىغا
كىرگۈزۈلدى.

1977 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە «ئىجادىـ
يەت تەتقىقات ئىشخانىسى» قۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن چوڭ تېپتىكى ئەسەرلەرنى توزەشكە يېتەكچىـ
لىك قىلىش، كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ
تەشكىلىي ئاساسى بارلىققا كەلدى. ئابدۇشۇكۇر تۇردى بۇ ئىشخانىدا ئىشلىگەندە «ئۇيـ
غۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن تاللانما» نى ئىشلەش ۋە ئۇيغۇر كلاسسىكلىرىنىڭ ئەسەر-
لىرىنى نەشرگە تەييارلاشقا قاتناشتى. بۇ مەزگىلدە ئۇ «قۇتادغۇبىلىك» دىن 30 بابنى
تىرانسكرىپسىيە، ۋە تەرجىمە قىلدى. ئابدۇشۇكۇر تۇردى كېيىن قىسمەن ۋە كلاسسىك
ئەدەبىيات قىسمىنى يازغان «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى قىسقىچە تارىخى» خۇنەن خەلق نەشـ
رىياتى تەرىپىدىن خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىنغان ئۇچ توملۇق «جۇڭگو ئاز سانلىق
مىللەتلەر ئەدەبىياتى» توپلامىغا كىرگۈزۈلدى. بۇنىڭ بىلەن ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ ئاسا-

سي تەتقىقات نىشانى ئۇيغۇر دلاسسىك ئەدەبىياتىغا يۆتكەلدى.

1980 - يىلى مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئىجتىمائىي پەن تەتقىقاتى بوي-يىچە، ئۇنۇڤان باھالاش خىزمىتى باشلاندى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇنۇڤان بىرىلدىغان ئىجتىمائىي پەنلەر خادىملىرىدىن مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش ئىمتىھان ئېلىندى. بۇ چاغدا ئابدۇشۇكۇر تۇردى مەملىكەتلىك 1 - نۆۋەتلىك ئىمتىھانغا قاتنىشىپ، لايىقەتلىك بولغىنى ئۈچۈن «مۇئاۋىن تەتقىقاتچى» ئۇنۇڤانىغا ئېرىشتى. شۇ يىلى ئۇ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلاندى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ تەتقىقات دائىرىسى كلاسسىك ئەدەبىيات بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئۇنىڭغا باغلىنىشلىق بولغان فولكلور، تىل تەتقىقاتى، 12 مۇقام تەتقىقاتى قاتارلىق جەھەتلەرگىمۇ كېڭەيدى. ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ 1979 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ، خەلق ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى بويىچە، ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن «نەسىردىن ئەپەندى» ناملىق ئەسىرى ئۇنىڭ ئۇيغۇر فولكلورى ساھەسىدە زور ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىنىڭ بىر دەلىلىدۇر. شۇنىڭدەك ئۇ يەنە جەنۇبىي شىنجاڭدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن يازغان «خەلقنىڭ سەنئىتى مەكتىپى — ئۇيغۇر خەلق مەشرەپلىرى» ناملىق ئىلمىي ماقالىسىنى 1981 - يىلى تۇركىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن تۇركىي خەلقلەرنىڭ 2 - قېتىملىق خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا ئوقۇدى. بۇ ماقالە تۇركىيىدە ئىككى قېتىم، يۇگوسلاۋىيىدە بىر قېتىم، مەملىكىتىمىزدە خەنزۇ تىلىدا ئۈچ قېتىم، ئۇيغۇرچە تۆت قېتىم قايتا - قايتا ئېلان قىلىنىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئالقىشقا ئېرىشتى.

پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ئابدۇشۇكۇر تۇردىنى زور ئۈمىدلەر بىلەن 1991 - يىلى شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئىنىستىتۇتىغا مەسئۇل قىلىپ تەيىنلىدى. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بۇ ئىنىستىتۇتقا كېلىش بىلەن ئۇنىڭ زىمىسىدىكى يۈك يەنىمۇ كۆپەيدى. چۈنكى ئۇ تەتقىقات ئىشلىرىنى تەشكىللەش، ئەسىرلەردىن بۇيان كۆمۈلۈپ ياتقان ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ گۆھەرلىرىنى قېزىش، قوتقۇزۇش، ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈشتەك ئىنتايىن مۇشكۈل ھەم شەرەپلىك ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشى كېرەك ئىدى. ئۇ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرى قوشۇنىنىڭ سەركەردىلىرىدىن بولۇپ يېڭى جەڭگە ئاتلاندى. «قۇتادغۇبىلىك» نى نەشرگە تەييارلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا قاتنىشىپ يەنە ئىككى كىشى بىلەن بىرلىكتە «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئەسلى نۇسخىسىنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنى ئىشلىدى. بۇ چوڭ ھەجىملىك ئەمگەك 1984 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەزمىي يەشمىسى بىلەن بىللە ئېلان قىلىندى. بۇ ئەسەر كوللېكتىپ تەييارلانغان تۇنجى بويىچە پەلسەپە، ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدە مۇنەۋۋەر ئەسەر باھالىنىپ ئالاھىدە مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ تەتقىقاتچى قادىر ئەكبەر بىلەن بىرلىشىپ نەشرگە تەييارلىغان «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ نەشرى 1991 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقا ئابدۇشۇكۇر تۇردى 1980 - يىلىدىن 1992 - يىلىغىچە، نەشرگە تەييارلىغان زەلىلىنىڭ «سەپەرنامە» دىن پارچە، ئا. نىزارىنىڭ «لەيلى ۋە مەجنۇن» داستانى ۋە ئۇ ھەق-

تىكى ئىلمىي ماقالە، ئايال شكەستە (مىرزا ھەيدەر كوراگان) نىڭ «جاھانناما» داستانى، «تۇركىي تىللار دىۋانى» دىكى ماقال-تەمسىللەرنىڭ ئۇيغۇر تىلىدىكى تەرجىمىسى قاتارلىقلار شۇنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىۋاتقان «بۇلاق» ژۇرنىلىدا ۋە بىر قىسمى «مىراس» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى.

پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلۇقىدا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ئىشلىرىنىڭ يۈكسىلىشىگە ئەگىشىپ، ئا. تۇردىنىكىمۇ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى جەھەتتىكى ئىجادىيىتى بىر ئىزدا توختاپ قالغىنى يوق. ئۇ تېخىمۇ چوڭقۇر پىكىرلىك، كەڭ دائىرىلىك، تەسىرى كۈچلۈك نۇرغۇنلىغان ئىلمىي ماقالىلەرنى يازدى. ئۇنىڭ «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر»، «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات توغرىسىدىكى ئومۇمىي بايان»، «‹تۇركىي تىللار دىۋانى› دىكى ماقال-تەمسىللەر بىلەن ھازىرقى زامان ماقال-تەمسىللىرىنىڭ سېلىشتۇرما تەتقىقاتى»، «12 مۇقام تەتقىقاتىنى ۋە مۇقام ناملىرىنىڭ تارىخىي قاتلىمى توغرىسىدا»، «ئەلىشىر نەۋائىنىڭ قەشقەردە كۆچۈرۈلگەن قول يازمىلىرى توغرىسىدا»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى»، «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ بىرمۇنچە ۋەكىللىرى توغرىسىدا» قاتارلىق ماقالىلىرىمۇ خېلىلا زور ئىلمىي قىممەتكە ئىگە ئەسەرلەر بولۇپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا چوڭ تەسىر قوزغىدى.

ئابدۇشۇكۇر تۇردى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتىغا دائىر ئىلمىي ماقالىلەرنى يازغاندىن باشقا يەنە ئەدەبىي تەھرىرلىك ۋە تەرجىمە ئىشلىرى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ، بىزگە ئايان بولغان «مەمەت ئاۋاق» قاتارلىق رومان، ھېكايە، پوۋېستلارنى تەھرىرلىدى ھەمدە چىخوۋنىڭ «بالىخانىلىق ئۆي» پوۋېستى، «ئۇچىنىڭ بىرى»، «يېزا دوختۇرى» ئەسەرلىرىنى، ستېندالنىڭ «ۋاندىنا ۋانىنى» پوۋېستىنى، سوۋېت ئالىمى ئا.م شىرباكنىڭ «قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ گرامماتىكا ئوچېرىكى» ئەسەرلىرىنى، شۇنىڭدەك ئا.م گوركىي، ۋ.ماياكوۋسكىنىڭ بەزى ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ رۇس كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرىنىمۇ تونۇشتۇردى.

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەنلىرىمىزدىن باشقا يەنە ئابدۇشۇكۇر تۇردى مەملىكەت ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر كلاسسىك ئەدەبىياتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى (1983-يىل)، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئىجادىيىتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى، بېيجىڭدا ئېچىلغان ئۇيغۇر 12 مۇقامى خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى، مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى قاتارلىق نۇرغۇن يىغىنلارغا قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ ئىلمىي كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

تەتقىقاتچى ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ يۇقىرىدىكى ئەمگەكلىرى ۋە ئىلمىي پائالىيەتلىرىگە دۆلەت ۋە خەلق ئاپىرىن ئوقۇدى. 1984-يىلى ئۇ ئاپتونوم رايون بويىچە، ئالاھىدە تۆھپە كۆرسەتكەن ياش، ئوتتۇرا ياشلىق مۇتەخەسسىس نامىغا ئېرىشىپ، ئىككى دەرىجە مۇئاش بىلەن مۇكاپاتلاندى. 6-، 7-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلاندى. 1991-يىلى مەملىكەت بويىچە گۈۋېيۈەن ئالاھىدە ئىستېپېندىيە بېرىدىغان مۇتەخەسسىسلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. ھازىر شۇنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن يۈەنجاڭى ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان بۇ پېشقەدەم تەتقىقاتچى يەنە جۇڭگو خەلق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر جەمئىيىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى، جۇڭگو يازغۇچى-

لار جەمئىيەتنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق «قۇتادغۇبىلىك» جەمئى-
يىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىيات تەتقىقات ئىلمىي جەم-
ئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو ئىتنولوگرافىيە جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، 12
مۇقام ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەۋەكتە.

بىز ئابدۇشۇكۇر تۇردى بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇنىڭدىن كلاسسىك ئەدەبىيات ئەسەر-
لىرىنى نەشرگە تەييارلاش ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرىنىڭ قانداقلىقىنى سورىغىنىمىزدا ئۇ
مۇنداق دېدى: بىز «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن تاللانمىلار» ۋە «قۇتادغۇبىلىك»
نى ئىشلەشتە تېكىستلارنى نەسرىي يەشمە، بىلەن بېرىشنى ئاساس قىلدۇق. چۈنكى ئۇ
مەزگىلدە كلاسسىك ئەدەبىيات ئەمدىلا قولغا ئېلىنغان بولۇپ، كىشىلەرنىڭ بىرىدىنلا چۈ-
شىنىپ كېتىشى قىيىن ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئېنىق داستانلارنى نەسرىي ئۇسۇلدا
يېشىپ بېرىش بىرقەدەر ئاسانغا چۈشكەن بىلەن لىرىك غەزەللەرنى يېشىپ بېرىشنىڭ
قىيىنچىلىق تەرىپىمۇ بار ئىدى. «بۇلاق» ژۇرنىلى نەشر قىلىنغاندىن كېيىن بۇ مەسىلە
ئوبدان ھەل قىلىندى. يەنى 13-ئەسىر چېگرا قىلىنىپ، ئۇنىڭدىن ئاۋۋالقى ئەسەرلەر
نەسرىي يەشمە بىلەن كېيىنكىلىرى بولسا، لۇغەت بىلەن ئىزاھلىنىدىغان بولدى. بۇنداق
قىلىش كلاسسىك ئەسەرلىرىمىزنىڭ تىلىنى خەلق ئىچىدە ئومۇملاشتۇرۇشقا پايدىلىق.
كلاسسىك ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلاشتا تېكىستنىڭ تۇغرا ئېپادىلىنىشى، تىل خۇ-
سۇسىيىتىنىڭ ساقلاپ قېلىنىشى، سۆز مەنىلىرىنىڭ تۇغرا يېشىپ بېرىلىشى شۇ ئەسەر
ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان تەتقىقاتنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ. شۇڭا كلاسسىك ئەسەر-
لەرنى نەشرگە تەييارلاشتا، ئەسلىگە سادىق بولۇش، راستچىللىق ئالدىنقى شەرت ھە-
سابلىنىدۇ. ھازىرچە ھەل قىلالمىغان مەسىلەرگىمۇ راستچىللىق بىلەن ئورۇن قالدۇ-
رۇش ئەيىب ئەمەس، بەلكى بۇ ئەستايىدىل ئىلمىي پوزىتسىيە ھېسابلىنىدۇ».

پېشقەدەم مۇتەخەسسىس ئابدۇشۇكۇر تۇردى يەنە «بۇلاق» ژۇرنىلى ھەققىدە مۇنۇ-
لارنى ئوتتۇرىغا قويدى: «كلاسسىك ئەدەبىي ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلاش ئەدەبىيات
تەتقىقاتىنىڭ تېكىستالوگىيە ساھەسىگە تەئەللۇق بولسىمۇ، ئەمما ئۇ پۈتۈن ئەدەبىيات
تەتقىقاتىدا ھالقىلىق مۇھىم رول ئويناپىدۇ. «بۇلاق» ژۇرنىلى تېكىستالوگىيە بىلەنلا
شۇغۇللىنىپ قالماي، بەلكى كۆمۈلۈپ ياتقان مۇنەۋۋەر كلاسسىك ئەسەرلەرنى قېزىش،
قۇتۇلدۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ ئۇلارنى ئىلىم ئەھلى ۋە ئامما بىلەن يۈز كۆ-
رۈشتۈردى. بىر تۈركۈم ياش تەتقىقاتچىلارنى يېتىشتۈرۈشتە، ئۇلارنى يېتەكلەشتە ئوبدان
رول ئويناندى. بۇندىن كېيىن خام ئەشيا بېرىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، ئۇنى
پىششىقلاپ ئىشلەشى، يەنى تەتقىقات ماقالىلىرىنى كۆپەيتىپ تەتقىقاتنى تېخىمۇ كەڭ،
چوڭقۇر قاناتلاندۇرۇشتا ھالقىلىق رول ئويناشى لازىم».

ئابدۇشۇكۇر تۇردى ھازىر، دۆلەت پەلسەپە ئىجتىمائىي پەنلەر بويىچە 7-ۋە 8-
بەش يىللىق پىلانلىنىش تۇقتىلىق تۇرى بولغان «شىنجاڭدىكى سەكسەز ئاز سانلىق مىل-
لەت ئەدەبىيات تارىخى» نى يېزىشنىڭ تېما مەسئۇلى باش مۇھەررىرى بولۇش سۈپىتى

(ئاخىرى 207-بەتتە)

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى
www.uyghurkitap.com

پروفېسسور ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن

مۇنەۋۋەر تۇردى

ئەنسان ئۇچۇن ھاياتنىڭ پەقەت بىرلا قېتىم كېلىدىغانلىقىنى ھەقىقىي تۇردە چۈشەنگەن كىشىلەرلا ئۇنىڭ قەدرىگە يېتەلەيدۇ. ئۇلار، ھايات ئاتا قىلىغان ئەنە شۇ قىممەتلىك ۋاقىتنىڭ مەنۇت-سېكۇنتلىرىنىچە ئەسلىيەتنىڭ بەخت-سائادىتى ئۇچۇن سەرپ قىلىدۇ.

پۈتۈن ھاياتىنى ئىلىم-پەنگە بېغىشلاپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى جۈملىدىن كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ساھەسىدە مول ئىجادىي ئەمگەكلەرى بىلەن ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرۇپ كېلىۋاتقان پروفېسسور ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ئەنە شۇنداق ئىلىم-پەن دېگىزىغا چۆككەن ھارماس غەۋۋاسلارنىڭ بىرىدۇر.

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن 1933-يىلى 9-ئاينىڭ 28-كۈنى ئاتۇش ناھىيەسىنىڭ مەشھەت بازىرى يېنىدىكى باغرىق كەنتىدە زىيالىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇ ئىككى ياشقا كىرگەن يىلى ئاتا-ئانىسى ئۇرۇمچىگە كۆچۈپ چىقتى ۋە غۇلجا، چۆچەك شەھەرلىرىدە بىر مەزگىل ياشىدى، 1940-يىلى ئۇرۇمچىدە ئوقۇشقا كىردى. شۇ يىلى ئۇنىڭ ئاتىسى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغانىدى. 1945-يىلى تۇرمىدىن قاچقان ئاتىسى بىلەن ئات ھارۋىسىدا قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى.

ئەمدىلا 12 ياشقا كىرگەن ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن سەپەر جەريانىدا تارىم ساھىلىغا جايلاشقان بوستانلىقلاردا ئولتۇراقلاشقان خەلقنىڭ مىللىي ئىگىلىكى، تۇرمۇشى، مەدەنىيىتى ۋە روھىيىتى بىلەن ئۇچراشتى.

ئۇلار قەشقەرگە يېتىپ كېلىپ، بىر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن گومىنداڭ ساقچىلىرى ئۇنىڭ ئاتىسىنى «باغى سەيلىسى» باھانىسىدە قولغا ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قەشقەردە باشلانغۇچ مەكتەپتە بىر مەزگىل ئوقۇغاندىن كېيىن، قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىگە كىرىپ، 1950-يىلى ئىيۇلغىچە، بۇ مەكتەپنىڭ تولۇقسىز ۋە تولۇق سىنىپلىرىنى تاماملىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ پىكرىنىڭ ئوچۇقلۇقى، تىرىشچانلىقى، ئىرادىلىكلىكى بىلەن، مەكتەپ بويىچە ئەلا ئوقۇپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى. ئۇ 1950-يىلى پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە، ئۆنجى ۋەكىل سۈپىتى بىلەن غەربىي شىمال ئوقۇغۇچىلار قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىپ، بەيجىڭ، شىمەن، تىيەنجىنلەردە زىيارەتتە بولدى ۋە شۇ چاغدا تەپسىلىي ئېلىپ بېرىلىۋۇ، ئابلەز نازىرى قاتارلىق شائىرلار بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتى.

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن 1950-يىلدىن 1955-يىلىغىچە شىنجاڭ

ئەنستىتۇتى بىلىۋخەمىيە فاكۇلتېتىدا ئوقۇدى ۋە شۇنده غەربىي-شىمال ئۇنىۋېرسىتېتىنىك ئاسپىرانتلىق بۆلۈمىده تەبىئەت ئىلمى ۋە پەلسەپە پەنلىرى بويىچە بىلىم ئاشۇرىدى. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۇ ئانا مەكتىپى بولغان شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا قايتىپ كېلىپ، هازىرغىچە ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدى.

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئوقۇغۇچىلىق سالاهىيىتىنى تاشلىمىغان ئوقۇتقۇچى. ئۇ ئىلىم-مەرىپەتكە بولغان تەشنالىقى بىلەن خەلق ۋە كەلگۈسىگە بولغان جاۋابكارلىقىنى بىر رۇبائىسىدا مۇنداق دەپ ئىزهار قىلغانىدى:

جاهان دۇردانىسىدىن كۆز ريشتىسىدىن ئۆتكۈزۈپ تىزسام،
غەت تەبرلىرىنىك ئىزمىسىدىن سۆككۈزۈپ تىزسام.
ئىشق شۇدۇر هەقىقەتكە بىراق يەتكەيمۇ بۇ ئۆمرۈم،
گۈناهدۇر تاشنى دۇر دەپ، يا زاماننى كۆتكۈزۈپ قويسام.

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن باشلىغان ئىلمىي تەتقىقات-ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى تارىخىنىك ئۇنتۇلغان تارمىقى، غول تارمىقى، شەرق مەدەنىيىتى بىلەن غەرب مەدەنىيىتىنى بىرلەشتۈرۈپ تەتقىق قىلىشنىك بىر تارمىقى بولغان ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىك كۆپ خانىلىك خەزىنىسىنىك ئېچىكى بايلىقى ۋە تاشقى مەدەنىيەت چەمبىرىكىگە بۆلۈنگەن تۈتاشقان تەتقىقات قانىلىدىن ئىبارەت بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆمۈر سەرپىياتىنىك داۋاملىق ئۆگىنىش ۋە ئىزدىنىش هالىتىده تۇرۇشىنى تەلەپ قىلاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ ئەنه شۇنداق ياشىدى. هەم شۇنداق خاراكتېرنى شەكىللەندۇردى. ئۇ هازىرغىچە ناهايىتى نۇرغۇن شېئىر، غەزەل، 300 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلدى، ئۇنىك 18 پارچە كىتابى نەشر قىلىندى. ئۇ ئۆزىنىك ئاشۇ ئەمگەكلىرى بىلەن هەقىقەتەن تىنىم تاپماس غەۋۋاس ئىكەنلىكىنى ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلىدى.

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىنىك ئۇزۇن يىللىق ئىزدىنىشى ۋە تەتقىقاتى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتىنىك راۋاجلىنىشىغا كۆرۈنەرلىك ئىجابىي تەسىر كۆرسەتتى. ئۇنىك كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ساهەسىدىكى پائالىيىتىنى تۆۋەندىكى بەش جەهەتكە يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

(1) كلاسسىك ئەدەبىياتىنىك شېئىرىيىتى ئىجادىيىتىگە ۋارىسلىق قىلدى. ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدا ئانىسىنىك ئوقۇپ بېرىشى ۋە هېكايە قىلىپ بېرىشى بىلەن ئەهمەت يەسسەۋى، ئەلىشىر نەۋائى، بابارەهىم مەشرەپ قاتارلىق كلاسسىك شائىرلارنىك غەزەل-داستانلىرىنى ئاڭلىدى. تاشكەنتته تاش مەتبەئىده بېسىلغان بىرقانچە «بابازى» ۋە «دىۋان» لارنى بېرىلىپ ئوقۇپ، بىر قانچە غەزەل شەكلىدىكى شېئىرلارنى يازغانىدى. بۇ ئۇنىك كېيىنكى شېئىرىي ئىجادىيىتىنىك هېكمەندارلىقى بىلەن مۇزىكىلىق رىتىمدار بولۇشىغا ئاساس سالدى.

كلاسسىك شېئىرىيەتكە ۋارىسلىق قىلىش ئەمەلىي كلاسسىك ئەدەبىيات پائالىيىتى بولۇپ هېسابلىنىدۇ. ئۇنىك غەزەللىرى «تارىم»، «قەشقەر ئەدەبىياتى»، «شىنجاڭ كېچىلىكى»، «مىللەتلەر ئەدەبىياتى»، «خەلق كېچىلىكى» قاتارلىق گېزىت-ژۇرناللاردا ئۇيغۇر-چە، خەنزۇچە يېزىقلاردا ئېلان قىلىندى. ئۇنىك بىر قىسىم غەزەللىرى ئۆزبېكىستان،

قەرغىزستان گەزىت-ژۇرنالىدا ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ ئىككى «رومانىيات» توپلىمى يېڭى زامان ئۇيغۇر روبائىيچىلىقىغا مەلۇم تەسىر كۆرسەتتى.

(2) ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ۋە كلاسسىك پارس ئەدەبىياتى ئۇستىدە هارماي ئىزدەندى. ئۇ «شىنجاڭ ئىنستىتۇتى ئىلمىي ژۇرنىلى» نىڭ 1956-يىللىق 3-سانىغا ئۇيغۇرچە-خەنزۇچە بېسىلغان «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11-ئەسىردىكى ئىككى بۈيۈك ئالىمىنىڭ خاتىرىسى» ناملىق ئىلمىي ماقالىسى بەلەن بۇ تەتقىقات ساهەسىگە كىرىپ كەلگەندى. 22 ياشلىق مۇئەللىپنىڭ بۇ ئىلمىي ماقالىسى «قۇتادغۇبىلىك» ۋە «تۈركىي تىللار دىۋانى» تەتقىقاتىنىڭ چارەك ئەسىر ئىلگىرى باشلانغان مۇقەددىمىسى بولۇپ تونۇلدى. شۇنىدىن تارتىپ هازىرغىچە، ئۇ «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقات تېزدىسى»، «يېپەك يولىدىن ئۇيغۇر ئەدەبىياتى گۈلدەستىسى»، «پۇتەس-تۈگمەس بايلىق ۋە ئەبەدىي يادكارلىق»، «قۇتادغۇبىلىكنىڭ ئىلمىي قىممىتى»، «يۇسۇپ خاس هاجىپ—فارابىي ئىلغار ئىدىيىلىرى-نىڭ مۇنەۋۋەر ۋارىسى» قاتارلىق تېمىلاردا ۋە ئەھمەت يەسسەۋى، باھاۋىددىن نەقشىبەندى، ئەلىشىر نەۋائىي، بابارەھىم مەشرەپ، مۇھەممەت سىددىق زەللىي قاتارلىق كلاسسىكلار، شائىرلار توغرىسىدا بىر قاتار ئىلمىي ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭ ئۇيغۇر ۋە شەرق ئىسلام كلاسسىك ئەدەبىياتىغا ئائىت تەتقىقات نەتىجىلىرى تۆت تومлۇق «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» دەرسلىكى، تۆت قىسىملىق «قۇتادغۇبىلىك هەققىدە مۇھاكىمە» قاتارلىق كىتابلار ئىچىگە كىرگۈزۈلدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تەسىر دائىرىسى چوڭايدى. هەمدە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن لېكسىيە سۆزلەپ بېرىش ئۇچۇن ياپونىيىلىك دوتسېنت نىيە شەرقىي ئوكيان ئاكادېمىيىسىگە تەكلىپ بىلەن چاقىرتىلدى. ياپونىيىلىك دوتسېنت شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئۇنىڭدىن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن دەرس ئاڭلىدى. ئۇنىڭ ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدىكى يېتەكچى قامۇس—«قۇتادغۇبىلىك» ناملىق ئىلمىي ماقالىسى ياپونىيىنىڭ «جەنۇبىي ئاسىيا تەتقىقاتى» ئىلمىي ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى.

(3) ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ئۇستىدە پەلسەپىۋىلىك تەتقىقات ئېلىپ باردى. بۇ روھ ۋە تەتقىقات تېمىسى ئۇنىڭ 1956-يىلى ئېلان قىلغان ئىلمىي ماقالىسىدە ئىپادىلەنگەندى. شۇنىدىن تارتىپ هازىرغىچە ئۇ «ئۇيغۇر كلاسسىك تەتقىقات تارىخى توغرىسىدا ئومۇمىي بايان»، «قاتلاملىق ئىستېتىكا» قاتارلىق كىتابلار بىلەن بىللە «فارابىنىڭ ئىستېتىك قاراشلىرى»، «ئىمپودۇكىل بىلەن يۇسۇپ خاس هاجىپنىڭ تۇتۇق قارىشىدىكى ئومۇملۇق ۋە پەرق»، «ئەلىشىر نەۋائىنىڭ دۇنيا قارىشى ئۇستىدىكى ئىزدىنىش»، «فارابىي پەلسەپە سېستېمىسىنىڭ تارىخىي قىممىتى»، «مەنسۇر هەللاجنىڭ تەسەۋۋۇپ قاراشلىرى»، «قۇتادغۇبىلىك» تىكى «غايىۋى جەمئىيەت مودېلى» قاتارلىق ئىلمىي پەلسەپىۋى ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى.

(4) ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئۇيغۇر مۇقاملىرى بولۇپمۇ كلاسسىك «12 مۇقام» نىڭ مۇزىكا، ناخشا-ئۇسسۇل، رېتىم، ئۇدار، ۋەزىنلىرى تەتقىقاتى ۋە شېئىرى

تېكىستلىرى تەتقىقاتى، كلاسسىك شائىرلىرىمىزنىڭ ئۇيغۇر مۇقاملىرىغا كۆرسەتكەن تەسىرى ۋە قوشقان بەدىئىي تۆھپىسى هەققىده ئىلمىي ئۇسۇلدا ئىزدىنىپ تەتقىقات ئېلىپ بارىدى. ئۇ ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكىسى 12 مۇقام هەققىده»، «شىنجاڭنىڭ تاڭ دەۋرىدىكى ناخشا-ئۇسسۇل سەنئىتى»، «ئۇيغۇر مۇقام خەزىنىسى» قاتارلىق كىتابلارنى ۋە «ئۇيغۇر مۇقامىنىڭ قەدىمكى گەۋدىسى قۇمۇل خەلق مۇقامى»، «12 مۇقام هەققىده 24 مۇھاكىمە» قاتارلىق 12 پارچە ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلدى. نەتىجىده ئۇ 1992-يىلى ئۆكتەبىرده بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر مۇقاملىرى خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىندا، «مۇقام سەنئەتشۇناس» دېگەن نامغا ئىگە بولدى. ئۇنىڭ «ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكىسى ئون ئىككى مۇقام هەققىده» ناملىق كىتابى 1980-يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن ئۇچ قېتىم قايتا نەشر قىلىندى ۋە 4-قېتىملىق خەلقئارا كىتاب يەرمەنكىسىگە قويۇلدى.

(5) ئابدۇشۇكۇر مۇهەممەتئىمىن كلاسسىك ئەدەبىياتقا ئائىت مۇهىم شېئىرىي تەرجىمىلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدى. ئۇ فارابىنىڭ توققۇز پارچە پارسچە، ئەرەبچە يېزىلىپ رۇسچىغا تەرجىمە قىلىنغان شېئىرىنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ چىقتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كومىراجىۋانىڭ شېئىرلىرىنى، تاڭ سۇلالىسى، سۇڭ سۇلالىسى، يۈەن سۇلالىسى، مىڭ سۇلالىسى، چىڭ سۇلالىسى دەۋرلىرىدىكى شائىرلارنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە سەنئىتى توغرىسىدىكى نەچچە ئونلىغان مەشھۇر شېئىرلىرىنى ۋە چۈيۈەننىڭ «توققۇز نەزم» توپلىمىنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلدى. مۇهەممەت خارەزىمنىڭ لىرىك مەكتۇبى-«مۇهەببەتنامە» نىڭ بىرقانچە خىل نۇسخىلىرىنى تەتقىق قىلىپ، مىسرا سانى ۋە تېكىستلىرىنى تولۇقلاپ ئۇيغۇر، خەنزۇ تىللىرىدا ئېلان قىلدى.

1985-يىلدىن بېرى، ئۇنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدىكى «ئۇچ چوڭ مۇقەددەس خەزىنە» تەۋرىنىدا ئۇ يازغان چوڭ هەجىملىك ئۇچ پارچە كىتاب-«قۇتادغۇبىلىك» خەزىنىسى، «غەربىي دىيار تاشكىمېر سەنئىتى»، «ئۇيغۇر مۇقام خەزىنىسى» نى نەشرگە تاپشۇردى. بۇددا سەنئىتىگە ئائىت «غەربىي دىيار تاشكىمېر سەنئىتى» ناملىق كىتاب خەنزۇچە تەرجىمە قىلىنىپ، نەشرگە بېرىلدى. پروفېسور ئۇنىڭ بۇ ئۇچ كىتابى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تارىخىي ئۇتۇقلىرىنى يورۇتۇپ بېرىشتە مۇهىم رول ئويناپىدىغان ئەسەر بولۇپ قالغۇسى، ئىلاۋە تتە.

شائىر، تەتقىقاتچى ئابدۇشۇكۇر مۇهەممەتئىمىن هازىر «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر پەلسەپە تارىخى» تەھرىر هەيئىتىنىڭ باش مۇهەررىرى، جۇڭگو يىپەك يولى تەتقىقات مەركىزى-ئۇرۇمچى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي مۇدىرىيەت ئەزاسى، جۇڭگو ئوتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيەت تەتقىقات جەمئىيىتى، جۇڭگو مىللەتلەر ئەدەبىياتى ئىلمىي جەمئىيىتى، جۇڭگو تۈركلوگىيە ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. غەربىي دىيار سەنئەت تەتقىقات جەمئىيىتى شىنجاڭ ئىستېتىكا جەمئىيىتى، شىنجاڭ 12 مۇقام تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقات جەمئىيىتى، شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى، ئۇرۇمچى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

يولداش ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئۆز تەتقىقات پائالىيىتى جەريانىدا ھېس قىلغان بىر قاتار مەسىلىلەر ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

بىرىنچى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى قەزىش، رەتلەش، ئېلان قىلىشتەك قۇتقۇزۇۋېلىش خىزمىتىدىن تاشقىرى تەتقىق قىلىش، جارى قىلىشتەك يورۇتۇش ۋە ۋاردىسلىق قىلىش خىزمىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر قۇتقۇزۇۋېلىشنى «مەۋجۇتلۇق قىممىتى» نى قۇتقۇزۇۋېلىش دېيىشكە توغرا كەلسە، تەتقىق قىلىشنى «ئىلمىي قىممىتى» نى ئاماياں قىلىش دەپ قاراش كېرەك. بۇ ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەن بىلەن جان، ھاياتلىق بىلەن ئەقىل-پاراسەتنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشىتىش مۇمكىن.

ئىككىنچى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتىنىڭ نوقۇل ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ كلاسسىك شېئىر ۋە داستانلىرى ئۈستىدىكى تەتقىقات بىلەن پۈتۈنلەي روشەنلىشىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇ ئاز دېگەندە يەنە ئۇيغۇر فولكلور مەدەنىيىتى (خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، مۇقام مەدەنىيىتى) تەتقىقاتى؛ تۈركىي خەلقلەر ئەدەبىياتى، پارس-ئەرەب كلاسسىك ئەدەبىيات (جۈملىدىن سوفىستىك ئەدەبىيات) تەتقىقاتى؛ يېپىك يولى سېلىشتۇرما ئەدەبىيات تەتقىقاتى بىلەن ئۆز قاتلاملىرى ۋە ئۆزىنىڭ تاشقى چەمبىرىنى يورۇتۇشقا موھتاج. بۇ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتىنى ھەقىقىي كەڭلىك ۋە تەرەنلىككە ئېرىشتۈرۈشنىڭ تۈپ يولى.

ئۈچىنچى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تەتقىقاتىنىڭ تۈپ مەقسىتى— ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتىنى ۋاستە قىلىپ، كەلگۈسىگە يۈزلىنىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ روھىيىتىنى پاكلاشتۇرۇش، ئويغىتىش، جانلاندۇرۇش؛ كلاسسىك ئەدەبىيات سەھىپىلىرىدىكى پەلسەپە ۋە تەپەككۇر ھېكمەتلىرى بىلەن خەلقىمىزنىڭ پىكىر ھېسسىياتىنى بېيىتىش؛ كلاسسىك ئەدەبىياتتا چۆكمە ھاسىل قىلغان ئۆلمەس ئىزگۈ روھىيەت بىلەن يېڭى ئەۋلادنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت. ئىنسانىيەت ئۆتمۈشتە ياراتقان بايلىق مۇنەۋۋەر مەدەنىيەتنى دۇردانىلىرى پەقەت ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسى ئىلگىرىلەش يولىنى يورۇتۇشقا ھەسسە قوشقاندىلا، ئۆزىنىڭ تارىخىي قىممىتى ۋە مەنىۋى قىممىتىنى تاپقان بولىدۇ. ئۆتمۈشكە پەقەت كەلگۈسىلا روشەن ۋە ئادىل باھا بېرەلەيدۇ.

ھازىرقى زامان مىللەتلىرىگە نەزەر سالغىنىمىزدا ئۇلارنىڭ ئېتنولوگىيىلىك مىللەت، ئىجتىمائىي مىللەت، سىياسىي مىللەتتىن ئىبارەت ئوخشىمىغان تارىخىي قاتلامدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈش مۇمكىن. مىللىي ئالاھىدىلىرى، كلاسسىك سەنئىتى ۋە ئەدەبىياتى بولغانلىق مىللەتنىڭ ئېتنولوگىيىلىك-مىللىي ئالاھىدىلىرى تواۋۇق مىللەتلىكتىن ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي مىللەتلىكە كۆتۈرۈلگەنلىكنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مىللىتىمىزنىڭ نامراتلىقى، نادانلىقى ۋە بىر قاتار ئىللەتلىرى ئۇنىڭ راۋاجلانغان ھازىرقى زامان مىللىتى كاماللىقىغا ئېرىشىشىدىكى ئاساسىي توسقۇن. بايلىق مەدەنىيەت ۋە ئىلىم-پەن تەتقىقاتىغا ئوخشاشلا كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى ماھىيەتتە مىللەتنى يۈكسەلدۈرۈش تەتقىقاتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ نۇقتىنى كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرى پائالىيەت مەقسىتى قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. روشەنكى، كلاسسىك ئەدەبىيات مىللەتنىڭ پەلسەپىۋى

تەپەككۇرىدىن ھاسىل بولغان، پەلسەپىۋى روھىيەتنىى سىمانتىك مەزمۇن قىلغان بەدىئىي ئىپادە. مىللەتنىڭ كىشىلىكىنى ئاڭلىق چۈشىنىشنىڭ ئىستېتىك ئۇچۇرى، مىللەتتىكى ئاڭلىق قاتلامنىڭ زېمىن كامالىتىدە يېتىلگەنلىكىنىڭ پوئېتىك نامايەندىسى

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ خىزمەتلىرى ئۇستىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى:

«بۇلاق»—ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى بىرگە يېتكۈزىدىغان ھەيكەلتىراش چىشمە؛ «بۇلاق»—كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە خەلق ئەدەبىياتى دوستلىرىدىن تىزىلغان ئۆز-ئۆزىنى بىلىش تەسۋىسى؛ «بۇلاق»—ئۇيغۇر خەلقى ئەسىرلەر داۋامىدا ياراتقان كلاسسىك مەدەنىيەت خەزىنىسىنى جاھان ئەھلىگە تونۇشتۇرىدىغان جاھانناما؛ «بۇلاق»—ھازىرقى زامان ئۇيغۇر مەرىپەتچىلىكىنىڭ نۇرانە يولىنى يورۇتۇسى سۈپىتىدە ئەۋلادلىرىمىز تەرىپىدىن مەدھىيىلىنىدىغان نامايەندە. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ «رەسەتگاھ»، «جاھانناما» لىك رولىنى ئۆتەۋشى؛ «ئاتىلار سۆزى» بىلەن ئەۋلادىمىز روھىيىتىنى پەرۋىش قىلىشى؛ چېچىلغان روھنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنتۇلغان تەپەككۇر چىرىغىنى يورۇتۇپ، كامالەت ئەنگۈشتىرىنى جىلۋىلەندۈرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن يېقىندىن بېرى سوفىستىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىغا تۇتۇش قىلىپ، «ئارىغنامە»، «ئانالىستىك پوئېتىكا» قاتارلىق ئەسەرلەر ئۈستىدە ئىشلەۋاتىدۇ. بىز ئاخىرىدا مۇتەپەككۇرنىڭ بۇندىن كېيىنكى ئىجادىي ئىزدىنىشلىرىگە ئۈتۈق، تېنىگە سالامەتلىك تىلەيمىز.

(بېشى 201 - بەتتە)

بىلەن «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» نىڭ تەپسىلىي تەزىسىنى تۈزۈپ چىقتى. بۇندىن كېيىن «ئىدىقۇت ئۇيغۇر خاندانلىقى دەۋرىدىكى ئەدەبىيات-سەنئەت» دېگەن تېمىدا «تۇرپان تېكىستلىرى» ۋە باشقا ماتېرىياللارنىڭ سەنئەت قىسمى ھەققىدە، ھەمدە چەت ئەللەردە ساقلىنىۋاتقان ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغا دائىر ماتېرىياللار كاتالوگىنى تۈزۈش ئۈستىدە ئىزدەنمەكتە.

بىز يولداش ئابدۇشۇكۇر تۇردىنىڭ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقات ئىجادىيىتىنىڭ گۈللەپ ياشناپ كامالەتكە يېتىۋاتقان مۇشۇ دەۋرىدە، بەلىنى مەھكەم باغلاپ، ئېگىلمەس ئىرادە ۋە ئىجتىھات بىلەن ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئەجداتلارغا ۋارىسلىق قىلىشى ئۈچۈن ئەدەبىيات-سەنئەت تارىخىمىزنىڭ سەھىپىلىرىدە يېڭى ئابىدىلەرنى تىكلەش يولىدا ھارماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىنى ۋە بۇ جەھەتتىكى ئارزۇ-ئارمانلىرىنىڭ تولۇق ئەمەلگە ئېشىشىنى تىلەيمىز.

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بىر كلىكلا بىر تۇرسى

«قۇتادغۇبىلىك» خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى

«قۇتادغۇبىلىك» خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ۋە شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكىلەر بىرلەشمىسى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن، 1993 - يىلى 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە، بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىنغا ئىپلىمىز- دىكى مۇناسىۋەتلىك ئىلمىي ئورگانلار ۋە ئالىي مەكتەپلەردىن، شۇنداقلا ئامېرىكا، گېر- مانىيە، روسىيە، ياپونىيە، قازاقىستان، قىرغىزىستان، مۇڭغۇلىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن ئالىم، مۇتەخەسسىلەر قاتناشتى. دۆلىتىمىزنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ پار- تىيە - ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن سەيپىدىن ئەزىزى، ئىسمايىل ئەھمەد، تۆمۈر داۋامەت، فىڭ داجىن قاتارلىق يولداشلار قاتناشتى.

بۇ يىغىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى، بولۇپمۇ «قۇتادغۇبىلىك» تەتـ قىقاتى جەھەتتە قولغا كەلگەن بىر مۇنچە يېڭى نەتىجىلەرنى بىرقەدەر روشەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن يىغىن بولدى. يىغىندا «قۇتادغۇبىلىك» تەتقىقاتىغا بېغىشلانغان 41 پارچە ماقالە مۇھاكىمىگە قويۇلدى. يىغىن ئەھلى بۇ ماقالىلەر ئۈستىدە قىزغىن بەس - مۇنازىرە ئېلىپ باردى.

يىغىن مەزگىلىدە مەخسۇس ۋاقىت چىقىرىلىپ، «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى ھەقىقىدە بىر يېرىم سائەت سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى. بۇ سۆھبەت يىغىنغا قاتناشقان ئالىملار ژۇرنىلىمىزنىڭ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەتلىرى ۋە بۇ ژۇرنالنىڭ ئىلمىي دۆلىتىمىز ئىچى ھەم چەت ئەللەردىكى تەسىرىگە يۇقىرى باھا بەردى. بۇ ژۇرنالنى ئىلمىي ھەمكارلىق قىلىۋاتقان چەت ئەللىك ئالىملار ئۆزلىرىنىڭ قىممەتلىك پىكىر، مەسلىھەتلىرىنى بېرىشتى.

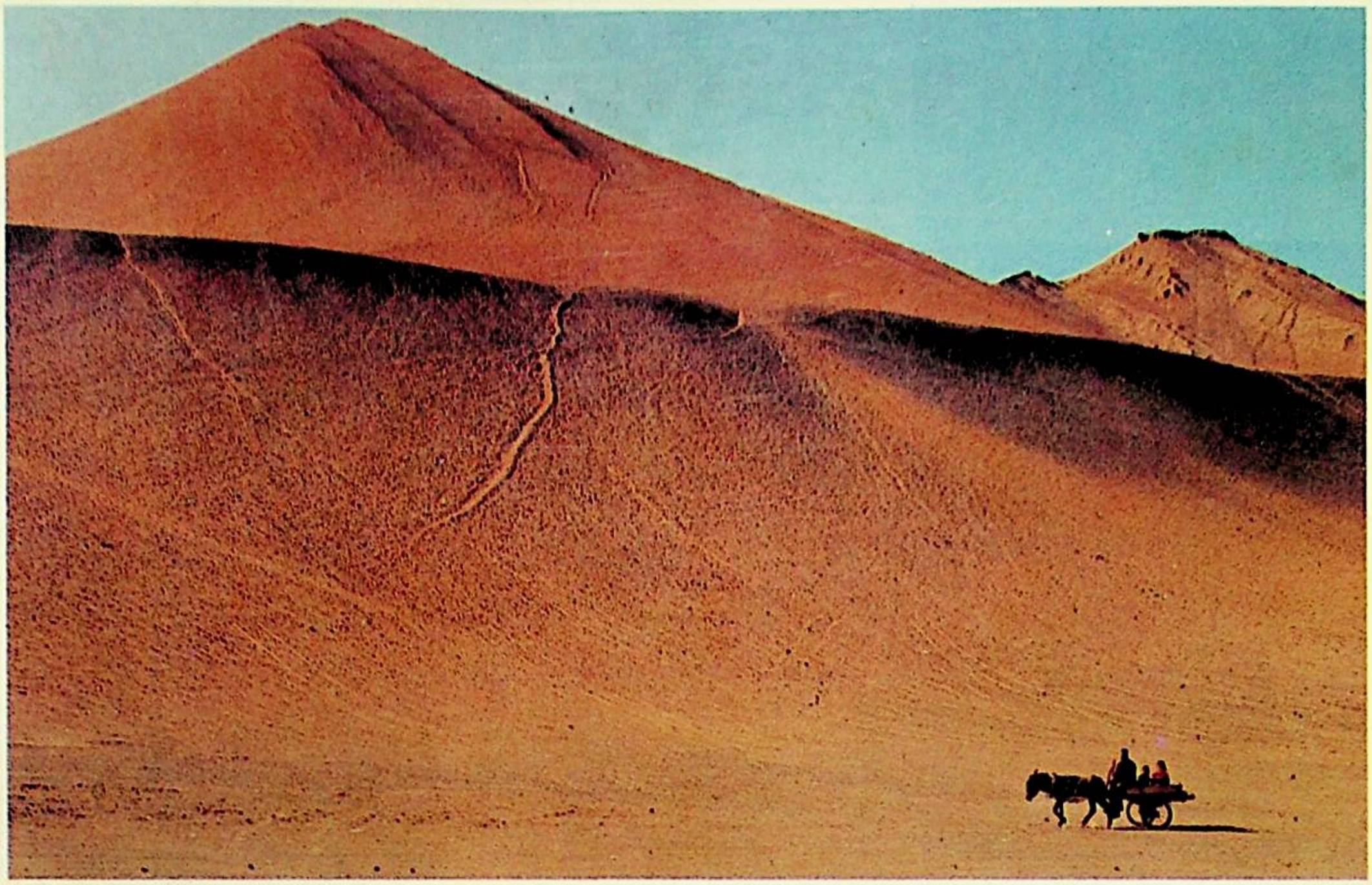

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىكى ئادرېسى

源 泉 （布拉克）（维吾尔文） 总47期
MAGAZINE OF BULAK

بۇلاق （ئومۇمي 47 - سان）（يەسللىك ژۇرنال）
(UIGHUR LANGUAGE) QUARTERLY

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەۋزىدى ۋە نەشر قىلدى
（ئۇرۇمچى شەھىرى جىيەنجۈڭ كوچىسى №54）
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جۇڭگو خەلقارا كتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتېرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一刊号： CN 65－1063／I
本刊代号：58－108 定价：2.80元
ISSN 1005－0876/国外代号：Q 1118

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى：
ۋەكالەت نومۇرى：108 ـــ 56 باھاسى：2.80
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋەكالەت نومۇرى：Q 118